This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

[illegible]

MERKWAARDIGE KASTEELEN

IN

NEDERLAND.

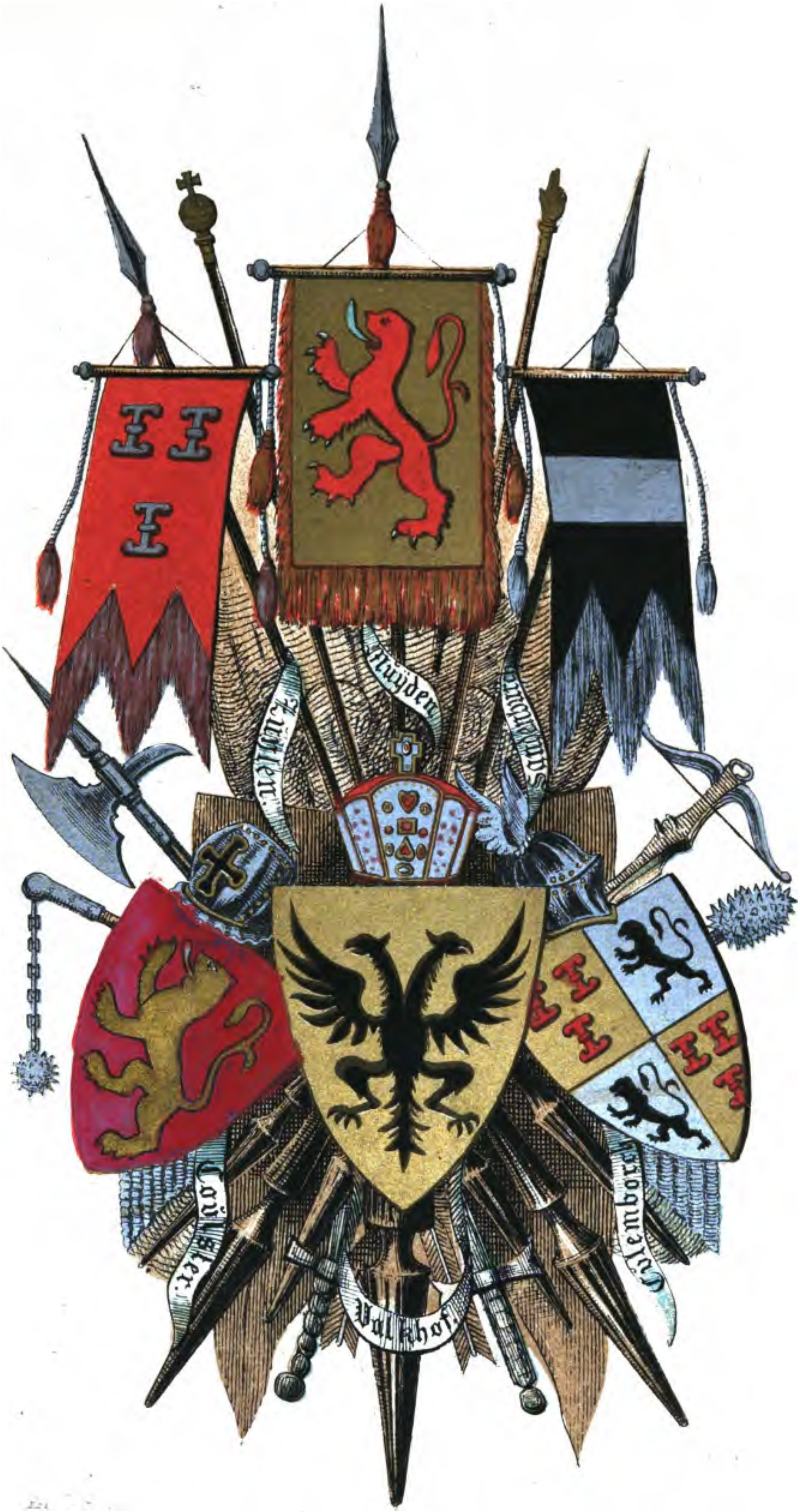
Zuilen.
Nuyden
Coulster.
Valkhof.
Culemborch

MERKWAARDIGE KASTEELEN
IN
NEDERLAND.

DOOR

Mr J. VAN LENNEP en W. J. HOFDIJK.

Tweede Serie

II.

J. Israëls del. Lith. v. C. W. Mieling

bladz. 131.

AMSTERDAM. G.W. TIELKEMEIJER.

1857.

LENOX LIBRARY
NEW YORK

HET KASTEEL TER COULSTER.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

HET HUIS TE COULSTER.

HET KASTEEL TER COULSTER.

Gezegend zijt ge, lief *Heilo!*
Zoo als ge, schuchterlyk en blô,
Half in 't geboomt schijnt wech gedoken:
Gelijk een lieve maagd het oog,
Beschaduwd van den wimperboog,
Met zoete schaamte houdt geloken.
Hoe spreidt ge needrig aan den zoom
Van 't trotsche woud uw groenen boôm,
In welige akkers afgesneden,-
Door vette runderen betreden,-
Bebloemd in 't purper en in 't goud,
Of hoog van tierig kreupelhout.....
Bekoorelyk in al uw leden!

Hoe 't wit der kleine landkapel
In maagdelyke reinheid wel
Door 't groene loof komt heengebroken
En houdt van uit den ypenkrans
Des torens zilverblanken trans
En blaauwe spits omhoog gestoken!....
Rijk in uw needrig' eenvoud — o,
Gezegend zijt ge, lief *Heilo!* —

Ja, gezegend zijt ge, stil, vriendelyk, gelukkig dorp, welks naam alleen reeds een schat van zoete en rijke herinneringen aan mijn geheugen te rug roept; en uit de dompige nevelen der groote stad wuive ik u mijne groete toe. Een groete aan u; aan uwe kalme velden, door *Egmonds* geele duinen begrensd. Een groete bovenal aan de rijke dreven van uw heerlyk woud, waar de statige, in glanzend loover gedoschte beuk met zijn bleek graauwen stam zich schaart naast den stout opgewassen eik, wiens bruine schors goudkleurig schemert van het fijnste mosch, beiden hun krachtig loover dooreenmengende tot een donker gewelf, de woonplaats van den schichtigen meerkolf en den schuwen exter; waar de weelderige en rijke hopperanken het haaslaarhout hier als fladderende festoenen omstrengelen, en gints als met een levendig en doorzichtig weefsel omvlechten, of een prieel bouwen, waarin de koele schaduw zich ter sluimering legt; waar de rijzige esch (heilig en gewijd eenmaal in het oog van een lang verstorven voorgeslacht!) in fierheid en kracht wedyvert met den ranken abeel, die zijn ruischenden kruin hoog boven het soms met lijsterbessen doorpurperde kreupelhout opheft, en zijne zware donkerkleurige bladeren schijnt te doen trillen op de beweeglyke tonen van den klagenden vlasvink, wanneer daar beneden tusschen de warrige uitspruitsels der tronken het heerlyk gefluit der rustelooze meerle weerschalt; waar de vrolyk groene brem met heur schitterende bloesems de eenzame somberheid van het dennenbosch verlevendigt, en zachtgekleurde leeuwenbekjens, mariaoogjens en viooltjens het bruine vochtige mosch of het donzige kruid vervrolyken met sprekend geel en helder blaauw en tintelend rood; waar het hooge gras en de welvende schermplanten om den voet der slanke zilverstammige berken, wisselt met de cierlyke varens, die de dorre spleten van den verweerden en knobbeligen wilgentronk bekransen met wuivende pluimen, waaronder het schuwe winterkoninkjen ter schuilplaats wech duikt; waar de donkere spar hier en daar, als een eenzaam mijmerende in een donkeren en zwaar geplooiden mantel gehuld,

den zomer niet somberder, den winter niet vrolyker maakt, maar altoos rustig voortgroent in zijne eigene athmosfeer van stille zwaarmoedigheid, die de woudduif schijnt uit de lokken om in zijn dichten top heur klagenden roep te doen hooren; waar het breede zwaardriet, belommerd door hooge populieren, zijn goudverwige bloemen spiegelt in den bruinen vliet, wiens zoom met tederblaauwe vergeetmyniet is besprenkeld; waar de breede wiekslag van den reiger, wanneer hy uit zijn verheven nest opvaart, de stemme schijnt der ernstige en statige schaduw, die de dreven omhuift, en het onzeker en tooverachtig gesjilp der onrustige staartmezen als de fluistering is der rust, die er dommelt over het woudplein, en schijnt op te schrikken, wanneer een eenzame voetstap het plaveisel van beukennoten, het tapijt van dorrende bladeren, doet kraken; waar bonte vlinders fladderen in den hollen weg om den purperen distel, of in de eenzaamheid der wildernis rondom de slanke toorts, wier fluweelen stengel met blinkende bloemen getopt is, en waar duizende insekten, gonzende van levenslust, in den helderen zwoelen zonneschijn rondzwerven en omzweven tusschen de hooge geurige takken, langs de wilde struiken en struweelen, en over de sneeuwblanke eglantieren, die zich op den bruinen fijngebladerden steel tusschen rossche braamstruiken en rozekleurige bloesems verheffen; waar zelfs de knotwilg op de groene kade langs het welig bewassen pad niet meer het beeld van den geplonderden rijkdom is, maar de ranke twygen, rijk aan fijn blaauw loover, uit het gevederd riet en van leliewitte kelken doorstikte windekruid, boven de donkerkleurige elzen fier en met hoogen moed doet oprijzen; waar de nachtegaal slaat in den bloeienden meidoorn, wanneer de stilte der zomernacht als een doorzichtige sluier tusschen den gestarnden hemel en het donkere woud hangt uitgeplooid, en de roodeborst zingt op den dorren esdoorntronk, wanneer de graauwe schemering het naderen van den kouden winteravond als een treurige schaduw vooruitzweeft.... Rijke dreven! heerlyk woud! waar mijn ontfankelyk gemoed zich het

eerst voor de eeuwige schoonheden der natuur leerde openen — uit de dompige nevelen der groote stad zende ik u mijn groet.

Met bitterzoete vreugde herdenk ik u; u — en de dagen van mijn vervlogen geluk — en het is my goed, nu ik my neerzet, om de herinnering van oude en lang vergetene gebeurtenissen, eenmaal op uwen bodem of in uwen omtrek voorgevallen, weder in het geheugen der menschen te doen herleven.

Sints het Kennemer loo, palende aan de zoomen der brakke wateren van de Egmonder meir, door het graven eener put, op last van den geloofsgezant WILLEBRORD, voor de omwoners als gewijd was geworden, werd het hun een gezegende plek by uitnemendheid, waar de indruk van des heiligen voetstap nu voor alle eeuwen onuitwisschelyk was bewaard; sints sprak men van den heiligen hoogen grond aan 't meir, van het „heylich loe" — en de naam der plaats was gegrondvest. Zoo komt *Heylichloe* reeds in 980 voor.

Het zou kunnen zijn, dat die grond toen reeds aan een landbezittenden Edeling, die zijne hoeve daar in de nabyheid had, door het Klooster van *Egmond* in leen is uit gegeven, en op wiens Geslacht de naam der plaats overging. Dat vervolgends ook die hoeve in een steenen burcht, een bevestigd kasteel veranderd is, wordt zeer waarschijnlyk, wanneer men den korten afstand van *Heylichloe* tot *West-Friesland* in aanmerking neemt, en zich herinnert, hoe de nog half wilde bewoners van dat gewest het noordelyk gedeelte van *Kennemerland* onophoudelyk met hunne invallen en stroop- en plondertochten teisterden, waarby aanvankelyk juist wel die plaatsen het meest te lijden hadden, waar, den God der Franken ter eere, het kruis stond opgericht, dat hun ter ergernis was.

LUDOLF SMITS verzekert, dat de grondslagen van het kasteel dagteekenen uit de twaalfde eeuw. Het lag op geringen afstand ten zuiden der kerk van het dorp (dat zeker reeds, om den roep zijner gewijde herinneringen, van eenigen bloei moet zijn

geweest) en zal wel den naam hebben gedragen van het huis te *Heylichloe*.

Den eersten Edelman van dien naam treffen wy aan onder het bestuur van Grave DIEDRYC den Zesde, in HEYNRIC VAN HEYLICHLOE, Knape. Hy leefde in een veel bewogen tijd, en was getuige van de samenspanning der Kennemers tegen hun wettigen Graaf, met diens broeder Jonker FLORIS den zwarte. Heer HEYNRIC behoorde wellicht onder die "eenige van den Adel," die "zich zelven schickten" aan de zijde van den jongen, eergierigen Prins: by het gevaar dat de huizen der Edelen liepen, sints het vereenigd heir van Kennemers en Friezen gants meester was, schoot er byna geen andere keuze over. Het schoone *Kennemerland* werd een tooneel van verwoesting: het rustig *Alcmare*, zoo gunstig voor een toenemenden bloei tusschen vischrijke meiren en vruchtbaar bouwland gelegen, werd voor een groot deel — 's Graven kasteelen in het landschap geheel — verwoest, en aan de vlammen prijs gegeven. Alom kraaide de roode haan, en het land was éen rumoer.

Gelukkig kwam Keizer LOTHAIR, oom der twistende broeders, nog in tijds tusschen beiden: de vrede raakte tot stand, en 's Jonkers Mannen werden weder 's Graven Mannen.

Betere mare liep er rond in het regenachtig najaar van 1143, en lokte de Heylichloërs, zoo wel burchtzaten als dorpers, naar het naby gelegen *Egmond*. Na het herstel der rust in zijn graafschap, was DIEDRYC in bedevaart naar *Jeruzalem* geweest, en had, op dien tocht *Rome* bezoekende, "zoo uit zijnen als zijns moeders Gravinne PETRONELLES naam, uit inzicht van Godsdienstigheit, de Kloosteren van *Egmond* en *Reynsburg* den Heyligen PETRUS, als 't Hoofdt der Kruisgezanten, in vollen eigendom aangeboden en opgedragen" in den persoon van INNOCENTIUS den Tweede. Hiervoor had hy van dien Paus eene bulle ontfangen, waarby alle bezittingen der Abdy, van wat aart zy mochten zijn, kerken, tienden, landerijen, wijnbergen, bosschen, weilanden, en

anderen, daaraan voor altoos werden bevestigd en onder de onmiddellyke bescherming van den heiligen stoel gebracht.

Die brief zoû opendlyk in de nieuwe abdykerk, door de Gravinne-moeder gesticht, na de voorafgegane wijding daarvan, door Bisschop HERIBERT van *Utrecht* worden voorgelezen, en er werd gesproken, dat deze Prelaat den abdybewoners daarby vrijheid van tol door geheel zijn gebied gunnen zoû. Gants *Kennemerland* was daarby opgetogen, want de schoone Abdy was de glorie van het gewest.

De Graaf en zijne gemalinne SOFIA, vergezeld van een schoonen stoet Edelen en Vrouwen, en de Bisschop met een gevolg van Edelen en Priesters, trokken tijdig naar het konvent, en men beklaagde zich alleen over het ongunstige weder, dat reeds „ses weken langh altijdt regenachtigh," was geweest. Intusschen had Abt WOUTER, die als beminnaar der bouwkunde gewisselyk ook een goed dekorateur moet geweest zijn, „alles met zoo grooten toestel van het noodige in gereedheid gebracht," dat er niets aan den luister van het heilige feest zoû ontbreken. En ziet — naauwlyks was de lang verbeide zevende October daar, of de zon rees helder en schitterend uit de gezwollen wateren der *Scharmeire* omhoog, en straalde over de Heylichloër velden en wouden, en over de Egmonder wateren, weilanden en wildernissen, tot aan de geele duinen, dat het alle saamgevloeiden met eerbiedige vrolykheid beving, en de schare hoe langer hoe grooter werd. „Van dese uytkomste, ja van dit mirakel, heeft Bisschop HERBERTUS oock in 't sermoen, dat hy tot het volck dede, gewach willen maken;" en zoo werd de plechtigheid volbracht met een glans en een luister, dat allen die daarby tegenwoordig waren getuigden „diergelijcke solemniteyten van inwydinge noyt gesien te hebben." Jaren lang sprak men nog in *Kennemerland* van Sint Marcus Pausen dag van 't jaar 43, als van een schoon en gedenkwaardig tijdstip. Overigens is de geschiedenis met betrekking tot Heer HEYNRIC arm; de legende-poëzy gelukkig niet, en ik mag niet achter houden wat zy ons van hem verhaalt, en zich juist gevoeglyk by het feest der Egmonder kerkwijding aansluit:

Tot *Egmond* in 't *krijt*, was 't een lustig tornier:
Daar schitterden wimpel, pennoen, en banier;
Daar wapperden pluimen en wijlen;
Daar slingerden krans en festoenen met zwier
Om schuttings en koorden en spijlen.

Daar stroomden de Ridders in feestdosch by een,
Het ramlende en raatlende staal om de leên,
Ter minne van de eer en de schoonheid,
En streden, by keuze te zaam of door een,
Naar de kampregel 't wisslend vertoon leidt.

Maar in 't staal op 't tornier, by den dans in 't satijn —
Men vond er geen eedler dan DIRC VAN PERSIJN,
By *Kenmer-* of *Waterlands* Jonkeren:
Hy was er de morgenstar, flonkrend van schijn;
Zijn glorie liet ze al in den donkeren. —

De feestvreugd liep af, zag de gastrij 't ook noô.
Heer HEYNRIC trok weer naar zijn burcht van *Heylo*,
Bleeke ULFIT, zijn dochter, ter zijde.
— „Wat peinst ge in den stille, en wat mijmert ge zoo?...."
— „Och! 't is dat ik moeielyk rijde!" —

Bleeke ULFIT zat neêr in heur eenzaam klozet,
Het wemelend oog vaak van tranen benet,
Het schemerblond hair ongevlochten.
Zy reed niet meer uit op het trapplend genet,
Wat Jonkvrouwe of Maagd haar bezochten. —

Heer HEYNRIC was fel, en van toomloozen aart,
Maar ULFIT, zijn kind, was hem dierbaar en waard;
Heur leed was een dolk in zijn harte:
„Ik gaf wel het best wat het mijn is op aard,
„Wist ik slechts de bron van heur smarte!" —

Heur kamermaagd sprak: „Niet om loon zal het zijn,
„Verraad ik de bron van heur kwelling en pijn,
„Haar-zelf pas ontglipt in heur droomen:
„Zy peinst op den Edelen DIRC van PERSIJN.
„Dat heeft haar de zielrust benomen!" —

Een purper vlamde op langs des Edelmans koon:
Bleeke ULFIT, zijn engelzacht kind, was niet schoon,
Was een schelp, die heur paarl niet te pronk leit;
En PERSIJN was een schittrende Baanderheers zoon,
En in d' edelsten bloei van zijn jonkheid. —

Heer HENRIC sloot 's uchtends zich op in zijn zaal,
En hield met zijn Slotvoogd een heimlyke taal.
Na 't noenmaal riep 't hoornsein te wapen.
Toen staken de wakkerste ruiters in 't staal.
De Slotvoogd aan 't hoofd van die knapen. —

Te middernacht schalde er de koopren klaroen.
En siddrend ontsprong er de ruwe Baroen
En stiet er een raamwinket open.
By 't vlammen der toortsen op 't plein, zag hy toen
Het wit van zijn vreezen en hopen.

Den toorn op 't gelaat, en de gramschap in 't oog,
Trad toen DIRC VAN PERSIJN in de zaal, en sprak hoog:
„Heer HEYNRIC, beheerscht u de boze!
„Uw Voogd lokt my uit door een list die hy loog....
„Nu spreek dan — waar scheurt u de hoze?" —

Geen antwoord vloot af van Heer HEYNDERICS mond.
Hy floot. — „Roep de Jonkvrouw!" — Een luttele stond,
Toen verscheen ze, in heur nachtkleed, ter zale.
Verbaasd zag ze in 't flikkren der waschlichten rond,
En zuchtte vergeefs om heur dwale. [1]

„Mijn ULFIT! bemint ge dien Edelman hier?...."
De Jonkvrouw ontzette, en bestierf het er schier,
En zonk aan zijn voet als een doode.
PERSIJN stond versteend — maar zijn borst schoot in vier,
En toch duldde zijn deernis het noode.

— „Hoor, Jonker PERSIJN! 'k houde u edel en waard —
„Maar dat kind aan mijn voet is my alles op aard;
„En zy mint u, verholen, vol rouwe.
„Nu waan ik u 't doel van mijn handel verklaard. —
„Jonker DIRC! neemt gy ULFIT tot vrouwe?....

„Besluitloos?.... Zoo weet dan — hier dient niet gemard?"
Hy wees hem ter zijde in een rouwzaal.... Verward
Speurde 't oog van den Jonker, hoe noode,
Een henker in 't rood en een Priester in 't zwart,
Een blok, en een kist voor een doode.

[1] Sluier.

— „Beslis naar uw keuze: ga hier — of ga daar?...."
Toen werd hy daarover een pronkzaal gewaar,
Waar 't oog met verrukking bleef poozen:
Hy zag er een Priester aan 't feestlyk altaar,
Omvlochten met myrthen en rozen.

— „Waar 'k vrij in mijn keuze, o Heer HEYNRIC! geweest,
„Zoo waar' nu uw kind licht vorstinne van 't feest;
„Thands — thands mag mijn eer 't niet gehengen:
„Thands trede ik ter zaal, die de lafaart slechts vreest.
„Gy — doe er het beuls-ambt volbrengen." —

Verstomd zag de Burchtheer den Jonker in 't oog....
Neen dat was geen blik, als de zwakheid er loog!
Zijn achting vermande zijn tooren:
„Jonker DIRC! by mijn ziel — dat mijn hoop my bedroog
„Is my leed — maar ik heb het gezworen." —

— „Dat 's te schendig een eed voor de menschen en God!"
Sprak op eens toen bleeke ULFIT, wie 's jongelings lot
De kracht gaf zich voorwaart te sleepen:
„Ik haat dezen man — en 't is gruwzame spot
„Die zich dus aan mijn leed heeft vergrepen!" —

Den Burchtheer doorwoelden verwarring en schrik:
Hy starde als het woudhert, verrascht in den strik;
Daar viel als een nacht op zijne oogen.
Maar Jonker PERSIJN werd het licht voor den blik,
En zijn boezem op 't innigst bewogen:

„By God! die de gave u der schoonheid onthiel,
„Maar hooger u zegende, o engelenziel!
„Met de edelste deugde der vrouwe —
„O duld, dat ik thands uit eerbiednis hier kniel,
„En bidde als een gunst om uw trouwe." —

Zy zag droef op hem neer: — „Jonker DIRC! 't waar verraad
„Aan uw harte en het myn — stemde ik ooit in een daad
„Die de vrucht is van valsche verwinning.
't Is mijn ernstige wil dat ge in vrijheid thands gaat.
„Toef een jaar nog uws harten gezinning." —

En het jaar ging daar heen. Op den dag en het uur
Was het feest, op het Burchtslot voor maag en gebuur,
Voor de dorpers op velden en weiden.
En *Waterland* zegende een echt, op den duur
Het innigst gezegend door beiden.

Dat Heer HEYNRIC onder de Edelen by de plechtige kerkwijding ontwijfelbaar tegenwoordig is geweest, verkrijgt te meer zekerheid, omdat hy leenman der Abdy was, en wy zijne nakomelingen, die ons bekend zijn geworden, juist telkens in dat Konvent aantreffen.

Hoe de burchtzaten het mogen hebben gered in den nood van 1170, is onbekend. De zomer, die zeer heet was geweest, werd in het najaar door een ontzettenden storm met hoogen vloed gevolgd; de wilde zee, door het felle noordwesten landwaart in gezweept, joeg met de gerezen golven der binnenwateren schuimend over de vlakte. Dorpen en gehuchten werden wechgespoeld, en landkasteelen door de brullende baren neêrgerameid; alles verkeerde in een zwalpend waterbed, waarboven de met menschen

en vee gepropte geestgrond ter naauwernood den rijzenden rug meer opwaart hief.

Op dezen rijzigen geestgrond is *Heilo* uitgebouwd, en zal dus meer door den storm dan van het water hebben geleden, schoon aan de westzijde de *Egmonder meir* spoelde, en oostelyk, achter de *Dye*, het water van *Boeckel*, dat op dien tijd éen plas moet geweest zijn met de *Scarmeire*. Het kasteel lag echter reeds op den hellenden grond naar de lagere velden, niet verre van de zoomen der *Dye*, en is alzoo wellicht minder voor de kracht van het woeste element gewaarborgd geweest.

Ook de kersnacht van het volgende jaar werd er niet rustig en met blijde dankzeggingen gevierd, maar zal veeleer onder sidde-ring en vreeze, by angstige smeekgebeden zijn doorgebracht: want in de stilte van de nacht rees er een geweldig onweder op, knette-rende bliksemstralen slingerden plotselyk door den zwarten hemel, en ratelende donderslagen, die de bevende aarde deden dreunen, vervaarden allen die ze hoorden. Hadden de ouden veel ver-haald van den schoonen Sint-Marcus-dag — nu sprak men niet minder lang daarna van het zware tempeest van kersnacht anno 71. Wie er echter gemeend hadden een boos voorteeken in te vinden, zagen hun angst gelukkig gants niet bewaarheid: het jaar 1172 was uitstekend van vruchtbaarheid; de weiden stonden groen in Januari, de boomen bloeiden in den lente-tijd, „en die vogelen leiden eyeren ende broyeden omtrent onzer vrouwe lichtmisse, ende kipten ionghen in desen landen."

Eenige jaren later, 1182, kwam er onrust van wapenen op het kasteel: de Friezen waren met overmacht in *Kennemerland* gedrongen, en van de tinnen bespeurde men hun warrigen hoop en den flikkerenden glans hunner speeren en legerbijlen in de nabyheid van *Aeckersloot*. Verder kwamen zy echter niet: zy werden er gestuit, geslagen, en keerden met groot verlies, in haastige vlucht binnen hunne landpalen weder te rug.

De eerste Burchtheer die vervolgends met name wordt ge-noemd, is weder een HEYNRIC, en vermoedelyk de zoon van den

vroeger besprokene. Hy schijnt bevriend geweest te zijn met Heer WILLEM van EGMOND, daar hy in een giftbrief ten diens voordeele als bekrachtigend getuige onder de „Mannen der kerke van *Egmond*," optreedt.

Abt LUDBRECHT van RIJSWIJC verzekerde in 1213 aan Heer WILLEM het beschermvoogdyschap over het Convent, met alle leengoederen daaraan verbonden en bevestigde het volkomen in zijn Geslacht. Dat was voor den EGMONDER een belangrijke gift, die de Abt uit krachte zijner betrekking verleende, maar zonder toestemming der monniken, waarom het te gelooven valt, dat de daarover als getuigestaande Edelen: HEYNRIC van HEYLICHLOE, GARBRANT van ALCMARE, IJSBRANT van der LAEN, en anderen zoo wel vrienden van Heer WILLEM zullen zijn geweest als WOUTER DE FRIESE, van wien het bewijsbaar is.

Drie jaren later ontmoeten wy, weder binnen de muren der abdy, Heer JACOB van HEYLICHLOE, en wel in den stoet, die er den Graaf en Gravinne van *Holland* omringde, te midden van de bloem van *Hollands* Edeldom: met WILLEM van TEYLINGEN, de beide broeders van WASSENAER, de Burchtgraaf van LEYDEN, den Heere van *Waterland*, AELBRECHT BANJAERT, en anderen. En zy waren daar in de maand Augustus, om by te wonen de rechtzitting van Grave WILLEM, die, schoon zelf mede tegenwoordig, als geboren Beschermvoogd der Abdy, by monde van den Ridder DIEDERYC van BOECKEL, uitspraak zou doen in het weder opgerezen verschil tusschen Heer WILLEM van EGMOND en Abt LUDBRECHT, om te komen tot een vasten voet van vrede en eensgezindheid; waarvan dan ook de bepalingen werden opgemaakt, en op Sint-Augustijns-dag door de Gravinne ALEYDE met de bovengemelde Edelen bezegeld. Heer JACOB van HEYLICHLOE staat daar als getuige tusschen den laatste der BANJAERTS en Burchtgrave JACOB van LEYDEN.

Het blijkt hieruit, dat het Geslacht van HEYLICHLOE onder de aanzienlyksten gerekend werd; en tevens, dat by den strijd over *Holland*, tusschen LODEWIJC van LOON en Grave WILLEM, op dat

tijdstip nog niet gantschelyk ten einde, de zijde des laatstgenoemden gehouden heeft.

Heer JACOB tel ik ook onder de „bloedvrienden en medestanders" van den EGMONDER, die by deze gelegenheid den Grave afzonderlyk in gehoor vroegen, en in 't belang van Heer WILLEM tot hem spraken: „Heer Grave! uw Doorluchtigheit is wel bewust, dat de oorlog tusschen u en LODEWYK van LOON nog niet „bygelegt is: en daarom hebt gy onzen dienst nog van nooden. „Wy verzoeken derhalven, ten opzicht van dezen onzen dienst, „dat gy dit geheele verschil, tusschen den Abt en onzen bloed„verwant WILLEM aanneemt te beslechten." Een aandrang die, zoo als wy reeds zagen, dan ook niet zonder gevolg gebleven is.

In December 1226 zegelen DODO en HEYNRIC van HEYLICHLOË, met IJSBRANT van EGMOND en GARBRANT van ALCMAER, den nieuwen leenbrief, door Abt HEYNRIC van *Egmond* aan Heer WILLEM van EGMOND uitgegeven; en in November van het volgend jaar bekrachtigen JACOB en HEYNRIC, met andere Mannen der Abdy, nogmaals een nieuwe bevestiging van het leen, met het aanhangen van hun zegel.

Dit is ook de laatste maal dat hun naam in de geschiedrollen geboekt staat.

En vanwaar nu dat plotselyk verdwijnen, nadat zy jaren achtereen zoo herhaaldelyk op de zelfde plaats verschenen zijn? — Het is volstrekt geene gewaagde gissing, wanneer ik de beandwoording dezer vraag op het bloedig slagveld aan de *Wezer* zoek.

Toen GREGORIUS de Negende omstreeks 1230 in *Nederland* den kruistocht tegen de Stadingers deed prediken, vonden de rondtrekkende monniken ook in het Graafschap *Holland* open ooren die luisterden, en gretige handen die naar het zwaard grepen. Graaf FLORIS-zelf verzamelde een leger; de groote Stiften zullen niet nalatig zijn geweest hem met hunne macht te ondersteunen; de Beschermvoogd en hoofdleenman der Abdy, Heer WILLEM van

EGMOND nam mede het kruis aan — wat is natuurlyker, dan dat andere Mannen dier Kerke volgden, dat HEYNRIC en DODO en JACOB van HEYLICHLOE zich schaarden onder de banier, door EGMOND opgeheven; dat zy behoorden tot de uitrusting der drie honderd schepen, waarmeê de strijdzuchtige Graaf de *Wezer* opvoer, om Bisschop GERHARD zijn bystand te bieden.

Wy kennen den uitslag, en schreven dien reeds onder *Egmond* neder. [1] Een geduchte veldslag besliste op den 24en Juni 1234 voor den Bisschop en zijne bondgenooten; maar vier duizend hunner gesneuvelden bedekten het slagveld, en onder dezen telde men WILLEM van EGMOND met zijne krijgslieden.

Het kasteel van *Heylichloe,* allicht reeds tijdens den twist om 't Graafschap geleden hebbende, mag nu wel in zich-zelf vervallen zijn, of misschien reeds van den aanleg af minder geschikt voor een sterkte zijn geweest. De Roomsch-Koning WILLEM sloeg er in 1252, toen hy in *Kennemerland* naar een vasten muur tegen de Friezen zocht, geen acht op, maar wendde het oog naar het verder achterwaart gelegen *Heemskerc.*

Na het uitsterven van het Geslacht HEYLICHLOE werd hunne Heerlykheid, naar de gewone wijze, zeker aan de Graaflykheid getrokken, en nu, volgends Kennemer recht, door Schout en schepenen onder den gewonen Baliuw bestuurd. De ingezetenen waren toen gezet „de Graeflijckheyt van *Hollant* te dienen in allen Heervaerten, met twaelf Riemen, ende volck naer der Riemtale;" maar in het jaar 1395 kochten zy zes riemen af, tegen 24 Hollandsche schilden, zoodat hun aandeel in den heirban slechts op zes riemen bleef. Het ging den dorpelingen echter niet voordeelig, en Graaf-Hertog AELBRECHT verminderde hunne krijgsbelasting in 1399 nogmaals, zoodat het toen op drie riemen bleef staan.

Om dezen tijd bevonden zich de Edelen van der COULSTER, een Henegouwsch Geslacht, waarschijnlyk met Graaf WILLEM den

---

[1] Zie eerste Serie, Dl. I. bl. 32.

Vierde in *Holland* gekomen, aan 's Graven hof in den *Hage*. Heer WILLEM GARBRANTS van der COULSTER verving er Jonkheer van ARCKEL als Rentmeester van AELBRECHTS huis, en werd in die betrekking weder opgevolgd door Heer GARBRANT van der COULSTER, zijn broeder naar men meent, die in 1397 of 1398 het bestuur over 's Vorsten "bottelrie, camer, juweelen en gulden lakenen, coken, costen van den herberge, van Pipers en Herauden, van cleyne foreyne," en alle huishoudelyke zaken op zich nam; een ambt, schijnbaar slechts onbeteekenend, maar van groot vertrouwen, en dat zijn bekleeder aan het hoofd van 's Graven "Herberghe" stelde, hem diens kleederen deed dragen, en daaglyks met den Vorst-zelf in aanraking bracht.

Wanneer GARBRANT en IJSBRANT slechts, zoo als het my voorkomt, twee verschillende naamschrijvingen voor den zelfden persoon zijn, dan was hy de Vader van Heer WILLEM van der COULSTER, en is de groote gunst, waarin hy by het hof stond, licht oorzaak geweest, dat de zoon in 1412 door den Hertog werd beleend met de Ambachts-Heerlykheid van *Heylo* en *Oesdom*, waarin hy, volgends GOUTHOEVENS opgave, toen reeds eigenaar was van het kasteel, dat sints ook het huis ter *Coulster* wordt genoemd, en dikwerf (schoon gants verkeerd) als het stamhuis van dit Geslacht staat vermeld.

WILLEM van der COULSTER van *Heylo*, zoon van IJSBRANT en MARIA van WANGEWYK moet niet worden verward met een anderen WILLEM van der COULSTER, die mede op dezen tijd leefde, en in het voorjaar van 1426, met den ongelukkigen AELBRECHT BEYLINGH, het kasteel van *Schoonhoven* zes weken lang zoo heldhaftig tegen FLORIS van KIJFHOUC en diens barbaarsche Hoekschen verdedigde. Laatstgenoemde WILLEM was een neef van den Heer van *Heylo*, en wel de oudste zoon van diens broeder IJSBRANT, die te *Dordrecht* woonde; hy was Rentmeester generaal van *Zuid-Holland*, en Slotvoogd van *Schoonhoven*, en stierf in 1448.

WILLEM van der COULSTER van *Heylo* moet overleden zijn

omstreeks 1467, want op dien tijd komt zijn zoon JACOB als Heer voor. Deze had in huwelyk Jonkvrouwe HILLEGONDE, Heer JANS dochter van der LAEN, die hem vier dochters schonk: MARIA; JOSINA, later gemalin van Heer JACOB van EGMOND VAN MERESTEYN; SYBURG, in den echt getreden met Heer JAN van der MYE; en WILLEMYNE, de jongste, die, slechts gehoor gevende aan de inspraak van heur beweeglyk gemoed, het geluk harer toekomst niet liet afhangen van een adelyk wapenbord, maar met een jongeling van lagere geboorte huwde, waardoor zy, naar de woorden van den trouwhartigen kronijkschrijver, „haer selven mishielijckte."

Jonkvrouwe MARIA, Erfdochter van *Heylo* en *ter Coulster*, bracht Heerlykheid en kasteel ten huwlyk aan Heer PIETER van RUYVEN, zoon van den Houtvester van *Holland*, NICLAES van RUYVEN en Vrouwe JUDITH, PIETER AELBOUTS dochter van *Haerlem*. Hy blijkt in 1486 reeds overleden, want toen was MARIA weduwe, wie hy slechts eene dochter, JOSINA, had nagelaten.

Zoo het kasteel by de ongeregeldheden van het tot opstand getergde Kaas-en-broods-volk, in 1492, waaraan ook de Heyloërs een werksaam aandeel namen, niet te lijden hebbe gehad — de tijding die er op den vroegen vrijdag-uchtend na Sint-Jan (24 Juni) 1517 werd aangebracht, was dreigend genoeg om het hart der burchtzaten met een angstig voorgevoel te bekommeren: de Geldersche knechten, die *Medemblic* stormenderhand hadden ingenomen en verbrand, waren roovende en plonderende Kennemerlandwaart getrokken, en op donderdagavond tusschen 10 en 11 ure binnen *Alcmaer* gevallen, waar zy zich hadden genesteld, om den omtrek plat te loopen, te ruiten, en te moordbranden. Hoe zy in de stad zelf huishielden, daarvan moest het gerucht, door vluchtende burgers verspreid, groote vreeze baren in de omstreken: „een ontelbare Schat van Geldt, Goudt, Silver, Kleinodien en Juweelen, mitsgaders kostelyke Laakens, Linnen, Wolle, Zyde, Fluweel, en andere dingen van groote waerde" sleepten de vrijbuiters samen, „zoo dat Beddens, Koper,

en Tin geen gading was."[1] De angst voor de woeste schaar was zoo groot, dat vluchtende ouders hunne kinderen in den steek lieten. Adriaen doedesz, toenmaals een knaapjen, verhaalt er in zijne "Memoryen (M. S.)" het volgende van: "myn ouders, mitsgaders de voorneemste van den Burghers syn door vreese metter haest de stadt uytgelopen, ende ick bleef daer binnen mit myn oems meyt. Ende twee daeghen nae dat de kneghten inder stat ghecomen waeren, was daer een groet gheruchte onder 't ghemeyn volck, dat men nae de plunderinghe de gantsche Stadt zoude aen brandt steken, waerdoor wy met een grooten Hoop vrouwen end kinderen syn gheweken in die bagyne weydt an de noort syde van de Stadt, alwaer wy laghen 3 daghen ende twee naghten, verwaghtende alle uyren den brant, ende ten laesten worde ons gheboetscapt dat de stadt verbeden was, soe en syn wy alle wederom ghegaen, elc nae syn huys, dat men wel opgeschickt vonde, behalven het groot gewalt, moetwille, roepen end karmen, dat men alle sins opter straeten end elders hoorden en saegen." Doch alleen met den blooten schrik kwamen de Alcmaerders er niet af: de vreemde boeven stichtten by hun vertrek om de zuid werkelyk nog brand in de stad, zoo dat er twee molens en een honderdtal huizen de prooi der vlammen werden.

De rook, die op den *Coulster*, eerst van het brandende *Alcmaer*, vervolgends nog naderby van de in vlammen opgaande *Nieuwpoort*, duidelyk bespeurd werd, was een dreigend voorspook van wat de burcht-zelf wachtte, die misschien geen genoegzame sterkte tot verdediging opleverde, of ten minste den burchtzaten, des strijdens ongewoon, niet verdedigbaar toescheen tegen de woeste "duyvels-knechten", wier nadering alles reeds

[1] Men verwondere zich niet, zegt eikelenberg, de schrijver der bovenstaande aanhaling, over deze groote buit, in *Alkmaar* gevonden, want verscheiden waren van de omgelegen plaatsen herwaart gevlucht, en hadden deze stad als tot een pakhuis van hunne rijkdommen gemaakt.

in rep en roer bracht. En het duurde ook niet lang of de duivels-knechten waren er; wat hun nog der moeite van plondering waardig scheen, vergrootte de buit — en daarop vermeerderde het kasteel de vlammende krijgsbakens, die hunne verwoestende baan afteekenden.

Vrouwe MARIA beleefde deze vernieling der schoone goederen nog: niet tegenstaande dergelyke verdrietelykheden bereikte zy eenen hoogen ouderdom, en overleed eerst in 1528. *Heylo* en de *Coulster* waren echter reeds vroeger overgegaan op Heer ANTHONIS van NYVELT, een Utrechts Edelman, die met hare Erfdochter JOSINA in den echt getreden was.

Uit dit huwelyk sproten zes kinderen, waarvan de oudste, GERAERT van NYVELT, Heer van *Heylo* en *Oesdom*, en bezitter van den *Coulster* werd. Zijne echtgenote was WILLEMYNE van SCHAGEN, weduwe van Heer CORNELIS van BORSSELE VAN MYNDEN, en eerder weduwe van Ridder GERRIT van ROMERSWAEL, Heer van *Nieuw-Stryen*. Heur derde huwelyk was weder van geen langen duur; by een twist van Heer GERAERT met ADRIAEN van BRONCKHORST, een tooneel misschien als in de Bedumer pastory, trok de laatste zijn zijdgeweer — en Vrouwe WILLEMYNE was nogmaals kinderlooze weduwe. Zy huwde ten vierde maal met JOAN van der DOES, Heere van *Noortwijck*.

Heer GERAERTS broeder, JACOB van NYVELT, was als jongeling in *Henegouwen* overleden. Of *Heylo* en de *Coulster*, welke laatste intusschen uit zijne puinhoopen weêr eenigzins was opgehaald, daarop nog in handen der volgende zuster, MARGARETA, zijn geweest, durf ik niet te bepalen, maar de jongere, CLARA van NYVELT, gehuwd met Heer DIRCK DE WAEL VAN MOERSKERCKEN, schijnt het kasteel later te hebben bewoond; ten minste zy overleed er in 1550, en, even als hare oudere zuster, kinderloos. De jongste der zusteren, CORNELIA, was Nonne in de Praemonstratenser Jonkvrouwen Abdy by *Delft*. ANNA van NYVELT, die op CLARA volgde, en gehuwd was met Heer HUYBERT van VLIET, uit den stam van WOERDEN, Heer van *Bergambacht* en *Hoenkoop*, erfde

daarop huis en Heerlykheid, maar bezat zeweldra, door den donkeren loop der tijden, luttel in ruste.

De inwendige beroerten, uit de opkomst der Hervorming, de vermeerdering der bisdommen, en de stijgende ontevredenheid veler Edelen ontstaan, begonnen reeds de schaduwen hunner nadering vóór zich uit te werpen. In 1567 waren ze ook in *Kennemerland* daar. Op den 6en April was er groote onrust op den Haerlemmer heirweg: de krijgsknechten des Heeren BATENBURCH waren in aantocht; wat zy wilden wist men niet, maar men wachtte niet veel goeds. De *Coulster*, rustig achter zijn hoog geboomte verborgen, leed evenwel geen last, en *Heylo* evenmin: de vreemde gasten trokken naar het meer noordwaart gelegen Reguliers Convent de *Varnebroeck*, naby *Alckmaer;* maar vernemende, dat zy „van den geweldiger Provoost met paarden en knechten," vervolgd werden, spoedden zy zich nog des avonds door *Alckmaer* naar *West-Friesland;* „onder dese, soo 't gerucht na ging, soude geweest hebben de Heer van BATENBURCH met eenige van syne kinderen." Een andere bende, 's Heeren volk van BREDERODE, was by *Heylo* zijwaart af naar *Egmond-binnen* getrokken, en koelde er de hitte der roofzucht aan de schoone Abdy; wellicht hebben zy er, in hunne baldadigheid, ook vuur in geworpen en is daardoor eenige brand ontstaan, maar de vernieling geschiedde niet door hen, hoe dikwerf dit ook als een feit is opgegeven en nageschreven. Den volgenden morgen trokken zy voorby *Alckmaer*, rijk aan roof, „geladen op twee wagens, op de eene wagen hadden zij mede genomen den prioor van den selven Abdije genaempt heer ott." [1]

Mei-dag daaraanvolgende togen er nieuwe krijgsknechten voorby, maar hun tocht was geregelder: zy waren ruiteren en knechten van den Provoost, uitgezonden om den ongeregeldheden een einde te maken, en die van BATENBURCH en BREDERODE,

---

[1] M. S. „Aent. gedaen by JACOB DIRCKS WIJNKOPER, Burgem. van *Alckm.* (1550) tot 1598 toe."

die *West-Friesland* ontveiligden, te vangen. „Op de selfde tijt" was ook CAREL van BRIMEU, Graaf van *Megen*, van eenige Bevelhebbers vergezeld, op den zandigen en weinig belommerden weg, om de handelingen in *West-Friesland* te leiden en te regelen. Zeker waren de Heeren vermoeid van den langen rid, of hadden wellicht nadere inlichtingen noodig: zy trokken ten minste niet door, maar verlieten de heirbaan voor den Oosterweg, en sloegen achter *Heylo* de breede laan in, die naar het kasteel leidde. Ik betwijfel of Heer HUYBERT daar was, om den hoogen gast in eere en naar waardigheid te ontfangen. In dat geval, dunkt my, zoû de uitnoodiging der Alckmaersche Magistraat aan den Grave, om hem te nooden binnen de stad te komen, eene onbescheidenheid zijn geweest. Maar hoe het zij, de Graaf bevond zich in de muren van den *Coulster* op zijn gemak, en sloeg het voorstel der gedeputeerden van Burgemeesteren beleefdelyk van de hand. De Alckmaerders, van hunne goede gezindheid evenwel in ruime mate willende doen blijken, zonden daarop „wijn, bier en voorraat, zoo dat behoorden," naar het kasteel, zoodat de Heeren, die er drie dagen vertoefden alvorens naar *Medemblick* te vertrekken, niet over gebrek behoefden te klagen.

Heer HUYBERT overleed in 1572, nalatende twee zonen, JAN en ANTONIS, en vier dochters: GEERTRUY; EMERENTIA, die aan GIJSBRECHT van BRONCKHORST huwde; MARIA, die Heer ARENT, den laatsten IJSSELSTEYN, tot echtgenoot had; en JOSINA, die in 1601 als Nonne van *Maryendale*, by *Utrecht*, overleed.

JAN van WOERDEN VAN VLIET, Heer van *Hoenkoop*, *Heylo* en ter *Coulster*, was toen weduwnaar: een jaar te voren had hy zijne echtgenote ALEYDE VAN DUVENVOORDE, dochter van JACOB VAN DUVENVOORDE, Ridder, Heer van *Opdam*, en Vrouwe GEERTRUY van LIERE, door den dood verloren. Zijne levendige deelneming van 's lands belangen hielden hem van zijne erfgoederen verwijderd. In 1572 gemachtigd tot regeling der krijgszaken in 't Noorderkwartier, werd hy tevens door ALDEGONDE in 's Prin-

een naam aangesteld tot Burgemeester van *Haerlem*, van welke stad hy als afgevaardigde verscheen op de eerste vrije Staten-vergadering, in dat zelfde jaar te *Dordtrecht* gehouden. Dat hy, spijt ASSENDELFT, SCHAGHEN en de VRIES, by het spoedig daarop gevolgd beleg van *Haerlem* geenszins de behartiging der hem opgedragen belangen verwaarloosde, is uit zijne vorige handelingen begrijpelyk; dat men op zijn landkasteel in groote bezorgdheid over hem verkeerde is natuurlyk. [1]

De vlammen, die van tijd tot tijd uit de naar de Haerlemmer zijde gelegen dorpen *Castricum, Baccum, Uytgeest* en *Limmen* opsloegen, en de geruchten der daarby gepleegde baldadigheden en gruwelen, moesten het ergste doen vreezen voor *Haerlem*, welks wakkere, soms bittere tegenstand „Duc d'ALFS soon" niet weinig in toornige stemming bracht, en zijne soldaten dreigend de vuisten deed heffen tegen de tergende verdedigers daar binnen.

En nu eindelyk, terwijl de heldere Juli-zon schittert over het veelkleurige woud en de groene weiden van *Kennemerland;* terwijl de leeuwrik den blaauwen morgenhemel van zijne vrolyke tonen doet trillen, en de nachtegaal de graauwe duisternis door schallende zangen aanlokkelyk maakt; terwijl de duinhaas den zwoelen middag ontschuilt in het koele berkenbosch, en de flodderende meirkoet in de luwte der rietgorsen, en alleen de bonte en onvermoeide vlinders rusteloos van bloem tot bloem dartelen, van de weide in het woud, van het woud naar de duinen — terwijl daalt er een wolk van angst en treurigheid in de gemoederen der menschen, en werpt eene sombere schaduw over aller gelaat: het is de „tydinge dat *Haerlem* in is," een tijdinge die zich „niet alleen continueert, maer ook hoe langs hoe meer vermeerdert," en de ingenoten van den *Coulster* doet sidderen van de overtuiging: „nu is Heer JAN des doods."

[1] Een schans, door 's Princen volk te *Heylo* aangelegd en bezet, beveiligde het dorp voor de stroopende legerknechten der Spaanschen.

Maar het duurde slechts kort dat zy hunne onrust en vreeze, anders dan bedekt en in 't geheim, aan elkander durfden meêdeelen. Kwartiermakers en voorloopers van het Spaansche heir verschenen reeds spoedig daarop, om Don FREDERICK met de zijnen plaats te verzekeren; en op den 16^{en} Juli dreunde de Haerlemmer weg onder het hoefgetrappel van 300 ruiters, en wolkte het heete stof onder den voetstap van 2500 krijgsknechten omhoog. Op den middag was *Heylo* bezet, en een Spaansche wacht met eenige lichte ruiters legerde zich op den *Coulster*, en speelde er heer en meester. Twee dagen later scheen er een glimp van verademing, en er waren, die reeds aan ontheffing begonnen te gelooven: het leger brak weder op, en sloeg den terugweg naar *Haerlem* in; met schrik en eenige plondering was men alzoo vrij!

Maar de vroege morgen van Vrijdag den 21^{en} Augustus, die met een „zeer quaed onweder" begon, bracht ook het onweder des krijgs voor goed te rug, en een Spaansche voorwacht op den *Coulster.*

Van nu af aan was „het oorlogh in vollen ganghe", en alles lag daarvoor achter, gelijk *Leuwenhorns* kronijk-rijmer zingt:

> Nota bene: hoe het in *Hollant* was verkeert;
> Men koght een Spies, schoon en geel van coleure
> Om een Koe, want zy was anders niet waert....
> 't Was al te doen met houwen en smyten,....
> Eens mans leeven was toen niet waerdig twee myten.

Alckmaer was thands voor goed belegen, en de belegeraars snoefden niet weinig, dat zy het er mêe maken zouden als met *Haerlem* — maar binnen korteren tijd. Dit laatste viel hun 't eerst tegen, en was ten minste nog een druppel „hertigheydt in de door angst flaeuwe gemoederen." Wie 't op den *Coulster* wel meenden met het land en den Prince, moet het somwijlen wel angstig om 't hart geworden zijn, by het onophoudelyk

gedonder der kanonnen, die de kleine stad (maar waar zoo groote moed huisde!) dreigden te vernielen, en waarby de burchtwacht wenschte by het stormen tegenwoordig te mogen zijn. Maar er kwamen ook wel eens tijdingen, die de trouwe harten in stilte van vreugd deden kloppen, al verbitterden zy den vijand, die wrake zwoer over den dood van een vriend of krijgsmakker, by een storm of uitval met zoo velen onder het geweer dier verwaten burgers, „mannen als bootsgezellen gekleedt," bezweken.

Want d' Alckmaers hettigh hart, met 't voorhooft straf, vol kreucken,
End 't heet beroerde bloedt, bewees genoegh het jeucken
Van haer bloedtanden graeg: want noyt en sachmen, dat
Den grammen Hemelarm veel snelder loste glat
Zyn Haghel-stienen, op een schoon bezayden Acker,
Ghelyck m' uyt *Alckmaer* sach dick vlieghen snel end' wacker
'T ghekogeld haghel-lood; end' zoo m' uyt *Alckmaer* zach
De keghel-stienen hard dick snuyven op den dagh;
Ja zoo m' uyt *Alckmaer* sach zeer schrickelyck dicht schieten
De brand-teerhoepen fel end' 't heet kalck-water ghieten
In 't bloed'ghe Spanjaerds hart, op d' harde Spanjaerds kop,
Om d' arme Spanjaerds hals, in 's Spanjaerds oogh end' krop:
Want 't vlieghend stormen-tuygh, op d' aerd niet moghend' vallen,
Dood, quest, brand ende broeyd veel spaens krys-volck met allen.
Gheen schutter, hy en heeft een Spanjaerd voor zijn wit,
Gheen worper, oft sijn stien kneust hooft, arm, bien, oft lit;
Gheen teerhoep die niet werd om een Spaens'-hals gheschoten:
Gheen Spanjaerd die niet werd met water heet beghoten:
Van al dit snuyf-gheschut, van al dit fel ghewerp
En zachmen niet dat yet vergheefs ghedaen werd scherp,
Om dat het eens-klaps werd ghebonst van boven neder:
Doch niet te min elck Spaens-soldaet quam met sijn leder,
End' droegh zelf na de Stad sijn wegh op sijnen rugh,
Ja passen niet' eens op al 't schieten, ghieten vlug,

Maer gheven hooft end' keel gheheel end' al ten besten,
Doch nimmermeer de rugh, noch oock de zyd': ten lesten
Al hobbetobbend om end' om end' wederom
Zoo komter op 't Bolwerck al vry een groote som;
Waer door de Burgery verschrickt, verbaest, verwondert,
Schoot, smeet, wurp, stack end' brack, van boven neer in 't hondert.
Want hier een Borger klooft een Spanjaerds hooft aen tween,
Zoo dat elck bloedigh' helft valt op een schour alleen.
Deez' werpt een Spanjaerd met een keghel-stien in 't voorhooft,
Dat 't brein daer werm uyt spat. Deez' daer een Spanjaerd doorklooft
Met sijn scharp Slach-swaerd lang. Die ryght daer aen een Spiets
Twee Spanjaerds inde vlucht, maer vast en vord'ren niets,
Want 't yser ziet men voor, end' achter 't hout uyt-steken,
Zy swieren heen end' weer, 't ghesicht beghint te breken,
Zy stroncklen zwymlich neer, Haer ziel rood van bloe-dorst,
Vlieght eens-deels uyt haer rugh, spoyt aerdeels uyt haer borst.
Deez' slinghert met der vlucht een vette Teerhoep brandigh
Om eenen Spaenschen hals, die willend' onverstandigh
Af-trecken metter hand, voelt niet dan enckel vier,
Waer door hy van de vest vlied dul end' razend schier;
Maer syn voet heffend' aen den slingher-roos ten lesten,
Stort hy, met 't hooft om laegh, in 't water van de Vesten,
End' ziet deez' Spanjaerd raeckt, (ô zeldzaem wonder groot)
Al brandend, hangend, end' al drenckend aen sijn doot.
Twyl hier een Spanjaerd ghlist (in 't klimmen van sijn ladder)
Hangt hy aen d' handen vast: maer hier komt een Stadtsmadder
End' mayt hem d' handen af, met sijn zeer scharp' Cortlas;
Syn druypend' handen die bekleppen den leer ras,
End' plomp verloren stort sijn rapp'ghe Romp zeer peucklich
Van boven neer met 't hooft diep in de modder deucklich,
End' staet zo op zyn hooft, end' wyst noch na de gheen
Die hem den dood-slach ghaf met 't een end' 't ander been.
Hier kryght een Spanjaerd een dood-steeck in sijner zyde,
'T welck voelend', keert de rug, vliet van de Vest by tyde

Na 't Legher, end' schryft langhs den wegh met purper inckt
Zyn droevigh ongeluck, dat uyt sijn wonde zinckt.
Daer werd een Spanjaerd met 't Rappier den buyck door-reghen,
Waer door hy valt in 't zand; den Burgher, onversleghen,
Trapt hem zoo lang op 't lyf tot dat hy spouwt onsoet
Half door mond end' door 't lyf, sijn darmen end' sijn bloet;
Ghelyck door 't treden op den Wyn-pars men ziet stoyten
Veel roode beexskens uyt blaauw'-rype Druyven spoyten.
Een ander kryght een steen op sijn hers'-becken meest,
End' vallend gheeft hy knap al spillebiend' sijn gheest.
Hier bongster een een Spaensch van boven de Borstwering,
Die valter een op 't hooft, deez' valt met zyn om-kering
Een derd' oock onder voet, de derd' een vierd', een vyfd',
De vyfd' een sest, tot dat daer niemand staende blyft,
Maer raecken zoo beneen, som went'lend', som met draven,
End' werden levend-dood zoo in de graft begraven.

En die slachting was niet alleen van naby, in den wilden storm, waar het lijf om lijf gold: ook op den afstand, zoo die slechts onder 't bereik der stads kanonnen viel, werden de vijandelyke gelederen gedund:

Want 't Alckmaer grof-geschut komt alzoo dapper treffen
In 't Spaens slagh-oord, en maeckt daer door een breewegh effen,
End' 't rabraeckt van 't Krys-volck aen flenters d'arme Le'en,
Dat heel verplettert vlicht aen duyzend stucken heen.
Terwyl een Vaer zyn Zoon moed gheeft, komt een kloot zweven,
Die geeft den Vaer de dood, end' 't kind schrick ende beven,
Terwyl een Hopman hier met mond end' hand ghebied,
Soo komter snuyven uyt de stad een lood, dat vlied
Hem tot den mond zeer snel en tusschen zyne tanden,
Dat hem beneemt de spraeck, end' 't woyven van zyn handen.
Terwyl een Hooft-man daersteld sijn slagh-oorden rad,
Zoo komter snuyven uyt dees blixem-donder-stadt

Een guyvend yser, 't welck een man maer vlicht aan flarden,
End' stroopt zyn Buurman d' hoed van 't hooft, 't vel van een darden,
Terwyl der een soldaet neerbockend ghespt zyn schoen,
Zoo komter eenen kloot snel gonsend tot hem spoen,
End' neemt hem arm en bien, ja kruymeltz' heel aen kruym'len,
Hy rolt daer heen, sijn Maets die lacchen om sijn tuym'len.

Zoo was de ontfangst van het Spaansche leger voor *Alckmaer.* Voorwaar! menig een, al sprak hy 't niet luide, was in zijn hart verheugd, wanneer hy, moede van 't stormen, en buiten het bereik der kogels zoo wel als van 't zwaard der vinnige burgers, den rustigen post op den *Coulster* weer betrekken mocht, en by zijne makkers ophalen van de nooden die hy doorstaan, van de heldendaden die hy verricht had, zich en de gevallenen wraak belovende, wanneer de stad eindelyk zou moeten zwichten.

Maar zoo ver kwam het niet. Het openen der sluizen te *Crabbendam* en elders, bracht met een noorden wind het water over het land, en een gelukkig springtij deed het tot zoo aanmerkelyke hoogte zwellen, dat weldra slechts alleen de kaden of zomerdijkjens begaanbaar waren, en dezen eindelyk ook, door de gedurige stortregens, vergezeld van sterken wind, in glibberige modderpaden veranderden. Don FREDERICK moest het alzoo opgeven, en zijn leger allengs naar *Haerlem* te rug voeren, terwijl het fiere stedeken van nu voortaan „*Alcmaria* victrix" op het voorhoofd van heur wapen schrijven mocht.

Op saturdag den 10^en^ October, omstreeks den middag, braken de laatste benden, die van FRONSBERGH en EBERSTEYN, hunne legerplaats in de *Nieuwpoort* op, en trokken door *Heylo* naar *Limmen* en *Castricum.* De yverige burgers, na de viktorie ook heet op de buit, snelden weldra naar de verlaten schansen, tenten, en hutten, en vervolgends den weg op naar *Heylo* en den *Coulster*, waar zy meenden dat de Spanjaard by zijn aftocht nog wel ietwat zou hebben achter gelaten. En dat was

ook zoo: een twintig tal wel gewapende ruiters, om den aftocht te dekken. De stedelingen waanden dat het eenigen der hunnen waren; maar naauwlyks vernamen zy het steken der Spaansche trompetten, of zy stoven haastig uit een, elk een goed heenkomen zoekende, terwijl sommigen, by het scherp nazitten der ruiters, dwars door het water zwommen, of zich in de rietbosschen wech schuilden.

Dat was echter ook de laatste dag waarop de *Coulster* vreemde bezetting in had; en hoeveel onaangenaams zy er ook hadden gebracht — den 11[en] Oktober werd daarover gesproken als over dingen die nu gelukkig tot het verledene behoorden. Toen kwam er ook goed nieuws van de zuid: Heer JAN, hoewel by den overgang van *Haerlem* in hechtenis genomen, was kort daarop weder ontslagen, en gelukkig der stede uitgeraakt. Ongetwijfeld zal hy zich thands hebben gehaast, om den toestand zijner goederen, zoo lang prooi van 's vijands willekeur, in oogenschouw te nemen, en er orde op te stellen.

Het volgende jaar onderteekende hy als gevolmachtigde der Edelen van *Holland* het verbond van vereeniging dezer Provincie met *Zeeland*, en werd als lid van den Landraad over *Holland* aangesteld. In 1577 verbond hy zich ten tweeden male in den echt, en huwde nogmaals eene Jonkvrouwe uit het Geslacht van DUVENVOORDE, namelyk MARIA, dochter van den Haagschen Raadsheer JACOB van DUVENVOORDE, Ridder, Heer van *Warmond*, van der *Woude*, en *Alckemade*, en van Vrouwe HENRICA van EGMOND VAN MERESTEYN. MARIA was vroeger Nonne te *Rijnsburgh;* doch, by de opheffing dier Abdy, in de waereld te rug gekeerd, leerde zy den echtgenoot harer bloedverwante kennen, en schonk hem vervolgends hare hand. Niettegenstaande deze vernieuwing van een huiselyken band, bleef Heer JAN yverig werksaam voor het belang van den staat. In 1578 was hy een der genen die de Unie van *Utrecht* zochten tot stand te brengen, en vertrok het jaar daaropvolgend naar *Zuid-Holland*, als Baliuw van *Voorne* en Goeverneur van den *Briel*.

Het huis ter *Coulster* werd vervolgends bewoond door zijn broeder ANTONIS van WOERDEN VAN VLIET, die er, na hem, in 1596 overleed, en, als de laatste mannelyke nazaat van hunnen stam, met zijne geslachtswapens in de groote kerk te *Haerlem* begraven werd. Hy was gehuwd geweest met GEERTRUYDA, Heer GIJSBERTS dochter van BRONCHORST, en liet geene kinderen na, zoodat de erfgoederen thands weder kwamen op JANS dochter uit diens tweede huwelyk, Jonkvrouwe JENNE, die als vrouwe van *Hoenkoop*, *Heylo* en den *Coulster* in den echt trad met Heer JOAN DOORNICK, te *Amersfoort*, wien zy echter reeds spoedig en op nog jeugdigen leeftijd ontviel: zy stierf in het kraambed, op den 8en Juli 1604 slechts viertwintig jaren oud. By uitersten wille had zy haren neef van WYNSSEN de Heerlykheid *Hoenkoop* vermaakt.

Over *Heylo* en den *Coulster* ontstond er thands verschil. Heer JACOB van DUVENVOORDE, Heer van *Warmond*, broeders zoon van Vrouwe MARIA, maakte er onmiddelyk aanspraak op, maar kreeg een gevaarlyken mededinger. Ridder ABEL van den COULSTER, Lid van den Hoogen Raad te 's *Gravenhage*, en in 1540 op twee en seventigjarigen ouderdom overleden, was een afstammeling in rechte lijn van IJSBRAND IJSBRANDS van der COULSTER, die in 1422 te *Dordtrecht* stierf. ABEL had by zijne echtgenote MARIA LONGIJN, eene Brusselsche, drie dochters nagelaten, die allen gehuwd waren, maar waarvan slechts éene kinderen bezat. Deze was MARIA van der COULSTER, echtgenote van den Zeeuw ANTONIS van CATS, uit den stam des rijken Heeren van SYMONSKERCKE, en Lid van den Hove van *Holland*. Heer ANTONIS was in 1573 overleden, maar hun zoon, steunende op de aanspraken zijner moeder, trad als pretendent voor de opengevallen Heerlykheid op. De zaak kwam voor den Hoogen Raad, en bleef er eenigen tijd hangen, tot dat eindelyk THEOPHILUS van CATS by vonnisse als de naastgerechtigde erfgenaam werd aangewezen, en de Heerlykheid *Heylo* met het huis de *Coulster* by zijn overige bezittingen voegde.

Het huis was intusschen zeer vervallen, zoodat hy zich haastte om er de noodige herstellingen aan te brengen, en het uit den bouwvalligen toestand op te halen. Dit mocht te meer noodzakelyk gerekend worden, wanneer hy, die te 's *Gravenhage* woonachtig was, het voornemen had, om er van tijd tot tijd te vertoeven.

Want dat het, schoon geene vijandelyke benden het schoone *Kennemerland* meer ontveiligden en verwoestten, toch ten platten lande niet zoo volkomen veilig was, als wy het er thands gewoon zijn, kan blijken uit het verhaal der volgende gebeurtenis omstreeks dien tijd in deze oorden voorgevallen, en „door DIRK RAYERS HOVENIER in geschrift gestelt, in 't jaer 1704, volgens zijn geheugenis, uyt de vertelling van zijn vader, van dezen inhout," dien ik geheel onveranderd te rug geef.

Zekeren NOBEL, Burger, en van goet geslagt tot *Alkmaer*, vergeefs na een bevelhebberschap van een oorlogschip gestaan hebbende, was zoo gevoelig van zig in zijn verwagting bedrogen te zien, dat hy sederd voor nam den vaderlander 't voorgewend ongelyk betaalt te zetten. Onderwijl eens ten huyse van RAYER DIRXZ in 't bijzijn van een Stads bode en dezes RAYERS broeder, van deze zaak sprekende, ontstak hij — NOBEL zoo geweldig in gramschap, dat hij d'agterdogt verliesende uytvoer: „hij zoude zijn verhaal daar van wel bekomen, en zoo haast hij de gelegentheyt had, het eerste schip der staten aan boordt klampen, en den scheepelingen de voeten spoelen."

Dit eerlang door den Bode 't gerigt aangebragt, hielp NOBEL in hegtenis: maar hoewel de zaak, door twee getuijgen bevestigt, niet ontkent kon worden, voorspraak, gunst, en inzigt van braven afkomst, hielpen hem aan vergiffenis en op vrije voeten, en geschiede dit in 't jaar 1625, 26 of 1627.

Hij maakte zig 't zoek, na zijn ontslaging, en zich bij de Duijnkerkers geloof hebbende verkreegen, bragt daar te weeg op de hoop van den volgenden aanslag, het bevel over een oorlogschip te verkrijgen. Daar mee in zee gestoken, zeylt hij

na zijn vaderlandsche kust, en zet het agter *Castrikum* ten anker: en bevel aan het scheepsvolk hebbende gegeven waarna zig in zijn afwezen te schikken, vaart, na het vallen van den avont, met de boot na 't strant.

Wagt bij de boot latende begeeft hij zig met agt of tien van de wakkerste bootsluij door de duijnen na *Heyloo*, de landstreek hem, door dat hij een Weijdman was, dubbeld wel bekend zijnde.

Buijten Heijloo op de Hofstede *Ypesteijn* genaamt, onthield zig te dien tijde zekeren BARDEUS (Mr. WILLEM BARDESIUS), een Heer, bij de welke zelf NOBEL niet vreemt was. Deze had de gewoonte alle avonden op seker uur met zijn koets van *Alkmaar* derwaarts te rijden: en men meende hem derhalven op den weg aan te treffen, met zijn eijgen koets naar de zeekant te brengen, en een magtig losgelt te bedingen. Dog dit mislukte, om dat BARDEUS naar den *Haag* was: maar zulks was de Waaghalzen onbekent, des gaanse te rug na *Ypesteyn*. NOBEL zelf klopt aan: en eischt het nederlaten van de valbrug, onder voorwending van den Heer noodig te moeten spreken: maar door de meijt berigt, dat men er bij nagt noijt op deed, en den Heer van huijs was: 't geen hij geloofde om dat men hem niet op de gewone tijt ontmoet had: scheijt misnoegt van daar. Om evenwel geen vergeefze landtogt gedaan te willen hebben, besluijt hij dat men na de *Nieuwpoort* zal keeren, en daar een rijken boer, DOP genaamt, van den bedde ligten.

Dit werd in 't werk gestelt, en men bind DOP de handen op den rug en dwingt hem mede te gaan. Ondertusschen slaat het wijf op de ketel, en maakt al de buurt over end. De boeren zetten de wijkenden na, in zulker voegen, datze ten lesten den gevangen verlieten en hen maar poogden te redden. Aan strant gekomen vonden niet alleen geen boot; maar ook het schip was zeewaard in en den aanbrekenden dag ontdekten hen hier en daar hoopen volks, door 't gerugt dezer landing bij een

geschoolt. Doe ontsonk hen de moet: en afgemat van den weg, vonden best zig ter veijliger plaats te rust te begeven.

Op een eenzame streek, tusschen *Kasterkom* en de duijnen stond een huijs, derwaarts begevenze zig. Twee wierd de wagt op de werf betrouwt, de anderen begaven zig tot slapen. Onderwijl zend de boerin, voor gevaar door de vreemdelingen bekommert, haar dogtertje van 7 of 8 jaren na den akker, waar henen haar man al voor d' aankomst dezer bende was gereden. Zelf had hij dezelve ontmoet, en hen met verdagtheijt aangezien; en nu door 't kind van 's moeders vrees verwittigt, besluijt hij in sijn veijligheijt te verzorgen.

Hij wend dan de wagen na *Kasterkom* daar hij de Schout de zaak ontdekt, en terstont met eenige uijtgelezen mannen te hulp krijgt. Met dezen aan de werf gekomen, vind hij de wagt van sluijmering bevangen. Die werd dan eerst aangetast, en tot zwijgen geparst: doe wierden de andere die in huijs en in slaap waren zonder moeijte gevangen. NOBEL alleen had zig op de darsch gelegt, en te laat ontwaakt, ontfeijnsde vergeefs zijn verbaastheijt, hij wierd gevangen en gebonden, en met zijn geselschap naar *Haarlem* gebragt.

Die van *Haarlem* besorgt, dat de Duijnkerkers hun burgers bij gelegentheijt betaald zouden zetten 'tgeen dezen mogt wedervaren, schreven derhalven na 't Hoff, en verkregen dat men hen na den *Hage* zoude voeren.

Daar zittende, wilde BARDEUS NOBEL in de gevangenis bezoeken; hij deed het: maar geen taal van hem krijgende, verlaat hem met deernis.

En korts daar na betaalde hij met zijn togtgenooten zijne reukeloosheijt met den hals. —

Zoo weinig was, zelfs nog in die dagen, de openbare veiligheid verzekerd!

In 1706, den 12^en^ September, werd de *Oolster* bezocht door den eerzamen Dokter SMITS, „door een wel beplante laan daar

naar toe wandelende." Volgends zijne opgave, bevond hy het „niet seer groot, met roode pannen gedekt, in een vierkante vijver staande, en op deze wijze het lusthof verdeelende." THEOPHILUS kleinzoon, WILLEM MAURITS VAN CATS, zoon van JORIS VAN CATS en van eene dochter van JUSTINUS VAN NASSAU, was toen Heer van *Heylo*, en Vrijheer van *Hoogtwoude*, *Eertswoude* en *Veenhuyzen*, en bewoonde den *Coulster*. By zijn kinderloos overlijden in 1745 schonk hy de Heerlykheid aan zijn verwijderden bloedverwant Jonkheer JACOB VAN CATS, Raad en Schepen der stad *Alckmaer*, en sints Vrijheer van *Veenhuysen*, Heer van *Heylo* en *Oesdom*, en van den *Coulster*.

In 1788 de Heerlykheid aan Mr. FRANÇOIS BERGEON gekomen zijnde, deed deze het landhuis voor een groot deel sloopen, zoodat er weinig meer dan de voorpoort overbleef. De Heer LOUIS ANTON VAN OOYEN in 1793 door aankoop eigenaar geworden, deed het jaar daaraanvolgend een nieuw gebouw, geheel van hout, maar verwijderd van den oorspronkelyken grondslag, ophalen, en de overblijfselen van het landslot tot een arbeiderswoning inrichten.

De volgende bezitter, de Heer DANIEL CAREL DE DIEU deed het houten gebouw in 1801 afbreken en in zijn geheel weder opzetten op de lustplaats *Mariën-stein*, aan den noordelyken ingang van *Heilo*, waar het nog door Mevrouw de Weduwe TINNE van *Egmond* bewoond wordt.

Jonkheer Mr. GIJSBERT FONTEIN VERSCHUIR, gehuwd met de dochter des Heeren DE DIEU, Jonkvrouwe CORNELIA FREDERICA, werd in 1805 eigenaar van den *Coulster*, en later Heer van *Heilo* en *Oesdom*. Hy deed in 1810 tegen den stal van het voormalig kasteel een huis bouwen, dat in vervolg van tijd meer werd vergroot en uitgebreid; aan de laatste overblijfselen van de burcht-zelf liet hy een boerenwoning stichten, die er thands nog gevonden wordt, schoon de vijvers en grachten nagenoeg geheel gedempt zijn.

Jonkheer DANIËL CAREL DE DIEU FONTEIN VERSCHUIR, zijn zoon, en, sints zijn vader in 1830 overleed, bezitter der Heerlykheid, heeft het gebouw tegen den stal geheel doen afbreken, op verlangen zijner moeder, de toenmalige eigenaresse; zoo dat er tegenwoordig eigenlyk geen sprake meer van den *Coulster* kan zijn, hoewel de grond der lustplaats, die in zijn geheel eene oppervlakte van omstreeks 14 bunders beslaat, en het eigendom van Mr. GIJSBERTS jongsten zoon (Jonkheer GIESBRECHT CORNELIS), geworden is, nog altijd dien naam blijft voeren.

HET KASTEEL TE MUIDEN.

HET KASTEEL VAN MUIDEN.

HET KASTEEL TE MUIDEN.

Ik droomde eens — ik zeg niet, dat ik sliep — dat ik my bevond op de tinne van een oud en eerwaardig kasteel. Aan drie zijden dwaalde mijn blik over onafzienbare graslanden, van talrijke vaarten, sloten en wegen doorsneden, op welke landen runderen graasden of hooi op schelven stond: hier en daar verhief zich een slot- of kerktoren, en slechts op zeer enkele plaatsen brak een bosschaadje of lustbosch de eenvormigheid van het vergezicht, aan den oostelijken horizon door heuvelen besloten. Ten noorden alleen was het uitzicht verschillend, en had ik, kort by my, een breeden waterplas, waarin de rivier, die langs het kasteel vloeide, haar wateren overgoot. De brug was opgehaald, poort en winket gesloten, de valdeur nedergelaten: van de hoektorens stonden wachten op den uitkijk: door de gewelfde gangen klonken de zware voetstappen van geharnaste krijgsknechten, en in de stallen brieschten en trappelden van ongeduld de fiere krijgshengsten. Maar ziet! daar werd de valdeur om hoog gewonden, de zware bouten werden losgemaakt, de ijzeren grendels met krassend geluid op zijde geschoven, de poort ontsloten en de brug nedergelaten; en daar stoof,

maar sonder eenigh teecken
Van wapen of trompet,

een gewapende ruiterdrom het kasteel uit, en draafde oostwaart

op over den moerassigen landweg. Dat het mannen waren van hooge en doorluchte afkomst, gewoon aan 't hof gelijk in 't veld te verkeeren, dat was te zien aan de deugd hunner moedige strijdrossen, alle van 't treflijkste ras: dat was te zien aan de gouden spooren, die zy droegen: dat was te zien aan het gemak en de vastheid, waarmede zy zich in den zadel bewogen: dat was vooral te zien aan den regelmatigen, edelen vorm hunner wezenstrekken, gelijk die zich aan my vertoonden, zoo dikwerf zy den onrustigen blik om zich heen wierpen. Maar op die wezenstrekken, hoe edel ook, lag iets gejaagds, iets gedrukts, iets boosaardigs, iets, dat van schuld en schuldbesef sprak, iets, dat aan gevallen engelen denken deed. En in hun midden reed een man, om wiens leden een slechte huismanspij geslagen, en wiens gelaat voor my onzichtbaar was; want een ruige muts was hem tot over de oogen neêrgetrokken, en een lederen handschoen was hem voor den mond gebonden: en de armen diens mans waren als die eens boosdoeners gekneveld, en de toom van zijn paard werd door een der ruiters vastgehouden. En toen zy zich verwijderden en ik hen nastaarde, toen zag ik, hoe boven de hoofden van de meesten dier ruiters cirkelvormige dwaallichtjens dansten in de gedaante van baronnekroonen, die een rood en akelig schijnsel van zich afwierpen: en boven het hoofd van dien gevangene vertoonde zich mede een kringvormig licht, dat op een gravekroon geleek, en een blaauwen glans van zich afwierp. En mijn gandsche ziel was met medelijden bewogen voor dien gevangene; want zoo dikwijls de overigen den blik op hem wierpen, straalde er een helsche gramschap in hun oogen, die getuigde, hoe fel zy op hem gebeten waren: en ik gevoelde, dat die man onschuldig leed, en ik wenschte, dat het in mijne macht had gestaan, hem bystand aan te bieden en uit de macht zijner haters te verlossen: en de bende reed al verder, al verder; maar toch bleef ik haar steeds even duidelijk en even helder onderscheiden als of ik in haar onmiddelijke nabyheid ware geweest.

En op eenmaal rees de hoop in mijne ziel op, dat er voor den gevangene redding zoû opdagen; want ik zag stormhoeden blinken achter de hooischelven, en ik zag gewapende mannen oprijzen uit de greppels langs de weiden en uit de biezen van 't moeras: en ik zag krijgshoopen toeschieten uit de leemen hutten, die langs den weg stonden, en uit de schuiten, die in de vaarten lagen, en ik zag, hoe zy de ruiters naderden en dreigden hen te omcingelen: en ik zag, hoe de ruiters omzwenkten, en een zijweg insloegen, en hoe ze eensklaps hun paarden intoomden; en ik zag een lemmer blinken, en het paard, waar de gebondene op zat, ter zijde in 't moeras springen: en toen zag ik twintig zwaarden zich gelijktijdig verheffen, die den weerlooze doorhieuwen en doorboorden, tot dat het schijnsel der glansende gravekroon al doffer en doffer werd, en eindelijk geheel uitdoofde: en toen lieten de moordenaars hun slachtoffer aan zijn lot over: toen gaven zy hun paarden de sporen en vervolgden hun weg als wilde wolven, die van hun prooi zijn afgejaagd: en terwijl zy vluchteden, gingen ook de lichtende kroontjens, die boven hun hoofden flikkerden, mede een voor een uit, en ik sloot de oogen, om het lijden des zieltogenden niet langer aan te zien.

En toen ik ze weêr opende, toen zag ik wederom de groene weilanden en de blanke zee; maar de ruiters en de voetknechten waren verdwenen: en op de transen van het slot stonden geen wachters meer, en niet langer dreunden er voetstappen van gewapenden door de gangen. Maar, in de plaats van krijgsgeluiden, klonken liefelijke cymbeltoonen my in de ooren, die tot voorspel dienden van een bekoorlijken beurtzang, door zachte vrouwestemmen aangeheven: en, aangetrokken door die wondere melody, zag ik naar beneden, en mijn blik drong door de zolderingen heen als of zy van glas waren: en ik werd een fraai en cierlyk gestoffeerd vertrek gewaar, en, om een tafel, waar de fijnst geslepen roemers en fluiten tusschen de zilveren schenkkannen en de kristallen flesschen stonden en van waar my de heerlijkste vruchten toelachten, zag ik een aanzienlijk gezelschap

aangezeten. En ik herkende straks den gastheer, een achtbaar man, by wien de deftigheid, voegende aan zijn stand, en geprent op zijn wezen, getemperd was door een uitdrukking van vrolijke spotzucht, doch een zoodanige, die plaagt, maar nimmer wondt En nevens hem zaten de beide zangsters, en heur voorkomen en gelaat was niet min bekoorlijk dan heur stem: en de overige gasten, die naar heur beurtzang luisterden, waren mannen en vrouwen, wier manieren van bevallige hoffelijkheid getuigden en wier trekken schranderheid, vernuft of kennis teekenden: en boven de hoofden der dischgenooten zweefden kroonen; maar het waren geen graven- of baronnekroonen; het waren kroonen, van laurier-, van olijf-, van palmblad, van myrten, van rozen gevlochten: en hoe meer ik den gastheer en de genoodigden aanzag, hoe meer de overtuiging levendig by my werd, dat ik hen allen kende, en dat zy van mijn prilste jeugd af mijn innige, mijn vertrouwde vrienden geweest waren; en een onbeschrijfelijk verlangen doorstroomde mijn borst om my tot hen te begeven en nevens hen aan te zitten. Maar - gelijk dit in droomen pleegt te geschieden - ik was op de plaats waar ik stond als vastgenageld: en de loomheid die mijn voeten bezwaarde klom langs mijn beenen naar boven en deelde zich langzamerhand aan geheel mijn wezen mede, tot dat alles my nevelachtig en duister voor de oogen, en mijn geest doffer en doffer werd, en my eindelijk een volslagen bewusteloosheid overviel.

En toen ik weder tot myzelven kwam en weder de oogen om my heen sloeg, zag ik nog altijd de graslanden en de zee; doch in het kasteel was alles doodsch en verlaten: en de wanden der zalen waren naakt en vochtig: en het gras groeide op het plein en tusschen de voegen der steenen; en ik zag van alle zijden over het veld gedaanten aankomen als van zwarte wanstaltige dwergen met vleêrmuisvlerken; en een deel daarvan pronkte met deftige rokken, en geplooide jabots, en witte dassen, en het droeg in de eene hand reusachtige schrijfpennen, en in de andere ontzettend lange vellen papier, waarop ministerieele

rezolutiën stonden geschreven: en een ander deel droeg lederen zwarte buisjens aan 't lijf, en in de hand breekijzers en mokers en zagen: en die dwergen wierpen grimmige blikken op het slot en dreigden het met de gebalde vuisten: en zy, die de schrijfpennen droegen, wierpen die als spietsen vooruit, dat ze in de muren steken bleven: of zy plakten hun perkamenten tegen de palen en de huizen langs den weg, en ginnikten op afschuwelyke wijze.

En ik besefte, dat het voornemen dier dwergen was, het slot in puin te vernielen: en ik zuchtte en was wederom innerlijk bewogen; en een doodsbenaauwdheid overviel my by de gedachte, dat ik onmachtig was om dit werk der verdelging tegen te gaan. En toen zag ik op eenmaal de gravekroon, die boven 't hoofd gezweefd had van den vermoorden gevangene, boven de torenspits prijken, en ik nam die op en wierp die den dwergen toe om ze te verschrikken; maar zy vingen die op de punten hunner schrijfpennen, en lachten en grinnikten te harder, en vertrapten de kroon, en grabbelden om de paerlen, die er in prijkten: — en toen zag ik om de torenspits heen een festoen geslingerd, dat gevormd was uit de saêmgevlochten kroonen der dischgenooten, die ik in mijn droom gezien had: en ik nam dat festoen en slingerde het insgelijks den dwergen tegen; maar nog luider lachten en grinnikten zy, en scheurden de kransen van elkaêr, en ontbladerden de bloemen en verstrooiden ze, en naderden al dichter al dichter, met hun mokers en breektuig zwaaiende: — zoo dat ik dacht, dat de uiterste ure van het slot nu voor vast gekomen was. — Maar toen vertoonde zich op de voorpoort een glansrijk wapenschild, waaronder in vlammende letteren het devies stond: *Je Maintiendrai;* en uit die letters schoten stralen als vurige pijlen en troffen de dwergen, dat zy achterover en door elkander vielen, en met een krassend rouwgeschrei en het trekken van afschuwlijke gezichten in-eenkrompen, zoo wel als hun perkamenten, en te samen verkoolden, zoo dat niets van hen overbleef dan een hoop zwarte en vuile asch.

En terwijl ik my over de nederlaag der zwarte bende verheugde, en in een luid gelach uitbarstte, daar voelde ik een hand, die my op den schouder tikte, en hoorde een stem, die tot my sprak:

— „Wat is er, dat u zoo vrolijk maakt? Kom, sta hier niet „als een gek in uzelven te lachen; wy moeten de bovenkamers „nog gaan bekijken."

En op die toespraak van mijn reismakker ontwaakte ik uit mijn droom, en vervlogen de wilde fantazyen die my door den geest gespeeld hadden, gedurende de oogenblikken dat ik had staan te kijken uit een der vensters van de achtkante zaal in het SLOT TE MUIDEN.

Maar niets is er zoo onbeduidend en dwaas, of het kan ergends toe dienen: en zoo bezig ik ook thands mijne fantazyen van toen, om ze te doen strekken tot inleiding voor de beschrijving, die ik voornemends ben van dat slot te geven.

Een iegelyk weet, of wordt verondersteld te weten, dat *Muide* of *Muiden*, hetzelfde beteekent als „mond". Zoo heeft men *Dixmuide, Arnemuiden, Genemuiden, Pleymuiden, Poortsmuiden, Jaarmuiden*, voor welke drie laatsten vele schrijvers, ook al verstaan zy zelve geen Engelsch, by voorkeur de Engelsche benamingen *Plymouth, Portsmouth, Yarmouth* bezigen: zeker ten gevalle der lezers, die voor 't meerendeel ze niet kunnen uitspreken.

Behalve de zoo even genoemde en nog andere plaatsen, die met het het woord *Muiden* zijn samengesteld, bestaat er ook eene, die aan de muide of „mond" van de *Vecht* gelegen is en die dezen naam, zonder samenstelling en als by uitnemendheid, draagt: even als lag daarin een voorspelling opgesloten van den luister en den roem, die de plaats eenmaal verwerven zoû.

De naam der plaats vermeldt hier meteen de aanleiding tot hare stichting. Het was aan de muiden der rivieren, gelijk aan de voorden en trechten (of „overtochten"), dat oudtijds versterkte tolhuizen werden opgericht, om de gestelde tollen te ontfangen,

of des noods af te dwingen. Zoodanig wacht- of tolhuis stond van oudsher aan den mond van de *Vecht*; en reeds in den jare 975 werd, met toestemming van Keizer OTTO, de tol, aldaar geheven, aan de kerk van *Utrecht* gebracht.

Weinig is ons bekend van de lotgevallen, welke, in deze vroege eeuwen, de sterkte en het daarby gelegen vlek, waaraan reeds toen de naam van *Muden* gegeven werd, ondervonden. Wel weten wy, dat beiden ook hun aandeel hadden in de rampen, die deze Gewesten troffen ten gevolge van den heftigen strijd, tusschen Graaf WILLEM I van *Holland* en zijn nicht ADA om de erfopvolging van DIRK VII gestreden; maar weinig of geene byzonderheden zijn daaromtrent met zekerheid op te geven.

Wat van die dagen is bewaard gebleven, is een overlevering, die de geschiedschrijver met een even minachtenden glimlach ter zijde schuift, als de dichter haar met welgevallen opvangt en bezingt:

DE MEIRMIN VAN MUIDEN.

Heu turpiter atrum
Desinit in piscem mulier formosa superne.

De zon dook aan den hemeltrans
In 't purpren rustbed neêr,
En gloeide in 't west van goud en glans,
Weêrspiegeld over 't meir,
En deed tot afscheidsgroet haar stralen
Op 't Muider wachtslot pralen.

En langs den groenen oeverzoom,
En tusschen 't spichtig riet,
Alwaar de *Vecht* haar zilvren stroom
In 't Pampus overgiet,
Daar stonden rappe visscherscharen
In 't kabblend nat te staren.

Hier hadden zy met zorg hun net
    Van de een naar de andre zij
Des stillen landvloeds uitgezet:
    En, toevend op het tij,
Bleef 't visschersvolk den buit beloeren,
    Dien 't zeenat aan zoû voeren.

Daar wies en rees de breede plasch,
    En schuurde paal en dijk,
En stond, eer 't nacht geworden was,
    Met d' oever schier gelijk,
En wist den weêrstand te overwinnen,
    En drong het stroombed binnen.

Vergeefs bestreed de zwakke *Vecht*
    Des fellen zeegolfs kracht:
Zijn waatren deinsden, stil en slecht,
    Te rug voor de overmacht,
Wat wieling werd hier niet vernomen
    Van zoete en brakke stroomen!

Maar, opgedrongen heerschappy
    Was nimmer lang van duur:
Weêr week de golf, by 't wisslend tij,
    In 't vroege morgenuur,
En dreef de *Vecht,* thands niet te stuiten,
    Op hare beurt hem buiten.

Toen haastte, al hunkrend naar den schat
    Van schubbig zeebanket,
Dien 't opgezette water had
    Gestuwd in 't loerend net,
Zich 't visschersvolk het touw te ontbinden
    En naar zich toe te winden.

Maar ziet! wat onverwachte schrik
    Doet elk verbijsterd staan?
Welk nieuw verschijnsel staart hun blik
    In bange ontzetting aan?
Wat vreemd en dubbelslachtig wezen
    Komt uit het diep gerezen?

Het schijnt een meisjen, rijzig, slank,
    En welgevormd van leên:
Heur voorhoofd, borst en hals zijn blank
    Als glinstrend elpenbeen,
Heur schoudren, van het net beladen,
    Weerschitt'ren door de draden.

Nooit werd aan d' oevers van de *Vecht*
    Een schooner maagd aanschouwd:
In 't zonlicht glanst haar blonde vlecht
    Van esmerald en goud:
Een wisseling van gloed en kleuren
    Laat zich in de oogen speuren.

Was 't dan haar schoon, dat siddring joeg
    In 't hart der visscherschaar?
Neen: — wat hen met ontsteltnis sloeg,
    Was 't feit, zoo wonderbaar,
Dat zy, hoe fraai van bovenleden,
    Een monster was beneden.

Bedekt met schubben, glinstrend, glad,
    Was 't onderlijf een staart,
Waarmeê zy plaschte en sloeg door 't nat,
    Als naar der visschen aart.
Een zeewijf — wie, die 't kon verklaren? —
    Was hier verstrikt in 't garen.

Maar spoedig zag de visschersstoet
Hoe zy de handen wrong,
En hoe een bittre tranenvloed
Uit beî heur oogen sprong:
En de eerste vrees week voor 't verlangen
Zoo rijken buit te vangen.

't Greep al het touw: 't bood al de hand:
En, voortgesleept met kracht,
Was spoedig op den oeverkant
De zwemster aangebracht.
En poogde, by hun vrolijk dartlen,
Vergeefs haar boei te ontspart'len.

Hoe juichte blij de visscherstroep
In zulk een schoone vangst.
Hoe schaterde die wilde groep,
En spotte met haar angst,
En rekende uit, wat hun die morgen
Al voordeel zou bezorgen.

— „Dit wijf moet naar Heer GIJS [1]," riep de een:
„Die schenkt haar aan zijn bruid."
— „Neen! naar den Bisschop moet zy heen,"
Riep straks een ander uit.
— „Best," sprak een derde: „naar mijn denken,
„Den Koning [2] haar te schenken."

Zoo was 't, dat elk zijn meening zeî,
En luid en luider kreet:
Tot dat op eens haar klaaggeschrei
Verbaasd hen zwijgen deed,
En ze aanving, smeekling in hun midden,
Om deerenis te bidden.

---

[1] GIJSBRECHT VAN AEMSTEL. [2] De Roomschkoning WILLEM II van *Holland*.

— „Ach!" riep zy, „zend my toch naar Heer,
„Naar Vorst noch Bisschop heen.
„Mijn woonsteê is in 't schuimend meir:
„Daar leef ik, daar alleen.
„Moet ik, een uur nog, 't zeenat derven,
„Ellendig zal ik sterven.

„Ja, sterven zal ik, eer ge my
„Van hier voert en verkoopt.
„Waar blijft dan, vrienden! oordeelt vrij,
„De winst, waar gy op hoopt?
„Neen, schenkt my weêr aan 't waterleven:
„'t Zal beet're winst u geven.

„Diep onder 't breede watervlak,
„Daar rijst, in vollen praal,
„Met paerlemoeren schelpendak,
„'t Paleis op van koraal,
„Aan my en mijne zusterkoren
„Tot woonverblijf beschoren.

„Daar leven wy in zoeten vreê
„En kennen geen verdriet;
„En voeren over heel de zee
„Een onbepaald gebied,
„En weten nimmer van gebreken
„Of oúderdom te spreken.

„'k Verliet mijn woonsteê, slecht beraên,
„Uit onbezonnen lust
„Om 's menschen handel gaê te slaan,
„En zwom langs kust by kust.
„Zoo dreef de vloed my naar dees stranden
„En, hulploos, in uw handen.

„Bedenkt, hoe zwak ik hier ook schijn',
„'k Ben machtig op den vloed.
„En o! 'k zal nooit ondankbaar zijn,
„Zoo ge aan mijn beê voldoet:
„'k Zal, zoo uw goedheid my wil slaken,
„Steeds voor uw welzijn waken.

„'k Zal, over 't bruischend pekelveld
„Hoe bui en branding woên,
„Voor zeegevaar en stormgeweld
„Uw booten steeds behoên:
„En, waar zy 't net in zee doen vallen,
„Zy vangen 't meest van allen.

„O! zij mijn bede dan verhoord;
„En 't weldoen koste u niet,
„Wanneer het — o vertrouwt mijn woord —
„U zulken woeker biedt.
„Ik weet, dat menschen soms bedriegen,
„Maar geen meirmin kan liegen." —

Zoo lieflijk was haar zilvren stem,
Zoo hemelzoet van toon,
En wat, met zoo veel kracht en klem,
Beloofd werd, klonk zoo schoon,
Dat ze aller harten overreedde
En neigde tot haar bede.

En zwijgend, eer men 't wist of dacht
Of teeken daartoe gaf,
Daar wond men haar der netten vracht
Van hals en schoudren af,
Daar zagen zich de blanke handen
Verlost van ruwe banden.

En naauwlijks losgeboeid en vrij,
    Daar sloeg zy met den staart —
Dat oud en jong aan wederszij
    Terugstoof, gants vervaard, —
Sprong op, met juichend vreugdgeschater,
    En plompte in 't schuimend water;

En plaschte en roeide en dook en zwom
    En dartelde in het nat,
En duikelde om en nogmaals om,
    Van golfjens overspat,
Tot aan de breede monding heenen,
    Waar *Vecht* en *IJ* vereenen.

Daar wendde zy nog eenmaal 't hoofd,
    En riep: "gy Visscherslien!
"Ik houde u, wat ik heb beloofd,
    "Als de uitkomst zal doen zien.
"En *Muiden, Muiden* zal beklijven,
    "En eeuwig *Muiden* blijven."

Zoo sprak het zeewijf, en verdween
    Op eenmaal voor elks oog:
Een heldre lichtstreep toonde alleen
    Wat weg zy henentoog.
Maar nimmer werd zy weêr vernomen
    Aan *Vecht-* of *Pampusstroomen*.

In de dertiende eeuw kwam — uit welke oorzaken, of in welk jaar is niet bekend — het Tolhuis te *Muyden*, of de *Muyderpoort*, gelijk die ook wel genoemd wordt, in 't bezit van de

Heeren van AEMSTEL, die het ter leen hielden van den Bisschop van *Utrecht*. Men weet, welke onrustige Vazallen gemelde Heeren waren, en hoe menige krijg er tusschen hen en den Mytervorst ontstond. Bekend is het mede, hoe Graaf FLORIS V van *Holland* party trok voor den Bisschop, en hoe GIJSBRECHT van AEMSTEL zijn weêrstand met een langdurige gevangenschap bezuren moest. Eerst in 1288 gelukte het hem zijn zoen met den Graaf te treffen. By dezen zoen, die den 27en October van 't gezegde jaar gesloten werd, en waarop wy later zullen te rug komen, stond GIJSBRECHT zijn recht op *Nardingelant*, *Muiden* en *Muiderport*, *Vindelmerebroek* [1]) en het bosch, daar die reigers in broeden, aan Graaf FLORIS af, die alles van het Sticht ter leen zou houden, gelijk GIJSBRECHT voorheen gedaan had.

Reeds lang had de Graaf ingezien, van welk gewicht het bezit was van het tolhuis te *Muiden*. Niet alleen leverde het heffen der tolgelden van de schepen, die de *Vecht* op en afvoeren, aanzienlyke inkomsten op; maar meester zijnde van den mond der *Vecht*, was men het van de geheele rivier, en kon men de vaart van en op *Utrecht* naar willekeur open laten of sluiten. Ten einde een meer zekeren waarborg voor het bezit dier belangrijke stelling te verkrijgen, liet FLORIS het oude gebouw door een sterk kasteel vervangen, 't welk tevens kon dienen om het daar nevens gelegen vlek tegen een aanval van de zeezijde te dekken, en om de Stichtschen te beteugelen. De stichting van dat kasteel was omtrent den jare 1290 voltooid; maar weinig voorzag de wakkere FLORIS, toen hy gewis met welgevallen het trotsche gevaarte aanschouwde, hoe, reeds zes jaren daarna, dat slot hem-zelven tot kerker en tot laatste verblijfplaats strekken zoû.

Te dikwijls is het verhaal der noodlottige samenzwering, tegen FLORIS gesmeed, reeds te boek gesteld, dan dat wy het

---

[1]) Thands de *Bylemer*, welk woord by samentrekking uit *Vindel-* of *Bindelmeer* is ontstaan.

hier ter plaatse den lezer nogmaals zouden opdisschen: en wy willen daarvan dan ook alleen gewach maken voor zoo verre het betrekking heeft op het slot te *Muyden*. Genoeg zij het dus, den lezer te herinneren, hoe op den 23^{en} Juny, 1296, de Graaf, zich buiten *Utrecht* ter jacht begeven hebbende, door HERMAN van WOERDEN, GERRIT van VELZEN, GIJSBRECHT van AEMSTEL, ARENT van BENSCOEP, GERARD van CRAIENHORST, WILLEM van TEYLINGEN, WILLEM van ZAENDEN, en andere eedgenooten, omcingeld, overvallen en gevangen genomen werd. De verraders voerden hem eerst naar *Kroonenburch*, een kasteel aan de *Vecht* gelegen, en aan VELZEN behoorende. Zy vertoefden echter aldaar slechts korten tijd, en reden nog in die zelfde nacht naar 't *Muider*-slot met hun gevangene, waarvan ongetwijfeld AEMSTEL zich te voren verzekerd had, of welks kastelein deel in den aanslag had. De plaats was geschikt om, volgends het opgevatte voornemen, den Graaf over zee naar *Engeland* te vervoeren, en hem aan zijn doodvyand, Koning EDUARD, over te leveren. Naauwlijks op het slot gekomen, brak WOERDEN tegen den Graaf in bittere verwijtingen los, somde hem al de ware of vermeende grieven der Edelen op, en ontrolde voor zijn oogen het perkament, waarop het verbond der saêmgezworenen geschreven stond, met hunne handteekeningen en zegels bekrachtigd. En toen, juichende in de gedachte, dat hy den Graaf, door hem de namen te wijzen van zoo velen, die deze onder zijn vertrouwdste vrienden rekende, alle hoop ontnomen had, gelastte hy, dat men hem naar zijn kerker voeren en in boeien sluiten zou; terwijl hy met zijn vloekverwanten de noodigste middelen in 't werk stelde, om zich zoo veel doenlijk tegen overval te dekken.

Slechts twee wezens waren, van het oogenblik zijner gevangenneming af, en toen zijn weinige vrienden de vlucht namen, den Graaf trouwhartig bygebleven. Het waren twee hazewinden, een geschenk zijner nicht van HENEGOUWEN. Rusteloos hadden zy met de paarden der saêmgezworenen gelijken tred gehouden, en waren met hen te *Muyden* gekomen, waar zy thands, van

hun meester gescheiden, hun klagelijk gehuil over 't binnenplein lieten heenklinken.

Hunne trouw, die eerlang nog sterker spreken moest, was geëvenaard geworden door die van 's Graven Biechtvader, Broêr PETER. Deze was, op den avond zelf dat de aanslag gepleegd was, daarvan onderricht geworden. In allerijl had hy *Utrecht* verlaten, en reeds in den vroegen morgen van den volgenden dag kwam hy te *Muyden* aan, waar men hem by den Graaf binnen liet, te gelijk met het schrale ontbijt, aan dezen toegediend. Dan naauwlijks had FLORIS de vertroostende toespraak des vromen mans eenige weinige oogenblikken genoten, of de onbarmhartige WOERDEN verscheen, en dreef den priester weg, ondanks het smeeken en geklag des gevangenen. Dan by de zielsmart, hem veroorzaakt, had FLORIS ook een bang lichaamswee te verduren. Waarschijnlijk ten gevolge der vochtige kerkerlucht, werd hy in de volgende nacht door buikpijn aangetast, die zoo hevig werd, dat men genoodzaakt was hem van zijn ijzeren banden te ontdoen. Maar WOERDEN, in wiens wrokkenden boezem alle gevoel van menschlijkheid scheen te zijn uitgedoofd, verheugde zich in de folteringen, die zijn slachtoffer leed, en hem een blok wijzende, dat op den muffen vloer lag, voegde hy hem spottende toe: „daar is geen gezonder of beter geneesmiddel voor uw smart, dan dat gy dit blok tot uw hoofdkussen en de aarde tot uw bed gebruikt." En by woorden bleef het niet: ook door daden toonde WOERDEN zijn beulenaart. Getuige zijnde, hoe de Graaf van onlijdelijke pijn te samen kromp, gelastte hy een zijner knapen, des lijders borst en aangezicht zoo lang met gerstekorrels te wrijven, tot dat de stekelige topjens hem in 't vel bleven steken.

Uit zoodanige behandeling mocht FLORIS voorzien, wat hem te wachten stond. Het hart van WOERDEN — dit zag hy klaar — was niet te vermurwen: en even vergeefs beproefde hy, door groote aanbiedingen, op zijn heersch- of hebzucht te werken. Het eenige andwoord, dat hy bekwam, was, dat zijn bloed al-

leen in staat zoû zijn, de dorst naar wraak der verbolgen eedgenooten te lesschen.

In deze omstandigheden gevoelde de Graaf, dat er niets anders voor hem overschoot, dan zich ter dood te bereiden. Maar ook dit zelfs werd hem niet gegund. Wel stond men den volgenden dag Broêr PETER nogmaals toe, hem te bezoeken; doch die gunst was niet meer dan een nieuwe terging. Immers naauwlijks was de ongelukkige Vorst begonnen zijn zonden te biechten, toen men op nieuw hem in het volbrengen van dien geloofsplicht stooren kwam, en op nieuw, zonder mededogen, zijn zieleherder verwijderde.

Intusschen was het verblijf der eedgenooten op het *Muiderslot* verre van rustig of zeker. De maar van den gepleegden aanslag was als een bliksem door het land gegaan, en had overal de harten met verbazing en schrik vervuld. Vooral trof die tijding de goede gemeenten en de landlieden, voor wie zich FLORIS een vader en beschermer getoond had. En — treffend bewijs van de zonderlinge onbestendigheid der aardsche dingen — terwijl hy verraden was en gekerkerd werd gehouden door hen, op wier trouw hy steunde, waren zy, die 't eerst ter zijner verlossing de wapens aangrepen, diezelfde Westfriezen en Waterlanders, wier oproeren hy zoo vaak bedwongen en gestraft, en ter wier beteugeling hy zoo vele vaste burchten gesticht had. Naauwlijks hadden zy vernomen, wat lot hem weêrvaren was, of zy verlieten ploegijzer en sikkel voor strijdkolf en goedendag, sprongen in hun koggen, en zeilden naar den mond van de *Vecht*. Doch, zoo hun vaartuigen hier heen en weder kruisten, en alzoo het voornemen der eedgenooten, om den Graaf over zee weg te voeren, onuitvoerbaar maakten, even weinig waren zy in staat, een aanval te wagen op het welversterkte slot. Wel had CLAES DE GREBBER, 's Graven hof- of kamerdienaar, „een cnape wel vermeten", zich aan 't hoofd gesteld der toegesnelde bende, die onlangs uit *Naerdingerland* tot een geduchten hoop was aangegroeid; maar niet zoo ras had men het noodige belege-

ringstuig byeen om de sterkte aan te tasten, en evenmin krijgslieden, bekwaam om zich daarvan naar eisch te bedienen. De belegeraars moesten zich dus er by bepalen, het slot zoo van de land- als zeezijde in te sluiten, ten einde zoo mogelijk de saêmgezworenen te dwingen, met hen in verdrag te komen.

En werkelijk vonden zich deze laatsten, door de wending, welke de zaken namen, niet weinig ontrust. Schaarsch van leeftocht en krijgsbehoeften voorzien, en luttel in getal, konden zy, zonder hulp of toevoer van buiten, het maar weinige dagen uithouden, en op ontzet was vooreerst geen kans. Het plan, hoe listig overlegd en hoe stout volvoerd, was een der zulken, die, ten gevolge van 't minst verzuim of van den geringsten tegenspoed, moeten schipbreuk lyden. 't Is niet te denken, dat zy geheel zouden vergeten hebben te zorgen, dat er voor *Muyden* een vaartuig gereed lag om zich mede te verwijderen; doch 't zij, dat men hun last te dezen opzichte niet was nagekomen, 't zij, dat zy de gelegenheid tot den aftocht hadden laten voorbygaan, en deze hun nu door de kruisende koggen werd afgesneden, zeker is het, dat aan dezen uitweg niet meer te denken viel. Hun ontwerp moge dus in zoo verre geslaagd heeten, dat het den Graaf de heerschappy en 't leven gekost heeft, voor henzelven heeft het geen voordeel aangebracht; neen maar in tegendeel hebben allen hun dolzinnig samenzweren met goed en vrijheid, velen met het leven, geboet.

In deze gesteltenis, nu geweld niets vermocht, en list den eenigen weg tot redding aanbood, wendden zy zich tot den Graaf, en gaven hem te kennen, dat, zoo het slot overrompeld of ingenomen werd, zy zich wel overtuigd hielden, dat geen hunner in 't leven zoû gespaard worden; doch zy verzekerden hem tevens, dat hy in zoodanig geval vooraf het slachtoffer hunner wanhoop zoude zijn.

Zy raadden hem alzoo, indien hy zijn leven op prijs stelde, zijn gezach by hen, die het slot omcingelden, te doen gelden, en hun te gelasten, zich uit den omtrek te verwijderen.

Wat bleef er voor FLORIS, in den toestand, waarin zy hem gebracht hadden, anders over, dan voor den drang van 't oogenblik te zwichten? Hy schreef aan de belegeraars een brief, waarin hy hen verzocht en vermaande af te trekken en naar hunne haardsteden terug te keeren: hopende in dat geval, gelijk hy zich uitdrukte

dat hy met minnen soude comen wt.

Hoe ruw en onbeschaafd de volkshoop, die om 't slot lag, ook moge geweest zijn, geen die zoo dom was om niet te begrijpen, dat de brief den Grave was afgeperst: en te sterker was hun zucht om hem te redden. Doch zelve nu mede overtuigd, dat een geweldadig stormloopen des Graven dood verhaasten zoû, en oordeelende, dat wellicht het eenige middel tot zijn behoud daarin gelegen was, dat men de eedgenooten met hem naar buiten lokte, besloten zy, list tegen list te stellen en de bezetting door een gewaanden aftocht te misleiden.

Verzekerd, dat de belegerden langs den welbewaakten waterweg niet konden ontsnappen, doch dat zy zulks te gereeder over land zouden doen, zoo dra zy maar een open zagen, deed DE GREBBER zijn volk zich buiten het gezicht en op een verren afstand van het slot verwijderen: alleen enkele Naardinglanders, als met de paden en wegen bekend, bleven achter, die zich schuil hielden om op de bewegingen der bezettelingen te letten. Het welberaamde ontwerp had aanvankelijk den uitslag, door DE GREBBER voorzien; doch tevens een gevolg, dat voor hem smartelijker zijn moest dan een mislukking.

De eedgenooten, het landvolk ziende aftrekken, en zulks toeschrijvende aan het bevel, door FLORIS in zijn brief gegeven, voedden weder hoop en, lachende waarschijnlijk over hetgeen zy de domheid der dorpers noemden, namen zy met allen spoed de noodige maatregelen om het kasteel te verlaten.

Het was op den 27 Juny, dat zy, te paard gezeten, de slot-

poort uitreden, den Graaf in hun midden wegvoerende. Niet alleen hadden zy hem een graauwe pij aangetrokken om hem onkenbaar te maken; maar hem ook den mond met een handschoen gestopt, zijn voeten onder den buik van 't paard vast gesnoerd, en -- althands volgends sommige berichten — zijn vingers gekloofd of gespleten: zoo dat hy zich buiten de mogelijkheid bevond hulp te roepen, zich te weer te stellen, zijn paard te besturen of eenige poging ter ontvluchting aan te wenden.

Zoodra waren zy het kasteel niet uitgereden, of de verspieders hadden het ontdekt, en, door afgesproken seinen, elkander en hun verder op liggende vrienden gewaarschuwd. Van daar ook, dat de Eedgenooten, wier doel het was, den weg naar *Kroonenburch* wederom in te slaan, naauwelijks *Bergeroog* by den *Zwarten weg* genaderd waren, of de gewapende landlieden kwamen hen al te gemoet. VELZEN, die met zijn schildknapen op verkenning vooruit reed, ontdekte hen het eerst: onverschrokken van aart, en wetende, dat vrees het gevaar vermeerdert, terwijl stoutheid het vaak doet verdwijnen, reed hy op de dorpers aan, en vroeg hun: »wat zy begeerden?" »Onzen Graaf," was het andwoord, »en, ten zij wy hem levend in handen krijgen, leggen wy de wapenen niet af." — »Dat zal u missen!" riep VELZEN, en terstond den teugel wendende, spoedde hy zich in vollen ren naar zijn eedverwanten terug.

Goede raad was thands duur: tijd tot overleg ontbrak er, en alleen tegenwoordigheid van geest en het nemen van een onmiddelijk besluit konden de saêmgezworenen redden. Zich te verzetten tegen de meer en meer aangroeiende benden was ondoenlijk: den Graaf los te laten kon niet in overweging komen; de terugtocht naar het kasteel was reeds afgesneden door een nieuwe troep, die tusschen hen en *Muyden* kwam oprukken. Aldus van elke zijde geperst en nog onzeker, of zy 't ontkomen zouden, wilden zy ten minsten niet, dat de Graaf levend uit hun handen zoû geraken. VELZEN was de eerste, die 't zwaard ophief om FLORIS het hoofd te kloven; doch diens paard, ver-

schrikt door 't flikkeren van 't staal, schoot ter zijde af in een sloot en de slag, de saêmgehouwen handen des Graven treffende, hieuw die beiden af. Nu sprong VELZEN uit den zadel, vervolgde zijn offer tot in 't water, en bracht hem daar nieuwe wonden toe: de overige eedgenooten volgden zijn voorbeeld na, en, als ik vroeger eens zong:

Daar ligt, te snood verraden,
De Graaf in 't bloed te baden,
  Te sterven in een poel,
  Aan VELZENS haat ten doel;
Wijl gruwbre vloekverwanten
  Door wrok en spijt verblind,
Het staal in 't harte planten,
  Dat steeds hen had bemind.

Onzaalgen! zijt gy Riddren
En plengt gy, zonder siddren,
  Het oud en edel bloed
  Van hem, zoo groot en goed?
Wijk AEMSTEL! wijk verrader!
  Was niet de Graaf uw vriend?
Waarmede heeft 's Lands vader
  Zoo snood uw dank verdiend?

Het bloedig zwaard geheven,
Staat elk den Graaf naar 't leven,
  Met deernis onbekend.
  Is hier geen hulp omtrent?
Op poorters, op vasallen!
  Op trouwe burgerschaar!
Verzaêmt uw duizendtallen!
  Uw FLORIS loopt gevaar!

Vergeefs! geen hulp kan baten:
Het schelmstuk is volbracht:

en nu doen de ruiters hun rossen de sporen voelen en strijden om dood en leven voort. VELZEN, wien zijn rijpaard ontloopen was, werd alleen gered door de zelfopoffering van zijn schildknaap, die hem 't zijne gaf, doch hierdoor den Naardinglanders in handen viel, en 't met den dood bekocht.

Toen de eedgenooten *Muyden* verlaten hadden, waren des Graven hazewinden hun meester, dien zy aan de slotpoort met luid vreugdgeblaf en blijde sprongen verwelkomd hadden, op nieuw gevolgd. Zeker dachten de arme dieren niet anders, dan dat het op nieuw een vrolijke jachtpartij gold. Maar weldra vonden zy zich jammerlijk bedrogen en nu schieten zy toe naar

Dat lichaam, wreed geschonden,
En lekken 't bloed, gevloeid
Uit twee-en-twintig wonden.

De Naardinglanders komen;
Het lijk wordt opgenomen,
De honden slaan het gaê
En volgen d' optocht na.

De Graaf, door de toegeschoten landlieden opgenomen, werd vervoerd naar het bygelegen *Muiderberg*, ter plaatse van het in later tijd bekende buitenverblijf *Florisberch*, alwaar hy weldra den laatsten adem uitblies. Zijn lijk, eerst naar *Alcmaar* vervoerd, werd vervolgends in 't klooster te *Rijnsburg* nevens zijn gemalin BEATRIJS ter aarde besteld. De honden waren de lijkstaatsie tot *Alcmaar* gevolgd.

Niets dat hen kan verdrijven
Van 't vorstelijk gebeent:
Zy wijken niet, maar blijven
Op 't marm'ren grafgesteent:

De honger komt hen plagen,
Doch kan hen niet verjagen.
De spijs, hun toegevoerd,
Vergaat onaángeroerd.

Dan eindlijk, zy bezwijken:
Hun levenskracht neemt af:
Hun uitgeteerde lijken
Omringen 's meesters graf.

Zoo was dit moordtooneel afgeloopen, en de moordenaars voor 't oogenblik ontkomen aan de wraak, die hen eerlang zou inhalen. Eerst jaren later, in 1324, werd, tot boete wegends den gepleegden gruwel, op een kleinen heuvel te *Muiderberg*, een kapel gesticht en met genoegzame inkomsten begiftigd om daaruit missen te lezen voor de ziel des overledenen.

Nog vertoont men op het slot te *Muyden*, in den zuidwestelijken toren, de kamer, waar, volgends de overlevering, de Graaf zoû opgesloten zijn geweest. Het is moeilijk, by de veranderingen en bebouwingen, welke het slot sedert den tijd zijner stichting heeft ondergaan, de waarheid dier overlevering te bewijzen of te betwisten. Zeker is het, dat zy reeds bestond in de dagen toen CONSTANTIJN HUIGENS als een welkome gast op het slot verkeerde. Zijn nachtverblijf in die zoogenaamde gevangenkamer gehouden hebbende, vervaardigde hy te dier gelegenheid zijn gedichtjen aan TESSELSCHA, getyteld: „'t Spook te *Muyden*."

VELZEN en zijn medestanders, voor zoo verre die naar *Kroonenburch* geweken waren en zich aldaar verschanst hadden, moesten, na een korten tegenweer, zich overgeven: en sommigen hunner onder-

gingen hun straf. Toen trok het verbitterde volk naar *Muyden*, om zich te verzekeren of wellicht aldaar nog eenige saêmgezworenen zich binnen 't slot bevonden. Doch men vond het geheel verlaten, en nu werd DIRK van HAERLEM aangesteld om het in naam van Graaf JAN te bewaren.

Waarschijnlijk had de wakkere krijgsman voorzien, dat hy dit bevel niet rustig zoude voeren. Het kasteel, dat hem, die er gebood, den sleutel gaf van de *Vecht*, was den Stichtschen een doorn in 't oog geweest, en WILLEM BERTHOLD, die sedert 1294 den kromstaf voerde, achtte den tijd gekomen om die gewichtige sterkte aan *Holland* te ontrukken. Nimmer kon de gelegenheid zich gunstiger voordoen. De jeugdige erfgenaam van FLORIS bevond zich nog in *Engeland*: door geheel *Holland* brandde het vuur der tweedragt en verschillende partijen betwistten elkander het roer van het staatsbestuur. De Bisschop wist van die verdeeldheden partij te trekken: hy rokkende in 't geheim de West-Friezen op, die, hoezeer aan FLORIS gehecht, toch een weêrzin hadden aan alle overheersching, en hy spoorde hen aan, het juk af te werpen, en de sloten, door den Graaf gesticht om hen in bedwang te houden, aan te tasten en te vernielen. Terwijl zy, aan dezen verleidelijken raad gehoor gevende, het vuur des oproers ontstaken en alzoo de onrust in 't Graafschap vermeerderden, rukte de Bisschop met zijn krijgsvolk op, verraste *Muyden*, en richtte de blyden en stormtuigen, die aldaar gevonden werden, tegen het slot.

Met onverschrokken moed weerde HAERLEM den eersten aanval af; maar die aanval werd hernieuwd, en weder door andere gevolgd, en dag noch nacht liet de onstuimige Bisschop den bezettelingen rust. De burchtzaten, vermoeid en afgemat, begonnen eerlang te mompelen en van overgave te spreken. Maar DIRK van HAERLEM wilde niet toegeven: zelfs niet, ofschoon zijn volk van dag tot dag verzwakte en naar den vyand overliep. Eindelijk was hun getal zoo gedund, dat maar vijf man van degenen die met hem waren binnengetrokken, nog aan zijne zijde ston-

den. Die vijf waren van beproefde trouw en dapperheid en gereed met hem het uiterste te verduren. Had hy nu nog twee dagen het slot kunnen houden, hy had het loon zijner volharding verkregen; want reeds verzamelde binnen *Amstelredamme* JAN van AVENNES een krijgsmacht tot ontzet. Maar hoe kon een zestal dapperen een kasteel, zoo uitgestrekt van omvang en op zoo veel plaatsen genaakbaar, tegen de overmacht verdedigen? Met welken spijt dan ook, de brave Ridder zag zich genoodzaakt in onderhandeling te komen en het slot aan den Bisschop over te geven; terwijl hy niets bedingen kon dan lijfsbehoud voor zich en de zijnen.

WILLEM BERTHOLD had alzoo zijn doel bereikt, en wederom het kasteel met het vlek *Muyden* aan de kerk van *Utrecht* onderworpen. Het schijnt echter, dat beiden eerlang weder aan *Holland* kwamen; ofschoon 't niet stellig valt aan te wijzen, wanneer dit geschiedde. Men mag echter aannemen, dat in 1345, toen *Utrecht* door Graaf WILLEM IV, aan den rand des verderfs gebracht werd, *Muyden* wederom door wapenen of verdrag aan *Holland* werd gehecht. Zeker is het, dat in 1350 Heer HENRIC van HEEMSKERK, een der ijverigste voorstanders van Hertog WILLEM van BEYEREN, die thans den Hollandschen gravezetel bekleedde, 't zij dan tijdelyk, met de verdediging van het slot werd belast. Dan ook zijn voogdyschap was niet zonder stoornis. Een verbond, tusschen Keizerin MARGARETA, WILLEMS moeder, en Bisschop JAN in 1352 gesloten, had den Hertog stof tot ontevredenheid gegeven, en in November 1355, de gelegenheid gunstig ziende, was hy met zijn legerbende in 't Sticht gevallen. JAN van ARKEL, door dezen onverwachten oorlog verrast, had niet dan met nadeel krijg gevoerd; doch in den aanvang des volgenden jaars opende hy zelf, nu beter toegerust, den krijg, en zoo gelukte het hem, binnen vier dagen tijds, beiden *Weesp* en *Muyden* stormenderhand te bemachtigen en in kolen te leggen: het slot echter, schoon mede in zijn handen gevallen, bleef voor die ramp gespaard. Dan, spoedig bracht de strijdhaftige

GIJSBRECHT van NYENRODE, die het ambt van Burchtvoogd van *Muyden* bekleedde, op last van Hertog WILLEM, een krijgsmacht te *Naarden* byeen en legde uit weêrwraak het dorp *Soest* in de asch. By den kort daarôp tusschen den Graaf en den Bisschop gesloten vrede kwam *Muyden* wederom aan *Holland*; doch geen achttien jaren verliepen er, of het ongelukkige vlek had op nieuw de rampen des oorlogs te bezuren. ARNOLD van HOORN, die nu den Bisschopszetel bekleedde, in 't jaar 1374 met *Holland* in twist geraakt zijnde over het slot *Vreeland*, dien eeuwigen twistappel, bracht een leger op de been, en sloeg het beleg voor *Woerden*. Zijn toeleg op deze stad mislukt ziende, wendde hy zijn wapenen naar *Muyden* en *Weesp*, die hem in handen vielen. Aan beide plaatsjens werd een zware schatting opgelegd, ter voldoening waarvan eenige inwoners als gijzelaars werden medegevoerd. Het *Muyder*-slot, onder den afkoop begrepen, ontging alzoo nogmaals de verwoesting, waarmede het bedreigd was, en de voorspelling van het Zeewijf zag zich ook nu weder bewaarheid.

Ik heb straks gezegd, dat GIJSBRECHT van NYENRODE het ambt van Burchtvoogd bekleedde, en de omstandigheid, dat een aantal leden uit dat geslacht in de veertiende en vijftiende eeuw elkander in die betrekking opvolgden, zoû reeds op zich zelve tot het vermoeden leiden, dat de Burchtvoogdij erfelijk by hen was, ware het niet, dat zulks ook buiten twijfel gesteld wordt uit andere feiten, welke de geschiedenis ons leert. Ik heb tot nog toe alleen gewach gemaakt van de rechten, op *Muyden* uitgeoefend beurtelings door den Bisschop, door GIJSBRECHT van AEMSTEL en door de Graven van *Holland*, doch het is zeker, dat er buiten die allen nog een hooggeplaatst persoon was, die ten opzichte van *Muyden*, eeuwen achtereen, een onbetwist recht, heeft uitgeoefend: die persoon was niemand anders dan de Abdis van *Elten*. Ten einde den aart van haar betrekking op het slot te beoordeelen, is het noodig een stap rugwaart te gaan, en wel tot de tiende eeuw en tot Keizer OTTO, van wien wy zijn aangevangen.

Deze Keizer gaf namelijk, op 29 Junij 968 een charter uit [1], waarby hy de giften bevestigde, door WICHMAN, Graaf aan de oevers van den *Rijn* en vermoedelijk een broeder van Graaf DIRK II van *Holland*, aan het klooster van *Elten* gedaan van zekere goederen in 't gebied van *Urk*, in 't landschap *Salland*, en in *Naardingland*. Deze in *Naardingland* gelegen goederen werden later door GODELINDE, Abdis van *Elten*, wederom afgestaan aan Graaf FLORIS V, blijkends de aanvaarding daarvan, door dezen gedaan, en waarvan de vertaling aldus luidt:

„Wy FLORENS, Grave van *Holland*, maken aan allen bekend, die den tegenwoordigen zullen zien en hooren, klaarlijk betuigende, dat wy ontfangen hebben van de eerwaardige Vrouwe GODELINDE, Abdis der kerke van *Elten*, het land, hetwelk *Naerdincklant* genoemd wordt, met al zijn aanhoorigheden en met al zijn rechten, onder welke benamingen die ook gerekend worden, aan gezegde Abdis en aan hare kerk in gezegd land behoorende: met het recht, waarmede gezegd land aan gezegde Abdis behoort: om het te houden tot een vaste jaarrente van vijf-en-twintig pond gangbare Utrechtsche penningen. Welke jaarrente wy, in tegenwoordigheid van den eerwaardigen vader, Heere JOHANNES, door Gods genade verkozen Bisschop van *Utrecht*, beloofd hebben, dat wy en onze erfgenamen zullen voldoen aan de Abdis van *Elten*, die in der tijd zal zijn, jaarlijks op het winterfeest van den heiligen MAARTEN, zoo als boven is uitgedrukt, onder straffe van den ban, op heeter daad bindende. Maar indien wy, door het niet voldoen der gezegde jaarrente, in het genoemde banvonnis kwamen te vervallen (dat God verhoede), en indien wy gedurende een vol jaar in dit banvonnis bleven steken, alsdan zal gezegd land, met alle aanhoorigheden en rechten, tot gezegde Abdisse gaaf en vrij terugkeeren, zonder dat

---

[1] Zie W. A. van SPAEN, *Inleiding tot de Historie van Gelderland*, 1ste Deel, F. van MIERIS, *Gr. Charterboek*, 1ste Deel, p. 45. ANT. MATTHEUS, *Analecta* III, 453 seqq.

wy en onze erfgenamen eenigen eigendom of recht op gezegd land zullen behouden: des niet te min zullen wy door dat zelfde banvonnis verbonden en verplicht zijn, tot dat wy het achtergehouden jaargeld volkomen hebben voldaan. Na onzen dood, zullen onze erfgenamen, voortdurend, van erfgenaam op erfgenaam, ontfangen, gelijk boven gezegd is, uit de hand der Abdis van *Elten*, die in der tijd zijn zal, en zy zullen zich tot de voldoening dierzelfde jaarrente op gelijke wijze verplichten, onder straffe van ban op heeter daad bindende. Byaldien zy hieraan niet voldaan hebben het jaar na het overlijden van hun voorganger, zullen zy van alle recht van opvolging tot het zelfde recht vervallen zijn, en zal het Land zelf, met al zijn aanhoorigheden en rechten, tot de Abdisse gaaf en vrij terugkeeren. Ook betuigen wy, dat voornoemde vrouw GODELINDE, Abdis van *Elten*, als zy bovengenoemd land, namelyk *Naerdincklant*, met alle rechten en aanhoorigheden, tegen een vaste jaarrente aan ons en onze erfgenamen heeft overgedragen of toegewezen, uitdrukkelijk en by name uitbedongen heeft de renten of inkomsten der Kanonniken van *Elten*, welke deze in voorzegd land hebben of bezitten. Ook hebben wy beloofd, dat wy en onze erfgenamen zullen bewerken, dat die ingezetenen van *Naerdincklant*, die aan gezegde Kanonniken jaarrenten schuldig zijn, aan gezegde Kanonniken hun jaarrenten of inkomsten zonder eenige zwarigheid zullen voldoen, in termijnen en op plaatsen en in munte, van ouds verschuldigd en gebruikelijk. Desgelijks heeft gezegde Abdis by name en uitdrukkelijk zich voorbehouden hare vazallen, die haar leenplichtig zijn wegends goederen in *Naerdincklant* liggende, op welke wy en onze erfgenamen geen het minste recht zullen hebben; maar die goederen, welke GIJSBRECHT Heer van *Aemstel* van de vazallen der genoemde Abdis heeft gekocht of verkregen, welke goederen in *Naerdincklant* liggen, en met welke zy door de Abdis beleend geweest zijn, dewijl zoodanige verkoop door de hand of met toestemming der Abdis zelve nooit voortgang gehad heeft, heeft zy aan ons en onze erfgenamen

overgedragen, om die met het dikwijls genoemde land en zijn aanhoorigheden te houden en te bezitten. Dit is geschied in tegenwoordigheid van onzen Eerwaardigen Heer JOHANNES, door Gods genade verkozen Bisschop van *Utrecht*, in oirkonde waarvan wy den tegenwoordigen brief met ons zegel, nevens het zegel van den verkozen Bisschop zelven, hebben doen bevestigen. En wy JOHANNES, door Gods genade, verkozen Bisschop van *Utrecht*, betuigen klaarlijk, dat al het voorzegde, zoo als het boven staat uitgedrukt, in onze tegenwoordigheid geschied is. En met uitdrukkelijke toestemming en wille van den Heer FLORENS, bovengenoemden Graaf, hebben wy het banvonnis op hem gelegd en leggen het by dezen brief, nu voor alsdan, om van kracht te zijn, byaldien hy immer de voornoemde jaarrente niet zal voldaan hebben, zoo als boven volkomen is uitgedrukt. En in getuigenis van het voorzegde hebben wy, door den Graaf zelven daartoe verzocht, het tegenwoordig geschrift met ons zegel bekrachtigd.

„Gegeven te *Vreeland*, in het jaar onzes Heeren 1280, op den dag van den Heiligen SERVATIUS."

Uit de geringheid der som, welke de Graaf blijkends dit stuk aanneemt te betalen, uit het voorbehoud, gemaakt ten opzichte van goederen, aan GIJSBRECHT van *Aemstel* toebehoorende, en uit het gebrek van omschrijving dier goederen, kan men opmaken, dat de eigendomsrechten der Abdis nog zeer onzeker waren. Doch van een anderen kant blijkt daaruit, dat de Graaf *Naerdinckland*, of het *Gooi*, welke benaming later in zwang kwam, niet in eigendom, maar bloot in emphyteusi ontfing en dat het geschonken land, by het niet nakomen der voorwaarde, aan de Abdis, of liever aan het Klooster, terug moest vallen. En wat meer is, dat het klooster te *Elten* nooit zijn rechten als Soeverein ten volle heeft afgestaan, blijkt daaruit, dat de Abdissen haren Erfmaarschalk in het *Gooi* behielden, die, by elken overgang, dit ambt, als een dienstmansleen, met een paard en gandsch harnas verheergewaadde, terwijl de jaarrente, door de Graven van *Holland*,

en later door de Staten, tot aan het eind der vorige eeuw is betaald geworden.

Die Erfmaarschalken van *Naerdincklant* of van *Gooiland* zijn gedurende meer dan drie eeuwen de Heeren van NYENRODE geweest, die, gelijk ons later blijken zal, zelfs by het uitsterven van dat Geslacht door anderen zijn vervangen. En — op dat men thands het doel dezer uitweiding begrijpe — die Heeren vereenigden met deze betrekking van Erfmaarschalk over het *Gooi* die van Kastelein of Burchtvoogd van *Muyden*.

Wat moet men hieruit afleiden? Of dat *Muyden* onder *Naerdincklant* behoorde: of dat de Abdis daarop gelijke rechten als op *Naerdincklant* bezat. — Het is toch niet te denken, dat de Graven van *Holland* uit verkiezing, gedurende al dien tijd, het zich getroost zouden hebben, dat het *Gooi* en *Muyden*, waarvan de belangen somtijds zeer strijdig waren, onder het bestier zouden zijn gebleven van den zelfden ambtenaar, indien de benoeming daarvan, voor zoo verre laatstgemelde plaats betrof, ter hunner keuze had gestaan [1].

Dat *Muyden* ooit onder *Naerdincklant* zoû behoord hebben, wordt door alle latere schrijvers tegengesproken; doch hoofdzakelijk, om dat het nooit tot *Gooiland*, maar altijd tot *Aemstelland* is gerekend. Hiertegen valt echter aan te merken, dat het nog niet zoo zeker is, of *Naerdincklant* geen uitgestrekter grondgebied had, dan het latere *Gooiland* bevat: en of men, om dat het in vervolg van tijd tot *Aemstelland* gerekend werd, daaruit het gevolg moet trekken, dat het daartoe altijd behoord heeft.

Wel is waar, by den hierboven [2] aangehaalden zoen tusschen Graaf FLORIS en GIJSBRECHT van AEMSTEL worden *Naerdincklant* en *Muyden* onderscheidelijk genoemd; doch het zoû kunnen zijn, dat men hier, uit voorzorg, en om elke verkeerde uitlegging

[1] De last tot bewaring van 't slot, aan de Heeren van *Haerlem* of van *Heemskerk* opgedragen, en waarvan hier boven blz. 62 en 63 gesproken is, schijnt maar van tijdelijken aart geweest te zijn.

[2] Zie blz. 52.

te voorkomen, na het geheel, ook een van de voornaamste deelen genoemd had. De vraag blijft echter altijd, in hoe verre *Muyden* behoorde onder het grondgebied, hetwelk door WICHMAN aan het Klooster geschonken werd: wanneer wy zien, dat de NYENRODEN, in hun betrekking van Burchtvoogd, even ongestoord gehandhaafd blijven als in die van Erfmaarschalk, dan moeten wy gelooven en aannemen, dat het recht tot hun aanstelling uit een oud eigendomsrecht van het Klooster op *Muyden* en *Muyderpoorte* is ontstaan.

Na deze uitweiding keer ik tot mijn verhaal terug.

Voor het zoo herhaaldelijk geteisterde *Muyden* was eindelijk een tijdvak aangebroken van langdurige rust, en van zoodanig tijdvak valt doorgaands weinig te vermelden. *Muyden* bleef met *Weesp,* met *Naerden* en met *Gooiland* voortdurend aan de Grafelijke kroon van *Holland* gehecht; doch zy werden door WILLEM VI aan zijn broeder Hertog JAN geschonken, die ze in de jaren 1407, 1408, 1411, 1412 en 1418, met onderscheidene voorrechten begiftigde.

Hertog FILIPS VAN BORGONDIËN, na den afstand van vrouw JACOB in 't volle bezit der soevereiniteit over *Holland* geraakt zijnde, schonk aan zijn zoon KAREL, toen nog Graaf van *Charlois,* onderscheiden Heerlijkheden, en daaronder de steden en dorpen van *Gooiland.* Ook het kasteel te *Muyden* was in die gift begrepen, en eerlang genoot het de eer, den doorluchten Verbeider, ter gelegenheid van diens bezoek aan zijn nieuwe Heerlijkheid, binnen zijn muren te ontfangen: gelijk nog blijkt uit het volgende handvest, door hem gegeven:

„CAREL VAN BOURGONDIËN, Grave van *Charlois,* Heere van *Castelbelin* ende van *Bithinie.* Doen cont allen luyden, Alsoo mijn ghenadigter Heer ende Vaeder ons gegheven ende opgedragen heeft dat Slot van *Muyden,* ende die Steden, Dorpen ende Landt van *Goylandt* met allen hairen toebehooren, ende onse ghemeyne goede Luyden ende Ondersaten der voorsz. Steden, Dorpen ende Lant van *Goylant,* in der Huldinghe, die sy ons

onlancx gheleden ghedaen hebben, ons ootmoedelyck gebeden hebben, dat selve Slot ende die Steden ende Dorpen ende Lant van *Goylant* voerseyt niet te willen verscheyden noch vervreemden van der Graeffelickheden van *Hollant*, daer sy van soo langhe jaren aengheweest hebben. Soo ist dat wy gheneghen wesende totter bede van onsen voorseyden goeden luyden ende ondersaten belooft hebben, ende beloven met desen onsen brieve, voor ons ende onse nacomelingen, dat wy dat voornoemde Slot van *Muyden* ende die Steden, Dorpen ende ondersaten van *Goylandt* met haren toebehooren nimmermeer tot geenen dagen vervreemden noch verscheyden en sullen, in de, noch in deels, vander voorseyden Graaffelickheyt van *Hollant*, maer wy sullense aen der selver Graeffelickheid houden geheelyck onvermindert, ghelijck sy tot hier toe geweest hebben. Des te ghetuyge hebben wy onse Segel hier aen doen hanghen. Ghegeven in onsen Slote van *Muyden* voorseyt op den XXV dach van Augusto in den jare ons Heeren duysent vier hondert twee ende 't sestich."

Ook na dat KAREL zijn vader in de regeering opvolgde, en tot aan zijn dood toe, bleef voortdurend de slotvoogdy opgedragen aan den Heer van NYENRODE. Maar de Hertog sneuvelde te *Namen*, en liet zijn uitgestrekte vorstendommen na aan de jeugdige MARIA. 't Is een ieder bekend, hoe de dood van den machtigen en alom gevreesden Vorst het sein gaf tot een samenspanning van vorsten en volken om te azen op het erfdeel der onmondige weeze. Terwijl Keizers, Koningen en Heeren zich daar buiten toerusteden om haar onder hunne afhankelijkheid te krijgen, maakten zich van binnen de Gemeenten op, om haar gezach te knotten en aan haar onmacht privilegiën af te persen. *Amsterdam*, toen reeds bloeiend en machtig door den koophandel, was niet onder de laatste Steden, die van de gelegenheid party trokken tot uitbreiding harer macht. JAN van NYENRODE, die 't laatst het slot te *Muyden* bewaard had, was onlangs gestor-

ven zonder wettig oir na te laten, buiten een dochter, JOSINA [1]. De uitvoerders van zijn uitersten wil hadden hierop met bewilliging en volmacht van MARIAAS Stadhouder in *Holland*, LODEWIJK van BRUGGE, Grave van *Winchester* en Heer van *Gruithuysen*, de bewaring van het slot opgedragen aan DIRK, Bastaart van NYENRODE, die er vijf man op had gelegd. Doch nu kwam de Wethouderschap van *Amsterdam*,—zich vermoedelijk grondende op de beweering, dat *Muyden*, als vroeger aan den Heer van *Aemstel* uitgegeven, altijd tot *Aemstelland* behoord had, en vertoonende, van hoe veel belang de behoorlijke verzekering van het slot ware voor geheel de omliggende landstreek, met het edelmoedig aanbod voor den dag, om de kosten der bezetting te dragen. Door de Exekuteuren werd aan dit voorstel gehoor gegeven, en de Regeering van *Amsterdam* nam de bewaring op zich van 't huis te *Muyden*, als blijkt uit de volgende bekendmaking, in 't jaar 1477 gedaan.

„Allen den genen geestelyck ende wairlich (waereldlyk) die desen onzen jegenwoordighe brieff zullen syen off horen lesen doen wy Scout burgermeesters Scepenen ende rade van den stede van *Aemstelredamme* condt ende te weten, ut dien dat die eerwairdige wyse heeren ende geboirtige vrome mannen meester DIRCK WTER WEER deken van *oude Munster* JAN van RENESSE ende GERRIT VAN RIJN als executores van wylen JAN van NIENRODE saliger gedachten, dat slot tot *Muyen* ingenomen hebben, by bevele en de consente van mynen heere den grave van *Wijncestere*, heere van den GRUYTHUSEN etc. dair off zy DIRCK die basstaert van NYENRODE tot casteleyn gemaect, ende noch vier of vyff gesellen tot hem tot myner genadige joncfrouwe behoeff van *Bourgondie* ende tot 's lants behoeff van *Hollant* omme

---

[1] Deze JOSINA staat op den stamboom van het geslacht van NYENRODE aangeteekend als Vrouw van het Maarschalkambt van *Gooiland*. Dit ambt werd door ELZA Abdis van *Elten* in 1500 opgedragen aan JOZINAAS oom, GYSBERT van ZUYLEN, en later, in 1520 door de Abdis VERONIKA aan JOZINAAS man, WILLEM TURK.

'tvoirs. slot wel ende trouwelyk te bewaren, dair op gestelt hebben; van welke laste ende sorge, dat die voirs. heeren ende executores hier off angenomen hebben, zy, als wy verstaen hebben, gaerne ontlast waren. Dat wy daaromme ende omme te verhoeden dat voirs. slot ymmer wel bewairt worde, ende in nyemants handen en come, dairt niet wel bewairt wesen en soude, ansiende t belang dat dese stede ende desen hoeck lants dair an hecht, hebben gelooft ende gelooven, mit desen onsen brieve, van wege ende uiter name van den stede van *Aemstelredamme* voirz., den voirs. heren ende executores, alse meester DIRC WTER WEER, JAN VAN RENESSE ende GERRIT VAN RIJN voirn. ende allen anderen, die dit angaan mach, van den laste, sorge ende bewairnisse van den voirs. sloten, dat zy angenomen hebben als voirs. is, daar aff te vryen, te quyten ende geheelle ende all t' ontlasten. Indien zy ons off dengenen, die wy des mit onzen brieven machtich maken, dat op leveren, nemende voir op ons tlast ende die sorge van denselve slote, omme dat wel ende truweliken te bewaren ende doen bewaren tot mynen genadige joncfrouwe ende tot staets behoeff als voirs. is. Ende belouen dat te verantwoirden voir mynre genadige joncvrouwe ende alle anderen die dat ons hoirt. Alle ding sonder argelist."

Indien ons de laatste woorden van deze aankondiging den mond niet sloten, dan zouden wy hier al licht vragen of het wel in den haak was, dat, aan de eene zijde, *Amsterdam*, blijkbaar zonder voorkennis van de Gravin MARIA of van haren Stadhouder, aldus de voogdy op zich neemt over een aan de Landvrouwe toebehoorend slot: dat, aan de andere, de eerwaarde Deken van *Oude Munster* en zijn mede-exekuteuren, op de zelfde wijze, met voorbygaan van den rechten eigenaar, hun beheer aan derden overdoen: en dat eindelyk van het recht der Abdis van *Elten* tot de benoeming eens Burchtvoogds geheel geen gewach wordt gemaakt [1]. Men kan dit een en ander naauwlijks verkla-

[1] Het Klooster liet, gelijk wy hierboven, blz. 9 gezien hebben, althands

ren, dan uit den verwarden toestand, waarin 's Lands zaken zich thands bevonden. Doch een nieuw bewijs, hoezeer de afzonderlijke gemeenten zich reeds als soevereinen begonnen te beschouwen, leverde een bestand, dat in weêrwil van den oorlog, die nu tusschen de Gelderschen en Hollanders was uitgebarsten, op den 14 October 1479 gesloten werd tusschen de steden *Haarlem*, *Amsterdam*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Medemblik*, *Edam*, *Monnikendam*, *Beverwijk*, *Naarden*, *Weesp* en *Muyden*, ter eener, en *Harderwijk*, *Hattum* en *Elburg* ter andere zijde. Dat de beide laatstgenoemde plaatsen hier niet veel anders deden dan te volgen wat *Amsterdam* voorschreef, zal wel geen betoog behoeven: en hoe deze reeds machtige koopstad in alles op uitbreiding van haar gezach bedacht was, bleek, toen zy, nog in dat zelfde jaar, op verzoek van Bisschop DAVID VAN BORGONDIËN, die door de Stichtschen verjaagd was, aan HENDRIK, Bastaart van NYENRODE, die 't slot van *Abcoude* voor hem bewaarde, krijgs- en mondbehoeften zond, maar kort daarop — altijd om den Bisschop te believen, maar zonder dat hy 't verzocht — zich zelf meester maakte van 't slot en er zwaarder bezetting in leide.

Er was echter aan de vriendschap der machtige Hollandsche Steden op dat tijdstip voor MARIA en haar echtgenoot MAXIMILIAAN te veel gelegen, om niet deze of gene onregelmatigheid door de vingeren te zien: en zeker is het, dat onder de Gemeenten, die hen toch met getrouwheid tegen Hoekschen en Gelderschen dienden, *Amsterdam* zich niet het minst onderscheidde.

Van hoeveel belang het bezetten van *Muyden* voor de Amsterdammers was, bleek eerlang, toen op den 9en December, 1481, de Utrechtschen en Amersfoorders *Naarden* overvielen, en het slot terstond een vaste stelling aanbood, waar zich die van *Amsterdam* en *Weesp* vereenigden, de Stichtenaars noodzaakten,

---

de Bastaarts van NYENRODE niet in 't bezit van 't Erfmaarschalksambt over *'t Gooi*.

Naarden te ruimen, en hun den gemaakten buit ontwrongen. — Twee jaar later wist *Amsterdam* van MAXIMILIAAN te verkrijgen, dat het gehandhaafd bleef in 't bezit van *Abcoude* en *Vreêland*, en deed zelfs de ingezetenen dier plaatsen den eed van getrouwheid zweren aan MAXIMILIAAN en aan haar zelve; doch het gelukte haar niet, in 't bezit van *Kroonenburg* te geraken, welk slot ANTONIE van AEMSTEL, Heer van *Mijnden*, die er gebood, weigerde op te geven, zonder uitdrukkelijke machtiging van MAXIMILIAAN.

De oneenigheden tusschen *Holland* en *Gelre* mochten voor een wijl gestuit zijn, zy werden telkens weêr hernieuwd, en vooral met het einde van 't bestand, in 1506, barstte de oorlog met vernieuwde woede uit. Het was in Mei, 1508, dat de rustelooze Hertog van *Gelre*, KAREL van EGMOND, na een vruchteloozen aanslag op *Harderwijk*, met zijn legerbenden in *Gooiland* viel. De Hollanders waren onderling verdeeld geweest over het bezetten van de grenssteden: vreezende voor oorlogskosten, had onder anderen *Weesp* geweigerd, bezetting in te nemen: *Naärden* had beter voor haar behoud gezorgd: en zoo gebeurde het dan ook, dat Hertog KAREL, die plaats voorby trekkende, *Weesp* zonder moeite bemachtigde. Van daar wendde hy zich naar *Muyden*, 't welk in brand gestoken en geplonderd werd, in weêrwil, dat de gevorderde brandschatting was voldaan geworden. Daarna riep hy den Slotvoogd af, welke betrekking toen bekleed werd door een Geldersch Edelman — waaruit men kan opmaken, dat de benoeming weder door de Abdis gedaan was — t. w. EVERT van LENNEP. Terwijl de Hertog met dezen, die, volgends SLICHTENHORST, „van goed geloove ende nergens na de kloexte van sijne vrienden schijnt geweest te zijn," aan 't onderhandelen was, en zy woorden en wederwoorden gebruikten, maakten zich de Gelderschen met behendigheid meester van 't blokhuis, en voorts van 't kasteel.

Amsterdam, het gevaar zoo naby ziende, stelde zich zoo veel mogelyk in staat van tegenweer, en had het geluk de pogingen,

door den vyand ter vermeestering harer vesten in 't werk gesteld, af te weeren en te verydelen. Het leed niet lang, of de Gelderschen werden, toen men van den eersten schrik bekomen was en de handen eenigzins ruim begon te krijgen, op hunne beurt aangevallen, en *Weesp* werd belegerd, ofschoon het voor 't oogenblik niet gelukte die plaats, zoo min als 't slot van *Muyden*, te herwinnen. Gelukkig werd in December deszelfden jaars, te *Kamerijk*, de vrede gesloten, en daarby, onder anderen, bepaald, dat KAREL van GELRE *Weesp* en het slot te *Muyden* binnen veertien dagen ontruimen zoude. Hy deed dit ook, hoezeer niet dan met weêrzin, en op het sterk aanhouden van den Koning van *Frankrijk*, in 't begin van 1509, waarover te *Amsterdam* op den 24en January een plechtige omgang gehouden werd.

Het duurde echter nog over 't jaar, eer wederom een Slotvoogd over *Muyden* werd aangesteld: deze reis was het voor 't eerst geen Edelman, maar een gewoon burger, die zelfs den alles behalven verheven naam van HEYMAN JACOBSZ droeg, aan wien het ambt, of, wat meer waarschijnlijk is, het waarnemen daarvan verleend werd, blijkends de navolgende akte, voor de Wethouderschap verleden.

„D' Overkomst van den balliuscape van *Goylant* tusschen HEYMAN JACOBSZ ende den Steede 1510.

„HEYMAN JACOBSZ heeft tot sijne laste aengenomen te bedienen ende bewaeren 't Bailiuschap van *Goylant* in 't huys tot *Muyden*, een jaer langh geduurende, ingaende den eersten December A°. XV° negen, in der maniere als hier na volgende, te weeten dat hy tot synen laste ende sorge sal mynen genadigen Heere (den Grave) betalen ende voldoen van den jaerlykxen paghte van den vorsz. Baljiuscape tot IJ° guldens 's jaers, daer voor ende in recompanse van den welke hy hebben sal alle de profyten comende vanden voorsz. Bailiuscap: voort heeft hy te vreeden geweest en is belovende tot sijnen laste ende anxte te bewaeren 't Huys te *Muyden*, met alsulcken menighte van kneghten als mijn genadigen Heere daer op geordonneert heeft tot sijnen

koste, tot bewaernisse van den selven Huyse, te weeten ses gesellen: wel verstaende, dat hy tot die ses oft boven die ses gesellen nogh twee houden sal, daer af hy den eenen ende de steede de andere betaelen sal tot mey phs gs (sic) ter maent soo dat hy op den voorsz. Huyse dagelyks ende gestadelyken houden sal neegen mannen, hem daerinne gereekent. Ende dit aengaende de twee kneghten boven de ses, soo lange als *Goylant* in soodanigen schijne staet als 't nu doet, te weetene verdinge. Aldus gedaen en voor Scheepenen overgegeeven ende verclaert op den sesten dagh Martij Ao. 1510, present SYMON CLAESZ, Schout, FLORENS JANSZ., ANDRIES BOELENSZ. ende CORNELIS JANSZ., Burgemeesteren, PETER HENRYKSZ., WILLEM DUYN, DAAN MEEUS, Jonge DIRK CLAESZ., ende LUYT JACOBSZ., Scheepenen, ende my (get.) J. VAN MUCK."

Op HEYMAN JACOBSZ. die niet langer dan twee jaar genoegen van zijn voogdyschap had, volgde in 1512 HENDRIC ACKERMAN. Doch nu begon waarschijnlyk MAXIMILIAAN te oordeelen, dat het met die benoemingen in 't gekke liep, en dat het voor hem zaak was, zich zelf te bemoeien met het begeven der ambten in *Gooiland*, en er *Amsterdam* buiten te houden. In een open brief, te *Gent* afgegeven op den 12 November 1513, begint hy, mede uit naam van zijn kleinzoon Aartshertog KAREL — te verklaren, dat „alzoe zedert die reductie van onser steede van *Weesop* ende sloete van *Muyden* in onsen gehoorsamen, — dus sedert den vrede van 1509 — wy totten bailjuschappe van *Ghoylandt* ende totter Caesteleynschappe van *Muyden*, alsnoch niedt voirsien en hebben" — de vorige aanstellingen waren dus niet met zijne voorkennis geschied — „mits welke van noode zy yemandt daar toe te ordineren ende committeren van onsen wegen nut ende bequaem daar toe zijnde." — En op deze gronden stelt de Keizer dan ook tot Baljuw van *Gooiland*, Kastelein en Kapitein van *Muiden* aan... geen HEY- of ACKER-MAN, maar een niet minderen persoon dan ANTONIUS VAN LALAING, Heer van *Montigny*, tot *Culemborch* enz., die dan ook op den 26en De-

cember in handen der Hertogin van *Oostenrijk*; als Landvoogdes, en voorts in die van den Grave van *Egmond*, als Gouverneur van *Holland*, den eed van getrouw bestier aflegde.

Hy werd echter reeds in 1516, zonder dat het blijkt uit wat oorzaak, door WILLEM van DIEST vervangen.

De altijd op uitbreiding van gebied vlammende KAREL van GELRE hield nooit langer vrede, dan het hem toescheen met zijn belangen overeen te komen; de oorlog in 't begin van 1512 tegen *Frankrijk* uitgebroken, spoorde hem aan, de vyandelijkheden tegen *Holland* te hervatten. De Gelderschen wierpen zich in *Utrecht*. *Amsterdam* stelde zich met den meesten spoed in staat van tegenweer, bevestigde de zeegaten door een of meer koggen te water te brengen, en liet geschut overkomen uit *Hoorn*. Onder andere maatregelen die toen beraamd werden, behoorde het zenden van een der Burgemeesteren, aan 't hoofd van eenige knechten, naar 't slot te *Muyden*, 't welk alleen door eenen Onder kastelein en een of drie man bewaard werd. Doch 't schijnt dat men thands, indachtig aan 't geen met *Abcoude* en *Vreêlant* gebeurd was, te *Muyden* evenmin op Amsterdammers als op Gelderschen gesteld was; althands, men weigerde de bezending binnen 't slot te ontfangen. Gelukkig voor *Muyden* wendde MAERTEN van ROSSUM, die te *Utrecht* 't bevel voerde, zich met zijn bende naar *'s Gravenhage*, alzoo het oorlogstooneel van *Gooiland* verwijderende.

Gedurende het kasteleinschap van WILLEM van DIEST, van zijn opvolger VINCENT van LEEUWESTEYN, die in 1555, en van van DRUNNEN, die in 1558 het bewind verkreeg, en het in 1562 ruimde aan PAULUS VAN LOO, schijnt er niets merkwaardigs met *Muyden* of zijn slot te zijn voorgevallen. Ja zelfs had VAN LOO veertien jaar lang zijne waardigheid bekleed, zonder dat de rust — nu sedert meer dan vijftig jaar — aldaar gestoord was geworden. En toch liet het zich niet verwachten, dat in den worstelstrijd, die met *Spanje* was aangevangen, een plek van dat gewicht ongemoeid zou worden gelaten. SONOY, die in

Westfriesland bevel voerde, had aan den Prins het belang onder 't oog doen brengen der bemachtiging van *Muyden* en haar kasteel, als waardoor hy, meester van de beide zijden der *Zuiderzee* zoû worden niet alleen, maar ook van de dijken, 't geen hem in staat zoû stellen, een breede plek lands bëoosten de *Vecht*, en, bewesten dien stroom, gandsch *Aemstelland* en een groot gedeelte der veenen, onder water te zetten; hetgeen *Amsterdam* en *Haarlem*, die beiden nog de Spaansche zijde hielden, in de uiterste verlegenheid brengen zoû. De gelegenheid scheen dubbel voordeelig, omdat VAN LOO, de waakzame Drossaart en getrouwe aanhanger des Konings, door de Staatschen in 't vorige jaar opgelicht, te *Delft* in hechtenis zat.

ORANJE keurde den oorlog goed, en nu beraamde zijn ijverige Luitenant de meest gepaste middelen om den toeleg te doen gelukken. In de nacht van den 9 Mei 1576 verliet hy, aan 't hoofd van 2500 man, waaronder vele vrijwilligers uit *Westzanen*, *Wormer* en *Jisp*, in eenige galeien en andere vaartuigen ingescheept, met N.O. wind de reede van *Edam*, en kwam des morgens ten zeven ure met zijn vloot voor *Muyden*. De galei van Kapitein LASTPENNING voer het eerst den mond der rivier in; doch vond die door een boom gesloten. Dadelijk sprong een der wakkere bootslieden, JAN RINGEL genaamd, met de bijl in de hand over boord, en poogde 't slot van den boom aan stukken te wringen; doch terwijl hy daaraan bezig was, deed een kogel, van uit het kasteel geschoten, hem dood ter neder storten. Straks verving hem een zijner makkers; het slot raakte los, de boom open, de galei de haven in, en het volk aan wal. Geen vriendelijke ontfangst was 't, die hen hier verbeidde. LASTPENNING, een der eersten die aan land waren, was ook onder de eersten die sneuvelden. JAN BRANDT nam zijn bevel over, die, ofschoon zelf aan den arm gewond, met eigen hand vijftien zijner bespringers nedervelde. Doch het volk uit de galeien van KLEINZORG, van SYMENS en anderen, was inmiddels ontscheept, en drong weldra het Vendel Hoogduitsche knechten, dat hem te

keer poogde te gaan, binnen *Muyden*, en voorts op de vlucht.
Op het slot bevonden zich niet meer dan twintig man; toch was de bevelvoerder ongeneigd, zich op een eerste aanmaning over te geven. Hy wist, dat het kasteel niet zonder hulp van geschut kon genomen worden, en dat *Amsterdam* naby was. Nu had SONOY wel geschut mede gevoerd, onder anderen zeker zwaar stuk van *Hoorn*, waarop gegraveerd stond:

De dolle GRIET is myn naem
Dus blaes ick door de lucht myn faam,
Had ick myn broeder by de handt,
'k Had moeten dwingen gantsch het landt.

Doch ongelukkig had de Dolle Griet haar broeder, den Ouden Hillebrand, niet by de hand; en 't scheen dat SONOY ook begreep, dat zy alleen niet mans genoeg was om 't slot te dwingen. Hy schreef dus om nóg eenige stukken — den ouden Hillebrand of anderen, — en om leeftocht, naar *Noordholland*, en liet door Kapitein SYMON DE JONGE den Diemerdijk bemachtigen. Doch de toeleg van SONOY was ook een van die, welke falen moeten zoodra zy niet onmiddelyk slagen. Men was in *Amsterdam* naauwlijks onderricht geworden van zijn verschijnen op de *Vecht*, of men maakte zich gereed hem weder te verdrijven, en reeds den tweeden dag na zijn komst rukten de krijgsknechten van HIERGES over de weilanden heen op *Muyden* aan, en vertoonden zich de Amsterdamsche galeien op de zee. Dit deed SONOY besluiten zich weder in te schepen, in weerwil van de vertoogen van zijn Amiraal JAN BRANDT, die beweerde, alleen met zijn scheepsvolk de belegering wel te zullen uitvoeren. Dat inschepen ging niet zonder belemmering; doch men hield den vyand zoolang met schermutselen op, tot dat men 't geschut en de pakkaadje weêr aan boord had. SONOY zelf liep levensgevaar, daar hy, in 't water geraakt, verdronken of den vyand in handen zoû gevallen zijn, had niet zekere Kapi-

tein WILLEMS hem gered en op een der schepen overgebracht. Intusschen kostte de aftocht aan een paar honderd man het leven, waaronder niet weinigen van de Vendels van DE JONGE, die, op den Diemerdijk gelegerd, werk hadden zich met de hunnen te vereenigen; en zeker is 't, dat SONOY weinig eer inleide met de onderneming; zelfs werd hy een tijd lang door spotvogels niet anders dan DIRCK VAN MUYDEN genoemd.

Ruim een jaar na het afslaan van dezen overijlden aanslag — op 1 Juny 1577 — namen de Stad *Muyden* en het Slot der Gentsche pacifikatie aan en onderwierpen zich aan ORANJE en de Staten, daarby godsdienstvrijheid en eenige andere voorwaarden bedingende, onder anderen, dat VAN LOO, die, uit zijn gevangenis ontsnapt, in Augustus 1576 op 't slot was teruggekeerd, in zijn ambt van Baljuw van *Goÿland* en Burchtvoogd van *Muyden* zoû worden gekontinueerd, mids behoorlyken eed van getrouwheid afleggende. Niet lang echter bleef hy in 't bezit zijner waardigheid. Ofschoon Prins WILLEM hem genegen was, schijnt het, dat anderen hem zijn voormalige Spaanschgezindheid niet konden vergeven, noch dat hy het was geweest, die, in 1572, door het zenden van krijgsvolk naar *Enkhuizen* en *Naarden*, het overslaan dier beide Steden had zoeken te beletten. Eerst werd hem de Slotvoogdy, en later ook, in 1579, het Baljuwschap en zijn overige ambten ontnomen. Hy werd echter op 's Prinsen aanbeveling tot buitengewoon Rekenmeester van *Holland* aangesteld, doch zonder wedde, en nam vervolgends zijn verblijf te *'s Gravenhage*, waar hy zijn dagen eindigde.

De waardigheden, hem ontnomen, waren inmiddels opgedragen aan Jonkheer WILLEM VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, Heer van *Bergambacht* en *Heeraertsbergen*. Even yverig als VAN LOO den Koning, had ZUYLEN de zaak der hervorming gediend. In 1538 geboren, had hy met jeugdig vuur BREDERODE in al zijn doen ter zijde gestaan, met hem het beruchte smeekschrift onderteekend, en daarna, niet zonder verdenking van het graauw te *Utrecht* tot den beeldestorm te hebben aangezet, zich aan het hoofd

gesteld van een der vendels, te *Vianen* opgericht. Met RENESSE een poging hebbende aangewend om de schans aan de vaart te bemachtigen, was hy door Hertog ERIJK van BRUNSWIJK verslagen, en had zich genoodzaakt gezien, het land te ruimen. Tot rijperen en meer bezadigden leeftijd gekomen had hy zich op de gunstigste wijze onderscheiden in verschillende onderhandelingen, welke hem werden opgedragen. Zoo was hy in December 1572 door den Prins en de Staten naar Koningin ELIZABETH afgevaardigd geworden om haar bystand in te roepen, en in 1575 een der Gemachtigden geweest tot den vredehandel te *Breda:* in 1576 stond hy aan 't hoofd der Gemachtigden, die de Staten van *Holland* zonden naar *Gent,* en in 1577 had hy, op het ontfangen der tijding van 't bezetten van *Namen* door DON JUAN van *Oostenrijk,* een reis naar *Gelderland* gedaan, om de Staten aldaar de noodzakelijkheid te doen inzien eener naauwer vereeniging tusschen de *Nederlanden.* Tien jaren later, in 1587, stond hy wederom aan 't hoofd van het plechtig Gezantschap, dat aan Koningin ELIZABETH ten tweeden male de heerschappy over deze landen ging aanbieden.

In zijn afwezigheid droeg LEYCESTER, heftig op *Amsterdam* gebeten, voor zijn vertrek naar *Engeland* den Overste JOAN BAX het bevel op over 't slot te *Muyden.* De Amsterdammers, wel vermoedende, dat dit geschied was om hen in bedwang te houden, zochten BAX van daar te doen vertrekken, en er hun eigen volk op te brengen; doch hy weigerde te verhuizen, en toonde hun onverstandig genoeg een schriftelijk bescheid van LEYCESTER, dat hem beval noch om hoog noch om laag die plaats te ontruimen, aan het verbod klem gevende met deze twee regels:

Ziet dat ghy wel bewaert
Den toom van 't groote paerdt.

Zy nu, licht bevroedende, dat met het paard hunne stad en met den toom het slot beteekend werd, lieten by BAX die mee-

ning wel als ongemerkt doorgaan, doch bleven zoo lang aanhouden, dat hy, uit vrees voor opschudding, toegaf. Dit leed echter nog een geruimen tijd, en ZUYLEN, die inmiddels was terug gekeerd, had zich moeten getroosten, zijn intrek in 't stads klooster te nemen. LEYCESTER, by zijn terugkomst heftig op ZUYLEN gebeten, zocht hem in November deszelfden jaars te doen lichten; doch ZUYLEN, door eenige boeren tijdig gewaarschuwd, wist de hem geleide laag te ontwijken. Van zijn kant poogde hy *Naarden*, dat Engelsche Bezetting in had en geheel op LEYCESTERS hand was, weder voor *Holland* te verzekerën; doch hy schonk daarby te overijld zijn vertrouwen aan den Schout der stede, waardoor de toeleg uitlekte en mislukte. Weldra echter verliet de Engelsche Landvoogd voor goed deze Gewesten, en ZUYLEN mocht sedert rustig zijn waardigheden bekleeden tot aan zijn overlijden, dat plaats had in den jare 1609.

Als nu werd, op den 28en Mei des zelfden jaars, op voordracht der Staten van *Holland*, door Prins MAURITS tot Baljuw van *Naarden* en *Goyland*, Drost van *Muyden*, Slotvoogd en Kastelein van het Huis te *Muyden*, Hoofd-officier der Stad *Weesp*, van *Weesper Carspel* en *Hoog-Bijlemer*, en Kolonel der Schuttery aangesteld de zes- en- twintigjarige PIETER CORNELISZOON HOOFT. Meer nog dan de aanbeveling van JOAN VAN BEYERENSCHAGEN, aan wien HOOFT zijn benoeming toeschreef, had waarschijnlijk de invloed van zijn vader, den Burgemeester van *Amsterdam*, CORNELIS PIETERSZOON, bewerkt, dat een bediening, zoo luisterrijk, gegeven werd aan iemand, die noch van adel, noch zelfs krijgsman was. Maar de Adel had, als zoodanig, weinig meer in te brengen, en de tijd van 't Patriciaat was gekomen.

Op den 4en Juny reeds werd de nieuw verkozen Drossaart beëedigd. De vormen, waarmede die plechtigheid geschiedde, zijn te eigenaardig, dan dat wy ze te dezer gelegenheid niet zouden vermelden.

De nieuwe Drossaart verscheen namelijk te *Muyden* aan de

brug, by rijzende zonne, onder den blooten hemel, zette den rechtervoet in een beugel, die aan een grooten, zoogenaamden wij-steen [1] geklonken was, en legde in die houding, ten overstaan van Gemachtigden van *Muyden*, *Naarden*, de dorpen van *Goyland*, *Weesp* en *Weesper-Carspel*, in handen der Voorzittende Burgemeesteren van de drie genoemde Steden, den gevorderden eed af. By de laatste beëedigingen is deze plechtigheid niet in acht genomen; doch dat zulks nog by die van HOOFT plaats gehad heeft, blijkt uit het navolgende protokol:

„Op huyden den 4 Junij Anno duysent Ses Hondert ende negen, heeft den Erntfeste PIETER HOOFT CORNELISZ. van *Amsterdam*, als gecommiteert by Syne Exc. Graaf MAURITS van NASSAU ende Mijn Heeren de Staten van 's Lants van *Hollant* tot dat Castelijnschap van *Muyden* ende Balliuschap van *Ghoylant*, den behoorlijken Eedt gedaen, binnen dezen Steede *Muyden*, op 't hooft van de Brugge, by rijsende sonne, naar ouder gewoonte, in handen van LAMMERT RIJCKX, oud Burgemeester der voorz. steede *Muyden*, ter presentie ten overstaen van de gedeputeerde van *Muyden*, *Weesp*, *Naarden* ende dorpen van *Ghoylant*, daar onder sorterende in voege ende manieren hier onder volgende:

1.

„In den eersten soo belove ick het Graffelijkheyt van *Hollant* ende *Zeelant* ende zijne Exc: metten Ed. Heeren Staten van *Hollant*, als hooge Overigheyt van denselve Landen gehou ende getrou te wesen.

2.

„Dat ick dat Casteel van *Muyden* tot eer ende dienste van Zynen Exc[ie] ende des Heeren Staten 's lants van *Hollant* voorsz. getrouwlik zall bewaren.

3.

„Dat ick den steede en dorpen respective, resorteerende on-

---

[1] Dit was een zinnebeeld van de naauwe verbintenis, welke de ambtenaar met de Gemeenten aanging.

der 't Castelijnschap van *Muyden* ende Baljuwschap van *Ghoylant*, in haer luider previligien, handvestten, statuyten, costuymen niet en sal verminderen, maar hun luyt daer inne sterken, stijven en mainteneren, vermogens den teneur ende inhouden derselffder previligien, soo ons die by voorgaande Graven ende Graefinnen gegund ende gegeven zijn.

4.

„Dat ick die religie, die tegenwoordich ende nu ter tijd in *Hollandt* en *Zeelant* geoefend en geexcerseert wordt, sal excerceren.

5.

„Dat ich weduwen ende weesen ende andere wesenlike persoonen onder mijn bedrijff ende jurisdictie, des versocht sijnde, behulpelijck sall wesen ende in heur goet recht te beschermen.

6.

„Ende generalijken alles te doen, dat een goet, vroom Casteleyn van *Muyden* ende Baljuw van *Ghoylant*, behoort en schuldich is te houden en te doen.

„Soo warelijch moet mijn Godt helpen!

Aldus gedaen ten overstaen ende byweesen van de Gedeputeerden als voren in kennisse van my der voorsz. steede *Muyden* Secretaris

SYBERT CLAESEN."

De nieuwe Slotvoogd gaf, al dadelijk by de aanvaarding van zijn bediening, bewijs van zijn belangeloosheid, of, wil men, van zijn goeden smaak. Tot dus verre waren de menigvuldige vertrekken van het Slot met de noodige meubelen en ander huisraad, zoo ten gebruike der bewoners als tot ontfangst van doorluchtige gasten, van wege de Grafelykheid voorzien geworden. Hooft, rijk genoeg om zich eeñ stoffeering naar zijn eigen zin te kiezen, en zeker niet verlangende, zich met een versleten of karig ingerichten inboedel te behelpen, deed afstand van de gunst, welke men hem bewijzen wilde, en schafte zich op eigen kosten zijn huisraad aan.

De meubelen waren nu vernieuwd; maar het slot-zelf verkeerde in deerlijk vervallen toestand, en een hevige storm, die ten jare 1612 woedde, richtte zoodanige schade aan, dat dadelijk herstel onvermijdelijk werd. De aanzienlijke kosten, hiertoe vereischt, werden echter met ruimte toegestaan. Onder het oog en opzicht van HOOFT werd het gebouw in goeden staat gebracht en zoo by deze, als by een later gemaakte verbetering, niet zoo zeer zijn eigen belang als dat van den lande yverig door hem ter harte genomen.

Naauwlijks was een jaar verloopen, of de jeugdige Drossaart leidde op het hooge slot een aardig bruidtjen binnen, de beminnelijke KRISTINA van ERP, met welke hy veertien jaar gelukkig leefde, en die hem drie kinderen schonk, alle nog voor haar ten grave gedaald.

In Mei 1618 genoot het Slot de zeldzame eer Prins MAURITS, die, met Don EMMANUEL, Prins van *Portugal*, en andere Grooten, uit *Overyssel* naar *'s Gravenhage* terugreisde, als gast te ontfangen. Hoezeer een beschrijving der eerbewijzingen en feesten, waarmede de doorluchtige bezoeker te dier gelegenheid verwelkomd werd, ten eenenmale ontbreekt, kunnen wy ons echter verzekerd houden, dat niets gespaard werd, om zijn verblijf zoo aangenaam mogelijk te maken. Dit alleen weten wy, dat de Prins vergast werd op een tooneelvertooning: immers achter de uitgave van COSTERS *Isabella* (te *Amsterdam*, by CORNELIS LODEWŸCKSZ van der PLASSEN 1619 in 4°) lezen wy: „In 't jaer 1618 is dit spel gespeelt op den huyse tot *Muyden* in de groote zael, tot onthael van Zijn Excell. Prince van Oranjen."

Ook zoû men uit de aanspraak van HOOFT aan Prins FREDERIK HENDRIK op zijn wederkeeren na het veroveren van *Grol*, in 1627, gehouden, mogen gissen, dat laatstgemelde Vorst zich te dier tijd op het slot, althands te *Muyden*, heeft opgehouden. Iets zekers is echter daaromtrent niet te bepalen.

In dit zelfde jaar, en alzoo drie jaren na het overlijden zijner eerste gade, begaf zich HOOFT andermaal in den echt, met

LEONORA HELLEMANS, weduwe van JOAN BATISTA BARTOLOTTI VAN DEN HEUVEL, die hem twee dochters uit haar eerste huwelijk aanbracht, CONSTANTIA en SUSANNA, en twee kinderen schonk, AERNOUT HELLEMANS en KRISTINA, later gehuwd met KOENRAAD BURGH, Thesaurier Generaal. Ter viering van dit tweede huwelijk van HOOFT vervaardigde VONDEL een zoogenaamd Tafelspel, dat ongetwijfeld, gedurende den bruiloftsmaaltijd, door eenige gasten, wellicht ook door daartoe uitgenoodigde tooneelspelers, werd uitgevoerd.

Ofschoon HOOFT den wintertijd meestal doorbracht in zijn huis te *Amsterdam*, op de Keizersgracht over de Groenlandsche pakhuizen, was echter het slot voortdurend zijn geliefkoosd verblijf, waar hy bestendig naar hunkerde, en vond hy zich nergends zoo op zijn gemak als daar. Het huis te *Muyden* was, van het oogenblik dat hy er zijn intrek genomen had, een welkom toevluchtsoord geworden voor lieden, die smaak aan kennis paarden, en byna nooit was het van gasten ledig; want betoonde zich HOOFT altijd de herbergzame, aangename gastheer, zijn tweede vrouw verstond, zoowel als de eerste, de kunst om de lieden, die zy by zich ontfing, hoe onderscheiden ook van stand, roeping, denkwijze en geloof, op hun gemak te zetten. Wijsgeer, en dat wel in den zin, dien de ouden er aan hechtten, geleerde, staatsman, ernstig geschiedschrijver, treur- en minnedichter, was HOOFT bovendien hartstochtelijk minnaar van zang en snarenspel: en van al die vakken van wetenschap of kunst, niet het minst van de laatste, waren hem de beoefenaars welkom. Zoo vereenigde hy, gedurende het leven zijner KRISTINA, den Roomsgezinden koopman ROEMER VISSCHER en diens dochters, den Doopsgezinden winkelier JOOST VAN DEN VONDEL, den vernuftigen hoveling KONSTANTIJN HUYGHENS, den grooten staatsman LAURENS REAEL, den ongelijkbaren geleerde HUYGH DE GROOT, den wijd beroemden organist JAN PIETERSZOON SWELINGH, den geleerden Stads-Sekretaris JOAN MOSTERT, den fluitspeler GERRIT VAN STARKENBURG, den Haarlemschen zanger Mr. JOAN ALBERT BAN, den bekwa-

men Roomsgezinden advokaat Mr. JOAN VECHTERS of VICTORYN, den Overste-Wachtmeester JOAN WYTS, den geneesheer en dichter SAMUEL COSTER, en zoo vele anderen, waaronder wellicht in de eerste plaats hadden behooren genoemd te worden JUSTUS BAACK, die mede een juffer van ERP getrouwd had, en diens gezin. Na het hertrouwen van HOOFT werd dit gezelschap door den dood van sommigen wel verminderd, doch vermeerderd met andere, niet min welkome gasten, als de Amsterdamsche professoren VOSSIUS en BARLAEUS, de lieve zangeresse FRANCISCA DUARTE, den toonkunstenaar DIEDERIK SWELINGH, den staatsman WICQUEFORT en zijn gade, de teekenares APOLLONIA VAN VEEN, den glazemaker JAN VOS, den staatsman GRASWINCKEL, enz.

Was het wonder, dat in zulk gezelschap verveeling nimmer huizen kon? Had het alleen bestaan uit lieden van kunde en geleerdheid, gewis, het onderhoud ware misschien zeer leerzaam, maar op den duur vrij droog geworden: — uit dichters en schrijvers, waanwijsheid en nayver hadden er spoedig hun zetel gevestigd: — uit muzykliefhebbers, de overvoering had walging veroorzaakt. Maar nu belette gestadige afwisseling van onderwerpen, dat er een te veel den boventoon hield: — wie verkoos, handelde over staat- of letterkunde; maar HOOFT was te voorzichtig om te gedoogen, dat men zich ten zijnent in politieke of kerkelijke punten te lang verdiepte: en dreigde het gesprek die wending te nemen, dan had hy een gedicht van zich zelven, van VONDEL, of van VOS gereed, dat men nog niet kende, of hy verzocht SWELINGH of een ander toonkunstenaar zijn gaven te doen hooren, of hy riep TESSELTJENS keeltjen te hulp. De naam van deze laatste vooral is onafscheidelijk van dien van 't Huis te *Muyden*. Was zy er, dan was haar tegenwoordigheid alleen reeds een feest, zoo wist zy er alles met haar tegenwoordigheid te bezielen: was zy afwezig, dan nog sprak alles van haar: de festoenen van geknipte bloemen aan de wanden, de door haar gesneden roemers op den disch, het door haar van was gekneede ooft onder de stolpen, de door haar vervaardigde borduurwerken

op de tafels: — en dan verliet herhaaldelijk de Drossaart gewichtiger arbeid, om zich op te sluiten en de pen in de hand te nemen om met haar te keuvelen.

Wie men niet onder de genoodigden op het Huis te *Muyden* aantreft — en 't klinkt uit dat tijdvak zoo vreemd, dat wy naauwlyks beseffen hoe er niemand op gewezen heeft — dat zijn de Predikanten. Voor wie nadenkt, is echter hun afwezigheid zeer licht te verklaren.

Doch noch ons bestek, noch de aart van dit werk gedoogen, dat wy ons begeven in een uitvoerige voorstelling van het gezelschap, dat zich by HOOFT gedurende zijn verblijf op 't slot vereenigde: — een voorstelling, die boekdeelen vereischen zoû, en, in weêrwil van al wat men er reeds over in 't licht heeft gegeven, nog een schilder verbeidt. Te minder mogen wy hier by verwijlen, omdat wy nog een woord hebben te spreken over den letterarbeid, dien HOOFT op *Muyden* verrichtte.

De tijd toch, dien hy wist te ontwoekeren aan de werkzaamheden, welke zijn ambt hem oplegde, aan het onthaal zijner gasten, en aan het huislijk verkeer, was hy gewoon met letterarbeid door te brengen. Hy had tot studeervertrek ingericht een zeskant zomerhuis of torentjen (gelijk hy 't noemde), dat by den tuin van 't slot in den boomgaard gelegen was, als wy dit leeren uit zeker gedicht, door JAN VOS daarop vervaardigd, en opgedragen aan den opvolger van HOOFT in 't Drostambt, GERARD BICKER. Ook VONDEL doelde op dit zomerhuisjen, toen hy aan den Drossaart schreef:

Somtijds kiest ge 't zeskant huiske
Voor uw afgescheide kluiske,
  En zijt in deeze eenzaamheên
  Nimmer min dan dus alleen,

Geen wonder, dat het eerste werk, hetwelk HOOFT in dit torentjen vervaardigde, en waartoe hem de plaats, waar hy zich

bevond, de stof geleverd had, het Treurspel *Geeraard van Velzen* geweest zij, dat in 1613 ten tooneele gevoerd werd. Daarop volgden *Granida* in 1615, *Baeto*, en het blijspel *Warenar* in 1617: — behalven tal van verspreide gedichten, waarvan de eerste bundel in 1636 verscheen. Doch van nu af begon zijn zin meer op het proza te vallen, en ving hy in 1618 aan met het *Leven van Hendrik IV*, *Koning van Frankrijk*, saêm te stellen, als voorbereiding tot een meer belangrijke onderneming: en by de toejuichingen, welke dezen arbeid, die in 1636 in 't licht verscheen, te beurt vielen, vond hy zich aangespoord tot het bewerken der *Nederlandsche Historiën*, waaraan hy in 1628 de eerste hand leide, en negentien jaren arbeidde met onvermoeide vlijt.

Zoo wist HOOFT zijn tijd op een even nuttige als aangename wijze te verdeelen: en, ofschoon ook hy, zoo door huislijke verliezen, als eenmaal door een belangrijk geldverlies, te lijden had, hy bezat te veel natuurlijke kalmte en geestkracht, om zich door wederwaardigheden uit het veld te laten slaan: — en alles ging weder ten zijnent den gewonen rustigen gang. Eenmaal echter werd hy op ongewone wijze uit zijn gewonen toestand opgeschrikt. Het was in 't jaar 1629. Juist had hy in April aan zijn zwager JUSTUS BAACK het navolgende geschreven:

„Nu leeven wy hier (te *Muyden*) als die de werelt gestorven zijn, oft ten minsten leeren sterven, op zijn Philosoophs. D'eene dag is den anderen zoo gelijk, dat ons leeven een schip schijnt sonder riemen in doode stroom en stilte. Beter stil nochtans als te hardt gewaait. Hier preekt men geen passie als die van onzen Heere; men dicht er geen requesten; men raapt er geen steenen om de Heeren naar 't hooft te werpen. De kussens zijn er zoo zacht niet dat ze iemants billen bekooren kunnen. Jaa die er op belust was, kreeg er wel goedt koop een naar 't hooft. Ook roert men er geen trom; men timmert er geen wachthuizen," enz. — doch geen vier maanden waren er verloopen, of

men moest te *Muyden* aan 't roeren van de trom en aan het timmeren van wachthuizen gaan denken. Graaf HENDRIK van den BERGH, onlangs tot Veldmaarschalk van 't Spaansche leger aangesteld, had een inval in de *Veluwe* gedaan, en den krijg alzoo wederom in 't hart des lands gebracht. Onder deze omstandigheden was de noodzakelijkheid ingezien, om eenige steden, waaronder ook *Naarden* en *Muyden*, met gewapend volk te bezetten, en de noodige bevelen daartoe gegeven. Het Vendel van Kapitein HART, 150 man sterk, trok uit *Amsterdam* naar *Muyden*, waar men tevens zes metalen stukken geschut heenzond. Over de versterking van de *Vecht* werd door de Gemachtigden van *Amsterdam* met die van *Holland* en *Utrecht* gehandeld, waartoe *Amsterdam* *f* 100.000 schonk.

Onder de verder beraamde voorzorgen was ook die, om, by verder voortrukken van den vyand, den dijk aan de noordzijde van *Muyden* en van het slot te doen doorsteken, waartoe men echter niet dan in den hoogsten nood zoû overgaan. Indien het, onverhoopt, daartoe komen mocht, twijfelde HOOFT echter niet, of men zoû *Muyden*, „mits behoorlyk gestijft wordende met volk en behoeften, God ten voorsien, wel beschermen. Niet te min was," schrijft hy," de hoope van de Heeren van *Amsterdam* en de zijne, dat de Heeren Staaten, nu ten tweeden male, door de beroerte op de *Veluwe*, dus opgewekt, deeze geleegenheidt beeter souden doen sterken, ende zulks versien, dat men, in gelijken voorval, den vyandt wat nader sal mogen laaten komen, ende niet van noode hebben, soo tijdtlijk, tot verwoestinge van onze eigene Landen door 't waater te verstaan."

De bekommernis rees echter hooger nog, toen de vyand op den 14en Augustus *Amersfoort* had bezet, en nu moest hetgeen HOOFT vreesde werkelijk plaats hebben: de *Muiderdijk* werd doorgestoken, en het land beoosten de *Vecht* onder water gezet.

Aan HOOFT was, in zijn hoedanigheid van Baljuw, door de Staten opgedragen de huislieden van *Goyland* in de wapenen te brengen, een last, die gemakkelijker te geven dan te volbrengen

was. Vyandelyke partygangers stroopten tot voor de poorten van *Naarden*, en staken *Hilversum* in brand, zoo dat de meeste boeren met pak en zak een goed heenkomen zochten, en het ontwerp om hen tot verdediging van hun grond te samen te brengen liep geheel te niet. Gelukkig dwong de verrassing van *Wezel* door den Heer van DIEDEN den vyand, nog voor het einde der maand zijn legermacht terug te trekken: en het gevaar was afgewend.

De verovering van *'s Hertogenbosch* was spoedig die van *Wezel* gevolgd en, by gelegenheid, dat *Amsterdam* den Prins met deze belangrijke overwinning geluk deed wenschen, en dat de Afgevaardigden van de middelen ter beveiliging dier stad gewaagden, toonden zy aan, hoe noodzakelijk inzonderheid de versterking ware van *Muyden*, waartoe het ontwerp door den Drossaart was ingezonden. Hun redenen vonden ingang by den Prins: in de Vergadering van *Holland* werd er over geraadpleegd en kaarten van de ontworpen versterking gemaakt; doch, hoe sterk ook *Amsterdam* op dit stuk aanhield, de zaak had voor 't oogenblik geen gevolg. De bezetting bleef intusschen nog een tijd lang binnen *Weesp* en *Muyden*, alwaar zy, in November 1629, door HOOFT gemonsterd werd.

In September des volgenden jaars bezocht FREDERIK HENDRIK, uit het leger komende, op zijn reis naar *'s Gravenhage*, de steden *Naarden*, *Muyden* en *Weesp*, en werd te dier gelegenheid op het Huis te *Muyden* verwacht, waartoe luisterrijke toebereidselen waren gemaakt. Immers, volgends de brieven van HOOFT waren er „busschieters" besteld, om hem met eereschoten te verwellekomen. De „geheele zaal" zoû „met festoenen van fruit en loveren vercierd en de tafel met keur van visch zijn voorzien geweest." „Mr. DIRCK SWELINGH, de uitnemende orgelist," was ontboden, „om op de clavecimbel te spelen." TESSELSCHADE en FRANCISCA DUARTE waren „in waerdtgeldt, om ten eersten tromslag op te zijn, haar keelen veirdig, en de loopplaats op het slot te hebben. De speelende gesellen waren besproken, om, onder 't schaffen der spijze, eenige kluchten aan te rechten."

De aangename verwachting des Drossaarts werd ongelukkig te leur gesteld. De spoedige doorreis van den Stadhouder door *Muyden* verhinderde een oponthoud aldaar, en HOOFT moest zich vergenoegen, met hem dien avond te *Weesp* een deftige aanspraak te houden, die nog bewaard is gebleven.

Indien het plan tot versterking van *Muyden* niet doorging, het onlangs gebeurde gaf toch aanleiding tot nieuwe verbetering van het slotgebouw. De bouwvalligheid van den binnenmuur aan de noord-oostzijde, by den toegang tot de vertrekken van het huis, vorderde onvermijdbare en spoedige voorziening. HOOFT nam het toezigt van dit werk op zich, en maakte van die gelegenheid gebruik tot het doen bouwen van een voorvertrek in de nabyheid der groote zaal, geschikt ter ontfangst van hen, die zich, in 't vervolg, by hem of by de Afgevaardigden van de Staten van *Holland* zouden aanmelden. Het gemis van een zoodanig vertrek had hy ten jare 1629 ondervonden, als wanneer, by gelegenheid van den inval des vyands in de *Veluwe*, de Gemachtigden van *Holland*, gedurende hun verblijf van twee maanden op het huis, hun vergaderingen alleen in de groote zaal hadden moeten houden, zonder voor hun afzonderlijke byeenkomsten een geschikt vertrek te kunnen vinden, terwijl bovendien een menigte krijgs- en arbeidslieden destijds op het slotplein onder den blooten hemel hadden moeten vertoeven, en aldaar aan regen en wind waren blootgesteld geweest. „Deze commoditeit en sieraadt," zegt HOOFT, „hadt het huis der Graaflykheidt tot noch toe ontbroken," en daarin was door zijne bestelling alsnu op een voegzame wijze voorzien.

Behalve deze inwendige verbeteringen was men toen, en reeds vroeger, bedacht geweest, den omtrek van het huis zoo veel mogelijk te veraangenamen en te verfraaien. De aarden wal rondom het slot had HOOFT met abeele-, iepe-, noote- en andere boomen doen beplanten, waarvan het hout ten voordeele van het land verkocht of verbruikt werd. Aan den zeekant was het slot door hoog geboomte, en aan de andere zijde met een bloem-

en moestuin en boomgaard omringd. Onder de voortbrengselen van dezen laatsten muntten eenige voortreflijke pruimeboomen uit, gewoonlyk zoo rijk beladen, dat de takken somtijds door den overgrooten last knakten en scheurden; en op wier geurig en sappig ooft de Drost telken jare gewoon was zijn vrienden als in voorbaat te noodigen.

Nieuwe stof tot feestviering, althands tot gelukwenschingen, werd aan het huis te *Muyden* geleverd, toen in den jare 1639, Koning LODEWIJK XIII den Slotvoogd, tot erkentenis voor zijn Leven van HENDRIK IV, met brieven van adeldom, en met de orde van Sint-Michiel vereerde.

Nog acht jaren mocht HOOFT op *Muyden* de rijkste genoegens smaken, ofschoon zich reeds de ongemakken des ouderdoms begonnen te doen gevoelen. Hy leed aan jicht, graveel en maagkrampen; doch zonder dat zijn gelijkmatigheid van aart er door werd aangetast. In 1647 naar *'s Gravenhage* gereisd om er de laatste hulde te bewijzen aan het stoffelijk overschot van den door hem zoo hoog geächten FREDERIK HENDRIK, werd hy, kort nadat hy de ter-aarde-bestelling des Prinsen had aanschouwd, door een ziekte overvallen, die hem op den 21en Mei van dat jaar, in ruim 67-jarigen ouderdom, ten grave deed dalen.

Als Baljuw en Drost werd HOOFT opgevolgd door GERARD BICKER, zoon van den Amsterdamschen Burgemeester ANDRIES BICKER, of liever, om in de taal dier eeuw te spreken, toen de nieuwe Regenten door den aankoop van Heerlijkheden zichzelven een soort van adelbrief meenden te verwerven, van den Heer van *Engelenburg:* welke benoeming, gelijk de Rezolutie der Staten vermeldde, een belooning was voor de diensten, door laatstgemelden Heer aan den Staat bewezen. Op 5 Mei, 1649, had de inhuldiging van den nieuwen Drossaart op niet weinig luisterrijke wijze plaats. De dichter en glazemaker JAN VOS namelijk was door de steden *Muyden*, *Naarden* en *Weesp* aangezocht geworden, de beschikking der feestviering te dier gelegenheid op zich te nemen, en hy had zich daarvan op loffelyke wijze gekweten.

Op den morgen van den gemelden dag namelijk werd de jonge Drost, met een talrijk gevolg van ruiters en karossen uitgereden, te *Diemen* ontfangen door zes tooneelwagens. Op den eersten zag men een vrouw, voorstellende de stad *Muyden*, in een blaauw fluweelen tabbert, vol gouden lissen, met een zijden wimpel, waar 't stadswapen op stond, in de hand: voor haar stond een naakt kind met witte vleugelen, dat het zwaard der Gerechtigheid uit de schede trok: achter haar lag, in net en ruigten, de *Vecht* met twee gevinde nymfen, die als uit de baren kwamen opborrelen: zijn baard was groen van kroos, zijn hoofd met riet en biezen bemyterd: hy leunde met den slinker arm op een puimsteenen pot, waar 't water uit bruischte, en hield in de rechter hand zijn beslibden riem. De nymfen, die met schelpen, koralen en waterrozen gehuld waren, trompetteden op paerlemoeren kinkhoornen.

Op den tweeden wagen zag men *Naarden*, in 't groen fluweel, met haar wapenstandert zitten: het kind voor haar voeten vertoonde de roede van 't Gerecht. Achter haar zag men Pan en Diana.

Op het derde tooneel stond *Weesp*, in 't rood satijn, mede met haar standert: het gevleugelde kind droeg het wapen der Grafelijkheid. Achter haar bevonden zich Bacchus en Ceres.

De vierde wagen, met prachtige witte paarden bespannen, vertoonde het wapenbord van BICKER, door twee engelen gedragen, waarachter een vliegende Faan op een gouden trompet blies. Gerechtigheid, Voorzichtigheid, Matigheid en Eendracht leidden de paarden; terwijl Geweld, Bedrog, Twist en Eigenbaat aan een yzeren keten achter aan gesleept werden.

Op het volgende tooneel stonden Apollo, Pallas en Merkuur: op het laatste de Zeven vrije Landen, kenbaar aan hun wapens, met een Oranje-snoer aan een gestrikt, en met de Vrede en Vrijheid in hun midden.

Na het opzeggen der op elke vertooning toepasselijke dichtregelen, het lossen van geschut en het branden van vreugde-

vuren, zette men zich weder in beweging, en volgden de wagens den Drost naar *Muyden*, waar hy door de Burgemeesters der drie Steden begroet, en verwelkomd werd door een in 't wit gekleede maagdenschaar, die hem den eerewijn toedronk en al zingende naar 't Raadhuis geleidde. Van daar begaf hy zich naar den wijsteen, waar hy onder een krans van nimmerdor, in welks midden zijn wapen hing, den eed aflegde. — Hiermede was de plechtigheid afgeloopen, die door vele duizenden van menschen was bygewoond.

Doch hierby bleef het niet. Ook op den schouwburg te *Amsterdam* werden vertooningen, mede door vos samengesteld, opgevoerd. De eerste daarvan bestond in de Blijde Inkomst van den Drost binnen *Muyden*, met zijn statiewagen, waar hy door de drie Steden niet alleen, met de haar vergezellende Goden en Godinnen, maar ook de zeven Dorpen van *Goyland*, verwelkomd wordt.

In de tweede vertooning stond hy op den wijsteen, vergezeld van de Vier Deugden. *Muyden*, *Naarden* en *Weesp*, elk van haar Goden, Godinnen, de Zeven Landen, Vrede en Vrijheid en de Burgemeesters omstuwd, genaken het altaar van de Trouw: de Dorpen staan in 't verschiet. Terwijl hy de voorwaarden bezweert, ziet men drie gevleugelde kinderen boven de hoofden der Steden zweven, die hem te gemoet vliegen: het eene biedt hem het zwaard, het tweede de roede, het derde het kussen aan; terwijl de vier Ondeugden de vlucht nemen.

In het derde tooneel zag men den Drost, door de vier Deugden vergezeld, onder geleide der drie Steden, het slot binnen treden, waar hem Apollo, Pallas, Merkuur en de Muzen met gezang begroeten, en de overige Goden juichend om hem huppelen.

De geheele Beschrijving van deze Blijde Inkomst — waarvan ik hier maar een uittreksel heb kunnen leveren — en de daarby opgezegde vaerzen, zoo als een en ander in de werken van JAN VOS te vinden is, zijn lezenswaardig. Zy bewijzen, in de eerste plaats, hoe achterlijk wy, in onze beschaafde eeuw, ook zelfs in

de kunst van feestvieren, by onze voorouders zijn: en in de tweede plaats, dat aan de opkomende Patriciërs, wien zulk een vorstelijke hulde door hun medeburgers bewezen werd, de trots en eigendunk, die hun van lieverlede begon te doen gelooven, dat zy van een beter ras waren dan deze, eenigermate te vergeven is.

Ook VONDEL, die van oudsher, en nog uit de tijden der twisten over de Arminianery, een machtigen eerbied voor ANDRIES BICKER koesterde, liet deze gelegenheid niet voorbygaan, om hem zulks te betuigen, door de huldiging van 's mans zoon met een fraaien lierzang te vieren:

> ALCIDES BICKER had, vooruit
> Getreên met *Aemstels* Staetgenooten,
> Het Neerlantsch krijgsgedroght gestuit,
> Met kracht aan ketenen gesloten,
> Na dat het vier en twintigh jaer
> Met kop'ren muil en stalen tanden,
> Zoo vele landen, steên en stranden,
> Op aller volken halsgevaer,
> Had omgewroet, en zee noch stroomen
> Niet zagen dit gewelt te toomen.
>
> De Hoet der vryheit blonk op 't hooft
> Der Zeven Landen, en hun Orden,
> Die, eertijts schier van hoop berooft,
> En entlijk vry gekent geworden,
> Nu met gedekten hoofde spreekt
> Voor out *Kastilje* en zijn troonen,
> Daer FLIPS, verlaên van weereltkroonen,
> Het hooft door alle starren steekt,
> En met een dagh van diamanten
> Beschijnt de Hollantsche Gezanten.

  Wat raet om 's Vredehelts beleit,
Om ANDRIES, onder 't puik der helden
  Des Staets, voor zijne dapperheit
En goede diensten te vergelden?
  Een schip vol gouts waer niet genoegt
By zulk een vroomheit opgewogen:
Men toont ze niet met 's lants vermogen:
  En of 't vermogen zwaerder woegt:
De prijs, waar na de BICKERS streven,
Is 't Vaderlant ten roem te leven.

  Maer *Hollant* zei: ten minste laet
Een teken van erkentenisse
  Dan vryen mijn bevryden Staet
En schultbekennende gewisse
  Van opspraek en ondankbaerheit,
Eer Reden ons die schantvlek toone;
Men eer den vader in den Zone:
  Het Drostampt heeft naar hem gebeit;
Hy zette zich op 't huis te *Muiden*
Tot veiligheid van lant en luiden.

  Op deze billijke uitspraak hief
Het Slot zijn kruin op, uit de boomen.
  De zon was *Gooilant* niet soo lief,
Al brakze door met gulde zoomen,
  Als zulk een stem met lust gehoort,
Langs al de *Vecht* en Gooische kusten,
Drie steden en hun dorpen rusten
  Op deze nieuwmaar: Roof en Moort
Baldadigheit en burgerplagen
Verlaten fluks hun hol en hagen.

Der byen Koning gaet te velt,
Daer d' ope lucht, niet meer bedorven
Door hitte of ryp, den honigh smelt,
Hy haelt de boekweite in zijn korven,
De koele dauw verquickt het zaet,
En 't gras, het vee en spant den uyer.
De huisman ploeght en zaeit niet luier
In 't krieken van den dageraet.
Groot Bussem, *Gravelant* en anderen
Onthalen op dit feest malkanderen.

Aenvaert het zwaert, o jongeling,
Dat dit gezegende geweste
Verdedight door uw deught en kling,
U loof, gelyck 't Gemeene Beste
Uw onvermoêiden Vader looft.
In ooreloge en tijt van vrede:
Bescherm het recht van lant en stede:
Versterck der onderdruckten hooft:
Betoom den moetwil door de wetten:
Zoo zal de Faem uw lof trompetten.

Noch als staatsman gelijk zijn vader, noch als geleerde of dichter, gelijk zijn voorganger, muntte GERARD BICKER uit: wy willen hopen, ofschoon er ons niets van blijkt, dat, ook gedurende zijn beheer, het slot te *Muyden* een gastvrije plek bleef, en dat niemand onder zijn jurisdiktie zich over verkeerd bestier of verzuimen te beklagen had. Na zestien jaren zijn betrekking bekleed te hebben, werd hy in 1666 daarin opgevolgd door NIKOLAAS VAN VLOOSWYCK, zoon van CORNELIS VAN VLOOSWYCK, Heer van *Vlooswyck*, *Diemerbroeck* en *Papekop*, en Burgemeester van *Amsterdam*. Ook deze rijzende zon werd door JAN VOS met tooneel-

vertooningen begroet. In de eerste zag men den Heer van PAPEKOP, als een kind, op *Samos* door Apollo, Pallas en Merkuur onderwezen, terwijl Voorzichtigheid hem haar spiegel, Gerechtigheid schaal en zwaard, Matigheid den teugel, en Sterkte den pilaar reikten. De Zanggodinnen en eenige groote schrijvers der oudheid stonden aan weêrszijden, de zeven vrije Kunsten op den voorgrond. In het tweede Tooneel zag men den Keizer op een troon van gouden arenden met de zeven Keurvorsten aan zijn zijden, en drie geboeide Turken aan zijn voeten: Atlas en Hercules, ter rechte, Heerschappy en Eeuwigheid aan de linkerzijde; Europa met Donau en Rijn op den voorgrond — en werd de Heer van PAPEKOP tot Ridder geslagen, en hem door een Herout de verzegelde voorrechtbrief behandigd.

In 't Derde zag men Nederland van Goden omringd, met rivieren op den voorgrond, aan PAPEKOP het standertdragerschap te paard schenkende, terwijl Pallas en Mars hem roem belooven.

In de Vierde vertooning schonk hem de Graaflykheid, van de stemhebbende Steden en van een mengelmoes van Goden en Deugden omringd, het Drossaartschap, terwijl hy, voor 't outer der Trouw staande, Meineedigheid op de borst trapte, en Beleefdheid en Dankbaarheid zich bogen.

De Zesde was een voorstelling van de eedsaflegging: eenigsins gevarieerd van die, welke ter eere van HOOFT had plaats gehad.

In de Zevende zag men den Drost door dapperheid en wakkerheid omhelsd, en door de drie Steden met haar Burgemeesteren naar 't Raadhuis geleid: Vier Ondeugden worden door even zoo veel Deugden aan ketenen voortgesleept; de Faam vliegt blazende vooruit, waar Ridder- en Landgoden op toeschieten.

Ook van dezen Drossaart zouden wy, even als van zyn voorganger, naauwlyks gewach hebben te maken, ware het niet dat onder zijn beheer *Muyden* wederom, en erger dan in 1629, met een vyandelyken aanval bedreigd werd.

Men weet, dat, in 1672, het leger van LODEWIJK XIV op eenmaal, ten gevolge van het onverwachte van den aanval en den slechten staat van 't defensiewezen, *Gelderland* en *Utrecht* overmeesterde, en tot in 't hart van *Holland* drong. Als een bewijs, hoe men de verdedigingsmiddelen verzuimd had, strekke, dat, toen de Franschen op den 27^{en} Junij bezit van *Naarden* hadden genomen, *Muyden* zonder bezetting en open voor den vyand lag. Dit verklaart dan ook, dat vijf Fransche dragonders van het garnizoen te *Naarden* zich verstoutten binnen *Muyden* te komen, waar zy voor de herberg *de Beek* afstapten en straks na hunne aankomst by zich in 't Logement *de Hartogh van Gelder* (later *het Hof van Holland*) den Burgemeester AREND FONCK ontboden. Deze was afwezig; doch zyn ambtgenoot ALBERT ARIS SNOECK verscheen, wien zy, by hun vertrek, de gouden knoopen uit zijn halsdoek ontnamen. Gedurende het verblijf dezer gasten maakten zy goeden cier: zelfs had een hunner de koenheid zich den baard te laten scheren. Onder de aldra samenscholende menigte waren er wel deze of gene, wien de lust bekroop, dien waaghalzen hun roekeloosheid betaald te zetten; doch de meer voorzichtigen raadden dit af, op grond, dat de zegevierende vyand naby was en al licht bloedige wraak zoû nemen over beleedidigingen, Franschen krijgslieden aangedaan. Het besef hiervan had dan ook ten gevolge, dat men hen niet alleen vrij liet trekken, maar dat de meeste ingezetenen, van schrik vervuld, en dit voorteeken der komst van een talrijker bende beschouwende, de vlucht namen naar *Amsterdam*, en aldaar de vrees voor 't dreigend oorlogsgevaar niet weinig vermeerderden. Ja zoo stellig was men overtuigd, dat de weerlooze stad eerlang bezet zoû worden, dat de Regeering van *Muyden* den Burgemeester FONCK, benevens een Schepen en een Burger, CASPER BEILER, naar het Fransche Hoofdkwartier te *Amersfoort* zond, ten einde voor de stad een kapitulatie te sluiten. De Afgevaardigden slaagden in hun last, doch hadden alras reden om zich over hun voorbarighied te beklagen. Immers kort na hun vertrek was Prins JOAN

MAURITS van NASSAU met een genoegzame krijgsmacht komen opdagen, en had *Muyden* bezet; terwijl onmiddelyk gepaste maatregelen werden genomen om den vyand het indringen langs dien kant te beletten. Het land rondom de stad werd onder water gezet: de weg naar *Naarden* op onderscheiden plaatsen doorgestoken: de wallen zoo van de stad als van het slot te *Muyden* met geschut en palissaden voorzien, en dit laatste in een sterke vesting herschapen.

Al spoedig was dit te *Naarden* bekend, en bracht de Muider afgevaardigden, die juist aldaar waren aangekomen, vergezeld van drie honderd Fransche ruiters, tot het bezetten van *Muyden* afgezonden, in geen kleine verlegenheid. Aan de eene zijde hadden zy reden, beducht te zijn, door de Franschen van bedrog beschuldigd en gevangen gehouden te worden: aan de andere zouden zy geen goede figuur maken om met de kapitulatie zich by Prins JOAN MAURITS te vervoegen. Gelukkig trad de Fransche Predikant GROUWELS voor hen in de bres. Deze had zelf de kapitulatie voor *Naarden* helpen sluiten en het vertrouwen des Franschen Bevelhebbers MOISEL gewonnen: hy wist te bewerken, dat de kapitulatie verscheurd, en de Afgevaardigden vrij naar huis gezonden werden.

Muyden, als nu tegen overrompeling beveiligd, ontfing van *Amsterdam* aanhoudende versterking in geld, manschappen, mond- en krijgsbehoeften. In het begin van het volgend jaar werden 23 kompagniën stadssoldaten en een aanzienlyk getal schutters derwaarts gezonden; en *Weesp* op gelijke wijze in staat van verdediging gesteld en bemand.

Weldra bleek het nut, ja het noodzakelyke dezer versterking tot het behoud niet alleen van deze stad, maar van het geheele vaderland, dat met *Amsterdam* zoû gevallen zijn. De Franschen, wel verre van hun oogmerk tot bemachtiging van *Muyden* op te geven, nestelden zich in het nabygelegen *Muyderberg*, waar zy een schans opwierpen. Een doorsnede in den dijk gemaakt hebbende legden zy aldaar een sluis, waardoor zy het water,

dat beoosten de *Vecht* op het land stond, dachten af te tappen, en zich alzoo een toegang naar *Muyden* te openen: in welk oogmerk zy echter gelukkig door de mindere hoogte van het binnenwater werden te leur gesteld.

Intusschen baarde de voortdurende bezetting van *Muyderberg* rechtvaardige bekommering by die van *Amsterdam*. Men was aldaar mitsdien ernstig bedacht en werkzaam om de Franschen, zoo mogelijk, van daar te verdrijven; te welken einde men uitleggers in de *Zuiderzee* plaatste en drijvende batteryen op de *Naardermeer*. Deze, ondersteund door het uit *Amsterdam* naar *Muyden* gezonden grof geschut, bestookten weldra zoo hevig den vyand, dat hy zich in het begin van Juny genoodzaakt zag, den post van *Muyderberg* te verlaten. *Naarden*, hierop door den Graaf van WALDECK belegerd, zag zich eerlang tot de overgave genoodzaakt, hetgeen het verlaten van *Holland* door den vyand ten gevolge had.

Zonderling is het, dat in geene verhalen van wat omstreeks dezen tijd met en omstreeks *Muyden* is voorgevallen, de naam van VLOOSWIJCK zelfs genoemd wordt. De man schijnt even weinig beduid te hebben als zijn voorganger, daar hy het, evenmin als deze, zoo ver heeft kunnen brengen om lid van de Vroedschap te *Amsterdam* te worden.

Even weinig als van zijne bedrijven als Drossaart, vinden wy eenig bericht aangaande die zijner opvolgers, en ik vergenoeg my dus, hunne namen op te geven, met het jaar hunner aanstelling.

In 1675 werd in die hoedanigheid aangesteld MARTINUS FONTEYN (of *Fontaine*) van wien wy niet anders weten, dan dat hy in het vorige jaar Kommissaris van *desolate* (Boedelkamer) te *Amsterdam* geworden, en dus uit een deftig geslacht aldaar gesproten was. Hy bekleedde zijn ambt tot in 1691, toen hy werd opgevolgd door Mr. HENDRIK HOOFT. Doch zoo deze telg van een beroemd geslacht aan zijn nieuwe waardigheid en aan het slot te *Muyden* den naam van zijn doorluchten oudoom aanbracht, hy zette daaraan geen nieuwen luister by.

Van JERONIMUS VELTERS, die in 1707 Drossaart werd, vindt men nergends iets vermeld, zoo min als van zijn opvolger PIETER DE HUYBERT, Heer van *Cruyningen* en *Rietland.* Alleen merken wy hier aan, dat deze reis, als by uitzondering, geen Amsterdammer met het ambt begiftigd werd.

Wel was dit wederom het geval met zijn opvolger, Mr. JAN BEERND BICKER, in 1740 benoemd. Deze bracht het ten minste in zijn geboortestad iets verders dan zijn voorgangers, daar wy hem op de lijst der Schepenen vermeld vinden.

Na zijn dood begon men op nieuw by de keuze verder rond te zien dan *Amsterdam.* Immers werd in 1750 tot Drossaart gekozen BERTRAND PHILIP SIGISMUND ALBRECHT, Grave van *Gronsveldt Diepenbrouch*, Heer van *Wijngaarden*, enz. en, in 1772, DIRK Baron van *Boetselaar*, Heer van *Kijfhoek*, enz.

Het was na diens overlijden, in 1784, dat op nieuw belangrijke herstellingen gedaan werden aan de fondamenten, kappen en ramen van het slot, inzonderheid aan den zuid-westelyken toren; terwijl de spits en bovenmuur van den zuidertoren werden weggenomen.

De nieuwe Drossaart, Mr. NIKOLAAS WARIN, mocht alzoo een verbeterde woning betrekken; doch niet langer dan vijf jaren had hy daarvan genot, toen hy vervangen werd door Mr. GERRIT CORVER HOOFT.

Op het slot van *Muyden*, en wel in den noordelyken toren, waren van ouds de gevangenen opgesloten, die tot het rechtsgebied behoorden: nu en dan echter had dit plaats met anderen, en zoo was dit in 1793 het geval met den Grave van BYLANDT, die, wegends een laf hartige verdediging en overgave van *Breda* aan de Franschen, tot altoos gedurende gevangenis veroordeeld was.

Doch dit zenden van BYLANDT naar *Muyden* was geschied in de overtuiging, dat het slot ook altoos in de macht der toenmalige Regeering zoude zijn, en dit was reeds twee jaren daarna het geval niet meer. De omwenteling kwam, en niemant, die

in bezit was van eenige betrekking, bleef die langer bekleeden. Zoo was ook de achtingswaardige grijzaart, die tot dien tijd het drostambt gevoerd had, afgetreden, en nu werd in zijne plaats, met behoud van al de vroegere tytels, by besluit van de provizioneele reprezentanten van *Holland* in d°. 24 February 1795 aangesteld Mr. SAMUEL IPERUSZOON WISELIUS.

Gewis zoû deze, dichter en staatsman tevens, en mede op zes-en-twintigjarigen ouderdom benoemd, meer dan iemand geschikt zijn geweest om de dagen van HOOFT op het slot te doen herleven; doch er kwam een spaak in 't wiel van een zijde, van waar men die niet verwacht had. Kort na dat het besluit genomen was, werd in de Vergadering van *Holland* een missive ter tafel gebracht in d°. 28 February, zoo 't heette van de Municipaliteit van *Weesp*, maar eigendlyk van den provizioneelen Hoofdschout dier stad, G. REININK, en van Mr. P. HEYDANUS, provizioneelen Sekretaris, inhoudende, „dat, hoezeer zy niets personeels hadden tegen den burger WISELIUS, daar hun zijn ware vaderlandsche en revolutionnaire denkwijze genoegzaam bekend was, zy echter met een republikeinsche rondborstigheid moesten verklaren, dat zy (op grond van 's Vergaderings openlijke erkenning van de rechten van den mensch) nimmer konden noch zouden erkennen, eenigen hoofdofficier, niet behoorlyk door hunne burgers verkozen."

Zoodra deze brief gelezen was, verzocht WISELIUS, die mede onder de Reprezentanten zat, dat de op hem uitgebrachte benoeming zoû worden ingetrokken; waarop hy de Vergadering verliet, om de vrijheid der beraadslagingen niet te belemmeren. Zijn mede-Reprezentanten, hulde doende aan zijn beweegredenen, verleenden hem alsnu het gevraagde ontslag.

Niet onaardig beweerden sommigen, dat WISELIUS nu ten zijnen nadeele de toepassing der door hem gepredikte beginselen ondervond; hy-zelf verklaarde echter, én in zijn kort levensbericht, én in een geschreven aanteekening by zijn exemplaar van WAGENAAR gevoegd, den brief der Municipaliteit van *Weesp* zelf

te hebben uitgelokt — na dat hem een vroeger verzoek van ontslag was geweigerd geworden — "om dat hy er een afkeer "van gevoelde, op te treden in de plaats van den Heer Mr. "G. CORVER HOOFT, dien men zonder reden uit dien post gezet "had": — gelijk hy dit ook zelf aan dien Heer verklaard had, toen deze de edelmoedigheid had, hem te komen geluk wenschen en hem de noodige inlichtingen aan te bieden.

Van de Municipaliteit van *Naarden* had WISELIUS een gelijken stap uitgelokt als van die van *Weesp;* doch de brief, waarin de eerstgemelde tegen zijn aanstelling als Baljuw protesteerde, kwam eerst na zijn aftreding in. Te *Muyden* echter was men van andere gedachten geweest, en hadden hem de Reprezentanten geluk gewenscht met zijn benoeming als Drossaart, en tevens de belangen der stad aanbevolen, waar het, zoo als zy schreven, deerlyk gesteld was, aangezien de stad, van het begin der revolutie, boven haar vermogen bezwaard was, en zoo verarmd, dat men reeds een kollekte voor de minvermogende burgers had moeten doen; weshalven zy hem zijn hulp verzochten, om te bewerken, dat de drie kompagniën Franschen, die de bezetting uitmaakten, op éene wierden te rug gebracht.

Hoezeer wy aan de eene zijde niet mogen nalaten, de belangelooze kieschheid, door WISELIUS in deze zaak betoond, hooglijk te roemen, zoo moeten wy aan de andere betreuren, dat hy de betrekkingen, hem opgedragen, niet heeft aanvaard: het slot ware dan waarschijnlyk in behoorlyken staat gebleven en gespaard voor de vernederingen, welke het onderging: immers de benoemingen, die door de vrije volkeren der onderscheidene Steden gedaan zouden worden, bleven achterwege, het slot hield van dit tijdstip af op tot verblijf te strekken van een eigen Kastelein, en werd òf niet, òf tot andere doeleinden gebruikt. Zoo diende het in 1795 nog tot een kazerne voor de Fransche *sansculottes.* In 1796 gebruikte de Direkteur KRAYENHOFF het tot het doen van observatiën, en in 1798 werden er, na de beruchte omwenteling van 12 Juny, gevangen gezet de burgers HENDRIK

NOBBE, gewezen Maire en Waterschout van *Amsterdam*, PAULUS LUDERUS, PIETER CORNELIS MULLER, ADRIAAN LA GRANGE, CORDELIS VAN OOSTVEEN, en DE WILDE. Van het jaar 1799 tot 1801 diende het tot een magazijn van ammunitie van oorlog. In 1808 werd het door het departementaal Bestuur aan het Ministerie van Oorlog, voor een tijd, tot berging van krijgsbehoeften afgestaan, onder voorwaarde nochthands, dat de vertrekken, tot het bewaren en verhooren der lijfstraffelijke gevangenen bestemd, daartoe by voortduring zouden worden gebezigd: terwijl voorts het kasteel, na gemaakt gebruik, buiten kosten en bezwaar der departementale kas, wederom aan het departementaal Bestuur in den zelfden staat zoû moeten worden overgeleverd. In 1813 ontruimd, werd het echter na de omwenteling, en in 't volgende jaar, gedurende het beleg van *Naarden*, tot een verblijf voor de Hollandsche troepen gebezigd, en wederom met kruid en krijgsvoorraad gevuld. Tot dit laatste doeleinde bleef het tot in 1823 gebezigd, toen het bleek, dat de zware last, die er in geborgen was geweest, een zoodanige verzakking veroorzaakt had, dat men voor instorting vreesde. Het werd nu geheel ontruimd, en ging in 't volgend jaar aan de Domeinen over.

Maar nu, van 's Rijks wege onbruikbaar verklaard, scheen ook het lot beslist van

Het slot, door eeuwen heen gespaard,
Het slot, door wraak en kunst vermaard,

gelijk VAN OLLEFEN zich in zijn *Stads- en dorps-beschrijver* uitdrukt: — en in de Amsterdamsche Couranten van 28 en 29 Juny, gelijk in de Opregte Haarlemmer van 4 en 11 July, 1825, las al wie prijs op geschiedenis en letteren stelde met schrik de navolgende aankondiging:

„De ontvanger der Domeinen te *Weesp* zal, onder nadere hooge approbatie van Zijne Majesteit den Koning, op *Zaturdag, den* 10en *Julij* 1825, des voormiddags ten elf ure, op het Raad-

huis der stad *Muiden*, ten overstaan van den Heer Burgemeester in het openbaar voor afbraak verkoopen: het SLOT VAN MUIDEN. De voorwaarden zullen, zoo ten kantore van voormelden ontvanger, als op de verdere plaatsen, in het biljet uitgedrukt, voor een ieder ter lezing liggen."

Naauwlyks was dit voornemen bekend geworden, of een aantal der aanzienlykste ingezetenen van *Amsterdam*, *Muyden*, *Weesp* en *Naarden*, voor wie de woorden: „onder nadere goedkeuring van Zijne Majesteit den Koning" nog een straal van hoop lieten doorschemeren, wendde zich, met een gepast en ernstig verzoekschrift, tot Koning WILLEM I, en smeekte hem, die goedkeuring niet te verleenen, en het slot te sparen; tevens melding makende van het aanbod, door sommigen onder de teekenaars gedaan, om het des noods van het Domein te koopen. — Ook op de jaarlyksche vergadering der Maatschappy van Letterkunde te *Leyden*, die juist te dezen tijd inviel, werd onmiddelyk een advies in gelijken geest opgesteld en ingediend. De Tweede Klasse van het Koninklyk-Nederlandsch Instituut vooral begreep, dat de aart zelf van haar instelling als staatslichaam, belast met voor de instandhouding der vaderlandsche oudheden te waken, haar niet veroorloofde, de voorgenomen slooping met een lijdelyk oog te aanschouwen, en zy wendde zich tot den Minister van Binnenlandsche zaken, Onderwijs, en Waterstaat, met een voordracht tot instandhouding van het aêloude gedenkteeken, welke voordracht zy hem verzocht onder 's Konings oog te brengen en te ondersteunen. Niet onaardig is het, op te merken, dat de vaste Sekretaris der Klasse, die als zoodanig de voordracht stelde en onderteekende, niemant anders was dan de laatst benoemde Drossaart, S. IPSZ. WISELIUS.

Ook de lier des dichters bleef ter zelfde gelegenheid niet stom; en de steller van deze beschrijving boezemde, met toen nog jeugdigen yver, zijn verontwaardiging uit in de navolgende dichtregelen:

Al weet de tijd den duur te korten
  Van wat voor de eeuwen scheen gesticht,
Arduin en marmer neêr te storten
  Hoe vast en stevig opgericht,
Zijn onweêrstaanbaar alvermogen,
Werkt nog te traag in 's menschen oogen;
  De winzucht snelt zijn vaart vooruit.
En maakt, doldriftig aangetogen,
  Wat groot en schoon in zich ten buit.
Ontembre neiging tot vernielen
Volgt lage gouddorst op de hielen:
  Niets, dat haar spoorloos hollen stuit.

Getuigt het, hooggebouwde muren!
  Gy, zuilen van der vaadren eer!
Uw vastheid mocht den tijd verduren;
  Geen oorlogsfakkel dreigde u meer;
En ieder eeuwkring liet by 't wijken
Met hooger glans uw tinnen prijken,
  Al bracht hy hooger oudheid aan.
Voor wie dan moest uw schoon bezwijken?
  Wie heeft uw luister doen vergaan?
't Was gouddorst die u aan dorst randen,
Gevoelloos, ongewijde handen
  Aan 't heilige bestond te slaan.

Toen vielen felle mokerslagen:
  Toen beukte 't breektuig, keer op keer.
De stormram van verloopen dagen
  Viel minder snel en krachtig neêr.
Verwoesting! kan u niets betoomen?
Ach! poog de wrake voor te komen,

Op heiligschennis vastgesteld.
Vergeefs! geen straffen doen haar schroomen:
De sloten zijn in puin geveld.
Nog een kasteel staat ginds te pronken,
Zy vliegt er heen, van woede dronken,
En dreigt het met vernieuwd geweld.

Houdt stand! nog eens, houdt stand, Wandalen!
Staat af met uw verwaten rot!
Het oud kasteel, dat gy ziet pralen,
Is 't eerbiedwaardig Muiderslot.
Zijn grootheid moest het doel beschamen,
Dat uw verdelglust kon beramen;
Dan ach! het blozen niet gewend,
Vergat gy zelfs de groote namen,
Die u zijn muurwal tegenzendt.
Bleef dan zijn overoude glorie,
Geboekstaafd in de landshistorie,
By u alleen nog onbekend?

Is u die brave held vergeten,
Die aangebeden Koningsloot,
Wien de adel, op zijn deugd gebeten,
Met vuig verraad in kluistren sloot?
't Was van dien vastgebouwden toren,
Dat hy de laatste beê liet hooren
Voor 't volk, zoo zeer door hem bemind:
Daar werd hem boei of dood beschoren
Van 't vloekgespan, door haat verblind.
Spreekt, wilt gy Velzen evenaren,
En ook den laatsten steen niet sparen,
Waaraan zich Floris naam verbindt?

Speelt u de Drossaart niet voor oogen?
  Die Hooft, wiens uitgebreid verstand,
Wiens fijne pen, wiens dichtvermogen,
  Nog paerlen zijn van Nederland?
Daar sleet hy, met geliefde magen
De welbesteedde en nutte dagen,
  Omringd van 't edelst vriendental:
Daar kon hem Swelings lied behagen
  En Tesselschades maatgeschal:
Daar zong Barlaeus forsche klanken,
Doorgloeid met Maroos dichtvuurspranken,
  En Vondel echten hemelval.

Vervloog de erinring aan die tijden,
  Toen Lodewijks geduchte macht
Het oorlogsvuur van alle zijden
  Tot zelfs in 't hart van Holland bracht?
Toen nam, van heilig vuur aan 't branden,
De grijze held der Zuiderstranden,
  Graaf Joan Maurits, by dit slot,
Het vreeslijk slagzwaard in de handen
  En wendde op eens het droevig lot
Van Neêrland, dat beângstigd zuchtte,
En nu, daar Frankrijks leger vluchtte,
  Hem redder noemde, nevens God.

In volksverhalen en gedichten
  Vindt gy het Muiderslot vermeld:
In Utrechts oudste kerkgeschichten
  Zijn naam gestadig neêrgesteld.
Wat reeks van dappren zag het sneven,
Voor wal of poort beroofd van 't leven,

Of neêrgewenteld van zijn kruin!
Is 't dan voor u bewaard gebleven,
Van de oude burcht, wier vast arduin
Geen Vorst of Bisschop wilde vreezen,
Verwinnaars, plonderaars te wezen?
Die neêr te storten in haar puin?

Maar neen! verydeld is uw pogen.
De Vader van ons vaderland
Houdt u zijn wapenschild voor oogen:
Het randschrift voert: „ik houd in stand."
Zijn Hollandsch bloed in vorstlijke aadren,
Zijn achting voor 's lands oude vaadren,
Zijn deugd- en wetenschappenmin,
Zien, als uw bede hem komt naadren
't Verderflijk van uw toeleg in.
En Hy, wy durven 't u voorspellen
Zal aan dien toeleg perken stellen.
Zoo offert ge aan geen vuig gewin
De glorie op der Muidertin.

De voorspelling, in de laatste dichtregelen vervat, werd bewaarheid, en in de Amsterdamsche en Haarlemmer Couranten van 12, 13 en 14 July 1825 verscheen het navolgende artikel:

„Op hoog bevel wordt aan de gegadigden bekend gemaakt, dat „de verkoop van het SLOT TE MUIDEN, aangekondigd tegen den 16den Julij 1825, by provisie, geen voortgang zal hebben."

Deze aankondiging stelde de bekommerde gemoederen wederom gerust, en men troostte zich met de billyke hoop, dat afstel ten dezen met uitstel gelijk zoû staan. Die hoop werd versterkt, toen in het volgende jaar, ter gelegenheid der openbare Zitting van de

Tweede Klasse, op den 29en Augustus 1826 gehouden, haar Sekretaris by zijn Verslag melding maakte van een vertrouwelyke mededeeling, van 't Stads Bestuur ontfangen, waaruit men mocht opmaken, dat de uitkomst gunstig wezen zou; terwijl uit het volgend Verslag (13 Nov. 1828) vernomen werd, „dat het Slot niet alleen in wezen zou blijven, en als Vaderlandsch gedenkstuk bewaard voor dit en de volgende geslachten; maar dat bovendien het beleid des werks, hetwelk daaraan te verrichten stond, alsmede de voorlichtende raadslag omtrent de toekomstige bestemming van het Gesticht, door den Minister van Binn. Zaken van de Klasse was verlangd: ter voldoening aan welk verlangen reeds de voorloopige beschikkingen waren genomen." — Deze heuchelyke wending, welke de zaak genomen had, werd door den treflyken dichter C. LOOTS, in der tijd lid der Klasse, in een fraai gedicht bezongen.

Van dien tijd af werd, gedurende ettelyke jaren, geen openbare Zitting der Klasse gehouden, waarin het Verslag niet geöpend werd door een opgave van hetgeen door een Kommissie uit het Instituut verricht was met betrekking tot het slot. Inzonderheid was dat van 13 Maart 1835 belangrijk, waarin de slotsom werd opgenomen, van het voorstel, door die Kommissie [1] gedaan, en strekkende om het Kasteel te doen dienen tot een vergaderplaats van zoodanige byzonder merkwaardige gedenkstukken van Vaderlandschen roem, als men uit vroegere en latere tijden zoû kunnen machtig worden, of in het vervolg tot handhaving van dien roem mocht in 't wezen brengen, daaronder vooral ook begrepen zulke gedenkteekenen, als de Hooge Regeering te eeniger tijd tot vereering der nagedachtenis van verdienstelyke mannen mocht willen doen oprichten; waarby zy nog in overweging gaf, om het gebouw tevens tot een of meer bepaalde einden toe te wijzen aan de beide, hier te lande bestaande, Ridder-ordes; terwijl zy al

[1] Leden dezer Kommissie waren: uit de Tweede klasse, WISELIUS, KONING en ROËLL, uit de Vierde, de bouwkundige DE GREEFF.

verder het denkbeeld opperde van het dadelyk oprichten van twee standbeelden, het een aan FLORIS V — het ander aan P. C. HOOFT. — Deze voordracht aan de Regeering was daarna gevolgd door een nieuwe, ten doel hebbende, om, hangende de beraadslagingen van Zijne Majesteit over de vroegere, al aanstonds een begin te maken met het byeenbrengen van zulk ouder en later wapentuig waaraan zich historische herinneringen hechten, als tot welks bewaring een ridderlyk gesticht, naar het oordeel der Klasse, meer dan eenig ander geschiktheid scheen te hebben.

Noch deze voordrachten, noch de overige pogingen, van wege het Instituut in 't werk gesteld, om aan het Muiderslot een blijvende bestemming te verzekeren, en waarvan de uitvoerige briefwisseling, gevoerd zoo met de Hooge Regeering als met het Bestuur der Stad *Muiden*, en inzonderheid met haar Sekretaris, den Heer J. VAN ZON, getuigenis draagt, mochten met den uitslag, welken men daarvan verhoopt had, worden bekroond. Uit het verslag der Tweede klasse, ter Openbare Zitting van 16 Nov. 1840 gelezen, blijkt, dat hare pogingen waren afgestuit op het onvermogen van de Stad *Muiden* om zich eenige noemenswaardige opofferingen ter medewerking van het beoogde doel te getroosten: en op den treurigen toestand, waarin 's Lands financiën, ten gevolge van de omstandigheden van 1830 en volgende jaren, waren geraakt, en waardoor de zorg der Hooge Regeering zich — gelijk zy dat by een. schrijven des Ministers van 19 January 1840 uitdrukte — „voor het tegenwoordige niet verder zou kunnen uitstrekken, dan om het slot, zoo veel en zoo lang mogelyk, in den tegenwoordigen staat in stand te behouden."

Hoezeer deze uitkomst betreurende, mogen wy ons echter in de gegeven omstandigheden verheugen, dat de Regeering ten minsten het weinige, dat zy heeft kunnen doen, op behoorlyke wijze gedaan heeft, en dat, onder toezicht der ambtenaren van den Waterstaat — tot welk onderdeel van het Landsbestuur het slot gebracht schijnt te zijn, voortdurend alle noodige herstel-

lingen en voorzieningen zijn en voortdurend worden gedaan, om verder verval te voorkomen. Deuren en ramen zijn in goeden staat, in sommige vertrekken nieuwe vloeren gelegd, tegen het inwateren behoorlyke voorzorgen genomen: in 't kort, alles gedaan, wat geschieden kan zonder de grenzen van een zuinig beheer te buiten te gaan. Dat Bestuur ontfange hiervoor onzen dank.

Ten gevolge hiervan is het slot, hoezeer dan ook zijn ouden luister ontbeerende — op eene enkele uitzondering na, waarover nader — in goeden staat, zoo dat het in korten tijd weder tot een geschikt woonverblijf zoû kunnen worden ingericht. Een beknopte beschrijving van het meest belangrijke, dat het aanbiedt, zal, vertrouw ik, niet geheel onwelkom zijn, te minder, omdat de verdienstelyke KONING, hoezeer in zijn werkjen een naauwkeurigen platten grond leverende van het grondgebied van 't kasteel, zich over 't algemeen er meer op heeft toegelegd om de *geschiedenis*, dan wel om de *gesteldheid* van het slot te beschrijven. Deze leemte zij dan hier eenigzins aangevuld.

Het terrein, waar het kasteel op staat, vormt een regelmatig vierkant, aan de hoeken, behalven aan den oostelyke, van uitspringende bolwerken voorzien, en ten noorden aan den Zeedijk verbonden. Van daar af wordt het ten westen door de *Vecht*, ten oosten en ten zuiden door een gracht bespoeld, en is ten zuidwesten door een landtong met de vesting *Muiden* verbonden. Dit terrein was, volgends een oude afbeelding [1] aan den zeekant met hooge iepen, abeelen en noteboomen, aan de andere zijde met een bloem- en moestuin en boomgaard beplant. Onder de voortbrengselen van dezen boomgaard muntten vooral eenige voortreffelyke pruimeboomen uit, gewoonlyk zoo rijk beladen, dat van twee daarvan de takken door den overgrooten last eenmaal knakten en scheurden, en op wier geurige en sappige vruchten

---

[1] Te vinden by BOXHORN, *Tooneel der steden van Holland*, 1632, tegen over blz. 235.

HOOFT, telken jare, by het naderen van den herfsttijd, gewoon was zijn vrienden te noodigen. Van al dat plantsoen is thands niets meer overig; het grondgebied van 't Slot vertoont alleen een omloopenden aarden wal, die tot battery kan worden ingegericht, en een open veld daartusschen. Het gebouw zelf, dat, hoezeer nu en dan in meerdere of mindere mate verbouwd of hersteld, zijn stevige grondvesten noch zijn oude gedaante verloren heeft, staat rondom in een vischrijke gracht besloten, en pronkt met vier sterke torens, naar de vier windstreken geplaatst. Een brug en sterke poort, met een wachthuis daarboven, verschaffen aan de zuidoostzijde den toegang tot een ruim binnenplein en de daarom heen gelegen vertrekken. Langs een lang bordes komt men in de groote zaal of gaandery, boven de ruime schouw, waar nog de regel van LUCANUS te lezen staat, die HOOFT er op stellen liet: *Semper nocuit differre paratis.* Ook het beschot en het behangsel dragen al de kenmerken van tot zijne eeuw te behooren. Een tweede zaal, ter westzijde, is insgelijks voorzien met een schoorsteen, nog uit den tijd der eerste stichting herkomstig, doch waarin HOOFT, toen hy Prins MAURITS verwachtte, een oven bouwen liet, waarboven zijn spreuk prijkt: *Omnibus idem.* Minder op het bewaren van 't antieke bedacht dan op zijn eigen gemak, liet HOOFT deze zaal, die vroeger over de geheele breedte van 't gebouw liep, aan de noordwestzijde beschieten, om daardoor een vrijen gang te bekomen, langs welken men tot een kamertjen in den Westertoren en daardoor op een wenteltrap geraakt, die beneden op het binnenplein geleidt, opwaart naar de gevangenis van 't Baljuwschap — ook, volgends de overlevering, die van Graaf FLORIS genoemd — en verder naar de tinne, van waar men een uitgestrekt gezicht heeft over 't *IJ*, *Amsterdam*, en de omliggende landstreek, terwijl *Muiden* zich met zijn werven en groen geboomte aan den oever der *Vecht* bevallig voordoet.

Op de tweede verdieping vindt men, uit de gemelde gevangenis komende, de zoogenaamde pijnkamer, waarin een schoor

steen met twee pilasters, welker kapiteelen, een mans- en een vrouwehoofd voorstellende, kennelyk, zoo door het fatsoen des hulsels, als door den aart der bewerking aanduiden, dat zy van den tijd der stichting dagteekenen. In dén muur ziet men een nis, waarin een steen, die vroeger tot altaar gediend moet hebben.

In den Noordertoren vindt men op de eerste verdieping een kamer, nog van een oud behangsel voorzien, waarop wild en jachttuig zijn afgebeeld. Daaronder is een donker gewelf, tot een gevangenis voor misdadigers gebezigd, en waarvan men — hoezeer dan geheel ten onrechte — vertelt, dat ook VELSEN er zoû zijn opgesloten geweest. Op de tweede verdieping is insgelijks een ruim vertrek, hetwelk men „de logeerkamer van TESSELSCHADE" gedoopt heeft.

In den Oostertoren bevindt zich het achtkant vertrek, dat vroeger doorging voor de studeerkamer van HOOFT, doch dat ik meer geneigd ben, met KONING, voor zijn slaapkamer te houden: een gedachte, bevestigd door de navolgende uitdrukkingen, voorkomende in een dichterlyken brief van den Drossaart aan zijn vrouw:

> Nae de zee, genaemt nae 't zuyden,
> Op het hooghe huys te Muyden,
> In des Ooster toorens schoot,
> Daer het lieflijk avondtroodt
> Van uw lippen, van uw kaeken
> Zich zou mengen met myn blaeken,

woorden, die, als KONING te recht aanmerkt, alleen op een dagelijks verblijf der echtelingen kunnen worden toegepast.

Naby dit vertrek, in den oostervleugel, is de keuken, ruim en luchtig, en waarin men nog het overblijfsel vindt der oude put, waaruit het slot van drinkwater voorzien werd; terwijl de moutbakken in de brouwery, die nog haar ouden naam behouden heeft, thands tot waterbakken dienen.

Vroeger, gelijk dit nog aan de gewelfde bogen te bespeuren is, bevond zich in dezen zelfden vleugel de hooge kapel of slotkerk; doch zonder veel eerbied voor symmetrie of stijl, liet HOOFT er een zoldering in leggen, en won er dus een kamer, welke hy waarschijnlyk tot droogzolder gebruikte.

De Zuidertoren, tot welken men toegang bekomt over 't binnenplein, strekte van ouds ten verblijve voor den Portier en Gerechtsdienaren. De spits en hooge muren daar boven werden in de jaren 1784 en 1785 weg gebroken, en de zolderingen zijn ingestort, zoodat het binnenste niet anders dan de naakte muren en een treurigen puinhoop vertoont.

De Zuider- is met den Westertoren ter halverhoogte verbonden door een muur, breed genoeg, dat twee menschen er naast elkander op loopen kunnen, en met een borstweering voorzien. De deur, waardoor men uit den Zuidertoren op dien muur plach te komen, kan thands niet meer gebruikt worden; de toegang tot den Westertoren heeft gemeenschap met den wenteltrap, waarvan hierboven gesproken is.

Overal getuigen de muren van de zucht des bouwheers, om het slot tegen een aanval bestand te maken. Hun ongewone dikte heeft aanleiding verschaft, om in de sponning der ramen vaste zitbanken aan te brengen, en elders talrijke kassen, verborgen gangen en heimelyke gemakken, deze laatste zeer luchtig, goed verlicht, en met kleine nissen voorzien, bestemd om er lichtblakers of lampen in te plaatsen.

Doch vooral is de dikte dier muren bevorderlyk aan de verrassende, ja tooverachtige uitwerking, welke het ver afgelegen landschap of de breede met schepen bedekte watervlakte te weeg brengen, wanneer men die, op eenigen afstand in een der donkere vertrekken geplaatst, door een der kleinere vensters als door een koker beschouwt. Nog zijn de vergezichten, die het slot te *Muiden* aanbiedt, allerbevalligst te noemen; maar welk een verbazende afwisseling moet niet het *Pampus* hebben opgeleverd in de dagen, toen HOOFT en zijn gasten er hunne oogen

over mochten doen weiden: toen het *Noordhollandsch kanaal* niet bestond, en by de alle denkbeeld te boven gaande uitbreiding, welke de scheepvaart op *Amsterdam* in de zeventiende eeuw genomen had.

Eindigen wy met den wensch, dat het Muiderslot, thands alleen nog maar bewoonbaar, eerlang weder bewoond moge worden, en een bewoner vinde, bekwaam en gezind om den ouden luister zijner wallen te doen herleven en met eere te handhaven.

HET KASTEEL TE ZUYLEN.

J. Rochussen, del. [illegible]

HET KASTEEL TE ZUYLEN.

HET KASTEEL TE ZUYLEN.

Er is een tijd geweest, dat abdijen en kloosters niet alleen eene behoefte, maar zelfs een zegen waren voor land en volk, in welks midden zy zich bevonden; en schoon zy in onze dagen byna nutteloos, zoo niet onbruikbaar moeten geacht worden — voor de wetenschap zijn zy eenmaal de schatkameren, voor landbouw en nyverheid de kweekscholen geweest.

Ik spreek hier vooral met den blik op de kloosters der orde van BENEDIKTUS.

Snel namen hare stichtingen in omvang en aanzien toe; en in de daad, de geest die in den regel, daar opgevolgd, heerschte, maakte der Orde dien voorspoed waardig. Den Abten schreef die regel voor: altijd aan hunnen naam gedachtig te zijn, en niets te leeren, vast te stellen, of te bevelen, wat met den wil van God mocht strijden. Al zijne onderhoorigen gelijkelyk te beminnen, was zijn plicht, allen overeenkomstig hunnen toestand en hun verstand te behandelen, hem aanbevolen. Daartoe moest hem de gedachte dringen, dat hy rekenschap van hunne zielen geven zou. — Den monniken in het algemeen beval die regel een evangeliesch bestaan, in een zeventigtal voorschriften, die den opsteller eere doen. Tegenover den kranke drong hy aan op de meest mogelyke zorg en het grootste geduld, tegenover den grijze op toegevendheid, tegenover den vreemdeling op gastvrijheid, en tegenover hem, wien de excom-

municatie trof, op eene behandeling als die van den herder, die het éene schaap ging zoeken. — Verder behelsde hy de gulden stelling: ledigheid is de vijandin der ziel; en hy grondde daarop het gebod der arbeidsaamheid. — Meer willen wy nu niet noemen, want wy zouden, wilden wy den gantschen regel niet afschrijven, moeielyk weten te kiezen, zooveel schoons, waars, en christelyks wordt er in ieder voorschrift, in iedere zinsnede aangetroffen. [1]

Het kan wel geene bevreemding baren, dat derhalven vooral de Benediktyners, wier inwendig goeds ook veel goeds naar buiten bracht, by de kloosterbegiftigingen het rijkst, en van gantscher harte, werden bedacht. Daar onder was de Stichtsche Abdij van *Oostbroec*, bestaande uit een Mannen- en een Vrouwen-convent, wel niet het minste. Ook werd er aanvankelyk de regel zoo stipt nageleefd, dat het „de kerker van de Orde" werd genoemd. In 1121 gesticht, behield het nog lang dien roem van gestrengheid; maar juist de milde gaven, die het daardoor in ruimte toevloeiden, ondermijnden de zuiverheid en de oorspronkelyke eenvoudigheid van zeden, en de Abt van *Oostbroec* werd allengs een aanzienlyk man, en van groot gezach, die zijn eigen rechtsgebied, rechtsbannen, leenen, aanzienlyke landgoederen, cijnzen, en tienden bezat.

Onder die goederen behoorde ook, wel niet geheel, maar toch ten minste voor een groot gedeelte, terwijl het overige het Bisdom toekwam, de Heerlykheid van *Zuylen*, aan de *Vecht*, toen eene landstreek wel wat ruwer dan thands, maar toch reeds by uitnemendheid voor vruchtbaar akkerland en welige weiden geschikt.

Den leenmannen, aan wien deze landerijen in den aanvang werden uitgegeven, ging het ook zoo goed, dat zy, even als de EGMONDEN in *Kennemerland*, allengs tot een staat van welvarendheid, van rijkdom geraakten, en eindelyk vermogend ge-

---

[1] RÖMER.

noeg waren, om te midden van de houten en teenen woningen der landbouwers en arbeiders een steenen huis te doen bouwen.

Dat was het kasteel van *Zuylen*, of *Sulen*.

Ik zal in het midden laten, in hoeverre deze Heeren van ZUYLEN verwant waren aan het beroemde Geslacht der COLONNAAS in *Italiën*, met wie zy hun wapenteeken gemeen hebben; onmooglyk is het niet, maar het behoort toch meer tot het gebied der sage dan tot dat der geschiedenis, en verbindt zich hierin niet aan een feit, dat der vermelding waardig is.

Men wil dat het kasteel van *Zuylen* omstreeks het jaar 1300 zou zijn gebouwd; en zoo dit werkelyk het geval is, dan heeft de bouwheer er luttel genots van gehad; immers, wy vinden het geslacht reeds in 1302 uitgestorven op eene Erf-dochter ELEONORA van ZUYLEN, die in dat jaar huwde met den vierden zoon van den bekenden WOLFAERT van BORSSELE, Heer van der *Veere*, *Sandenburch*, *Sandijcke* en *Cleverskercke*, genaamd FRANK van BORSSELE VAN DER VEERE. Zy schonk haren echtgenoot twee kinderen, eene dochter, CLARISSE, gehuwd met Heer JAN van BOTLAND, en in 1390, zeventien jaren na haren gemaal, overleden, en FLORIS, die na den dood zijner ouders de opvolger in hunne bezittingen werd.

FLORIS van BORSSELE, Ridder, Heer van ZUYLEN, en misschien ook terstond, als opvolger zijns vaders, Rentmeester-generaal van *Zeeland* bewesten *Schelde*, bezat belangrijke goederen aan den Sint-Maertens-dijk in *Zeeland*, en stichtte daar vervolgends een kasteel, dat bekend is onder den naam van het huis te *Sint-Maertens-dijk*. Ik schrijf hem de stichting dier burcht toe op gezach van den Heer van *Grijpskercke*, die van hem schrijft: „mijns oordeels zal het Huis te *Sint-Maertens-dyk* gebouwt zijn van Heer FLORIS van BORSSELEN, Ridder, omdat in den brief van Zoen, tusschen hem en de zynen, nae dat hy, *Heusden* ingenomen hebbende, evacueerde, gemaekt op St. Paulus dag, 's jaers 1358, zoo soberen gewag daer van vinde in deze woorden: En van den Goeden van *St. Maertens-*

dijk zullen wy Heer FLORIS recht en Vonnisse doen, tusschen dit en Paesschen, in zoo verre als het Heer FLORIS begeert: waer 't ook dat Heere FLORIS hier en binnen niet en begeerde, zoo zoude PIETER GEERLOFS zoone kinderen tot der tijd toe in den Goederen blyven, want men ze met recht ende met vonnisse uit den Goeden winnen waere etc. Wie PIETÉR GEERLOFS-ZOONE geweest zy, en vinde niet, maer wel dat deeze Heer FLORIS van BORSSELEN, Ridder, zoo hy in 't Hooft van gemelten Brief genaemt wort, ende zyne nakomelingen, altoos Heeren van *St. Maertensdyk* geweest zijn."

Die nakomelingschap strekte zich intusschen, ten minste met betrekking tot den rechten lijn, niet verre uit. Heer FLORIS had in huwelyk eene Brabantsche Jonkvrouwe, genaamd ODA van BAUTERSHEM, dochter van HENRIC van BAUTERSHEM, Heer van *Bergen op den Zoom*, en BEATRIJS van POLANEN. Vrouwe ODA schonk hem twee kinderen, waarvan de oudste een zoon, de jongste eene dochter was; deze, ALIONORA genoemd, trad in den echt met den Gelderschen Edelman JAN van BUREN; gene, die by zijn doop den naam van FRANK ontfing, werd een van de bekendste Edellieden uit onze geschiedenis.

FRANK VAN BORSSELE, Heer van *Sint-Maertens-dijc* en *Zuylen* [1], werd in 1425 door Hertog JAN van BRABANT tot Ruwaard of Stadhouder van *Holland* aangesteld, te zamen met Heer JACOB van GAESBEEC. Het volgende jaar onder FILIPS van BOURGONDIË de waardigheid van Generaal en Overste Kapitein van *Zeeland* bekleedende, werd hy ijlings door den Hertog opgeroepen, toen, door eenige onderschepte schepen, in *Holland* de tijding was aangekomen, dat Lord FITS-WALTER, namens Hertog HUMPHREY van GLOCESTER Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, met een vloot naar het laatste gewest in aantocht was, om de rechten van zijn Meester en Vrouwe JACOBA in de betwiste graafschap-

[1]) Dit laatste ontfing hy echter eerst in 1446 van Bisschop FREDERIC van BLANCKENHEYM en den Abt van *Oostbroec* als vast erfleen, tegen een jaarlyksche erfpacht van 4 pond en 400 nobels (*f* 424).

pen geldig te maken. Het duurde niet lang, of deze vloot kwam ook op *Schouwen* aan, waar de bemanning zich met de Hoeksche Edelen van *Zeeland* vereenigde, en zich legerde ten noorden van de *Nolle*, by *Brouwershaven*, welke laatste plaats door FLORIS VAN KIJFHOUC voor JACOBA in bezit werd gehouden.

Met 4000 krijgers kwam Hertog FILIPS uit *Leyden* over *Rotterdam* op den bedreigden bodem aan, en ontscheepte zijne benden in het gezicht van den vijand. „Die Inghelsche, zegt de Vlaming DESPARS in zijne levendige beschrijving van dezen strijd: „deden die voorstaende partyen van huerlieden avangarde ter eerden nederknielen, omme te bet over huerlieder hooft in die bourgoensche leghere te schieten, daer hemlieden zo veel deuchts ende voordeels of quam, dat die Hollanders van de bourgoenscher armeye wat begonsten te deynsene, twelcke ziende die hertoghe PHILIPS, spronck stappans uyt der schepe, wel jeghens tadvijs van enighe Edelen uyt *Artoys*, ende naerdien dat hy te peerde ghezeten was, nam zelve zijnen standaert in dhant, roupende met claren voyse: „Al die my lieft hebben, die volghen my naer," ende treckende metten zelve zeer vaylgiantelick de zijne ter hulpe, in zulcker wijs, dat hy hem terstond in die voorbataylgie vouchde met die van *Dordrecht*, bedrijvende daer zulcke uytnemende faiten van wapenen in de middele van zijne vianden, dat een wonder was, niet zonder extreme dangier van zijnes edelen persoon, totter tijt dat hem die zeer vrome en wel vermaerde capiteyn Mer JAN VILEYN ten secourse quam, vellende met zijnder masse (die welcke naer die proportie van zijnder lichame zeer grouf ende atelick was) van allen zijden ter eerden nedere al daer hy eenichzins by ofte omtrent gheraken conste, ende roupende duerghaens met luyder stemme: „Keelt, keelt, ic zals ghenouch vellen." Twelcke hoorende die van *Ziericzee*, van der *Vere* ende van *Borsele* sloeghen insghelijcs over van ter zijde zo dapperlick in den hoop, dat zy teenighadere die inghelsche ende houcsche bataylgie deurscheurden, eer zy by den hertoghe PHILIPS gheraken consten

met den welcken zy hemlieden voorts zo couragieuselick employeerden, dat hy endelinghe vaylgeandise die victorie verkreech ende 't velt behielt, bringhende daer alle die principaelste Houcx tondere."

En voorwaar, de macht der Hoekschen was door dezen belangrijken veldslag een zware knak toegebracht, en Hertog FILIPS wist zeer goed, hoeveel hier van de overwinning afhing. Van daar dat hy het uiterste op het spel zettede, en na den strijd van een gantschen dag zich met de overwinning geluk wenschende, wel in de blijdschap van geheel zijn harte mocht uitroepen:

„Klaroenen! blaast een zegelied,
„En viert Sint-Ponciaen:
„De zon van *Beieren* is gedaald;
„BORGONJES opgegaan."

Na deze behaalde overwinning sloeg FILIPS verscheidene Ridders, „ter zelver plaetse daer die bataylgie geschiede, tusschen de welcke dat die alder vermaerste waren, eerst: VRANCKE van BORSELE, die Heer van *St. Maertens-dijcke*; HEYNDRICK van BORSELE, die Heer van der *Veere*; JAN van VLAENDEREN, die Heere van *Praet* ende van der *Woestijne;* JAN van EGMONT, JAN van HALEWIJN, ende JAN WITTHAEN, die Heere van *Oostcamp* ende van *Heyle*, met noch eenighe andere die hem zelf clouckst en vroomst ghedraghen hadden."

FRANC van BORSSELE had den ridderslag op die plaatse dubbel verdiend; hy was onder de voorsten die den ingesloten Hertog tot ontzet ter hulpe snelden, en werd by die gelegenheid met een pijl gekwetst, schoon de wonde niet gevaarlyk was, en weldra weder genas. De Hertog bleef hem op den duur in eere houden, en benoemde hem in 1430 op nieuw tot Stadhouder van *Holland* en *Zeeland.*

In deze betrekking kwam hy van tijd tot tijd in aanraking

met de weleer zoo hooggeplaatste Vrouwe, die de MARIA STUART in onze geschiedenis mag worden genoemd, ook al was heur einde niet zoo treurig als dat van deze. Niemant zal behoeven te raden dat ik hier van JACOBA van BEIEREN spreek, die sedert den 2[den] Juni 1428 van al hare voormalige grootheid weinig meer dan den blooten tytel van Gravinne geborgen had. Eene vrouwe, schoon en beminnelyk, nu naauwlyks dertig jaren oud, en die reeds op dezen leeftijd klagen mocht:

O WILLEM! o mijn vader! wien op aarde
Geen tijdgenoot in hoogheid evenaarde,
Had iemant u al 't bitter leed voorzegd,
Door 't noodlot voor uw dochter wechgelegd,
Voor de erfgenaam van al uw mogendheden,
Wie Vorsten-zelf in 't wiegjen hulde deden,
Die, reeds als kind verloofd aan *Frankrijks* zoon,
Het uitzicht koesterde op een koningskroon;
Had iemant u voorzegd, dat zy na dezen
De ellendigste in uw gantsch gebied zou wezen,
Dat zy, vervolgd, beroofd van stad en land,
Door al wie haar als maag en bloedverwant
Beschermen moest, verstoten door haar gade,
Een voorbeeld van des noodlots ongenade
Verstrekken zou, gy hadt die profecy
Belachen als een dwaze mijmery.

O! 't heugt my nog hoe, in mijn kindsche dagen
Somtijds uw oog my gade hield geslagen,
En hoe ik dan uw vriendelyken lach
De strengheid van 't gelaat verdrijven zag.
Dan hieldt gy in uwe armen my omvangen,
En streeldet my het voorhoofd en de wangen,
En hief uw hand my spelend van den grond:
Dan zeidet gy, en kustet my den mond

Al sprekend: „Kind! my is geen zoon geboren;
„Maar dat gemis zal nooit mijn heil verstoren,
„Want gy bezit reeds nu een mannenmoed;
„En onder u zal de eer van 't Beiersch bloed,
„Zoo wijd vermaard, haar ouden glans niet derven:
„En WILLEMS macht zal niet met WILLEM sterven.
„Geen maagd, hoe rijk door 't mild geluk bestraald,
„Wier lot op aard by 't uwe in luister haalt." —

— Bedriegbre hoop! Vervallen van mijn staten,
Van tytel, rang en waardigheid verlaten,
Afhanklyk van eens anders hoog gebod,
Wat bleef my van mijn heerschappij?....

Maar neen — dit laatste kon zy nog niet ten volle klagen. Eer het zoover kwam, dat zy tot ook zelfs van hare tytels afstand deed, moest er nog iets gebeuren, dat by de verheffing van den Heer van *Zuylen* en *St. Maertensdijc* tot Stadhouder van *Holland* niemant giste, niemant gissen kon. —

BORSSELE wordt afgeschilderd als een man van eene buitengewoon fraaie gestalte, vrolyk en gezellig van aart, en van een aangename verkeering, daarby edelmoedig en milddadig, waartoe zijne rijkdommen hem gemakkelyk in staat stelden; daarenboven was hy, gelijk wy zagen, heldhaftig en onvertsaagd, en dus in alles een volmaakt Edelman van die dagen, een spiegel der Ridderschap. Getrouw aan den eenmaal gekozen Heer (JAN van BEIEREN, daarna JAN van BRABANT, en vervolgends FILIPS van BORGONDIËN, diens erfgenaam) diende hy dezen met yver tegen JACOBA, en hem kon dus gerustelyk en wel by voorkeur de belangrijke post van Stadhouder der beide Graafschappen worden opgedragen, in wier midden JACOBA nog altoos leefde en aanhangers vond. Ook was hy ongehuwd, en scheen dus voor den indruk van vrouwelyke schoonheid niet licht gevoelig.

Het zal intusschen wel een raadsel blijven, of de schoone,

rampspoedige Gravin al niet weldra zijn hart heeft getroffen. Ik waag het te denken. En al verborg hy dien indruk voor het oog van allen rondom hem; al bestreed hy dien voor zich-zelf, man des Hertogen van BORGONDIËN als hy was, en begunstigd boven velen — wanneer hy zich een enkele maal op zijne goederen, op zijn huis te *Zuylen* ophield, dan denk ik hem my, onbespied van het hofgewoel, mijmerende in de hooge zaal, mijmerende aan eene, wier naam hy niet wil uitspreken, maar het verkropt gevoel van zijn hart verluchtende in de woorden van een lied dier dagen:

Ic weet een Vrouwe wel benyt.
  Sie heeft mijn herteken bevaen
Met haerder gansscher minlicheyt.
  Ic en cans haer niet ontgaen.
  Haer jonste moet ik draghen.
Haer wesen is so wel ghedaen.
  Si staet in mijn behaghen.

Schoonder vrouwe en sach ic nye,
  Dies wil ik my vermeten.
This recht dat ic haer vrienschap bye,
  Want si doet mi mijn druc vergheten.
So reyn sijn alle haer sinne!
  Mi is te bat dat icse aensie,
Die alderliefste die ic beminne.

Haer mondeken, haer oochskens claer,
  Si blincken als cristal.
Mocht icse spreken of comen naer,
  Dat waer mijn begheren al.
  Mer lacen neen ik niet:
Dat doen die quade clappaerts tonghen,
  Och si brenghen ons int verdriet.

Die Vrouwe is mi te hooghe gheboren,
  Dies ic wel mach beschreyen.
Al heb icse in mijn herte vercoren,
  Het is al in eerbaerheyden.
  Och lacen! si acht mijns cleyn.
Ic wil nog al in hopen leven,
  Ende dragen mijnen druc alleyn.

En zoo hy in hope geleefd heeft, dan heeft die hoop hem niet bedrogen, en was de vervulling daarvan nader dan hy dacht. Een toeval, als zoo dikwijls, gaf daar aanleiding toe.

In 1432 ontfing JACOBA van hare Vrouw-Moeder, Hertoginne MARGARETA, eenige schoone paarden, die zy gaarne met een tegengeschenk wenschte te beandwoorden, en de Ridders en Edelen, die ze als geleiders hadden overgebracht, naar haren en hunnen stand met een edel bodenloon begiftigen. Zy was in die dagen echter niet ruim van geld voorzien, en wendde zich in 't geheim tot haren voormaligen Stadhouder van *Holland*, Burchtgrave JOHAN van MONTFOORT, die, naar men zeide, „groot scat ende goet by hem hadde." Zy deed hem bidden om eene zekere som ter leen, opdat zy niet beschaamd bleve voor heur Vrouw-Moeders Ridderen en Heeren. En de Burchtgraaf deed zich, schandelyk genoeg, ontschuldigen, zeggende: „dat hy, in hare dienst zijnde, al zijn goed, schat en geld uitgegeven en kwijt geworden was." [1]

Toen de Gravinne dit woord vernam, was zy zeer droevig, en kwalyk te vreden; maar de nood was dringend, en zy zond haren vertrouwden bode naar een anderen Edelman, dien zy, in

[1] Billykheidshalven mogen wy hier misschien echter niet vergeten de 1600 kroonen, van 14 stuivers het stuk, die JACOBA zich in 1435 bekende „t'after en schuldlich" te zijn aan hem en zyn broeder LODEWIJC, en op welker voldoening zy den 24^{en} November van dat jaar, op den huize van *St. Maertensdijc* zijnde, orde stelde.

haren staat van hoogheid en eere, by hare vrienden geteld had, en die zich toen haren glimlach van genegene welwillendheid misschien met goud zou hebben willen koopen. Ook hier was 't thands te vergeefs, „dair si geweygert worde als van den eerste." Dat griefde haar diep in 't harte, en toen, gelijk de meêgevoelende kronijkschrijver het zoo eenvoudig maar treffend uitdrukt, werd zy bitterlyk schreiende, en ging in hare kamer, beklagende de ongetrouwheid harer vrienden, en hare diepe vernedering.

Haar Stalmeester, Heer WILLEM de BYE [1], bemerkte iets van den verlegen toestand zijner bedrukte meesteresse, en hy kwam tot haar.

— „Gelieft het mijner Vrouwe," sprak hy: „dat ik ga tot Heer „FRANC van BORSSELE, den Stadhouder, en dat ik hem te kennen „geve mijner Vrouwe gebrek? Ik heb hope dat ik goed andwoord „zal verkrijgen van hetgeen ik begeeren zal."

— „Hy is van onze tegenpartij," andwoordde de Gravin met droevige stemme: „en wy hebben hem noch de zijnen ooit goed „gedaan. Alzoo duchte ik, dat hy ons geen bystand zal willen „doen, en mijne schande des slechts vermeerderen zal en ruchtbaar worden."

— „Nochtans," bleef WILLEM aandringen: „ik wil 't verzoeken „door menigerlei middelen, indien 't mijner Vrouwe belieft." —

— „Ik vreeze, dat gy niets verwerven zult!" zuchtte zy neerslachtig: „Niettemin — ga, en geef hem de zake te kennen; ik „zal wederom dankbaar zijn, als 't tijd en stonde geven zal, en „ik zal hem eerlyk en deugdelyk weder voldoen."

De trouwe Stalmeester spoedde zich naar den Heer van BORSSELE, en deed zijn boodschap „proper ende manierlic", en hy vond zich in zijne verwachting niet te leur gesteld. BORSSELES hart is geroerd by het vernemen van den nood eener Vrouwe, in 't vorstelyk hermelijn opgevoed, en eenmaal de gevierde ge-

---

[1] Anderen noemen hem GERAERT van GODELIN.

biedster, voor wie zich de kniën van zoo velen uit den oudsten Adel met eerbied bogen; eener Vrouwe, wier schoonheid hem waarschijnlyk reeds niet ongetroffen liet. Hy voelt zich gelukkig, dat hy haren angst verlichten kan, en talmt niet lange.

— „Neem, en houd daar dat kistjen," spreekt hy tot den verheugden Stalmeester: „daar is veel geld in. Breng het mijner „Vrouwe, en laat zy er uitnemen naar believen, zoo veel haar „behoeft. Zeg, dat ik haar daarom bidde als om een gunst, en „zoo zy aldus doet, ik zal dat achten als een weldaad aan my „gedaan."

Zoo de Gravinne de eerste maal schreide van hartzeer — zeker heeft zy by de terugkomst van haren bode tranen gestort van vreugde, en van erkentenis jegens den edelmoedigen vijand. En daarna, alzoo hy eens by haar kwam, betuigde zy, dat zy in haar leven zijne weldaden niet zou kunnen vergelden. Sedert zag hy haar dikwerf, en ondersteunde haar meermalen als zy in geldelyke verlegenheid was; en zoo de schoone, jonge, en zoo ongelukkige vrouw, met heur aanvallig gelaat, heur diep, helder oog, hare ranke, vorstelyke gestalte, een diepen indruk op hem maakte, en het hem eene volstrekte behoefte werd haar dikwerf te zien en te spreken — de beminnelyke Ridder met zijn open gelaat, zijn fiere houding, zijne hoofsche en toch zoo mannelyke bewegingen, beheerschte weldra geheel heur harte, dat zoo groote behoefte aan liefde had, en toch, na den dood van haren beminden TOURAINE, zoo weinig waarachtige genegenheid had ontmoet.

Maar BORSSELE kon het in dien toestand niet langer duren; het viel hem te zwaar, zijne innige genegenheid onder den sluier van koertozy te verbergen, al was dat een sluier, dien men met gouddraad en edelgesteenten doorweven mocht; de stem zijner hartstocht viel niet langer te dempen, zy moest een uittocht hebben.

Hy noodigde de Gravinne op zijn kasteel van *St. Maertensdijc*, waar alles feestelyk op heur bezoek was voorbereid, in

weelde, gelijk het van den vermogenden Baroen — met fijnen smaak, zooals het van den hoofschen Edelman te verwachten was. Maar zie nu: al waren klozet, en kemenade, en andere vertrekken van den aanzienlyken burch met pracht uitgemonsterd; al vond men hier „kamergewanden van veelkleurige tapijten, waarop kapellen, salamanders, accoleyen, witte klokjens, en andere bloemen geborduurd waren;" dáar, of 't der Gravinne eigen vertrek ware geweest, een „rode camer mitten engelen" gewerkt; gints „een groen camer mit wonderliken beesten" bestikt, „ende rode corsaysche gordinen;" en overal rijke en schitterende „banc cleder ende sitcussen" op de eikenhouten banken en rug- en vouwstoelen, en „silvere credencys ende plateelen" op de zware eikenhouten tafels en levendig gebeeldhouwde dressoren; kleurige tapijten of geurig groen en bloemen by afwisseling op de geplavuisde vloeren, en het ebbenhouten krucifix niet verre van „quaertspellen" in tasschen aan den wand gehemeld; rijkbewerkte lichtkroonen en glinsterende lampen, in ketenen van een geribd gewelf of gebeeldhouwde zoldering afhangende — de groote zaal, die van al dit meubeltuig in den ruimsten overvloed bevattede, was aan den eikenhouten met snijwerk vercierden wand slechts met wilgentakken getooid.

Echter — de wijze waarop die daar zoo levendig en zoo geestig door elkander slingerden, hier, waar 't passe gaf, de gladde schors onder 't blaauw groen loover verbergende, of daar, juist om een duidelyk zichtbare lijn te vormen, het glanzig bruin in 't oog doende springen — er moest wel vermoeden oprijzen, dat hier de kostelyke „tapitseryen" van *Atrecht*, met hunne beeldwerken van gloeiend purper en tintelend azuur, opzettelyk waren achter gelaten, en er in dat levend behang een geheimenis school. De Gravinne was te geestig om dat niet te bespeuren, maar zoolang heur o o g slechts de ontsluiering van het raadsel vroeg, zal BORSSELES andwoord wel slechts in een stillen maar beleefden glimlach hebben bestaan, die harer nieuwsgierigheid slechts nieuwe prikkel was.

Eindelijk — „sy vraeghde hem wat dat beduyde?"

— „ Mijn edele Vrouwe!" was zijn andwoord: „mijne goede „genegenheid tot u niet met uiterlyke woorden hebbende durven „uitspreken, konde ik toch niet nalaten zulks met deze teekenen „te kennen te geven, waaruit u opendlyk mag blijken hoe zeer „ik ben

Dijn Willighen Dienaar."

Dat hierby de toon de muziek gemaakt, en de blik van het ridderlyk oog elker uitdrukking de volle kleur heeft gegeven, behoeft niet te worden betwijfeld, wanneer wy verder by den kronijkschrijver lezen: „Sy, daerin genuchte scheppende, heeft heer FRANC seer lief gekregen." En hierover zal men zich te minder verwonderen, zegt een „verstandig" biograaf, als men gadeslaat, dat BORSSELE een zeer schoon en welgemaakt man was, die in verstand niet alleen, maar ook in beschaafdheid van zeden, iets zeldsaams in dien tijd (!?), ver de meesten te boven ging; en dat JACOBA, die uitter aart tot liefde overhelde, nog nooit een welgemaakt en verstandig man hebbende mogen beminnen, juist alles in dezen vond, wat ze ten dien opzichte verlangen konde. En daar het menschelyk hart al doorgaands naar het verbodene haakt, vond zy zich misschien des te meer tot liefde geprikkeld, omdat het huwelyk zonder vergunning van Hertog FILIPS en de Staten haar verboden was!...

Met een blik, beiden op haren toestand eerst te *'s Gravenhage* in nood, thands te *St. Maertensdyc* in de weelde der hoffelykste gastvrijheid, zou dat alles wel korter uit te drukken zijn, zou men kunnen zeggen: tranen geweend uit dankbaarheid, en glimlachjens opgegaan over kiesche hulde — wat regen en zonneschijn mochten ooit beter de afgesneden kiem der liefde in een weduwlyk harte weder doen opwassen en in bloei zetten.

En nu mocht de gelukkige Ridder wel een bladzijde omme slaan in zijn liedeboek van blank perkament met blinkende miniaturen, en zingen met vrolyker harte:

Nu is die Mey ghecomen
  Met haer groen ghenoechlijc pleyn,
Met haer gheel gouden akoleyen
  En haer bloemkens rosiere reyn.

Vrouwen eere mach ic wel scriven,
  Wes mach mi ane gaen:
Een bloeme boven alle wiven
  Die heeft mi troost gedaen.

Geloont is mi mijn trouwe,
  Vaert wech mijns herten pijn:
Mijn druc derf mi niet rouwen,
  Vreucht zal mijn eyghen zijn.

Si sprac: „wilt vreuchde bedrijven
  „Als nu tot deser tijt;
„U wil ic de liefste blijven
  „Waert ooc des werelts spijt.

„Met soeter minne strale
  „Hebdi mijn herte doorwont.
„Dijn eyghen ben ic altemale.
  „Weest heusch in uwen mond."

Nu singhet de nachtegale
  Al in den meydoorn fier,
Met al so soeten tale,
  Van rose en eglentier.

De rosen op haer wanghen,
  Den eglentier op 't voorhoofd fijn,
En van dat gulden jonc herteken,
  Dat mijn gheluc moet zijn.

Het dreigde echter zijn ongeluk te zullen worden.

Nadat hunne verbintenis zoo innig geworden was, moest wel by beiden het verlangen naar een huwelyk, den band die hen voor immer aan elkander verbond, ontstaan. Dat de Hertog daartoe evenwel zijne toestemming zou geven, is hun blijkbaar niet waarschijnlyk voorgekomen: zy verkozen de gevaarlyke zekerheid van eene geheime verbintenis boven eene weigering, die eene onmiddelyke en strenge scheiding in het gevolg voeren zou. Er moest omzichtig worden gehandeld, en slechts met de noodzakelykste en vertrouwdste personen. Daaronder behoorde JACOBAAS Klerk van de tresorie, Heer JAN RUYCHROCK VAN DE WERVE, een harer verknochtste dienaren, een „wijs ende voorsienich" man, wiens landslot *Werve*, by *Rijswijc*, eene geschikte gelegenheid ter heimelyke inzegening aanbood. Een uitstapjen derwaart kon geen argwaan baren; dat geschiedde, en de plechtigheid werd volbracht.

Maar bleef ooit een zoo groot en belangrijk geheim verborgen!

Langs den weg der ontrouw of langs dien des argwaans, wie zal 't beslissen — het werd in 't volgend jaar door geheel *Holland* ruchtbaar, en de Hertog, geheel of ten deele er van onderricht. Hy bevond zich dat oogenblik in *Frankrijk*, „becommert wesende mitten oerloghe" tegen KAREL den Zevende, maar nu nog meer bekommerd over de mare uit *Holland*, en niet minder toornig op zijn vermetelen Stadhouder, zoo lang hy ten minste nog in 't onzeker was, of hier oprechte minne, dan wel looze en fijne staatkunde het spel beleid had. Hy liet zijne benden voor een tijd aan de zorg zijner Veldheeren, en begaf zich „mit enen betameliken staet" naar *Holland*, waar hy in de maand Juli op het hof in *'s Hage* verscheen, „veynsende van genen dingen te weten." En na vele handelingen heeft hy den Heer van ZUYLEN, onder schijn van hem ter maaltijd te ontfangen, in hechtenis doen nemen, en met een reeds gereedliggend vaartuig, over *Delft*, *Rotterdam* en *Dordrecht*, naar *Vlaenderen*

doen voeren, en op het sterke kasteel van *Rupelmonde* in bewaring doen stellen.

Dat iemant, in hoogheid en eere geplaatst als BORSSELE, benijders, en derhalven vijanden had, is ongelukkig maar al te begrijpelyk: de „quade clappaerts tonghen" uit het oude lied zijn van alle tijden. De Hertog werd sterk tegen zijnen weleer begunstigden Leenman opgezet, en wel 't meest door dezulken, die in diens omstandigheid waarschijnlyk met nog meer eergierige berekening zouden hebben gehandeld, en nu met die valsche mate het gedrag eens anderen naauwkeurig gingen meten. Wat de alreeds verbitterde Leenheer nog ontgaan mocht zijn, zagen zy met hun scherpen blik, en lieten niet na, dat levendig voor te stellen. Laat ons zien wat er, als gevolg daarvan, verder wordt verhaald.

De Hertog kwam er eindelyk toe, om het vonnis des doods over den beschuldigde uit te spreken en te onderschrijven, en deed het ter uitvoering aan den Slotvoogd van *Rupelmonde* opzenden. By het ontfangen daarvan zat deze juist met zijn Edelen gevangene aan het schaakbord, en nam een oogenblik oorlof, om den brief, door 's Hertogen zegel de aandacht trekkende, in te zien. Hy ontzettede zich, maar verpijnde den indruk, en deed moeite om het spel met de zelfde losheid voort te spelen. Dat gelukte slecht; en zijn partij, wellicht door een eigenaardigen en herhaalden blik van droefenis opmerksaam geworden dat het hem-zelf gold, drong er op aan, dat verontrustend schrijven in te zien. De Slotvoogd aarzelde lang; maar toch — dat was misschien nog de beste wijze om van zijne eigene onschuld te doen blijken, en BORSSELE met den wreeden last bekend te maken .... hy overhandigde het, zich en zijn gevangene bitterlyk beklagende over zulk een schromelyken last. BORSSELE zag den brief in, en sprak weldra in de bitterheid van zijn gemoed: „zie „daar, hoe ten laatste de nijdigheid mijner vijanden de goedaar„digheid van 's Hertogen gemoed hebben overwonnen!" De zucht tot het leven, en bovenal die tot zijne beminde vrouwe, deed hem

evenwel nog op een anderen raadslag peinzen, en hy deelde dien aan den Kastelein mede. „Verzeker u van my, en verberg my „in 't heimelyk," sprak hy: „en doe intusschen de mare mijner „onthoofding rondgaan. Trek dan naar den Hertog, en meld „hem dat gy als een gehoorzaam dienaar zijn last hebt volbracht. „Is het dan, dattet hem niet rouwt, zoo zult gy wederkeeren „en my doen sterven; maar draagt hy er leed om, zoo zult ge „hem bekennen wat gy dedet, by hem grooten dank behalen, en „ik zal niet achter blijven om te vergelden wat ge voor my hebt „onderstaan."

Zoo geschiedde het; en de Slotvoogd reisde naar den *Haghe*, om den Hertog te melden dat de lastbrief ten uitvoer was gebracht. Toen bleek het, gelijk BORSSELE vermoed had. Naauwlyks trad de Voogd voor FILIPS, of deze vroeg hem met zichtbaren schrik: „Wat is er van BORSSELE?" — En de Slotvoogd boog het hoofd en antwoordde: „Mijns Heeren bevel is vol„bracht."

— „O mijn God!" riep de Hertog buiten zich-zelf, gepijnigd van een berouw dat zoo licht te spade had kunnen zijn: „wat „heb ik gedaan!...."

Toen stortte de Slotvoogd zich op de kniën voor zijn Heer, en bad: „Vergeef, Mijnheer de Hertog! wat ik onderstaan hebbe."

— „Gy hebt uwen lastbrief volvoerd," sprak FILIPS somber: „en gy hebt geen vergiffenis noodig, want er is door U niets „misdreven."

— „Toch, Mijnheere! toch —" gaf de inwendig verheugde weder terug; en nu beleed hy, hoe hy reeds, uit zich-zelf vreezende dat zijn edele meester op aanstoken van wangunstigen in voorbarige drift gehandeld had, waagde om het doodvonnis op te schorten en een naderen indruk af te wachten.

Zichtbaar was de vreugde op 's Hertogen gelaat, en hy deed ijlings aan zijne dienaren last geven om vaardig te maken wat er tot eene reis noodig was, want hy wilde naar *Rupelmonde*.

In dien tusschentijd had echter JACOBA ook niet stil gezeten.

Ter naauwernood was de gevangenneming van haren beminden gemaal ruchtbaar geworden en haar ter oore gekomen, of zy, te recht rekenende zijne schatten niet waardiger dan tot zijne redding te kunnen aanwenden, had heimelyk eene vloot met duchtige bemanning doen uitrusten, en stevende reeds aan dier hoofd de *Schelde* op naar *Rupelmonde*, om BORSSELE des noods met geweld te verlossen. Aandoenlyke trouwe eener minnende vrouw! En toch zou zy er nog grooter bewijs van geven dan dit. Maar dat lag nog in de toekomst, ook al had ze dikwerf by zich zelf gezegd, dat zy er zich krachtig toe gevoelde. FILIPS was haar voor, en toen zy haren echtgenoot opeischte, deed hy hem aan een vensternisse treden, en er het winket openen. En zoo spraken de echtgenoten elkander: hy staande aan het venster, en zy op den achtersteven van heur schip, beiden met een hart vol liefde, en hijgende om elkander aan de borst te klemmen. Hoe zou zy alles wat zy nog bezat willen opofferen om hem te rug te hebben! En die gedachte kwam naauwlyks by haar op, of zy wilde ze ook in eene daad verwerkelyken.

Waer wert oprechter trouw,
Dan tusschen man en vrouw,
Ter waerelt ooit gevonden:
Twee zielen, gloênde aen een gesmeed,
En vastgeschaeckelt en verbonden
In lief en leed!

Waer zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel aen ziel,
En hart aen hart te gader.
Die liefde is sterker dan de doot.
Geen liefde kwam Godts liefde oyt nader
Of is zoo groot!

Voorwaar! VONDEL had zijne heerlyke regels eerder van de trouwe JACOBA, dan van de vrij wat minder opofferende denkbeeldige BADELOCH mogen zingen.

De Gravinne trad ijlings van heur vaartuig aan wal, en deed door Grave FREDERIC VAN MEURS met FILIPS onderhandelen over de loslating van haren echtgenoot. De Hertog was daartoe wel gezind, maar dan moest hem by zegel en brief de overtuiging worden gegeven, dat hy dusdoende geen krachtige aanspraak op de Graafschappen tegen zich wapende, en JACOBA derhalven van alle gezach, zelfs ook van den blooten naam daarvan, afstand zoude doen. En de minnende vrouwe, van wie het thands waarlyk bleek, dat ze meer liefhebbend dan eerzuchtig was, stond geen oogenblik in beraad: Zy, „by der genaden Godts Hertoginne in *Beyeren*, Gravinne van *Henegouwe*, van *Hollant*, van *Zeelant*, van *Ponthieu*, en Vrouwe van *Vrieslant*" en dat alles nog maar byna alleen in naam, stond het van goeder harte, gaarne uit „vryen moetwille zonder eenich bedwanc," gantschelyk af aan hare „lieven broeder," „PHILIPS, by der gratiën Godts Hertoge van *Bourgoignen*, van *Lotheryngen*, van *Brabant*, ende van *Lymburch*, Grave van *Vlaenderen*, van *Artois*, van *Bourgoignen*, van *Palatyn*, ende van *Namen*, Marcgrave des hylichs Rycs, Heer van *Salyns*, ende van *Mechelen*, Ruwairt en de Oir van *Henegouwe*, van *Hollant*, van *Zeelant*, ende van *Vrieslant;* zy gaf hem het hare over, op eenige onderschikte bezittingen ten lijftocht na, en goot dus hare weinige druppelen nog in dien reeds zoo rijkelyk gevulden beker, en dat alleen ten behoude van haren „lieven ende seer gheminden ghesellè, omme sonderlinge liefde, rechte minne, ende volcommen gunste", die zy hem van gantscher harte dragende was.

En daarna sloot zy haren gade ongedeerd aan 't hart, en werd hun huwelyk vervolgends opendlyk en plechtig te *St. Maartendyc* nogmaals voltrokken en gevierd, waarna de gelukkige echtgenoten zich veelal op het jachtslot *Teylingen*, in de schilderachtige oorden van *Sassenheim* gelegen, ophielden. Zy waren

daartoe gerechtigd, sints Heer HENRIC VAN BORSSELÊ VAN DER VEERE van het ambt van Opper-Houtvester der wildernissen, en Overste-Duinbewaarder van *Holland*, op 's Hertogen verlangen, tot JACOBAAS behoeve afstand had moeten doen (25 April 1433), tegen uitkeering echter van al zulke penningen, als hy daarop staande had. JACOBA leide deze belangrijke en eervolle betrekking echter reeds het volgende jaar neder in handen van haren echtgenoot, die daarin by brieve van den 23 Maart werd bevestigd, "tot weddens van lxx. Nobelen siaers; midts betalende alle Officiers van de Wildernissen: ende heeft betaelt den voorschreven Heer van der VEER de somme van xiiij^c goede goude Wilhelmus schilden, ende xiiij^c. Vranckrijcksche Croonen, elcke croon te betalen met een Wilhelmus Schildt, ende iij Philippus Crom-steerten.[1]

Nu de Hertog zich eenmaal van de goede trouw zijns leenmans verzekerd zag, en wellicht in zich-zelf bemoeielykt werd over zijne niet edele handelwijze jegens zijne nicht, wilde hy eindelyk ook haar huwelyk een meerderen glans byzetten, en verhief zijn voormaligen Stadhouder van *Holland*, op den 2^en Juni 1434, tot Grave van *Oostervant*, een tytel, tot hiertoe slechts door den oudsten Jonker van HENEGOUWEN gevoerd, en die den bezitter de voorrechten eens Princen van den bloede gaf. Ook stond JACOBA hem eenige Heerlykheden af, zoodat hy zich sints Juli 1435 schreef: FRANC van BORSSELE, Ridder, Grave van *Oostervant*, Heer van *Zuid-Bevelant*, van *Voirne*, van *Zulen*, van *Hooghstraten*, ende van *Sinte Martinsdyc*. In April 1434 was hem ook "de Hout-vesterie voorschreven met synen aancleven vry vergunt zijn leven lanck, mit cassatie der voorschreven Obligatiën van xiiij^c. Wilhelmus Schilden ende xiiij^c. Croonen, mit veelderhanden prae-eminentien; jae oock macht alle Placaten te moghen doen maken ende publiceren, sonder yemandt te vraghen, be-

---

[1] Volgends bepaling van Hertog FILIPS, dd. 8 Maart 1434, was de Nobel gesteld op 60 grooten (*ƒ* 1,50), het Wilhelmus-schild op 37 grooten (*ƒ* 0,92^5) en de Philippus Cromsteert op 2 grooten (*ƒ* 0,05; de Fransche Kroon werd derhalven berekend tegen een waarde van *ƒ* 1,07^5.

roerende de Houtvesterie, naer zijn goet duncken: mits doende de levering van Venoison ende Conijnen aen den Grave, wesende in *Hollandt;* oock mede aen die van den Rade, ende andere na ghewoonte."

Dat FILIPS hem ook onder de Ridders der Guldenvlies Orde opnam, werd door zijne gade, die er zich zoo hartelyk in moet hebben verheugd, nog beleefd: maar het duurde nu niet meer lang, of zy sliep haren slaap in de hofkapel te *'s Haghe*, onder den kouden steen die heur afbeeldsel droeg. Op den 8en Oktober 1436 overleed zy, tot zijne grievende smart, aan de teering, die wreedaardige krankheid, die als by voorkeur hare offers onder de schoonsten en edelsten kiest, en die juist dáar het geluk van zoo menig innigbeminnend echtgenoot verwoest, waar een heerlyk vrouwenhart de aarde tot een hemel maakte.

BORSSELE kon zich, aan eene andere zijde, niet beklagen over het wankele van vorstengunst: tot aan den dood des ouden Hertogs bleef hy by dezen in groote achting, en verkreeg en behield evenzeer die van KAREL den Stoute, zoodat deze Vorst, zijn jongere in jaren, hem gewoonlyk „vader" noemde. Hy was dus niet zoo gants vergeten, zoo volstrekt levend dood, als Prof. VISSCHER dit te haastig heeft neergeschreven. En wat den voortreffelyken Edelman daarby het meest eere doet, is: dat hy van zijn invloed een edel gebruik maakte. Zeker, zijne innige verbintenis met de Hoeksche Gravinne moest hem, yverig Cabeljaauw als hy zich steeds betoonde, onwillekeurig zijn tegenpartij doen naderen, en menig hunner mocht de verzachting van een hard lot aan hem dank wijten; maar er waren ook nog persoonlyke vijanden, en van vóor zijn huwelyk onder, en geen hunner heeft zich ooit van hem te beklagen gehad. En daarom is er te recht van hem gezegd: Zijn verstand, zijn trouw, zijn niet laffe maar zachte aart, en zijn eerlyke menschlievendheid, maakten dezen belangrijken en uitmuntenden man tot een voorwerp van duurzame achting en liefde by het Hof en by de landzaten, zoo wel van de Hoeksche als Cabiljaauwsche partij.

Na den dood zijner JACOBA hield hy by voorkeur te *Brielle* zijn verblijf. Hy stierf in hoogen ouderdom, na eene langdurige krankheid, op den 19en November 1470. Zijn hart werd in de Maerlantsche kerk te *Brielle* begraven, en zijn ligchaam in den grafkelder te *Sint-Maertensdyc* bygezet. Hy is wel de meest belangwekkende Heer van *Zuylen* geweest [1].

Het huwelyk van BORSSELE en JACOBA was onvruchtbaar gebleven. Zijne goederen kwamen alzoo op zijne zuster ELEONORA van BORSSELE, met uitzondering van *Emelisse*, *Welle*, en *Pamele*, die hy op zijn natuurlyken zoon FLORIS, by MARGARETA van HASSELT, bevestigde.

ELEONORA, gehuwd aan Heer JAN van BUREN, heer van *Ewijc*, had geene andere kinderen dan eene Erfdochter, ELIZABETH, die, in 1441 in den echt verbonden met GERAERT van CULEMBORCH, op Maria-Boodschap, 1451, overleed, hem nalatende een zoon, JASPER, en twee dochters. Heer GERAERT hertrouwde niet weder, maar liet by zijn dood nog dertig zonen en dochteren na, waarvan ons zeventien met name bekend zijn.

Jonkheer JASPER van CULEMBORCH werd derhalven by doode zijner grootmoeder ELEONORA, Heer van *Zuylen*. Hy was in 1469 gehuwd aan eene jonkvrouwe van vorstelyken stam: JOANNA

[1] In v. d. AA's Biogr. Woordenb. II. II. 957 wordt nog melding gemaakt van BORSSELES beeltenis, die in plaat uitgaat. 't Is ergerlyk, om in een verdienstelyk werk te zien wijzen op prenten, die ook by den eersten aanblik zelfs van een half-kenner der historie, verworpen worden, en, waarvan v. WIJN reeds in 1800 schreef, dat het door JAN MOSTERT in de zeventiende eeuw werd geschilderd, „op zijn oud vreemdsche zeer aartig toe gemaakt." Ik reken my te eerder verplicht hier op te wijzen, daar de pendant, JACOBAAS portret, ons, door de botte onbescheidenheid eens uitgevers, mede wordt opgedrongen in een onzer beste geschiedwerken. Ik zal niet spreken van die te *Sint-Maartensdijk*, omdat ik ze zelf nooit onder 't oog heb gehad. Maar kent men dan ten minste de beide goede portretten op het Amsterdamsch museum niet? Wanneer zal die grove onbeschaamdheid, waarmeê men allerlei onnaauwkeurige en meestal slechte en slordige prenten voor historische voorstellingen en meesterwerk opdischt, en die der menigte slechts verkeerde indrukken geeft, in *Nederland* toch een einde nemen!

van BOURGONDIËN, dochter van den Grooten Bastaart, FILIPS natuurlyken zoon ANTHONIE. De Aarts-Hertog MAXIMILIAAN noemt hem in 1480, by zijne aanstelling tot Goeverneur, Kapitein en Drosaert der stad en lande van *Leerdam* zijnen getrouwen „Raet en Camerling.” Het was ook omstreeks dezen tijd, dat hy den Schoonrewoerdschen toren belegerde en innam. De aanleiding daartoe ontstond uit de krijgsknechten, die onder JAN van HEEMSTEDE daarop in bezetting lagen, en, by een inval in het land van *Culemborch*, een burger dier stad gevangen genomen, en op 200 rijns-guldens losgeld gezet hadden. Bovendien „quamen zy omtrent *Everdingen*, en schoten twee huisluiden, dies alle man te been quam, en deden deze Roofvogels wijken:” tien hunner werden doodelyk gewond, en het vluchtend overschot byna geheel gevangen genomen. Het landvolk, nu eenmaal op de been, vervolgde hen tot aan de poort des torens, en sloot dien daarop in. Heer JASPER, dit alles vernemende, zond er ook een deel gewapende stedelingen met groote bussen en schanskorven heen, en verscheen den dag daarop zelf met zijn oom, EVERWIJN van CULEMBORCH, in het beleg. De belegerden, bespeurende dat het nu gants geen boerenspel was, en geen ontzet wachtende, zorgden voor hun leven, en „hielden sprake.” Die onderhandeling leidde dan ook tot rustige overgave: veertien knechten gingen van den toren, behoudende lijf en goed, en moesten den Heer van *Culemborch* oervede doen; maar JAN van HEEMSTEDE bleef gevangen.

Dreigender deed zich een twist met *Utrecht* aanzien, in November van het jaar 1492. Reeds vroeger was het hooge rechtsgebied in zijne Heerlykheid *Honswijc* door Bisschop GIJSBRECHT van BREDERODE betwist geworden, maar sedert droeg DAVID van BORGONDIËN, zijn bloedverwant, den myter, en de zaak scheen vergeten. Thands werd er binnen Honswijcker banne een dief betrapt; Heer JASPER spant vierschaar, en veroordeelt ter dood, doet een galg oprichten, en den misdadiger daar aan hangen. Dat kon de fierheid van *Utrecht* niet dulden: de burgers, toch niet bijster Borgoensch, snellen te wapen, streven de baan naar

Honswijc op, komen er onder luid getier aan, en werpen er de galg, met gehangen dief en al, op den bodem. Toen keerden zy, als kloeke poorters die hun recht hadden doen gelden, met groote zelfgenoegzaamheid weder huiswaart.

Maar Heer JASPER vattede dat dus niet op: hy hield het een smaad, op zijne persoonlyke handelingen geworpen, en hijgde om dien met Utrechtsch purper zoo te overdekken, dat er ook niets dan dat meer zichtbaar zou blijven. Hy maakte al ras een aanvang, maar gelukkig voor de stedelingen kwamen 's Bisschops broeder FILIPS VAN BORGONDIËN en de Burchtgraaf van MONTFOORT hem eerst verbidden, en toen zoeken te bewijzen dat het onrecht waarlyk aan zijne zijde was, omdat *Honswijc* voor de CULEMBORGERS nooit meer dan een Ambachts-heerlykheid geweest was. Maar tegen dit laatste had Heer JASPER zijne leenbrieven van *Holland*, die het anders uitwezen. Hy wendde zich daarom tot MAXIMILIAANS algemeenen Stadhouder, den Grave van EGMOND, die des op den 22en December 1492, een minzamen maar aan 't slot beleefd dreigenden brief aan de Utrechtenaren schreef, waarin hy verzekerde den Heer van *Culemborch* in diens rechten van *Honswyc* des noods met de wapenen te zullen handhaven.

Hoe dit geëindigd zij, is onbekend gebleven. Het schijnt my toe, dat Jonker JASPER overigends geen woelgeest was, want in de ongelegenheden van anderen, waarin hy niet persoonlyk gemengd was, hield hy zich in 't belang zijner onderzaten onzijdig, zoo hy 't vermocht, en rustig; gelijk blijkt tijdens den strijd tusschen de beide Hertogen van *Borgondiën* en van *Gelder*, waar hy zich streng buiten hield, en middelerwijl privilegiën en voorrechten rondom zich uitgaf. Misschien hebben de Heeren van WISCH, KEPPEL, en DIEPENBROEC, die hem 400 goede Overlandsche rijns-guldens schuldig waren, en in 1494, onder verband van leisting [1], beloofden hem binnen een bepaalden korten tijd te zullen voldoen, zijne riddelykheid wel zwakheid geacht — maar

[1]) Zie Dl. II, p. 128 1e Serie.

daarin bedrogen zy zich. Toen de termijn verstreken, en geene betaling gevolgd was, deed hy hen eerst nog by leistmaning ten volle waarschuwen; en daar nu ook dit zonder vrucht bleef, maakte hy gebruik van het recht van den klaagbrief, en deed overal het volgende geschrift aanslaan:

„Allen Fursten, Heeren, Ritteren, knegten, Steden, en alle goede Eerbaere Luden, geestelyke en weerlicke ontbide Ik JASPER Heer tot *Culemburg*, Then *Weerde*, tot *Borsele*, tot *Hoichstraten*, tot sinte *Martinsdike*, tot *Lyenden*, tot *Zuylen* etc. mynen goedwilligen Dienst ende vriendlyke groete een Yegelick, ende klage de ongeloofIicken JOHAN Heer tot *Wisch*, GYSBERT Broeder tot WISCH, HENRIC VAN KEPPEL, DIRYKSEN, ende SWEDER VAN DIEPENBROEC, HENRIKSEN, als dat zy my nyet en halden alsulke voirwairde ende hoge geloften, als sy my in eenen openen brive zeer hooglick en by eere, trouwe, en sekerheden, ende in rechter Eedstadt gelooft ende versegeld hebben, ende werden my opsettelyk Haveloos, Sekerloos, Eerloos, ende Eedbrockig, 't welk in der waerheyd eenen yegelikken wael vreemd hebben mach, dat dese voorgenoemde sig alsulken schande ende oneer overgaen laten, Bidde ik hieromme dienstelicken allen Fursten, Heeren, Ritteren, knegten, Steden, ende allen goede Luyden, ende bysonder, die deese voorgenoemde vrunde, mage, of swagers syn, dat sy die selve voorgenoemde also onderwisen ende berichten willen, dat sy my noch halden ende voldoen na inhalt ende vermogen der Segel ende Brieve, die ik daer af van hen hebbe, opdat my van ghenen noide en darf syn noch schentliker over hen te schryven, kroenen, klagen etc. des ik in geenre wijs en denk to laeten, Yst dat sy my van stonden aen, sonder vertoch, nyet en halden, 't geen zy my hoichliken gelooft en versegelt hebben, als voir geroert staet daer zy hem luyden eyntlick na moegen weten te rigten, des t' oirkonde, heb ik mynen Secreet Segel hier beneden op doen drukken in den Jaere ons Heeren 1500. op den yrsten Dag in Junio. —"

't Is te vermoeden. dat de dus nu in 't openbaar aangemaande

Ridders het niet zullen hebben laten komen tot den scheldbrief, waarmeê Heer JASPER hen in zijn „noch schentliker over hen te schrijven," etc. bedreigt, maar de zake tijdig in orde zullen hebben gebracht. Er wordt ten minste niet meer van gerept.

Vier jaren later in *Gend* zijnde, werd hy ernstig ongesteld, en gevoelde weldra, dat hy zijne goederen in het noorden niet te rug zou zien. Zoo deed hy op zijn ziekbed, ten huize van Heer LODEWIJCK van der MARCKE, zijn testament maken, en zijne vijf kinderen, allen dochters, terwijl er nog eene op vroegen leeftijd gestorven was, van zijne goederen bedeelen. Aan de derde, CORNELIA, besprak hy de Heerlykheden *Zuylen* en *Westbroeck*, en derhalven ook het kasteel. Daarna stond hy niet weder van het leger op: hy overleed te *Gend*, maar zijn lijk werd volgends zijne begeerte overgebracht naar zijne stad van *Culemborch*, en aldaar in de hoofdkerk, in den grafkelder voor het Hoog-altaar onder een verheven zerk bygezet. Vrouwe JOANNA overleed eerst in 1511, en rust naast hem binnen het zelfde gewelf, boven op het Choor aangewezen door koperen platen, waarop zy beiden levensgroot waren gegraveerd, liggende met de hoofden op kussen, en de handen saamgevouwen; aan zijne voeten een leeuw, het symbool der kracht, aan de heuren een hond, het zinnebeeld der trouwe, „alles zeer konstig, na de wyze van dien tijd uitgevoert."

CORNELIA van CULEMBORCH, huwende met Jonkheer WILLEM van LALAING Vrijgrave van *Rennenbergh*, bracht *Zuylen* op deze wijze weder aan een nieuw stamhuis. Heur echtgenoot werd er, na overgifte zijner schoonzuster ELIZABETH op den 19en Februarari 1510, door den Abt van *Oostbroeck* op den 14en April daarna meê beleend, en zy schijnen er hun verblijf op gehouden te hebben. Ook mochten zy het langen tijd bezitten; en tijdens dit bezit, en wel op den 27en Oktober 1536, werd door de drie Staten des lands van *Utrecht*, op grond van Bisschop FREDERICK van BADENS verbandbrief, d. d. 20 Maart 1512, en daarop gevolgde bevestiging, het kasteel voor eene Ridder-hofstede erkend. Hy overleed er op den 18en Juli 1545, en had de zonderlinge

begeerte om op drie plaatsen begraven te worden: zijn hart in de kapelle van *Zuylen*, zijn ingewand in die van *Westbroeck*, en zijn lichaam in de Abdij van *Oostbroeck*, buiten de Wittevrouwenpoort te *Utrecht*. Zijn verlangen werd getrouw ten uitvoer gebracht. Nadat het lijk was gebalsemd, werd het, op den 23en Juli, met een statigen trein, naar de Abdij gevoerd. De Abdisse van het Vrouwen Convent, HENRICA van ERP, teekende zelf de hulde aan, die zy het stoffelyk overschot by deze gelegenheid heeft toegebracht. „Ick gingh," zoo spreekt zy in haren eenvoudigen verhaaltrant: „mit ons Joffren staen voor onse poort aen de Steenwech. Ende wachte mit ons Capellaen, die 't Casuvel aen had, mit een wyquast in zyn hant, ende twe van de jongste Jofferen droegen 't Cruys ende 't wieroock. Ende wy ginghen buyten die Vrenckpoort, ende bleven staen by de wagen wech, daer men na *Oostbroeck* vaert, so langh dat al die wagens verby waren. Doe ginghen wy wederom."

Zijne echtgenote was vier jaren vroeger gestorven, blijkends haar grafschrift, aldus luidende: „In 't jaar ons Heeren CIↃ.IↃ.XLI. opten XXIII. Junii, zo is aflyvich geworden, die Edelen Waalgeboren Vrouwe, Vrouwe CORNELIA, die derde Dochter van CULEMBORCH, Gravinne van *Rennenbergh*, Vrouwe van *Zuylen* ende *Westbroeck*, ende Vrouwe van *Oldenhoerne;* ende leyt begraven in 't Sticht van *Ceulen*, tot *Kempen*. Godt zy die Siel genadich!"

Eenige jaren later werden lichaam en hart van haren gemaal weder zamengebracht. In 1580 moesten de abdy en kerk van *Oostbroeck* worden afgebroken, opdat er de vijanden niet in zouden nestelen, en toen werd er by den Raad der stad *Utrecht* het volgend besluit genomen: „Belieft by den Rade, dat de Castelyn vant Huys te *Zuylen*, uit de Kerck van *Oistbroeck* tot sinen coste sal mogen halen, ende ewech brengen, de Sepulture mit sinen toebehoren, legghende op 't hoich Choor in dezelve Kercke, van den ouden Grave WILLEM van RENNENBERCH, mit nog de figure van denzelven Grave ende zyn Huysvrouw."

En ingevolge dit verlof heeft men het lichaam in een looden kist overgebracht, en, naar *Zuylen* in de kapelle gevoerd, begraven by het harte, welks juiste ligplaats nog door een dubbel grafschrift werd aangewezen. Op het graf-zelf stond: „Hier leyt begraven het Hert van den Edelen Heere, Heer WILLEM, Vrye Grave te *Rennenberch*, Heer van *Zuylen*, *Westbroeck* ende *Oudenhoern;*" en aan den muur daarby las men: „Het Jaar ons Heeren CIƆ.IƆ.XLV. den 18 dach in Juli, zo is aflyvich geworden den Edelen ende Welgeboren Heer, Heer WILLEM, Vry-graeff tot *Rennenberch*, Heer tot *Zuylen* ende *Westbroeck*, ende Heer tot *Oldenhoerne*; daar 't Hert in dezer Capelle af is begraven, het Ingewant in *Westbroeck*, ende het Lichaam tot *Oostbroeck*." [1]

Daar ook hun zoon FRANK vóor hem overleden was, ging *Zuylen* over in handen van zijn kleinzoon JEAN FRANÇOIS, Grave van *Rennenbergh*, die het weder bracht aan zijn neef HERMAN, Heer van *Oldenhoorn*, Proost der St. Lambrechts kerk te *Luyk*, en van *Oudmunster* te *Utrecht*.

Deze Heer HERMAN droeg de Heerlykheid en het kasteel over op GEORGE van LALAING, Vrijheer van *Ville*, die er zijn kleinzoon ANTHONY van LALAING, tweede Grave van *Hoogstraten*, erfgenaam van maakte.

ANTONY van LALAING behoorde mede tot die scherpziende en vastberaden mannen, die, met Prins WILLEM aan het hoofd, 's Konings bedekte voornemens jegens *Nederland* doorschouwden, en besloten ze ten koste van hun goed en bloed te keeren. Hy was met ORANJE, EGMOND, PALLANDT en anderen, op den Rijksdag te *Frankfort* in 1562 tegenwoordig, en bezwoer het volgend jaar met den Prins, de Graven van *Egmond*, van *Hoorne*, van *Megen*, den Marktgraaf van *Bergen*, en anderen, het verbond tegen GRANVELLE, die een uitstekend staatsman, maar volstrekt in 's Konings, niet in 's lands belang was, en het god-

---

[1] In lateren tijd is ook de geheele kapel afgebroken, en door eene geheel nieuwe kerk, voor de hervormde eeredienst ingericht, vervangen.

delyk recht der vrije gedachten aan het menschelyk recht der bepaling ten eenemale onderworpen wilde hebben. Het groot verbond der Edelen, in het najaar 1565, werd waarschijnlyk door hem mede onderteekend. Zeker is het, dat de merkwaardige vergadering, te *Breda* in 1566 gehouden na de opstelling van het smeekschrift, over de wijze waarop men het zoude inleveren, op zijn Hof plaats vond, en waartoe hy de voornaamste Edelen ter maaltijd genoodigd had. Hy werd opendlyk beschuldigd, dat hy op zijn kasteel groot verkeer met ORANJE en diens aanhang had, tot ergernis van 's Konings goedgezinde onderdanen, en om anderen op nieuwigheden te doen denken; dit was door het overleveren van het smeekschrift gebleken, want in plaats van de verbondene Edelen te stillen en van hunne verderfelyke voornemens terug te brengen, had hy hen daarin veeleer gesterkt, door zich by hen te voegen, en opendlyk te toonen dat hy hunne zijde was toegedaan.

De Graaf verandwoordde zich daarover, en bracht er tegen in, dat hy wel den Prins van ORANJE met andere Heeren naar zijn gewoonte op het kasteel had onthaald, zelfs kort voor het inleveren van het verzoekschrift, maar (en hier schijnt hy zich door ontkenning als nog voor gevaar te hebben willen hoeden) dat daarover ten zijnen huizen niets besloten was. Wat het verwijt, van de Edelen niet van hun opzet te hebben afgemaand, aanbetrof — hy behoorde tot de jongsten van den Raad, en rekende zich onder de minst ervarenen hunner; daarom paste het hem niet, om de Edelen te berispen en tot afstand van hunne plannen te manen.

Het schijnt dat Vrouwe MARGARETA hem werkelyk van deelneming aan het Eedverbond heeft vrij gekend; naardien zy hem als afgevaardigde tot de Edelen zond, om dezen de lastbrieven te vertoonen, waarby den Overheden en Geloofonderzoekeren alle bescheidenheid werd aanbevolen, zoolang er geen openbare ergernis of eenige dadelykheid gepleegd wierde. Bovendien stelde zy hem tot 's Princen Stedehouder te *Antwerpen* aan.

Het bleek echter uit zijne handelingen gants niet onduidelyk dat hy den Edelen zooveel mooglyk gunstig was, waarom hy by de naderende komst van ALVA veiligheidshalven uit het land week. De Hertog daagde hem daarop in, en daar hy natuurlyk niet verscheen, werd hy gevonnisd by verstek, terwijl zijne bezittingen verbeurd verklaard werden. Evenwel had hy, zoo lang er nog eene andere uitkomst te hoopen viel, geen afval gewild. Hy verklaarde het zonder eenigen behoorlyken schijn van waarheid te zijn, dát hy met ORANJE en anderen by de samenkomst te *Dendermonde* op het aangrijpen der wapenen tegen den Koning zou gedacht hebben; dat hy integendeel diens komst ernstig begeerde, en voor diens dienst lijf en goed wilde wagen; indien zy reeds terstond zoodanig besluit hadden willen nemen, zoo zouden zy geenszins verzuimd hebben de middelen te gebruiken, die zoo dikwijls voor handen waren geweest, al hadde zulks dan ook nog alleen maar moeten strekken tot bevestiging hunner persoonlyke zekerheid.

Toen de Prins het leger van de *Maas* verzameld had, om daarmeê het verwarde *Nederland* by te springen, werd HOOGSTRATEN by een der schermutselingen door een kogel in den voet gewond, aan welke wonde hy weldra overleed.

Het kan dus niet waar zijn, wat sommigen vermelden, dat hy in 1611 de Heerlykheden *Westbroeck* en *Zuylen* aan CASPER QUINYET verkocht. Waarschijnlyker zal zulks door een zijner erfgenamen zijn geschied, wien zy door de verdrijving der Spanjaarden uit de Noordelyke gewesten waren ten deel gevallen. Ten behoeve van dezen Heer QUINYET en zijn nazaten is het kasteel van *Zuylen* met de daarby behoorende erve, groot ongeveer drie morgens, benevens nog twee hoeven lands, in de Ambachtsheerlykheid gelegen, door de Gedeputeerde Staten van *Utrecht* tot een vrij en onversterfelyk leen verklaard, daar het tot hiertoe steeds met erfpacht was bezwaard gebleven. En hoewel Bisschop HENRICK van BEIEREN *Zuylen* met brief en zegel als een hooge Heerlykheid aan den Grave van *Rennenbergh*

heeft opgedragen, zoo heeft echter noch deze, noch iemant der vroegere bezitters ooit het Hoog-heerlyk recht uitgeoefend, zoo als blijkt uit een vertoog, in der tijd uit naam van den Grave gedaan, om, gelijk zijne voorzaten, als Heer van *Zuylen*, en niet tot *Zuylen* beschreven te mogen worden, onder belofte van desniettemin geene rechten van Hoog-heerlykheid te zullen uitoefenen.

Heer CASPER QUINYET deed later van deze bezittingen weêr afstand, en verkocht ze aan ADAM van LOCKHORST, Heer van *de Lier* en *Alkemade*, en sints den koop derhalven ook van *Zuylen* en *Westbroeck*. Hy was eerst gehuwd met KORNELIA PAEUW, welk huwelyk door VONDEL werd bezongen in een „Ridderlyk Banket" al had zijn

„Zanggodin verleert van Hymens torts te blaken."

Uit een lateren echt, met Vrouwe ZWANA van LEDERBERG, sproot eene dochter. Deze, ANNA ELIZABETH genaamd, trad in den echt met GERARD van REEDE, Heer van *Nederhorst*, *Kortenhoef*, *Vredeland*, *Overmeer* en *Horstweert*, enz. zoon van GODARD van REEDE en EMERENTIA OEM VAN WIJNGAERDEN. Hy werd op den 24sten Augustus 1644 Kanunnik der kerk van *Oud-Munster* te *Utrecht*, en uit dien hoofde vier jaren later tot een der geëligeerde Raden dier Provincie verkozen. Vrouwe ANNA ELIZABETH, met wie hy zich op den 16en September 1649 verbond, ontviel hem reeds op den 31en October 1652. Vijf jaren later huwde hy voor de tweedemaal, met zijne nicht AGNES van REEDE TOT DRAKESTEYN, die hem overleefde. Hy stierf den 11en September 1670, uit zijn eerste huwelyk nalatende eene erfdochter, ANNA ELIZABETH van REEDE tot NEDERHORST, nu Vrouwe van *Zuylen*, *Westbroeck*, *Zwesereng*, enz.

Sedert den 20en Augustus 1665 was zy gehuwd met HENDRIK JACOB, Baron van TUYLL VAN SEROOSKERKE, een zoon van RENÉ, Heer van *Stavenisse*, *Rijnhuyzen*, enz. en Vrouwe AGNES van REEDE TOT DRAKESTEYN. Zy bracht de Heerlykheid alzoo weder aan een nieuwen stam — en gelukkig voor het kas-

teel. Want tijdens den inval der Franschen in 1672, waarby zoo menig schoone burch, die een sieraad was van het landschap uit welks levendig groen hy torens en transen verhief, baldadig vernield werd, verkreeg *Zuylen* een sauvegarde, die hem voor alle aanranding beveiligde. Dat was men verschuldigd aan GODARD WILLEM van TUYLL VAN SEROOSKERKE, die in dat jaar aan het hoofd der commissie stond, om met zijne allerchristelykste Majesteit te onderhandelen over een verdrag. De waardige Baron had zich in die mate de hoogachting van CONDÉ verworven, dat deze beroemde veldheer hem zijne afbeelding ten geschenke gaf, die nog op het huis aanwezig is.

HENDRIK JACOB overleed op den 24en Juli 1692, nadat zijne echtgenote hem reeds tien jaren vroeger, 30 April 1682, was voorgegaan.

Op hem volgde hun zoon REYNOUD GERARD, Kanunnik van Sint-Jan te *Utrecht*, een van de acht Geëligeerden, die het eerste lid van de Staten des lands van *Utrecht* uitmaakten. Hy werd met de Ambachst-heerlykheid beleend op den 28en Januari 1693, maar zoo 't schijnt eerst twee jaren daarna, 16 Januari 1695, met het riddermatig kasteel.

Het kasteel moet zich toen ongeveer hebben voorgedaan, zoo als onze afbeelding, naar de groote plaat van ROCHMAN vervaardigd, het vertoont. In den loop der volgende eeuw vorderde het echter groote en noodzakelyke herstellingen.

Baron DIEDERIK JACOB, die het toen bezat, deed zulks in 1752, ook bewerkstelligen, en wel met vrij meer goeden smaak en warm gevoel voor het oude, dan men in 't algemeen by de eigenaars van dergelijke goederen in die dagen vinden mocht, zoodat er nog veel van den oorspronkelyken vorm, naar de behoefte van lateren tijd gewijzigd, is overgebleven, en het geheel, zoo als het zich thands vertoont, een verrassenden en aangenamen indruk te weeg brengt. De onvermoeide „zoetvloeyende" rijmer CLAAS BRUYN zong er eenmaal van op:

Ziet hier 't kasteel, met dikke muren
En torens naar de aloude pracht
Gebouwd, om eeuwen te verduren,
Daar 't krijgs-rammeiwerk vaak haar kracht
Vergeefs op heeft gespild voor deezen;
Nu heeft het voor geen oorlogsvlaag
Van bitse Burgertwist te vreezen,
Die onverzadelyke plaag,
Belust, om tot haar wit te raaken,
Op rooven, schenden, moorden, blaaken.

Men ziet, dat 's mans verbeelding, die anders gewoonlyk byna doodelyk kalm was, hem hier parten heeft gespeeld.

De volgende bezitters vinden wy verder aldus opgegeven:

Willem René, Baron van Tuyll van Serooskerke, Heer van *Zuylen*, *Westbroeck* en *Zwezerenge*, geboren den 2en Februari 1743, en als Lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal, op den 24sten Maart 1839 overleden.

Carel Emmanuel, Baron van Tuyll van Serooskerke, Heer van *Zuylen*, *Westbroeck*, *Zwezerenge* en *Serooskerke*, Lid der Ridderschap van *Zeeland*, Kamerheer van Z. M. den Koning der Nederlanden, gehuwd aan Vrouwe E. H. E. Baronnesse Collot d'Escury, en van wien het overging op den tegenwoordigen bezitter Mr. Willem René, Baron van Tuyll van Serooskerke, die te *Zuylen* zijn verblijf houdt.

HET KASTEEL SANDENBURGH.

W.T.H.S. — Bl. St. v C.W. Mieling

HET KASTEEL SANDENBURCH.

(BINNENHOF.)

HET KASTEEL SANDENBURGH.

Ik weet niet wat denkbeelden Heer NICLAES van BORSSELE bezielden, toen hy, anno 1235, zich binnen het luidruchtige *Haerlem* bevond, meê feest vierende en de wapenen handteerende op het tornooi, dat daar in tegenwoordigheid der Graven van *Holland*, van *Cleve*, en van *Benthem* gegeven werd. Ik weet niet of hy, die zijn geslacht-register aanving met der Suaben Hertog LUITPOLD en de dochter eens Konings van *Hongarijen*, te midden dier schitterende Edelen, te midden dier wakkere Ridders, bewonderd en toegejuicht door het saamgestroomde volk, zich bewoog met een onbevangen en vrolyk, of wel met een spijtig, een afgunstig gemoed; of hy zijn zwart lansvaantjen, gedeeld door een zilveren balk, en met drie zilveren starren in in het hoofd [1], vrolyk door de lucht deed slingeren, dan of hy een donkeren blik wierp op de liebaarts, wapperende boven de helmen van BREDERODE en TEYLINGEN, wier snuivende strijdpaarden hem in den optochtstrein vooruit trappelden.

Ware 't hem evenwel vergund geweest een blik te werpen in de toekomst van zijn Huis — hy had, met een blik op hem, die zich weldra niet alleen boven al de zonen dier Edelen, maar zelfs boven het laatste kroost diens Graven verheffen zou —

[1]) SMALLEGANGE doet eerst HENRIC van BORSSELE VAN DER VEERE de drie starren voeren. Intusschen bericht GRIJPSKERKE, dat hy reeds WOLFAERT den Tweede, van VEERE, in 1303 zegelende met een balk en drie starren vindt.

zich over die toekomstige grootheid zeker niet gelukkiger gevoeld. Laat ons echter den gang der gebeurtenissen niet vooruit loopen, maar, gedachtig aan het zinrijke woord des grooten Duitschers, ook hier de geschiedenis met heur begin aanvangen.

Het Geslacht BORSSELE zal wel den naam hebben ontleend van het eiland *Borssele,* oudtijds *Berselre* geheeten. Volgends de legende werd LUITPOLD, achterkleinzoon van den straks genoemde, en kleinzoon van den Vorst der Hongaren in 't gebergte, door LODEWIJK den Vrome in 838 nederwaart naar de Zeeuwsche schorren en eilanden gezonden, om die te beschermen tegen de invallen der stroopende Noormannen. Hy kweet zich zoo goed van die taak, dat de Keizer hem daarvoor beloonde met de begiftiging van eenige goederen, bestaande uit *Borssele* en het geheele eiland van *Zuid-Beveland,* met de weiden, wildernissen en wateren, daarin gelegen; alzoo zouden deze goederen alodia zijn geweest.

Dit latende voor wat het zijn mag, hecht ik meer gezachs aan de „Notitia Ecclesiarum" van MIRAEUS, waarin met zekerheid de eerste historische BORSSELE voorkomt, en wel STEPPO, Ridder, op het jaar 1088 gemeld onder de Edelen, die als getuigen stonden by de overdracht van eenige goederen in den lande van *Aelst,* door den Abt van *Hasmoy* (in *Oostervant,* onder het Bisdom *Atrecht,* aan de *Scarpe*) aan GYSEBRECHT, BOUDEWIJNS zoon van GEND, gedaan. Een zoon van dezen STEPPO wellicht, was die WOLFAERT van BORSSELE, dien wy reeds vroeger onder de stichters van de Orde der Tempelridders hebben ontmoet [1]. Hy was in 1095 onder den standert van GODFRIED van BOLLIOËN naar *Palestina* getrokken, en vermaakte omstreeks 1118 al zijne goederen in *Walcheren* aan de pas opgekomene en nog behoeftige Orde.

Vervolgends wordt er op 1222 gewach gemaakt van FLORIS van BORSSELE, Ridder, wiens zoon NICLAES wy zoo even onder de tornierende Ridders in de vrolyke hoofdstad van *Ken-*

[1] 1e Serie Dl. I blz. 137. 141.

nemerland de bonte pennoen zagen wapperen. Of hy er vrome feiten heeft aangericht; of er zijn naam met eere en roem door de Herouten is uitgeroepen; of er de blanke vingeren eener schoone Jonkvrouw hem den prijs der erkenning zijner dapperheid hebben uitgereikt — dat mogen ons dichters of romanschrijvers uitmaken; wy hebben er niets van vermeld gevonden: zijn naam komt nog slechts eenmaal voor op het jaar 1248, en daarmede verdwijnt hy voor immer van het historiesch tooneel.

Niet zijn geslacht: in de registers van *Vlaanderen* vindt men op den 13^{en} Juni 1252 WOLFAERT NICLAES zone, en WOLFAERT de Jonge, de laatste alzoo waarschijnlyk de zoon van den eerste; hunne zegels wijzen uit, dat zy van BORSSELEN zijn. Wie hunner echter wordt bedoeld met dien WOLFAERT, "Heere van de Polders van *Noord-Walcheren*, *Sandyk*, ende het dorpken van der *Veere*," die gezegd wordt omstreeks 1256 "in fleure" geweest te zijn, durf ik niet beslissen.

In die eeuw strekte het eiland *Noord-Beveland* zich verder westwaart naar *Walcheren* uit, en droeg op dien zoom een welvarend dorp, *Campen* genaamd. De overgang van daar naar *Walcheren*, over het *Sloe*, was weldra een vast veer geworden, dat zijn naam had gegeven aan een allengs opgerezen gehucht, binnen *Sandijcke*. Dat gedeelte lands, met de aanhoorige zandige schorren en slijkgronden, was toenmaals door huwelyk van FLORIS den Vijfde met BEATRIJS van VLAANDEREN Graaflyk domein van *Holland*, maar de Graaf droeg het omstreeks 1280 over aan WOLFAERT van BORSSELE en diens gemalinne SYBILLA.

De nieuwe bezitter toonde een goeden blik te hebben op de belangrijkheid der plaats voor de toekomst: het duurde niet lang, of een bouwmeester met zijne gezellen sloeg er een loodse op, en de onderhoorigen van Heer WOLFAERT moesten mede hunne diensten leenen tot den opbouw der burcht, die het veer en het daarby gelegen plaatsjen beschermen zou. Daarenboven werden de schorren en slijkgronden bedijkt en bepolderd, en alzoo voor den landbouw geschikt gemaakt. Hadde Heer WOL-

FAERT zich met zijne landhuishoudkundige bemoeiïngen te vreden gesteld — hy zou een zorgvrijer leven geleid, een rustiger dood gehad, en een beteren roem achter gelaten hebben.

Intusschen was de Heerlykheid, die zich op deze wijze merkelyk uitbreidde en zulk een schoon aanzien begon te verkrijgen, nog altoos een kwaad leen, dat, by gebrek aan mannelyk oir, weder aan de Graaflykheid moest te rug vallen. Dat jammerde den bezitter, by den klimmenden aanwas, niet weinig, en hy was er op bedacht, om het tot een goed en onversterfelyk leen te doen verheffen, dat met des Leenheers vergunning geschieden kon. Graaf FLORIS was zijn Zeeuwschen vasal goed gezind, en vergunde hem de Heerlykheid aan Gravinne BEATRIJS op te dragen, die ze den leenman in 1282 weder uitgaf als recht en onversterfelyk erfleen, met de veste en woning die hy er bezat, „ende die boomgaerde, ende al die erfnesse, liggende binnen dien uyttersten oevre van der uytterste graft, ende daer toe die watermolen ende dat meulenwater, ende havene, havengeldt ende havendijck, ende alle die Hofsteden ende die erve die zy hadden binnen vijftig roeden alomme die havene van dien dijcke inwaert." Op deze wijze in het bezit hunner goederen ook voor den versten erfgenaam verzekerd, gingen WOLFAERT en zijne echtgenote (zy worden telkends samen genoemd) voort met bedijken en inpolderen, ook benoorden het veer, alwaar toen het voorland zich uitstrekte tot naby *Schouwen* en *Noord-Beveland*, zoodat er slechts een kleine waterstrook tusschen beiden stroomde.

Heer WOLFAERT was echter de man niet, om zich op den duur met de rustige bezigheden eens Land-edelmans te vreden te houden: hy vertoonde zich weldra op het staatkundig gebied.

Er ging allengs onder den Adel een groot misnoegen ontstaan. Het fnuiken en inbreuk maken op hunne rechten, het handhaven van den landvrede, het bevoorrechten der steden, en het beschermen der gemeenten tegen het geweld en de onderdrukking der Grooten, hadden in 't byzonder de Zeeuwsche

Edelen steeds meer en meer van Graaf FLORIS vervreemd. Het heffen en invorderen van zekere ongewone belasting, door den Grave, uit welke beweegredenen dan ook, opgelegd, voedde dien haat. Het misnoegen liep eindelyk zoo hoog, dat twee en dertig Zeeuwsche Edelen samenspanden, GWY van *Vlaanderen* hulde en manschap zwoeren voor het land tusschen *Schelde* en *Heidensee*, en beloofden hem te ondersteunen tegen FLORIS, die, hoe dikwijls daartoe aangemaand, de vergrijpen tegen hunne voorrechten niet wilde herstellen [1]. Van het bekrompen standpunt dier Edellingen uit gezien, bestonden er grieven; en werkelyk schijnt de Graaf wederrechtelyk te hebben gehandeld, met hun het derde gedeelte in de beden, waarop zy aanspraak konden maken, te onthouden. De Keizer, door FLORIS ingeroepen, erkende dit ten minste, schoon hy den Edelen gelastte zich met hunnen leenheer te verzoenen. Daarvan kwam evenwel niet, dan by het afgedwongen verdrag te *Biervliet*, 11 Juni 1290, waartoe de Graaf door de verraderlyke handelwijze zijns schoonvaders genoodzaakt werd.

WOLFAERT, die, na den zoen, door FLORIS voor levenslang tot diens Raad werd aangesteld, hield echter twee jaren later, toen er op nieuw oorlog met GWY was ontstaan, de zijde des laatsten, en toonde alzoo dat hy den gemaakten zoen niet, „ter goeder trouw" had aangegaan. Hy trok van zijne wederspannigheid luttel voordeels: de Hollandsche wapenen zegevierden; met eenige anderen was hy genoodzaakt zijne schoone bezittingen te verlaten en over het *Swin* te wijken, en eerst na verdeemoediging voor zijn te goedhartigen Leenheer, kon hy weder te rug keeren. Hoe hem deze nieuwe onderwerping weder tegen de borst stiet, toonde de trouwlooze man maar al te spoedig. In het vloekverbond tegen Graaf FLORIS had hy een belangrijk aandeel, schoon hy behoorde tot hen, die dat het listigst wisten te verheimelyken. Op den dag van 's Graven ge-

[1] ARREND.

vangenneming bevond hy zich te *Utrecht*, en spoedde zich, na de tijding van het volbrachte feit, naar *Dordrecht*, waar hy de poorters twee koggen wist te doen bewapenen, om hem naar *Zeeland* te volgen, en er een waarschijnlyken inval te keeren der Vlamingers, met wie hy intusschen toch bedektelyk schijnt geheuld te hebben. Toen Graaf JAN van AVENNES *Zeeland* ter hulpe toog, was WOLFAERT reede by der hand, en diende den Prince van zijne ervaring en zijn raad. Geweldige eerzucht, om zich langs elken mogelyken weg tot meerdere hoogheid te verheffen, mag wellicht de oorzaak zijner tot valschheid geklommen dubbelzinnigheid zijn geweest.

De gunstigste gelegenheid tot verheffing naderde thands.

De jonge Graaf JAN, nu met ELIZABETH PLANTAGENET, Koning EDUARDS dochter van *Engeland* gehuwd, was op zijn keertocht naar het Graafschap, waar WOLFAERT, door 's Konings vertrouwen van alles onderricht, hem verwachtte. De prachtige schepen, ten deele door den Engelschen Vorst, maar ook ten deele door den rijken BREDERODE uitgerust, en niet alleen met Engelsche, maar ook met Hollandsche en Zeeuwsche Edelen (BREDERODE, TEYLINGEN, PERSIJN, de EGMONDEN, ook BORSSELES vriend JAN van RENESSE) bemand, vielen ter haven van *Veere* binnen, en Heer WOLFAERT heette den schoonen stoet op zijn kasteel van *Sandenburch* welkoom. In hoeverre dat welkoom echter gemeend was, bleek weldra uit de handelingen van den jongen Grave, die zoodanig onder invloed van zijnen gastheer geraakte dat hy, zonder zich om zijne andere vrienden of raadslieden te bekommeren, in alles het voorschrift van den heerschzuchtige volgde. Zelfs wat anderen een onoverkomelyk bezwaar schijnen moest — de verwijdering des Graven van *Henegouwen* — wist BORSSELE te bewerken. JAN van AVENNES had zich, op de tijding dat zijn neef in *Zeeland* was aangekomen, naar *Dordtrecht* begeven, en, veellicht reeds uit niet ongegrond mistrouwen jegens BORSSELE, zijn neef verzocht te *Dordtrecht* te komen om de regeering te aanvaarden, aanbiedende om zelf in

Holland te blijven, wanneer dat blijven van nut kon zijn. — Het andwoord was: „dat, zoo AVENNES den Graaf van *Holland* wilde spreken, hy te *Brydorp*, op het eiland *Schouwen* komen moest, en dat hem en de zijnen (mits honderd man niet te boven gaande) daartoe goed geleide zoû worden verstrekt."

Dat kwam merkbaar uit den mond van WOLFAERT, al mocht het door 's Graven klerk geschreven, en door 's Graven bode overgebracht zijn.

AVENNES ontstak in hevigen toorn. „Ik heb mijns neefs geleide „niet noodig!" sprak hy: „maar by God en Zijne heiligen — „ik zal dezen hoon verhalen op wie hem den jongeling hebben „ingegeven." Intusschen besefte hy zeer goed, dat de ure ter vergelding nog niet gekomen, en hy vooralsnog de zwakste in *Holland* was.

Evenzeer bleek hem uit de door BORSSELE ingegeven woorden dat zijn verblijf in *Holland* niet eens van het veiligst was, schoon de Dordtenaars nog wel van meening waren, dat hy zijne zaak niet opgeven, maar zich van den Grave meester maken moest des noods met geweld, waartoe zy hem hun bystand verspraken. AVENNES weigerde echter daarin toe te stemmen. — „De tijd „zal komen, dat de Graaf van *Holland* zich gelukkig zal rekenen „my te zien en te spreken!" liet hy zich uit, en week heen, zonder veel geruchts.

Middelerwijl begreep WOLFAERT-zelf wel, dat het verblijf des Henegouwers, na de afwijzing der listige uitnoodiging, in *Holland* niet meer van langen duur kon zijn. Hy haastte zich alzoo om de wegen te bezetten, en de wateren met vaartuigen te versperren, ten einde zich van hem meester te maken. Maar het was reeds te laat: de eene vos had den andere verschalkt; AVENNES was behouden in zijn Graafschap aangeland, en BORSSELE moest het zich getroosten, dat hem deze vergeefsche uitrusting duizend pond had gekost. Hy had zich echter van het aanzijn eens krachtigen mededingers binnen de grenzen van het Graafschap ontslagen, en kon aan zijn doel, om gants de teugels van

het bewind in handen te hebben, thands rustig voort arbeiden.

Dat gelukte hem zoo volkomen, als het zich van een eerzuchtig en vast beraden man, gelijk hy was, tegenover een onzelfstandig, kindsch karakter, als dat van Graaf JAN, slechts verwachten liet. Op den 30en April 1297 drukte de jonge Graaf zijn zegel op een rood stuk wassche, afhangende van een merkwaardig perkament, waarby hy als tegen-zegel wel beter het beeld eener slapende duive had mogen bezigen, dan dat van een klapwiekenden arend, zooals hy gewoon was; want nooit nog had een Hollandsche Graaf zich-zelf zoo moedwillig en zoo gants onder voogdij gesteld, en zijne ongeschiktheid voor het bestuur zoo volkomen en waarlyk „zonder arg of list" opendlyk bekend. Die ernstige, zwart blinkende Gothische letteren op dat fijn wit perkament, door het Grafelyk zegel gesterkt, stelden den houder, by name, de heerschappij over het schoone Graafschap in handen, en gaven te lezen:

„Wi JAN, Grave van *Hollant*, van *Zeelant*, ende Here van *Vrieslant*, maken cont allen den ghenen, die desen brief sullen of horen lesen, dat wy hebben ghelovet Heren WOLFERDE van BORSELE, onsen getrouwen man, by onser kerstelicker trouwen, ende bi onsen eed, wilken eed wi hem gesworen hebben, dat wi doen sullen, ende werken sullen in allen sticken bi Heeren WOLFARDE rade, ende boven al doen, dat hi ons raed, ende hier bi so hevet hi ons wedre gelovet by sine kerstenleker trouwen, ende bi sinen ede, welken eed hi ons gesworen hevet, dat hi onse beste, ende onse ere, ende onse orbare raden sal, ende doen sal in alle saicken na sinen vyf sinnen, ende na sine macht, ende dat hy niet laten sal omme niemens wille, ende ware dat sake, dat hi in veden came, iof in wanconsten, omme dat wi sinen raed doen willen vore anders yemens raed, iof omme dat hi ons sterkede ende riede te behoudene onse erfachtichede, iof omme dat hi die ghene van ons weret, die onsen lieven Here onsen vader jammerlike vermoort hebben, ende hi niet en wille raden, dat si versoenen jegens ons die ghene, die waren an den

velde, daer hi gevanghen was, iof gedoot, so geloven wi, dat wi hem bi alsulker trouwen, alse voersz. staet in dese lettere, hem te helpene, te versekere, ende te radene, ende staande te houdene jegens elken man, indien dat hy 't selve op sine trouwe geven wille ende op synen eed, dat hi omme enich van desen voirsz. pointen in vede came, iof in wanconsten, alse voerseit is. Dese brief sal geduyren, toet dien wi out syn vyf ende twintigh jaer. Gegheven in ons Heren jaren M.CC. sevene ende tnegentich, in Meye avonde tote Nyenrode."

Daarmede was Heer WOLFAERT van BORSSELE de eerste Edelman van het Graafschap, en zoo hoog gestegen op den trap der eere, als een adelyk leenman stijgen kon. Moge hy nu toezien, dat hy zijn helder verstand goed gebruikt.

De aanvang was ook waarlyk reeds goed geweest, en liet, voor wie de zaken met een onbevangen blik beschouwde, veel hopen.

De West-Friezen, opgezet door den Utrechtschen Bisschop WILLEM van MECHELEN, waren in verzet gekomen tegen het Grafelyk gezach, en bedreigden de veiligheid der noordelyke grenzen. Reeds GWY van AVENNES was bezig geweest om de Hollandsche bezettelingen te *Medemblic* by te springen, maar daarmede was nog geen volksopstand bedwongen, en Heer WOLFAERT, nu eenmaal eigendlyk het bewind in handen hebbende, begreep te recht, dat hy de rust in *Friesland* verzekeren moest, wilde hy zich elders krachtdadig doen gelden. Er werd alzoo tot een tocht derwaart besloten, en de toerusting getuigde, dat het hier geenszins het nemen van een halven maatregel gold.

In de vasten van het jaar 1297 verzamelde zich op het kasteel *Torenburcht* en binnen *Alcmare* met allen spoed het Graaflyk leger, stevende ten deele in koggen de meiren op, en trok, voor een ander deel, langs den weg tusschen de sterkten *Middelburcht* en *Nyenburcht* het oproerig gewest binnen [1]. De

[1] Zie ook I Serie Dl. I. blz. 96.

Friezen hadden zich verzameld op de geestlanden van het dorp *Vronen*, „daer zy resolveerden den slagh te verwachten endo de kans te wagen." Broeder WILLEM, de Procurator der Benediktynen van *Egmond*, luttel Friesch gezind, verhaalt met welgevallen aldus: „De Graaf, bedenkende dat hy meer profyts van den vrede en de eendrachtigheid kon trekken, dan van de onzekere uitkomst van den veldslag (daar het in allen gevalle een inlandsche oorlog scheen te zijn, en wie ook de nederlage mocht hebben, 't zouden altoos zijne eigene lieden zijn!) zocht de Friezen eerst met vaderlyke vermaningen in alle zachtmoedigheid en met vriendelyke beden zijner Edellieden te onderrechten en tot redelykheid en het doen van hunnen plicht te bewegen. Maar zy stopten zich de ooren als een adder, verachtende alle beden en vermaningen, met een obstinaten hoogmoed en hoogmoedige obstinatie; in somma — zy wilden aan den oorlog: waarom de Graaf op zekeren tijd, wanneer het hem en zijnen Edelen het best gelegen kwam, de wapenen aanschoot, op een dag dien de Friezen niet wachtende waren, te weten op een Woensdag, terwijl het bestemd was op den Donderdag om met hen te vechten". En de Pater, als had hy zelf de strijd bespied, roept met warm gemoed, half weeklagende daarby uit: „O! wat treffelyk volk! wat heerlyk heirleger, naar recht onder een regeering, werd daar verkeerdelyk samengevoegd! Die te recht elkander met het schild der bescherming zouden moeten bystaan, werden daar ingenomen met grooten yver om elkander te vernielen. Men hoort zeggen, dat eenige Engelsche Soldaten in het Graaflyk leger, de ordonnantie der beide partijen vernemende, hetgeen zy daarover oordeelden uitbrachten met dusdanige uitsprake: „By aldien dit heirleger eendrachtig ware, en aan 't „eene einde van *Engeland* stond — het zoû gewissslyk, ja tegen „des Konings dank zelf, voortgegaan zijn tot het ander einde." Maar de eendracht was verre, en de eenstemmigheid heerschte slechts op een enkel punt — elkander aan te vallen. Ook klonken en schetterden weldra de horens en klaroenen, en de strijd

ving aan, dien de Egmonder aldus weder zeer eigenaardig en levendig schildert: „Terstond hoorde men daar het geluid van kermende en het gekrijt van sneuvelende mannen. Die meende te staan werd geveld, en de partye die den vrede zocht en die met wederwille tot het vechten kwam, te weten die met den Grave waren, kreeg goeden moed, en werd door de hope der haast te verkrijgen overwinning gesterkt. Want de Adel van *Holland* en *Zeeland* streed daar (gelijk altoos, zoo ook nu!) wie van hen beiden den voorrang hebben zou, en wie den roem zoude hebben van den vijand het eerst aan te tasten; en zy eindigden hun verschil niet met woorden, maar met tegen den vijand in te stormen. Zy wierpen stroo in de grachten, en maakten zich elk zijn byzonderen weg tot den vijand, arbeidende wie den eersten slag, de eerste overwinning zou behalen. In den strijd waren de Friezen in twee slagorden verdeeld, tegen welker eene de Zeeuwen aanrukten, en ze meest in den gang versloegen waarna zy zich weder behouden by het hoofdleger voegden. De tweede slagorde, waartegen de Hollandsche Adel strijdende was, werd rondom bezet, en zoo geslagen, dat er zelfs niet een overbleef, die de tijding der nederlaag brengen mocht. Daar sneuvelden op dien tijd meer dan drie duizend Friezen, terwijl het heirleger des Graven byna gantschelyk behouden werd; want daar bleven er slechts vier van in den strijd, waaronder twee Edellieden: Heer JAN van ARCKEL, Ridder, en JAN van DORTOGE, Knape, versmoorden, zonder dat zy eenige kwetsure ontfangen hadden."

Hoewel nu ook BEKA van slechts vier gesneuvelden spreekt, luidt die opgave toch vrij ongelooflyk. Doch hoe dit zij — de overwinning was zoo volkomen, als er ooit eene op de wilde moerasbewoners behaald was, en WOLFAERT van BORSSELE komt er gewisselyk de eer van toe, want schoon de Kronijk van den Grave spreekt — wy weten wat daarvan te houden is.

Ware hy voortgegaan, met zijn zijn invloed op den jongeling op deze wijze te gebruiken — hy zou er zich-zelf eere meê verwor-

ven, en het gantsche land aan zich verplicht hebben. Maar zijn eerzucht dreef hem tot vrij minder edele handelingen, die hem, „omdat hy seer fel aengingh, en alles na sijn sin schickte," by den Hollandschen Adel zoo wel als by het volk bitter gehaat maakten.

Veere werd nu als een ander *Haerlem*, *'s Gravenhage*, of *Leyden*, de Grafelyke hof en verblijfplaats, en de *Sandenburch* mocht nu wel in waarheid een vorstelyk kasteel worden genoemd: voor de poort was het gulden blazoen met den keelen liebaart aangeslagen, want de jonge Grave hield daar gewoonlyk by zijn raadsman en gunsteling verblijf, zeer tegen den zin van die van *Holland*, die gewoon waren hunne opperheeren in hun midden te zien. Maar BORSSELE stoorde zich daaraan niet, en was slechts bedacht om zijn gezach alleen te behouden.

De eerste wien zijn yverzucht op eene onedele wijze voor 't hoofd stiet, was Heer DIERYC van BREDERODE, dien hy uit 's Graven raad wist te verwijderen. Een andere, en niet de minste doorn in zijn oog, was een zijner bekwaamste en machtigste landgenoten, een man, die zich niet zoo licht ter zijde deed zetten, als de vredelievende BREDERODE, en die door den Grave zelf met de waardigheid van Baliuw of Opperrechter van *Zuid-Holland* bekleed was geworden: de Zeeuwsche Edelman JAN van RENESSE, Heer van *Moermont*. De wijze waarop BORSSELE zich van dezen zijnen mededinger naar de Grafelyke gunst ontdeed, was eene laagheid. Hy deed arglistig het gerucht verspreiden, dat RENESSE, wiens vriend hy zich tot hiertoe geliet te zijn, het voornemen koesterde om den Grave op te lichten, en naar *Brabant* te voeren. Door zijn gunsteling misleid, deed Graaf JAN den betichten Edelman naar *Veere* dagen, ter verandwoording; maar daar hy geleide weigerde, achtte deze het ongeraden te verschijnen, en werd daarvoor met ballingschap gestraft. Zijne bezittingen werden verbeurd verklaard, en zijn schoon kasteel van *Moermont* ingenomen en afgebroken.

BORSSELES gemalin, Vrouwe SYBILLA, was intusschen overleden,

en toen zich de gelegenheid voordeed, om door een tweede huwelyk zijn reeds zoo hoog gestegen aanzien nog meer te stijven, liet hy die niet voorby gaan. CATHARYNE van TEYLINGEN, eene zeer schoone vrouw, weleer bemind door Grave FLORIS, wien zy, naar men zeide, een zoon geschonken had, was met AELBRECHT, Heer van *Voorne* gehuwd geweest, en door diens dood weduwe geworden. BORSSELE dong thands naar hare hand, en verkreeg daarby die van haren zoon voor zijne dochter. De onrustige geest van den Utrechtschen Bisschop droeg, hoe onwillig dan ook, mede tot vermeerdering van dat aanzien by. Die Prelaat was door zijn kwade fortuin in *West-Friesland* nog niet geheel ontmoedigd, en meende de kans nogmaals te moeten beproeven. Hy deed in *Friesland over de Zee* een kruistocht prediken tegen den Graaf van *Holland*, dien hy beschuldigde van, met aanhang en onderzaten, gevaarlyke, kettersche stellingen aan te kleven. De Friezen leenden hem willig oor en willige handen beiden, en verschaften hem eene gewapende vloot, waarmeê hy naar *Monnickendam* stevende. Maar *Waterland* noch *Kennemerland* waren geneigd om „der papen knechten" te worden, een scheldnaam, dien zy gewoon waren den Bisschoppelyken naar 't hoofd te werpen. Uit hunne meiren en stroomen trokken zy aanstonds hunne koggen en kleinere vaartuigen byeen, bemanden ze, en trokken den vijand koen en wakker tegen. De Friezen mochten strijden met al den wilden moed, waartoe de nationale haat hen aanvuurde — zy werden geslagen, en moesten het ongewroken aanzien, dat geen triumftocht in *Holland*, maar de vlucht huns aanvoerders in een kleine boot naar *Campen* de eenige uitslag was van den overmoedig aangevangen krijg.

Des Bisschops nederlaag was zoo volkomen, dat geen opkomst daaruit vooreerst mooglyk was; en thands begreep BORSSELE dat het tijd was, om met hem in onderhandeling te treden. Een verzwakt hoofd is licht willig tot buigen; ook dat van WILLEM van MECHELEN boog, dieper zelfs dan men gedacht moge hebben. De jonge Graaf was van het kasteel *Teylingen*, waar hy

zich in de Julimaand had opgehouden, naar *Veere* gekeerd, en nu liep er plotselyk nog het gerucht: „de Heer Bisschop van „*Utrecht* zal herwaart komen!"

En waarlyk, dat was zoo. In het laatst van September kwam de verdeemoedigde Prelaat binnen de hoofdplaats van het gebied zijns krachtigen tegenstanders, om er te onderhandelen over de voorwaarden, waarop „van allen twiste" die er nu tusschen de beide staten geweest was, „pays ende vrientscepe was te hebbene ende te behoudene." Vier brieven werden daarvan vervolgends opgemaakt en, „in sekerheyt ende in vestenesse daer of," wederzijds bezegeld, op den 29sten en 30sten September, 1297.

Maar het ging met die zekerheid en vastheid, als het by dergelijke verbonden, waartoe de eene partij door verliezen gedwongen wordt, al te dikwijls gaat: de Bisschop voelde het zich weldra als een juk op den schouder, als een kluister om de hand, en hy begon zich te bewegen, als een die zich ontworstelen wil. Zoodra BORSSELE dat vernam, besloot hy het eens verkregen overwicht te handhaven, en begaf zich terstond met den Graaf naar *Holland*, waar hy aanving de kasteelen op de grenzen van het Sticht van goede bezetting te voorzien. DIRC van HERLAERS kasteel van *Ameyde* werd daartoe by overeenkomst afgestaan, maar de Stichtsche Maarschalk GYSBRECHT van IJSSELSTEYN weigerde om zijn burcht te leenen tot bederf van zijn wettigen meester; en hy had recht. BORSSELE, die het Graafschap had te behoeden tegen de treken van een trouwbreukig bondgenoot, deed bloot naar krijgsrecht, toen hy om *IJsselsteyn* het beleg liet slaan; maar onverandwoordelyk, ja laaghartig was het van hem, dat hy de moedige bezetting, nadat ze zich afgestreden had, het eerlyk loon harer heldhaftige trouwe weigerde, en aan de eene helft een vonnis voltrekken deed, dat een moord heeten mocht [1]. Het kasteel zelf ging met 's Graven goedkeuring op Vrouwe CATHARYNE over, en *Benscoep*

---

[1] Zie Eerste Serie Dl. II, blz. 115. De naam SYBILLA op de volgende blz. moet CATHERYNE zijn.

en *Woerden* werden daarby gevoegd. In deze laatste Heerlykheid deed de aldus weder in aanzien geklommen gunsteling de grondslagen leggen van een sterk kasteel, waarvan de volbouwing echter door ongunstige omstandigheden verhinderd werd.

Het gelaat des tijds begon den bekwamen, maar te trotschen, te overmoedigen Ridder dreigend aan te zien, maar die trotsch en overmoed maakten hem blind voor wat nog waarschuwing had kunnen zijn — hy ging op de onvoorzichtig gekozen baan hardnekkig voort.

Zoo als zijne stelling nu was: door den Graaf begunstigd boven allen, door de Edelen gehaat, ja, maar toch ontzien — zoû hy zich zeker lang en met kracht hebben kunnen handhaven, wanneer hy zich de genegenheid des volks had weten te verwerven; doch hier was voornamelyk de klip waarop hy strandde. Dat hy de macht des Edelmans besnoeide, werd hem door den poorter als een deugd toe gerekend, en dat was als eene toenadering tot hem; maar nu besnoeide hy ook de voorrechten der steden, en maakte eene verandering in de munt, wel ten voordeele des lands, doch in het nadeel des volks, en dat was een afbrekende hand aan de ontwikkelende welvaart slaan.

De rimpelen op het gelaat des tijds werden dreigender; en een dof morren werd verneembaar.

Gelijk het WOLFAERT van BORSSELE gegaan was onder de Edelen, was het *Dordtrecht* gegaan onder de steden: begunstigd boven allen, van merkwaardige voorrechten voorzien, was het geklommen in aanzien en hoogheid — maar ook trotsch en overmoedig geworden, en nayverig op zijne stelling. Een verschil over eene rechtspleging, met den nietswaardigen Baliuw van *Zuid-Holland*, ALOUD, bracht de stad in verwikkeling met WOLFAERT, en werd oorzaak van een strijd tusschen de twee elkander vijandige beginselen: adel en volk. WOLFAERT toonde zich hierin een slecht Regent, die de eischen van zijn tijd volstrekt niet begreep, ja die te rug wilde tot een verouderden, niet meer mooglyken toestand. De fiere stad verzettede zich tegen den Graaf met diens

Raadsman en Baliuw, tegen eene schending harer privilegiën, en handhaafde zich op eene byna geheel wettige wijze. Daarop werd zy belegerd, en van *Holland* afgesloten.

Borssele, die natuurlyk in dit alles weder 's Graven raadsman geweest was, en zijnen Baliuw de hand boven 't hoofd hield, begreep zeer goed, dat hier de vastheid van zijn gezach op 't spel stond; en, was hy te ver gegaan — te rug treden was, van zijn standpunt gezien, even verachtelyk als gevaarlyk. Intusschen zag hy even goed in, dat de Hollandsche Edelen zoo min als de Hollandsche steden geneigd waren om hem te steunen; hy besloot alzoo naar *Zeeland* te gaan, waar zijn aanzien en macht veel steviger gevestigd waren, en zijn aanhang beteekenend was. Onraadsaam zoû het daarby zijn, om den Graaf terwijl onder Hollandschen invloed achter te laten, en hy besluit, om, by zijn heimelyk vertrek, hem met zich te voeren. Voorne toonde hier een beter inzicht te hebben dan zijn vader, en ontried hem dringend, en zelfs met opzegging zijner vriendschap, zulk een stap. Maar het scheen, als was hy gants door zijn goeden engel verlaten: in hevigen toorn ontvlamd, dreigde hy den jongen man te doorsteken; doch van zijn roekeloos plan was hy niet af te brengen, en rende weldra, in den volsten zin des woords, den weg van zijn verderf op. De kinderlyke Graaf, den invloed zijns raadsmans gewoon, was lichtelyk te bewegen; en schoon de Juli-nacht geen lang voordeel van duisterheid beloven kon — wolfaert rept zich met den Graaf en een klein gevolg in den zadel, of in voertuigen, en wendt den rug naar *'s Gravenhage*, welks slapende poorters weinig vermoedende zijn, dat de brug van het binnenhof wordt neergelaten, en de poort van het buitenhof in stilte wordt geopend, om hun eigen Heer te laten doorsluipen, werkelyk als een dief in de nacht!

Met den rijzenden morgen komt echter ook het dwaas beraden feit aan 't licht, en komen hof en poorte in opstand: de jonge Gravin elisabeth klaagt en jammert, dat men haar heuren echtgenoot ontrooft; het hofgezin is in verwarring; de Hollandsche

Edelen zijn verontwaardigd; de poorters, onder den indruk van dat alles, deelen het meê, en zoo duurt het kort, of een gantche schare, te voet en te paard, is op den weg naar *Schiedam*, om de vluchtelingen, gelijk zy wel heeten mochten, na te zetten. BORSSELE had hier echter op gerekend, en getracht te voorzien in het gevaar dat hem daaruit dreigde, door alle bruggen achter zich te doen afbreken, waardoor de tocht der vervolgers vrij wat vertraagd werd. Zoo had hy dan ook al reeds *Vlaerdingen* bereikt, en was zonder beletsel in zee gestoken, maar — hier begaf hem zijn macht: de natuur gehoorzaamde niet aan zijne bevelen, en door groote windstilte ging het schip, dat hem en de zijnen naar *Zeeland* voeren moest, een tragen gang.

Inmiddels waren de toornige vervolgers te *Vlaerdingen* aan 't strand gekomen, en baldden de vuisten tegen het vaartuig, dat nog duidelijk in 't gezicht was. En het bleef niet by dreigen. Haastig vielen zy in koggen en booten, ja in allerlei vaartuig dat met riemen gevoerd kon worden, en zetteden het den tragen zeiler na, dien zy weldra omcingeld hadden en aan boord klampten. Hier was het keerpunt van WOLFAERTS leven: hy, bekleed met de hoogste macht over het volk, was thands in handen van dat volk; dat liet zich niet gunstig aanzien, te meer, daar men den Grave onder handtasting beloven deed, dat hy in het land zoude blijven. Oogenblikkelyk voldeed deze hieraan, heimelyk sidderende van vreeze wellicht, waaruit-alleen men verklaren kan, dat hy niet het minst in het belang zijns gunstelings heeft gedaan: 't ware erger nog, wanneer alleen onverschilligheid hiervan de oorzaak geweest kan zijn!

Daarna aan land komende was 't (gelijk COMMELIJN hiervan levendig verhaalt) overal volgepropt van menschen. De Graaf trad het eerst aan wal, en werd met de meeste blijken van genegenheid ontfangen; hy reisde naar den *Hage*, doch was genoodzaakt om zijn gunsteling in handen des volks te laten. De Heer van *Sandenburch*, een blik rondom zich slaande op die grimmige gelaatstrekken van zoo menig vijandigen bekende, van zoo

vele onbekende vreemden, maar met zoo luttel of geen vriendental daarby — mag wel den dood voor oogen hebben gezien. Men deed hem echter voorshands geen leed, maar plaatste hem in een wagen, en voerde hem, wel bewaakt, naar *Delft*. Zijne gemalin vergezelde hem.

Aan het einde der Choorstraat, op den hoek, achter de oude kerk te *Delft*, stond een steenen gebouw, sterker dan de houten woningen daar rondom heen, en het Steenhuis genoemd; derwaart werd BORSSELE in verzekerde bewaring gebracht.

Maar naauwlyks was deze toedracht der zake in *Holland* kenbaar, of van rondom stroomde eene verbitterde partij naar *Delft*, zoodat er dagelyks groot rumoer en oploop onder de Heeren en Edelen in *Holland* geschiedde, „ter oorsaak dat zy van dese verwoede WOLFARTS regeeringe (als al te zeer schattende en scheerende), wilden ontslagen sijn." Zoo duurde het kort, of het gemeen niet alleen, maar zelfs eenige aanstookende Edelen schoolden samen voor 't Steenhuis, razende en tierende, en roepende: dat men hun den verrader huns Heeren uit te leveren had, of dat zy anders het huis zouden aansteken en doen verbranden, met al wie daar binnen waren!

En die van binnen hielden daarop een kort beraad.

Maar hoe kort dat ook moge geweest zijn — Heer WOLFAERT an BORSSELE zal wel geen oogenblik in zijn leven hebben gekend, dat hem langer moet hebben geschenen dan dit, oordeelende over zijn leven en dood. En welk een dood! Hier was het geheel als by den Slotvoogd van den ouden *Haerlem* uit de legende: de wilde en dreigende kreten, de schorre vloeken en smaadwoorden, de tartende blikken en gebalde vuisten dier onafzienbare menigte, schilderen hem met een vreeselyk ruw, en toch maar al te levendig penceel, welk een dood hem wacht. De dood van den krijgsman?.... Dien vreest hy niet — neen: de dood van een hond, die onder stokslagen valt!.... En hy huivert in een; hy rilt by het denkbeeld van zulk een onteerend, zulk een dorperlyk einde.... en echter — daar is geen redding. Ook hier was

eene trouwe gade, die zijn leven trachtte te verbidden — men luisterde niet; toen wilde zy hem niet verlaten in zijn bangen nood: zy wilde met hem sterven — men weerde haar wech, men rukte haar van zijne zijde. Als een wilde orkaan, die immer dreigender werd, loeide daar buiten het gebrul des volks om hun offer; het oogenblik van den hoogsten nood was daar; één moest sterven of allen..... die ééne dan!.... IJlings werd de deur geopend, ijlings weer gesloten — en WOLFAERT van BORSSELE stond daar buiten... alleen, ongepantserd, ongewapend, en honderde vuisten die gretig naar hem grepen, die elkander woest het kanibalengenot bestwistten om het eerste by hem te zijn. Dolle kreten van woede en wraak — misschien een enkele van vreeselyk lichaamslijden — en toen was dat alles een verwarde hoop, samenpakkende en rondtuimelend naar één middenpunt.... waar een gruwzame moord geschiedde.

Weinige oogenblikken later lag er een onherkenbaar bloedig menschelyk overblijfsel op de plek, waar WOLFAERT van BORSSELE gevallen was.

Dat was het treurig einde van den staatsdienaar, die, geenszins ontbloot van gaven, waarmede hy tot heil zijns lands had kunnen arbeiden — door heerschzucht verblind, en niet vrij van begeerlykheid, zijne tegenpartij daardoor wapenen in de hand gaf, die hem doodelyk moesten worden. Gelukkig nog voor zijne erfgerechtigden, dat zyne schoonste goederen in *Zeeland* gelegen waren: zoo *Sandenburch* b. v. een kasteel in *Holland* ware geweest, het had zeker zijn einde gevonden onder de handen der wraakgierige gemeente, die (om met de zestiende eeuw te spreken) door de Edelen buiten spoor en aan 't hollen geraakte.

Onder de zeven kinderen, die WOLFAERT van BORSSELE uit zijn eerste huwelyk naliet, en waarvan eene dochter met Heer JOHAN van CULENBORCH gehuwd was, waren vier zonen: WOLFAERT en FLORIS, Ridders; NICLAES, uit wien de zijtak BORSSELE VAN BRIGDAMME ontstond, en FRANK, van wien

de BORSSELES VAN CORTGENE hunnen oorsprong rekenen, beiden Knapen.

WOLFAERT van BORSSELE, de Tweede, volgde zijn vader als Heer van *Veere*, *Sandenburch*, *Sanddijcke* en *Cleverskercke*.

Zijns vaders bezittingen waren echter aan *Holland* getrokken, of ten minste namens den Grave bezet geworden, en wilde hy nu zijne rechten handhaven, dan moest dit geschieden met het zwaard. Hy besloot er ook toe, en trok uit *Vlaanderen*, waar hy zich bevond, met eene, wellicht ook door zijn toedoen saamgebrachte vloot naar *Walcheren*, om er een inval te beproeven. De Jonker van HENEGOUWEN, WILLEM van *Oostervant*, de aantocht der Vlaamsche schepen vernemende, bracht oogenblikkelyk de Zeeuwsche vloot by een, en tastte den vijand in de nabyheid van *Veere* aan. Tot tweemalen toe werd er vinnig gestreden, maar de fortuin was Jonker WILLEM niet gunstig: hy verloor beide gevechten, en moest de wijk nemen naar *Middelburch*, waar hy zich versterkte. De Veerenaars, by den aanvang waarschijnlyk nog in toom gehouden door hunne Hollandsche bezetting, kwamen nu in opstand, en doodden den Grafelyken bevelhebber met de zijnen, waaronder zich ook Hollandsche Edelen schijnen bevonden te hebben. Nu openden zy hunne poorten voor den wettigen erfgenaam huns Heeren, en lieten alzoo den Vlamingen vrijen toe- en doorgang, waarmede het plan van inval volkomen gelukte.

Uit dankbaarheid misschien over het wel slagen van deze onderneming, schonk BORSSELE op dezen tijd eenige goederen aan de Abdy van *Eechoute*, te *Brugge*.

In den verwarden toestand des lands schijnt het hem ook geheel gelukt te zijn, om zich in het bezit zijner erfgoederen te handhaven, terwijl hy bovendien, met Grave WILLEM den Derde verzoend, ook door diens bemiddeling, en by tusschenkomst van den Utrechtschen Bisschop GWY, tot een zoen kwam met de Edelen, die persoonlyk of door hunne verwanten, hadden geleden by den opstand van *Veere*, aangeduid als eene „misdaet ende

broke, die daer gesciede ter *Vere*, in 't jaer ons Heren CIↃ.CCC. ende ene, in die weke voer Sinte Cruus daghe, ingaende Meye;" terwijl hy van zijnen kant zich liet bevredigen omtrent het aandeel, dat sommige Hollandsche Edelen aan den dood zijns vaders hadden.

Van nu voortaan is hy vermoedelyk den Grave getrouw gebleven, en zijn dood getuigt, dat hy niet alleen in vrede leefde met des Derden WILLEMS zoon en opvolger WILLEM den Vierde, maar dien ook, naar leenmansplicht en riddereere, bystond waar het noodig mocht zijn. Hy woonde den noodlottigen krijgstocht by, door WILLEM den Vierde in 1345 tegen de Friezen ondernomen, en waarvan in onze aanraking met verschillende oude Geslachten reeds meermalen gesproken is. Op dien treurigen Septemberdag, die het Grafelyk huis, en nog zoo menig Adelyk huis bovendien, in diepe rouwe dompelde, verloor ook de stam van BORSSELE twee wakkere telgen: WOLFAERT de Tweede, en zijn neef FLORIS van BORSSELE werden gevonden onder het groot getal lijken, dat Graaf WILLEMS al te grooten overmoed zoo bloedig betalen moest.

WOLFAERT de Derde van BORSSELE, Ridder, was een Heer, wien het belang zijner onderzaten wel degelyk ter harte ging. Overpeinzende, dat zijne goede stad *Vere* door de onrust der tijden, de opkomende tweespalt van Hoeksch en Cabiljaauwsch, wellicht zoude kunnen te lijden hebben, deed hy, ter voorkoming daarvan, het plaatsjen met muren omringen. De som van L 248 (het schild tegen 22 groot gerekend), tot opbouw dier muren benoodigd, betaalde hy uit zijne eigene middelen, en verzekerde zijnen wellieven Verenaren by gezegelden brieve, tevens voor zijne nakomelingschap verbindbaar, dat er nimmer van terugvordering dier som sprake zou kunnen zijn. Hy bewees alzoo een verstandig regent te zijn, zich bewust: dat de rust zijner onderdanen *zijne* rust, hunne welvaart *zijne eigene* welvaart was. Daarom deed hy nog meer, en wist, misschien wel na een vrolyken sint-Valentijns-maaltijd, in 1349 van Grave

WILLEM den Vijfde te verkrijgen, dat de inwoners van *Vere* en den noorder polder by opene brieve werden verklaard „tolne vry te vaerne" door alle landen, die lagen onder des Graven heerschappy.

Den 14^{en} Januari des volgenden jaars ontfing hy een nieuw bewijs der Grafelyke gunst, in een brief, door ERMERINS te recht „aanmerkelyk", genoemd, doch dan ook niet alleen, omdat daarin „de grensscheidinge en rechten dezer Heerlykheid juist bepaald worden", maar ook voornamelyk, omdat dit stuk weder een der veelvuldige bydragen is die bewijzen, dat onze oude Edelen nog wel iets meer wisten en deden, dan minne-, torniere- en wapenspelen te „hantieren."

„Wi maken kond ende kenlic," zegt de Graaf-Hertog: „dat wy Heere WOLFAERT van BORSSELE, onsen lieven neef, bekennen en verlien, dat sine vorders ende hi, ende sine nakomelingen van onsen vorders, ende van onsen lieven vrouwen en moeder, der Keiserinnen van Romen, ende van ons ende van onsen nakomelingen houdende is tot eenen rechten arfleen, vri van allen koste, alle dit naghenoemde goed, dat hier na geschreven staet, in den eersten, alle die arfnisse, tiende, ambocht, ghedykt ende onghedyckt, Zeedricht, Hazen, Coninen, en alrehande wilt, die daer nu es, of emmermeer aneworpen magh of comen, dat es buiten den ouden Zwene ter zeewaert in, die loopt door Zandyc-polre, ende alsoo vort streckende bezuden onsen vrouwen kercke in den Polre, die Heere Wolfaerds vader vornomt ute der zouter zee dikede, welke kercke die Heere Wolfaert vorseit, gemaekt, ende gesticht hevet, ende also vort lancs dien dike, op welcken die Heere Wolfaerd vorseit, eene mole gemaekt hevet, ende den ende den dyc daer binnen westwaerd, streckende an die zuut zyde lancs biden dunen tot Rikedane toe, also als men bi der porte van den Vulhove van dune hoofde dwaers dore die dunen in die zee rechte noort ghepeilen magh, welke vorgenoemde goed Heere Wolfaerds vorders vorschreven cochten ende wel betaelden tegen onsen vorders, Grave van Holland

ende van Zeeland, ende daertoe tagtig gemeten landts, liggende in dien Polre, daer die Broederen van den Duutschen huus in plagen te wonene, vort die veste, die woninghe te Zandenburch met den boomgaerden met al der arfnissen, ende den ambagt binnen den utersten oevre van der uterster graft alomme de woninghe, vort die veste te Vere, alomme havene, havegelt, ende havendyc, molen ende molenwater, van welcken molenwater dat Heere Wolfaert vorseidt ghedragen hevet een deel daer af, ende te lande gewonnen, ende alle die arfnisse, ambocht, hofsteden, ende renten, die binnen der vesten van der Vere gelegen is binnen den utersten oevre van der graft alomme die Vere" — enz.

Hoezeer Heer WOLFAERT alzoo wel reden had om den Grave erkentelyk te zijn, hield hy evenwel de partij van diens moeder, en betoonde zich steeds yverig Hoekschgezind. De afstand van *Zeeland* door MARGARETA aan WILLEM gedaan, maakte dezen echter tot wettigen Heer, en daarom droeg WOLFAERT ook hem, en niet der Keizerinne, zijn riddergoed *Dunebeke*, naby *Westhoven*, [1] op, waarschijnlyk om het alzoo te beveiligen tegen de macht van den Middelburchtschen Abt, die wellicht der Cabiljaauwschen zijde was toegedaan. Onbekend is het, of hy deel nam in den geweldigen scheepsstrijd, in 1351 naby zijne stad *Vere* voorgevallen; waarschijnlyk is het wel, en dan kan het zeer mooglyk worden geacht, dat hy in dien strijd gevallen is: zijn naam wordt later niet meer genoemd.

Zijne echtgenote, Vrouwe MARGARETA van ARNEMUDE, had hem vier kinderen geschonken, eene dochter en drie zoons, waarvan de oudste, WOLFAERT de Vierde, gehuwd met CATALYNA van der WOESTYNE, *Sandenburch* en *Vere* bekwam, maar ze, by kinderloos overlijden, omstreeks 1390, weder zijn broeder HENRIC naliet.

Ook van dezen bezitter, Ridder, zesden Heer van *Vere*, valt luttel meer te berichten, dan dat hy tweemalen gehuwd is ge-

---

[1] Zie Dl. I, blz. 137. Eerste Serie.

weest: eerst met MARGARETA van VYANEN, daarna met MARGARETA van NYENRODE, eene verwante zijner eerste vrouw. HENRIC, zijn oudste zoon uit het eerste huwelyk, volgde hem op, maar had slechts kort van zijn rijkdom genot; hy stierf spoedig, hetzij dan ongehuwd, of, zoo sommigen willen, verbonden met MARIA, Heer WOUTERS dochter van EGMOND; maar toch in elk geval kinderloos. Alzoo kwam de Heerlykheid op zijn broeder WOLFAERT, den Vijfde, die op den 26en Januari 1411 overleed, by zijne echtgenote HADEWY van BORSSELE VAN BRIGDAMME, omstreeks 1402 overleden, drie kinderen nalatende, AELBRECHT, HEYNRIC en MARIA.

HEYNRIC, de Vierde onder *Veres* Heeren van dien naam, wordt zijns vaders opvolger genoemd. Over zijne voogdijschap onstond een niet geringe oneenigheid, die eerst eindigde, toen zijne tante die in 1413 overdroeg aan den Graaf-Hertog, op wiens bevel Heer AERNOUT van CRUYNINGHE zich er mede belastte. Een dertiental jaren later toonde de wees, dat hy

Den ouden naam van zijn Geslacht
Niet zonder roem te voeren dacht,

want in den vermaarden strijd by *Brouwershaven,* kampende in het heir van FILIPS van BORGONDIëN, erkende de Hertog zijne betoonde dapperheid naar waarde, en sloeg hem, met andere Edelen, tot Ridder, „ter zelver plaetse, daer die bataylgie geschiede.[1] Drie jaren later trad hy in den echt met Heer OLIVIERS dochter van *Hemsrode,* Jonkvrouwe JOANNA van HALEWIJN, die hem weldra een zoon schonk, en vervolgends nog drie dochters. Schoon heldhaftig van aart, en Ridder door verdienste, was hy geenszins blind voor het maatschappelyk belang, en gingen hem vooral handel en scheepvaart ter harte. Op het jaar 1430 wordt van hem gemeld „hoe hy een voorbeeld aan zyne onderzaten was, in het voortzetten van den Koophandel; zoodat voor des-

[1]) Blz. 126. Zie ook Eerste Serie, Dl. I, blz. 161.

zelfs eigene rekening veele groote schepen werden getimmerd, en daarmede ten Oosten en Westen handel gedreven." Met zijn vermogen breidde hy tevens zijne bezittingen uit, en vermeerderde die onder anderen in 1434 met het Huis te *Scoten*, met alle erven daartoe behoorende; de Ambachts-heerlykheid van *Aemstelveen*, met renten en toehehooren; de Ambachts-heerlykheid *Nieuwer-Aemstel*, en de Ambachts-heerlykheid van *Sloten* en van *Osdorp*, met visscherij en alle toebehooren. Zoo werd de Zeeuwsche Opperhoutvester van *Holland* ook in het midden van dat Graafschap gegoed.

Intusschen bezigde hy zijne schepen niet alleen voor den handel: in den oorlog tusschen Hertog FILIPS en de Engelschen, voer hy met tal van vaartuigen het *Swin* in, den doortocht daarvan tusschen *Damme* en *Brugge* met staketsels sluitende, om dezer laatste, oproerige stad den aanvoer uit zee te beletten. Later, in 1438, toen de oorlog met de Hanzee-steden uitbrak, handhaafde hy als vlootvoogd den wassenden roem der Nederlandsche zeemacht zoo goed, dat zijne schepelingen bezems aan hunne masten konden voeren, ter bespotting hunner vijanden, die zy van de zee hadden wechgevaagd. Onder de schepen dezer vloot waren ook twee baardsen van *Vere*, door die stad als haar aandeel in de oorlogslasten geleverd; zy behaalden er niet alleen roem, maar ook voordeel by, want de Andwerpenaars, door Heer HEYNRIC begunstigd, schonken hem en den Verenaren weder het voorrecht van "te mogen commen vaeren, keeren ende wederkeeren, huer coopmanscap hantierende, vry ende onbelast." De vrees, dat *Vere* door dreigende zwelling van het *Diep* nadeel mocht ontfangen, en waartegen hy voorzorgen meende te moeten nemen, door de stad des noods van achteren uit te leggen, werd gelukkig niet bewaarheid; uit den vergunningsbrief, hem daartoe in 1439 door FILIPS geschonken, blijkt het, dat hy toen 's Hertogs Raad en Kamerling, en Rentmeester van *Zeeland* was. Hooger onderscheiding nog gewerd hem in 1445 te *Gend*, toen de Hertog aldaar kapittel zijner Orde van het Guldenvlies

hield, en hy opgenomen werd onder de Hollandsche en Zeeuwsche Edelen, daarby met de onderscheidende waardigheid dier Ridderschap bekleed.

Dat een man van het karakter, het aanzien, en de macht, als HEYNRIC VAN BORSSELE bezat, by de weder opvlammende tweespalt der Hoekschen en Cabiljaauwschen, het land zoû verlaten, »om veel onaangename omstandigheden te ontwyken, die uit die tweespalten daaglyks voortkwamen" — laat zich niet aannemen. Dat hy zich in 1445 evenwel in *Frankrijk* bevond, blijkt uit den post van »dertig schellingen," aan PIETER LANTSLOOT gegeven, by bevele van Vrouwe JOANNA, opdat hy naar *Frankrijk* zoû trekken, tot haren echtgenoot. Het volgende jaar droeg hy den tytel van Admiraal-generaal in *Frankrijk*, en hield zich te *Rijssel* op. Wellicht had hy eene zending van den Hertog aan KAREL den Zevende, of was hy dezen als hulp toegelegd. Eene ongesteldheid, die den wakkeren man in 1448 te *Brugge* overviel, was gelukkig van geen gevolg, en hy herstelde weder geheel.

Het beste bewijs van het aanzien en de grootheid, waartoe het Huis van BORSSELE VAN VERE thands gestegen was, is de huwelyksverbintenis van Heer HEYNRICS oudsten zoon WOLFAERT. Moge de Louwmaand van 1450 ook nog zoo dof en somber van gelaat zijn geweest — op den *Sandenburch* was er glans en vreugde in overvloed, en er werden groote toebereidselen gemaakt, want zoodra Heer LODEWIJC van s'CENGHEN met zijn vaartuig *Vere* binnenviel, zoû het hoogtijd zijn en feest, zoo heerlyk en schoon, als het nooit binnen de deftige muren gevierd was: — niet eene Edele Jonkvrouwe slechts, eene Baroenesse of Gravinne — neen: een Koningskind, een Princesse uit het Huis van STUART, een dochter van JACOB den Eerste en zuster van Koning JACOB den Tweede, MARIA, was de bruid die verwacht werd. Luid waren de jubeltonen die opgingen, toen zy eindelyk verscheen, de Vorstendochter, die haren bruidegom als huwelyksgift tot Grave van *Bouchain* verhief; en prachtig waren de feesten, als den jongen Edelman paste, die

reeds nu door de mildheid zijns vaders een jaarlyksch inkomen van zeshonderd negenenseventig pond te verteeren had, en wien in 't vervolg nog zoo groote goederen en tytels wachtende waren!

De jonge echtelingen bleven echter niet lang te zamen, want op den 11^{en} Februari, 1450, vertrok Heer HEYNRIC met zijn zoon WOLFAERT naar *Romen*, misschien ter vervulling eener gelofte, die in verband met den gelukkigen uitslag der hooge huwelyksplannen mag hebben gestaan.

Het volgend jaar was er niet minder feest, al werd er stilte geboden rondom de rustkoetse van Vrouwe MARIA: Heer HEYNRIC wiegde zijn eersten kleinzoon op den arm; van her- en derwaart werden de hooge vrienden en verwanten ontboden, en de fiere Graaf van *Charolois*, KAREL van BORGONDIËN achtte zich niet te edel om den jongen Grave van *Bouchain* ten doop te heffen, en hem zijn eigen naam te schenken.

Negen jaren later, 1460, was CHAROLOIS weder op den *Sandenburch*, maar vermoedde toen evenmin als de Edele burchtbewoners, dat het niet over lang meer duren zoû, eer een diepe kreet van smarte uit menigen boezem op zoû gaan. En toch was dat zoo. KAREL van BORSSELE, de dertienjarige, levenslustige student, wordt te *Leuven* plotselyk ongesteld, en sterft eer de zijnen hem nog weder hebben aanschouwd. Zijn lijk werd naar *Vere* gebracht, en in den grafkelder binnen het kasteel bygezet.

Daarmede hield het onheil niet van *Sandenburchs* zalen af. Op den 20^{en} Maart 1465 heerschte er niet minder verslagenheid, zoowel binnen *Vere* als binnen het kasteel, en het moet Heer HEYNRIC en diens gemalinne wel een zware taak zijn geweest, om hunnen diep geslagen zoon te troosten: WOLFAERT was geen vader niet alleen — hy was ook geen echtgenoot meer: hy was weduwnaaar; de zwarte kleur van den rouw was de heerschende in het kasteel — en het lijk van Vrouwe MARIA werd naast dat van den haar zoo kortelings voorgeganen zoon bygezet.

De Luyksche onlusten gaven beiden mannen weldra een zeker niet ongewenschte afleiding. Kon het rumoer van den krijg de stem des weemoeds van hun harte al niet stillen, het overstemde ten minste; en mocht dat al een treurige troost heeten — het was toch ook een troost. By de bestorming van het overmoedig *Dinant*, die door eene inneming en achtdaagsche plundering gevolgd werd, bevond Heer HEYNRIC met zijn zoon zich onder de Hertooglyke krijgslieden, en hun aandeel in de buit was niet gering, evenmin als hun aandeel in den strijd gering zal zijn geweest. Na de onderwerping der Luykenaars keerden zy naar den *Sandenburch*, „met veel kostelycke ende propere Juweelen, uit den Domkercke van *Dinant*, die zy ter *Vere* met grooter triumphe in die Groote kercke gebracht hebben, als 't Hooft van PERPETUUS, eenen grooten Metaelen Kandelaer, daer men vyf groote Keerssen op stellen mach, ende proper Juweelen van gulden Cappen, ende diergelycke."

Toen de Graaf van *Charolois* vervolgends daarop naar den *Hage* reisde, en er een schoone dagvaart hield, waren het niet alleen de schilden der Bisschoppen van *Metz* en van *Utrecht*, der Graven van *Brienne*, van *Nassau* en van *Gulik*, der Heeren van *Brederode*, van *Wassenaer* en van *Egmond*, die er ten herbergen uithingen — ook het volle blazoen van BORSSELE VAN DER VERE werd er gezien, en toonde alzoo, dat Heer HEYNRIC er mede tegenwoordig was.

En weder was hy in zijns Heeren dienst, krijg voerende tegen de heropgestane Luykenaars, toen de bode van *Vere* hem de treurige tijding bracht van het afsterven zijner gemalinne. Zy overleed op den 18en Maart 1467, beschreid en beklaagd door velen, vooral ook door de armen, die hare liefdadigheid hooglyk roemden.

Het geklank der wapenen bleef intusschen de afleiding van den grijzen held, en in 1469 riep hy weer zijne vasallen in Hertog KARELS dienst ten krijge. Met wat zwarigheden hy en zijns gelijken daarby evenwel soms te worstelen hadden, mag

blijken uit een ter dezer zake aan hem gezonden andwoord op zijne oproeping. Het adres was aldus:

Eerbaeren, Wysen, Voirsienighe Heere
Heynrick van Borselen, Grave van
Grantpré, Heer van der Veere, van
Zandenburch etc. Onser sonderlingen zeer gemynden Heere.

De inhoud luidde als volgt:

„Eerbaere, Wyze, Voirsienighe, sonderlinghe zeer gheminde Heer. Alsoe u belieft heeft an ons als u arme vryende te bescriven, om ons rede te maken als voir een glavye [1] ghestoffeert, ende drie scutten onder ons beyder om rede te wesen x dagen na vermanen ons ghenadigen heeren u bescreven. Soe ist lieve Heer, dat wy u zeer vryendelyk bidden, dat ghy u niet toernen en wilt, dat wy niet op gheseten en syn van enighen Paerden van Oirloge of scutten dair toe dienende, want uwe eerbairheyt onsen armen staet wel kent, ende des ghemeens arm Riddersceps ende lants manyere van Zeelant, om luttel pairde of geen houdende, alsoe onse manyeren van Oirloghen veel ghewoenlick zeyn te scepe of te voet te geschiene, mer onsen armen dienst wilt altoes tot uwer believen bereet kennen. Wy willen u gaerne ter belieften van onsen ghenadigen heere dienen, met iiij of vyf knechten, te harnassche na onsen armen vermueghen. Hiermede bidden wy uwe eerbairheyt, dat u believen wille, ons in gracien te nemen als uwe arme Dienairen, na olde ghewoonte van Ridder Rechte, ende ons arme ghebroederen niet spaerende in alles wes wy vermueghen, dat kenne God Almachtich die uwe eerbaerheyt altyt bewaere in lange saligen leven.

Lodewyck van Bloys ende Adriaen van Bloys ghebroederen, altoes tot uwer believen bereyt."

---

[1] Een glavie bestond, volgends VAN LOON, uit een Ridder met drie paarden, en tien schildknapen, vergezeld van twintig paarden en tien welgeboren knechten.

Intusschen behoefde Heer HEYNRIC op deze tijding niet verlegen te zijn: de Hertog had hem ook gelast, om acht oorlogsvaartuigen, te *Vere* uitgerust, en die uit het Kasteel van *Sluys* met geschut zouden worden voorzien, in gereedheid te houden — en hy was alzoo wel in gelegenheid om den paardenloozen Ridders een eervolle plaats te voet, op een der krijgsbodems te verschaffen.

Onder dit alles was de jonge WOLFAERT, die in den veldtocht van 1468 tot Ridder geslagen werd, het gemis van een hart dat hy kon beminnen, moede geworden, en nu kwam er in 1469, te midden van het krijgsgewoel, weder vreugde en vrolykheid op het kasteel. HEYN de Bode ontfing twee schellingen en elf duiten, en hy ging en toog rond in *Zuyt-Bevelant* en in *Borsselen*, om zijns Heeren vrienden en verwanten te noodigen en te vermanen, „dat zy comen zouden ter feeste van minen Heere van BOUCHAIN" [1].

Heer WOLFAERT huwde ten tweede male, weder met eene Jonkvrouwe van hoogen bloede: CHARLOTTE van BOURBON, dochter des Graven van *Montpensier*.

En al was nu de Edele maagd aan Fransche pracht en weelde gewoon — haar bruidegom behoefde zich niet te schamen om haar in te leiden in het huis zijner Zeeuwsche vaderen, en haar rond te voeren in den burch, die voortaan haar verblijf wezen zou.

Laat ons mede het trotsche gebouw in oogenschouw nemen, en, terwijl zy wandelt aan de hand haars Edelen verloofden, met den stillen glimlach van genoegen op het gelaat, en gevolgd van een schoonen stoet, ons te vreden houden met het geleide van den wakkeren Verenaar JACOB ERMERINS.

Van Mijns-Heeren-poorte voert u uit de stad *Vere* een weg

---

[1] Het zakgeld, waarmeê de bode op reis toog, schijnt in 't oogloopend gering; maar men herinnere zich ter beter verstande daarby, dat zulk een boodschapper aan elke burcht en huizinge die hy aandeed, goed onthaald werd, en een bodenloon of fooi ontfing.

derwaart, die weerzijds van hooge en statige eiken belommerd is, totdat ge aan de buitengracht, langs een steenen brug van twee bogen, den overgang verkrijgt op een houten valbrug, die, tusschen twee torens, door een hoogewelfde poort en portierswoning den toegang verschaft op een ruim voorplein, waar ge ter rechter en ter linker hand verschillende huizingen voor de hofbedienden, waarschijnlyk ook de paardenstallen, ontwaart. Recht door wandelende, nadert gy de binnengracht van het kasteel. Tot dit gebouw treedt ge weder over een steenen brug, van drie bogen, en een valbrug tusschen twee ranke torens, en bevindt u thands in een ruime voorzaal, waarin ge rechts en links de toegangen tot een aantal vertrekken ziet [1]. Die vertrekken ter linkerhand worden besloten door een zwaren hoektoren, naar men meent tot gevangenis dienende, waaraan zich de huiskapel en nog een gebouw van twee verdiepingen, die het begin der andere zijde uitmaken, aansluiten, allen binnewaart het uitzicht hebbende op het ruime plein, even als de twee kleine torens en het dwars-gebouw aan de achterzijde; alles hetwelk, met nog een zwaren hoektoren en eenige mindere torens en hooge gebouwen aan de rechterzij, een statig verblijf, en het geheele en eigendlyke kasteel vormen.

Daar binnen vindt ge rijkdom van vertrekken, waaaronder vele, naar hun byzonder gebruik, ook byzondere namen dragen, als daar zijn: de Rekenkamer, Mijns Heeren kamer, Mijns Heeren des Baliuws kamer; de Kinderkamer, Mijner Vrouwe kamer; der Jonkvrouwen kamer; des Hofmeesters kamer; de Kokskamer; de Bottelrye; de Oude sale; de Boekerye, enz. Daar buiten gewaagt men u ook van: het Valkenhof, het Wagenhuis, den Kruidhof, en van meer dan één boomgaard.

Door eene poort aan de linkerzijde treedt ge weder over een steenen brug naar de kollegiale kerk of kapel, van een spits

[1] Men denke hier aan de inrichting der groote zaal op het Binnenhof in *'s Gravenhage.*

klokketorentjen met een klok voorzien, en die ook nog van de stads zijde door een poort en over een steenen brug kan worden bezocht.

Aan de rechter of noord-zijde van het kasteel voert een vooruitspringend, getrapgeveld poortjen over een ophaalbrug en twee steenen bogen naar een terp of heuvel, die, met hagen en wandelpaden bezet, op de kruin een ruim groen priëel draagt, waaruit ge een onbeperkt gezicht kunt genieten over de stad en het land aan de eene, over de wijde zee aan de andere zijde. Misschien bevindt zich onder dezen, nog binnen de kasteelgracht gelegen heuvel een ijskelder, maar zeker zegt men, dat hy een bergplaats van buskruit in zich bevat.

De gracht, waarin zich niet weinig blanke zwanen en andere watervogels verlustigen, is aan drie zijden omzoomd met breede grasperken, die allen weder besloten zijn in galerijen en steenen gebouwen, verblijf- en bergplaatsen van mindere bedienden, van vee, gereedschappen, en dergelijken.

Ook van den Gapingschen weg heeft het kasteel nog een schoonen opgang over een steenen brug van drie bogen, ter linkerhand met galerijen, torens en schietgaten gesterkt.

En nu nog zuidwaart van het gebouw het park, waar ge herten en rheeën ziet grazen, en in welks hoog geboomte, zoowel als in dat der daaraan palende bosschen, overvloed van reigers, fazanten, en andere vogelen zich uw oog ontschuilen — en gy hebt met uw vluchtig bezoek zeker een niet geringen dunk van het aanzienlyk ridderverblijf opgevat.

Het jaar 1470, hoe onrustig het mocht zijn, bracht toch ook blijde beweging op *Sandenburch*: niet alleen omdat er op den 10^{en} Mei de vorstelyke gestalte van Hertog KAREL den Stoute werd begroet in de hooge zale, feestelyk onthaald als vereerde gast, en de nacht doorbrengende op het kasteel, eer hy weder te rug voer naar *Middelburch*, van waar hy kwam;— niet alleen omdat de goede Bisschop van Luyc, LODEWIJK van BOURBON, der Edelvrouwe hooge bloedverwant, binnen de muren

kwam en er toefde — maar omdat hy er kwam als gevader en doopheffer van „Mijnsheeren kind van Bouchain." Vrouwe CHARLOTTE had haren echtgenoot een kind geschonken, een zoon — en in dien erfgenaam bloeide de hoop op de toekomst van het Geslacht weder op.

Het was den vader noch den grootvader echter gegund, om rustig het geluk des huizes te genieten: plicht riep hen elders. Graaf RICHARD van WARWICK, de geheime bondgenoot van *Frankrijk*, schuimde op de Hollandsche en Zeeuwsche stranden, en deed er den handel veel nadeel. Dat moest worden beteugeld. Daarom moest de grijze Admiraal nog eenmaal weder vegen, en trok met acht-en-dertig schepen op den vijand los. WARWICK deinsde oogenblikkelyk, en week naar *Frankrijk*, om zich te versterken; maar de Zeeuwsche held bleef hem in het kielzog, maakte hem het binnenloopen der *Seine* onmooglyk, en joeg hem naar de Normandische kusten. Hier verliet de Engelsche bemanning hunne vaartuigen, en stoof den wal op; maar Heer HEYNRIC zettede het met de zijnen mede oogenblikkelyk naar land, waar hy in eene hevige schermutseling den Engelschman geheel versloeg, en hem eene menigte volks verliezen deed. Toen de verwinnaar weder wech voer, moest WARWICK het ongewroken aanzien, dat zy zijne vloot in brand staken, met uitzondering van tien der schoonste schepen, die als buit medegevoerd, en den 2en Juli triomfantelyk in *Zeeland* werden binnen gebracht. De Koning van *Engeland* betoonde zijn erkentelykheid, door Heer HEYNRIC tot zijn Raad en Kamerling te benoemen, en diens schoonzoon GRUYTHUYSEN [1] tot Grave van *Winchester* te verheffen, terwijl de stad *Vere* daarenboven nog byzondere handelsvoorrechten ontfing.

Maar al was nu de uitslag dezer ondernemingen nog zoo roemryk — toch moet het (om met ERMERINS te spreken) den Verenaars zorgelyk zijn geweest, telkens hun grijzen Heer zich

---

De Stadhouder LODEWIJC van BRUGGE, Heer van GRUYTHUYSEN, Prince van STEENHUYSEN, Ridder van het Guldenvlies, was gehuwd met MARGARETA van BORSSELE, Heer HEYNRICS oudste dochter.

in het gevaar te zien begeven; toch moet het zijnen kinderen angstig te moede zijn geweest, telkens wanneer zy hem uitgeleide deden tot aan het veergat, vanwaar wind en stroom hem aan hun oog ontvoerde. De stadsklerk moge koeler harte zijn post hebben geboekt:

„Item betaelt by bevele van Mevrouwe Bouchen xxj gesellen royers die mitter baerge royden min Heer en min Vrou van Bouchen by mynen Heere van der Vere doe hy in de reyse voer vij Schill. Gr...."

Mijnheer en Mevrouw van BOUCHAIN zullen niet zoo koel van hun uitgeleide te rug gekeerd zijn.

Intusschen werden die bemoeiïngen van oorloge ook wel afgewisseld door samenkomsten van vrij minder bloedigen aart. In het begin van 1473, by de plechtigheid der verheffing van Heer JAN van CHIMAY tot de waardigheid van Baanderheer en Grave, bevonden zich onder de daar verzamelde Edelen ook twee hooge mannen, gedoscht in „sanguyne bonte mantels en bonte bonetten, als Graven plegen;" en wanneer een vreemde vragen mocht wie zy waren, ontfing hy ten andwoord: „De Graaf van GRANDPRÉ met zijn zoon, den Grave van BOUCHAIN;" alzoo de Heeren HEYNRIC en WOLFAERT van BORSSELE, wier tegenwoordigheid den feestijne waarlyk wel eere mocht doen:

Ook by het kapittel der ridderorde van het Guldenvlies, op den 2^{en} Mei des zelfden jaars gehouden, schijnt Heer HEYNRIC nog tegenwoordig te zijn geweest; maar daarmede moet zijn openbaar leven zich ook ongeveer hebben besloten.

Den 17^{en} Maart des volgenden jaars was er groote rouwe op het huis, en in menig harte nog daar buiten: Heer HEYNRIC had het tijdelyke met eeuwige verwisseld, en was, „oud van dagen en zat van onruste," een hoogeren vrede ingegaan.

Hy liet een beroemden en beminden naam achter. Hy was de grootste en gelukkigste Heer, die den *Sandenburch* bewoonde. Zijne stad *Vere* droeg ruime vruchten van zijn gezach en vermogen: haar bloei, koophandel en zeevaart namen daaglyks

toe, zoowel als hare voorrechten; zoodat zijne nagedachtenis by alle Verenaars in zegening moet zijn en blijven. [1]

Heer WOLFAERT kwam alzoo in het bezit der uitgestrekte goederen zijns vaders: het Graafschap *Grandpré*, in *Champagne;* de Heerlykheden *Vere*, *Vlissingen*, *Westcappel*, *Falaix*, *Haemsrode*, *den Aggere*, *Schoten*, *Aemstelveen*, *Nieuwer-Aemstel*, *Sloten*, *Bergen* in *Kennemerland*, *Biggenkercke*, *'s Gravenpolder* en meer andere Ambachten in *Walcheren*, *ZuidBeveland*, enz. en nog daarenboven vele tienden en loopende landen. Een rustig bezitter van dit alles was hy gants niet, en zijn vaderlyke stamburcht zag hem te weinig binnen hare schoone verblijven. Te land en ter zee was hy een getrouw dienaar van Hertog KAREL, en mede niet minder van diens dochter, Hertoginne MARIA, die hem het ambt van Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, door vrijwilligen afstand zijns schoonbroeders LODEWIJC van BRUGGE opengevallen, opdroeg. In deze betrekking lag hy nog in het zelfde jaar zijner aanvaarding, 1477, by het naderen van den winter, voor het kasteel van *Schagen*, en bedwong er Heer AELBRECHT, den Tweede, wiens gewelddadige handelingen de tusschenkomst van het hooger bestuur noodzakelyk maakten. Ik durf niet beslissen, of de tijding, hiervan op den *Sandenburch* gekomen, met onverdeelde vreugde is genoten, en of er toen misschien niet reeds van verre de schaduwe werd gezien der wolk, die weldra boven het kasteel hangen zou. Dit ten minste is zeker, dat smart en rouwe er reeds weer spoedig hun intrek namen, want op den 14[en] Maart 1478 weende de jonge LODEWIJC van BORSSELE by het lijk zijner geliefde moeder, en was Heer WOLFAERT ten tweede male weduwnaar.

De onderscheiding, hem nog dat zelfde jaar weervaren door de gunst van MAXIMILIAAN, die hem de ridderorde van het Gulden-vlies omhing, moge hem de fronsen in het voorhoofd voor een korte wijle hebben geglad — hy had al te spoedig weder

---

[1] ERMERINS.

reden om het te rimpelen, en zijn burchtkapellaan zal wel niet noodig hebben gehad hem een wijdluftig sermoen te houden over het vluchtige van het geluk, en het ydele van vorstengunst. Behoefde hy dat soms nog — zijne eigene ervaring bewees het hem onweêrsprekelyk. De glans der nieuwheid van het goud zijner Vlies-orde had nog ter naauwernood het waas van frischheid verloren, toen de Magistraat van *Vere* een schrijven van hem ontfing:

„Baillue ende ghy Borchmeisters alle tsamen, Ic late u weten, dat myn begheren is, dat myn Dochter hier by my comme, ende dat men se sende mit al dat baghage dat tScepe gedaen is, en dat hoe eer hoe liever. Voirt doet alle diligencie dat die Scepen ter zee commen mueghen, ende dat ghy altyd wel toe ziet. Ic hope hier tbeste te doene, voirt sout wel van mynen advise wesene, datmen alle nachte scickte en sonde iiij of vyf ghesellen van de *Vere* boven upt Huis, om daer te waken, want des daeghs geen noet en is, dus wilt all omme tbeste doen. God zy met U. gescreven te Rotterdam, den xxixsten dach in Julii A°. lxxix.

WOLFART."

Alzoo bleek hy te midden der onrust, veroorzaakt door het opvlammen der partyschap, en die hem van *'s Hage* naar het beter versterkte *Rotterdam* deed wijken, niet minder een zorgend vader voor zijne dochter, dan een zorgsaam regent voor het hem toevertrouwde gewest. In dien tusschentijd schijnt hy zijn zoon LODEWIJC verloren te hebben, zoodat zijne dochter ANNA, van wie hier boven sprake is, den naam van Erfdochter voeren kon. Dit een en ander, met stoffelyke verliezen daarby, en nog daarenboven de voor hem, als Hoeksche, onaangename gewaarwording dat MAXIMILIAAN de Cabiljaauwschen begunstigde, deed hem zijn ambt als Stadhouder nederleggen, dat nu overging in handen van Heer JOOST van LALAIN. Hy liet *Rotterdam* in bewaring van Heer JORIS, bastaart van BREDERODE, en keerde naar zijn kasteel van *Vere* te rug, 1480.

Maar ook daar vervolgde hem de onrust. MAXIMILIAAN, door de vijanden van den Borsselschen Huize tegen hem opgezet, trok in *Zeeland* een legermacht samen; en het zou tot een beleg van stad en kasteel gekomen zijn, wanneer de Overste PETIT-SALIZAR, de wakkere Fransche balling, den Aarts-Hertog omtrent WOLFAERTS aart en gezinning niet tot betere inzichten had weten te brengen. MAXIMILIAAN toog daarop met vrede naar *Vere*, waar hy eerbiediglyk door Heer WOLFAERTS bastaert-broeder PAUL, der stede Baliuw, ontfangen werd, want WOLFAERT was met zijne drie dochteren naar *Gent* geweken, en verbleef daar, tot hy weer veilig aan zijne eigene schouwe zitten kon.

Maar ook daar weder was het verdriet hem ter zijde. Heer WALRAVEN van BREDERODE had eene innige genegenheid voor Jonkvrouwe MARGARETA, WOLFAERTS tweede dochter, opgevat, maar, zoo 't my toeschijnt, geenszins door haren vader begunstigd. De vurige jonge Edelman maakte een einde aan zijn verdrietigen toestand, door de Jonkvrouwe te ontvoeren, waardoor Heer WOLFAERT tot toestemming in het huwelyk gedwongen werd, en zijne dochter vervolgends de Ambachts-heerlykheden *Aemstelveen*, *Sloten*, *Sloterdijk* en *Osdorp*, en waarschijnlyk ook *Riedetkercke*, tot bruidschat schonk.

In dat zelfde jaar 1481 had er op het schoone kasteel een ander trouwfeest plaats, dat gewis met meerder pracht werd gevierd, schoon het niet zeker is, of het Heer WOLFAERTS goedkeuring meer dan het vorige wech droeg: het was de echtverbintenis zijner Erfdochter ANNA, met Heer FILIPS van BORGONDIËN. De schare der Edelen, by dit feest tegenwoordig, was niet matiger in 't drinken, dan men dat op dien tijd in deze landen (de oude drinklanden genoemd!) gewoon was; en om recht veel te kunnen genieten, en by den stouten dronk steeds dorstig te blijven, vermengden zy den wijn met zout. Dat liep niet goed af, en eer de bruid nog Vrouwe was, was er reeds op het feest een lijk. De Abt van *Egmond*, NICLAÈS van ADRICHEM, een al te kloek drinker, en daarom in *Holland* onder den

13

schimpnaam van „dronken-Claesjen" bekend, gaf zich thands in deze zwelgerij met volle onmatigheid toe. Toen de wijnkamp op 't hoogst was, verwijderde hy zich een oogenblik, maar bleef zijnen lustigen drinkgenoten te lang weg. Hy moet te rug komen, hy mocht zich niet onttrekken en alzoo den kamp opgeven! dus joelden zy. Men zocht, en men vond hem, zittende — maar dood. Het moet een akeligen indruk op die feestelingen hebben te weeg gebracht! [1])

Hoe hoog Heer WOLFAERT van BORSSELE in de schatting van 's lands voornaamsten in *Vlaanderen* moet hebben gestaan, blijkt daaruit, dat hy in 1482 door hen werd gekozen onder de voogden over den jongen Hertog FILIPS (later de Schoone bygenaamd) die zijne moeder door een ontijdigen dood verloren had. Hoe onaangenaam dit den Aarts Hertog moest zijn, werd door den Zeeuwschen Edelman wel begrepen, want hy schijnt in de maand Augustus van dat zelfde jaar in *Vlaanderen* krijgsvolk te hebben doen werven. Twee jaren later deed hy dat op nieuw, zoodat het in de stad en op het kasteel niet ontbrak aan baardige, geharnaste gestalten. Ook deed hy om dezen tijd vele vertimmeringen en herstellingen aan zijn kasteel, die wel met eene versterking daarvan in verband mogen hebben gestaan. Maar dat mocht hem niet veel baten.

Onder schijn van bezorgdheid „jeghens die Vlamingen ende andere myns genadigen Heeren vianden," kwam Heer JAN van GRUNINGHE, Heer van *Pamele*, op Palm-avond, 1485, met omstreeks 520 Duitsche knechten binnen de stad, om haar te bewaren — op koste van Heer WOLFAERTS inkomsten, waaruit de

---

[1]) Hoewel JOANNIS à LEYDIS, en anderen met hem, dit voorval op Heer WOLFAERTS bruiloft brengen, toont ERMERINS duidelyk genoeg aan, dat dit toen niet kan hebben plaats gehad, en bewijst daarentegen het verblijf des Abten van *Egmond* te *Vere* in dit jaar uit de stedelyke rekeningen: „den Abt van Egmond geschonken by bevele van mynen Heere iiij poort Kannen Wyn, facit iiij Schell. Gr."

betaling moest worden gevonden. Ja zelfs, schoon het met geene volkomene zekerheid kan worden bewezen, schijnt het toch uit eene samenvoeging van historische opgaven te moeten worden opgemaakt, dat hem zijne Heerlyke goederen in *Zeeland* zijn ontnomen, en het bezit daarvan in 1486 is opgedragen aan zijn schoonzoon FILIPS van BORGONDIËN, zoon van den grooten Bastaard van BORGONDIËN, ANTONIE, den aan het hof van Hertog KAREL zoo beroemden CREVECOEUR. Is dat zoo, dan heeft WOLFAERT er niet lang verdriet van gehad, en dan mag het ook wellicht hebben bygedragen tot het ontstaan der kwijnende ziekte, die hem op den 29en April, 1487, uit het leven rukte. Uit de stad *Gent*, waar hy overleden was, werd zijn stoffelyk overschot plechtiglyk naar zijn kasteel van *Sandenburch* gevoerd, en aldaar in de kapel, aan de zijde zijner vaderen, bygezet.

De somberheid, door deze gebeurtenis op het kasteel gebracht, werd in het volgende jaar weder afgewisseld door eene uitdrukking van vreugde, die er algemeen werd gedeeld: Vrouwe ANNA was eene dochter geboren. Dat gaf reeds vrolykheid binnen de muren van het Grafelyk verblijf; maar dat ook de Magistraat van *Vere* er over verheugd was, dat kon FRANSKEN de Bode getuigen, want hy had er, voor het brengen der tijding, twintig schellingen ontfangen.

Mochten Heer FILIPS en zijne gade, natuurlyk, het verlangen naar een erfzoon koesteren — ook die wensch zag zich reeds een jaar later, 1489, binnen *Sandenburch* vervuld, en toen was de vreugde der Verenaars ook uitbundig. MAERTEN de Timmerman arbeidde drie dagen om er de stellaadjen en vuurtonnen, en wat daar by behoorde, op te slaan en in orde te brengen voor 't stadhuis, en toen was het twee dagen achter een feest: lustig beierde de koster de klok, en bliezen de trompers op hunne trompetten; de straten waren vercierd en feestelyk toegesteld op 't schoonste, de Kerkstraat bovenal; 's avonds vlamden de smeerpotten en teertonnen, en het was in

het geheel zoo vrolyk en zoo schoon in de stad, dat men er op het kasteel niet van zwijgen kon, zoodat zelfs de peter des jonggeborenen, „Mynheer van RAVESTEYN, ende Mijnheer van BEVEREN mit Done MARIE" in de stad kwamen, „om de feeste te zien:"

Om de poorters te zien woelen
  Op de straat en 't marktveldplein;
Om ze juilend te zien joelen,
  Allen vrolyk, groot en klein.

Om de vlammen te zien spelen
  Van de teerton en den pot
Op het tuimlen en het spelen
  Van den schalknar en den zot.

Om de gevels te zien glansen
  Van het flikkrend sparrengroen,
Van de blinkende eikenkransen
  En het bonte bloemfestoen.

Om de vreugde te zien gloren
  Op der poortren gul gelaat,
En hun lustig lied te hooren,
  Op een oude kreupelmaat:

„Om Borgonjen en om Vere
  „Moeten wy samen vrolyk zijn
„Hopsa! van den jongen Heere
  „Laat ons drinken bier en wijn!"

„Laat ons vrolyk de metten lezen
  „Van den biere en van den wijn!
„Want het moet gezongen wezen!
  „En het moet gedronken zijn!"

De gelukkige moeder leed in 1498 een zwaar verlies als gade: Heer FILIPS overleed te *Brugge*, en moest de verzorging hunner kinderen aan haar alleen overlaten. Men moet erkennen, dat hare gedachten zich daarmede wel ernstig bezig hielden, wanneer men vindt aangeteekend, dat de jonge ADOLF het onderwijs genoot van den oudste der Zeeuwsche schrijveren, CORNELIS BATTUS, niet alleen, maar zelfs van ERASMUS, die zich daartoe in 1499 eene wijle binnen het kasteel ophield. Andere merkwaardige personen vertoonden zich daar het volgend jaar: FILIPS van OOSTENRIJK bracht met zijne gemalin JOHANNA (die later den treurigen bynaam van „de Waanzinnige" bekwam!) een bezoek aan zijne edele verwante, en het zal er hun niet aan een waardige ontfangst en een schoon onthaal hebben ontbroken.

Eenigen tijd daarna huwde Vrouwe ANNA ten tweedemale, en wel aan Heer LODEWIJK van MONTFOORT, een Edelman uit het beroemd geslacht van dien naam, en die in 1503 als Heer van *Vere* werd gehuldigd, maar reeds den 10en November 1505 overleed.

Dat was niet de eerste ramp, waarover de edele Vrouwe in dat jaar had te treuren: op Zondag van Halfvasten, 2 Maart, onder de vroege uchtenddienst, zagen die van *Vere* een buitengewoon dikken rook binnen de muren van het kasteel opstijgen en de vrees dat er brand mocht zijn, werd weldra bevestigd: eerst ten elf ure gelukte het om den voortgang der vlammen te stuiten, maar toen was de schoone galerij reeds afgebrand, en vele kostbare zaken en zeldzaamheden waren daarby verloren gegaan.

Daarmede had het onheil zijn eersten vinger aan de schoone muren gelegd, en ging ze nu voortaan ook in het oog houden, schoon men dat daar toen nog luttel vermoedde; in 1515 was er zelfs nog weder een schoon en geruchtmakend feestijn, ter gelegenheid van het bezoek des jongen Hertogs KAREL van OOSTENRIJK, die zijn huldigingstocht deed. Ook Vrouwe ANNA beleefde nog niets van de gebeurtenissen, die als zoovele langsame, maar ze-

ker treffende mokerslagen op heur erfelyk verblijf zouden neder vallen: zy overleed er op den 8en December 1518, en het grafgewelf in de kapelle ontfing in heur stoffelyk overblijfsel dat der laatste afstammeling, in rechte lijn, der BORSSELES VAN DER VERE.

Zy liet den roem na, „van heusch, wijs, en van zeer veel beleid te zijn geweest," en ERASMUS schreef haren lof in zijn tractaat van „de drie Annen."

Heer ADOLF van BORGONDIËN, reeds eenigen tijd gehuwd met Jonkvrouwe ANNA van BERGEN, bracht nu de Borsselsche goederen aan een nieuw stamhuis, en nam op *Sandenburch* zijn familieverblijf, waar hy in 1523 den verdreven Koning CHRISTIAAN van *Denemarken*, met diens gemalin en drie kinderen, ontfing en acht dagen lang hoffelyk verblijf schonk.

Daarmede was het bezoek van hooggeboren gasten op het kasteel echter nog niet ten einde. De Keizer zelf vertoefde er een nacht, toen hy in 1540 de stranden en zeeweringen van *Walcheren* in oogenschouw nam. Ook zijne zuster, de Landvoogdesse MARIA, hield er zich in 1547 op. Toen was het echter noch Heer ADOLF, noch vrouwe ANNA, die de hooge gasten ontfing. Na een leven vol onvermoeide werksaamheid voor zijn Hertog en Keizer, zoowel als voor zijne eigene onderzaten en voor *Zeeland* in 't algemeen, waar hy veel tot verbetering van dijkwerken toedroeg, was hy door eene sleepende ziekte aangetast geworden, die hy te vergeefs op Vlaamschen bodem meende te kunnen ontvlieden. Op den 7en December 1540 overleed hy te *Beveren*, en den 18en Januari daaraanvolgende werd zijn lijk, met niet minder rouwe dan plechtigheid, „op *Sandenburch* ter eeuwige ruste bezorgd."

Daar stond zijn lijkkist slechts maar weinige maanden in eenzame verwijdering van haar, die hem in zijn leven de meest naaste was geweest: Vrouwe ANNAAS gestel, reeds sedert twee jaren ziekelyk, was tegen den schok van het verlies niet bestand, en al de kunst van haren trouwen lijfarts JASON van PRAET

kon niet voorkomen, dat heur zielloos stof weldra aan de zijde van dat des beweenden echtgenoots werd bygezet.

Sints was hun zoon MAXIMILIAAN in het bezit der ouderlyke goederen opgevolgd, en had, in Mei 1542, des Hertogen dochter van *Aerschot*, Jonkvrouwe LOUSE van CROY als zijne echtgenote op het kasteel gebracht. Zy waren het alzoo, die in Maart van het jaar 1547 de Koninklyke Landvoogdesse onthaalden — en daarmede weder een steen aanbrachten tot verval van het prachtige kasteel, hoewel het uiterlyk tot vermeerdering van aanzien scheen te strekken. Reeds Heer ADOLF had geleefd, als een Heer van zijn afkomst, tytels en waardigheden dat meende te moeten doen, en door het voeren van een rijken staat, die wel een kleine hofhouding heeten mocht, zoo groote uitgavèn gedaan, dat hy in niet geringe schulden geraakte; Heer MAXIMILIÁAN, even als zijn vader 's Keizers Admiraal van der zee, en Ridder van het Guldenvlies, nog daarenboven weldra Stadhouder van *Holland*, en vervolgends (1555) niet meer slechts Heer, maar Markgraaf van *Vere* en *Vlissingen*, ging voort met op kostbaren voet te leven. En terwijl hy op zijn kasteel nu den Prins van *Piemont* onthaalde, en in dat zelfde jaar, 1549, het huwelyk zijner oudste zuster JACOBA met Heer JAN van GRUNINGHE deed vieren; dan Koning FILIPS den Tweede, 1546, of de Hertoginne van *Lotharingen*, 1557, vorstelyk ontfing, ook zelfs te midden van dure tijden, geraakte hy dieper in schulden. Belangrijke geldelyke geschenken, als hem eenmaal, in 1550, door de Staten van *Holland* („over mits hy een seer goedt Heer was, ende den Landen menige diensten godaen hadde, ende noch willigh ende bereydt was meerder te doen") tot een „gratuiteyt ende propine" werden aangeboden in dertig duizend Carolus gulden, of door den Koning FILIPS in tien duizend gulden, konden zijn geschokt vermogen zoo min herstellen, als zoo menige rijke buit, door zijne zeelieden in *Vere* binnen gebracht. Toen hy op den 4^{en} Juni 1558, in de kracht zijns levens, op zijn kasteel overleed, liet hy den roem na, van een wakker, beleidvol, goed Heer

te zijn geweest, maar al te lichtzinnig en te „grootmoedig" in het behandelen van geld.

Zijner kinderlooze weduwe besprak hy wel een jaargeld van *f* 6000 uit zijne goederen, benevens de uitkeering der nog onvoldane huwelyksgifte van *f* 50,000, en het vruchtgebruik van zijn kasteel *Sandenburch*, maar dit alles is, met uitzondering van het laatste, gebrekkig nagekomen. Hy had zijn neef MAXIMILIAAN van HENNIN (later Graaf van *Bossu*) tot zijn erfgenaam benoemd, en diens vader Heer JAN van HENNIN, de rechten zijns zoons handhavende, stelde zich in 't bezit van het Markgraafschap en der overige bezwaarde bezittingen.

Vrouwe LOUISE bleef den *Sandenburch* bewonen. Zy zal de inkomsten van dit goed wel voor zich-zelf hebben noodig gehad tot haar onderhoud, en alzoo weinig of niets ten koste hebben kunnen leggen aan herstellingen of onderhoud; zelfs gist men niet zonder grond, dat zy tot heur tweede huwelyk, met Heer JAN van BORGONDIËN, Heer van *Froymont*, en eenigen tijd Goeverneur van *Namen*, wel uit oorzake van geldelyk belang kan zijn overgegaan.

De toestand van het roemruchtig kasteel verbeterde er intusschen alles behalven op, en de vuist der vernietiging klopte er met fellere slagen op de poort. Uit eene verklaring van Jonkheer JERONIMUS de ROLLE, Baliuw, en HENDRICK ZOMER, Burgemeester van *Vere*, den 29 December 1571, ter requisitie van Jonkheer ARENT van DORP, kurator in den boedel des Markgraafs, gegeven, blijkt: dat sedert de Heer van *Froymont* er het bewind had gekregen, het wild in de bosschen te niet was gebracht; vele boomen, zoo in het park als rondom het kasteel, waren afgehouwen, en de stallen in verval gekomen, zoodat het kasteel voor meer dan twee duizend gulden aan inkomen was verachterd.

Het volgend jaar, 1572, ging het, ook buiten FROYMONT, nog erger. *Vere* viel het Spaansch bestuur af, en op *Sandenburch* werd een Fransche krijgsbende gelegerd, om de stad tot voor-

post te dienen, en den vijand van daar verwijderd te houden. Op welke wijze deze vreemdelingen er huis hielden, kan daaruit blijken, dat by den aanvang der onlusten de kapelle van het kasteel is afgebroken, en ten jare 1573 alle boeken, rekeningen en andere papieren en charters binnen de kerk van *Vere* zijn gebracht, „alsoo de soldaten de Rekencamer opt voorn. Casteel opgebroken hadden."

Toen BLOIS VAN TRESLONG het kasteel in dezen toestand weder naby kwam, mag den wakkeren zeeman wel een traan langs den bruinen wang zijn gegleden, wanneer hy zich de dagen herinnerde, toen hy er getuige en deelgenoot was der grootheid en weelde, en er met anderen van edelen bloede het cierlyk gewaad droeg eens Edelknaaps van Heer MAXIMILIAAN.

Het rooven en vernielen van boomen en materialen scheen toe te nemen, zoodat ook van stadswege zelfs, tot versterking tegen den vijand, eene menigte boomen en steenen van het huis werden wech gevoerd en gebezigd, waarover FROYMONT zich by de Magistraat beklaagde, en deswegends vergoeding verzocht. De stad andwoordde: dat zy die vernieling niet ontkende, maar dit moest worden toegeschreven aan de algemeene rampen van den oorlog, en men zich in een uitersten nood van zulke, anders ongewone middelen had bediend; wat de vergoeding betrof — de zware kosten, die daaglyks ter handhaving der pas geboren vrijheid en ter weering der dwingelandy moesten worden aangewend, gedoogden zulks niet, en men verzocht alzoo daarvan verschoond te mogen blijven.

FROYMONT, niet geneigd zijn goed recht aldus weerloos op te geven, vervoegde zich met zijne klachte voor den Hove van Justitie in den *Haag*, waarby de stad *Vere* ook hare verweering inbracht, verklarende: „Dat het Huis en kasteel van *Zandenburg* door den oorlog zoo ontramponeerd was geworden, dat, het niet bewoonbaar zijnde, omtrent den jare 1575 by laste zijner Princelyke Excellentie diversche materialen van daar waren gehaald en naar *Geertruidenberg* gevoerd.

„Dat hetzelfde kasteel daar naar geheel geruineerd, en tot een steenhoop liggende, by zijne Excellentie en de Staten bevonden was grootelyks te prejudicieren aan de zekerheid der stad *Vere*, alzoo de vijand, daarvan meester zijnde, ligtlyk de stad konde overvallen en verrasschen.

„Dat de Heer van *Froymont* in alle gevalle in dezen niet tegen de Magistraat konde doleeren, overmits zy daarvan geene materialen had doen vervoëren, dan by last van zijne Princelyke Excellentie, die alle dezelve geschonken hadde tot opmaken van de bolwerkèn en andere vestingwerken der stad.

„Dat men considereeren moest, dat de voorpoort van dit huis, waarop een dienaar van den Heer van *Froymont* woonde, de stad en hare vestingwerken zeer hinderlyk was; dat, indien die voorpoort niet geslecht wierde, de stad en het geheele land in gevaar zouden komen, waarom op de demolitie van dien mocht geinsteerd worden,'' enz.

Inmiddels was de by rechterlyk vonnis toegestane verkoop van des Markgraven goederen, ten behoeve zijner schuldeischers doorgegaan, en het kasteel, behoudens Vrouwe LOUISES recht van vruchtgebruik, daarby in handen gekomen van den Heer van *Auxi*, die zijn koop echter aan Koning FILIPS overliet. De verwarring des tijds was evenwel oorzaak, dat hieraan natuurlyk geen gevolg werd gegeven, en, de goederen nu nogmaals opgeveild wordende, werd Prins WILLEM Markgraaf van *Vere* en *Vlissingen*, en Heer van den *Sandenburch*, voor eene som van 146,000 Carolus gulden.

De Prins, als eigenaar des kasteels, kon derhalven nu beschikken over al datgene, waarby de vruchtgebruikster voornoch nadeel had; en daar de steenen van het vervallen en onbewoonde gedeelte zeer ten gerieve kwamen om de versterking der stad te verbeteren, nam het verval thands hand over hand toe, vooral na den dood der Vrouwe, die eenmaal in zoo schitterende pracht en grootheid had geleefd.

Het was ten jare 1701, dat zekere ARNOLDUS RIJCX, en zijne

huisvrouw APOLONIA HINNEKENS, zich met een verzoekschrift wendden tot de Administratie der goederen van Koning WILLEM den Derde, ten einde een deel van den kasteelgrond in gebruik te mogen verkrijgen. De regeering van *Vere* daarop gehoord zijnde, werd het verzoek toegestaan, en den verzoekers alzoo gegund: „te mogen innemen de eerste parthye van 't Heerlyk Erfleen of geruineerde kasteel *Zandenburg* — omme daer op te bouwen soodanige huysinge, als zy tot stichtinge van een Stijfselmakerye en het houden van Swynen sullen vinden te vereischen!"

Die stijfsel- en varkens-inrichting is na eenige jaren weder te niet gegaan; maar het graven en wroeten in den grond, het bouwen van huizingen, lootsen en hokken, en al wat daar meer noodig mocht zijn, werd oorzaak, dat al wat nog van den eerwaardigen *Sandenburch* te zien was, of ten minste nog de ontwijfelbare plaats teekende, waar het kasteel, de kapel, het benedenhof en de stallingen eenmaal gestaan hadden, genoegsaam geheel verdween.

Voor wien het hart nog niet volkomen onder de stoffelyke bemoeiïngen en berekeningen verkild was, moet het even afkeerwekkend als pijnlyk zijn geweest, wanneer hy daar een blik wierp op dat diepe verval! Het moet zijn menschelyk gevoel hebben gegriefd en gekwetst, wanneer hy daar stond, peinzende aan de daden van wie daar beneden rusten en er in de diepe, donkere grafkelders den dag der opstanding verwachten — en hy zag, hoe daar boven hen, aan een verweerden steenklomp van den bouwval, het zwijn zich wellustig den morsigen rug wreef!

Wanneer er ooit de strenge vloek eens Heiligen over den *Sandenburgh* zij uitgesproken, hy kon niet vreeslyker in vervulling zijn gegaan.

Zaai- en weiland, in verdeeld eigendom bezeten, beslaan thands den grond, die een der merkwaardigste kasteelen in *Nederland* gedragen heeft.

Wie wil hier niet weder herhalen met den dichter:

En nu, het is voorby! Zy die hier vreugd genoten,
En zy, wier tranen hier als 't murmlend beekjen vloten,
Welk reisgewaad hun de aarde gaf —
Hun voet heeft hier het pad ten einde toe betreden;
Hun lot is lang beslist, hun doodstrijd lang gestreden,
En 't avondrood beschijnt hun graf.

Maar Hy die 't al regeert, en bergen, rotsen, dalen,
De schittrende avondster die ik omhoog zie pralen,
Schiep, in zijn grenzenlooze macht —
Hy, Hy verandert niet; en eeuwig is de woning
Die, in het vast paleis van aller heemlen Koning,
De ziele die gelooft verwacht.

HET KASTEEL VAN CULEMBORCH.

[illegible]

HET KASTEEL TE CULEMBORCH.

HET KASTEEL VAN CULEMBORCH.

De landen van *Tieler* en *Bommelerwaard*, met die van *Arkel*, *Heusden*, *Altena*, *Vianen*, *Culemborg* en *Buren*, tot aan de oude *Maas*, maakten in vroege eeuwen te zamen een vrij uitgestrekte goo uit, die in 839 een graafschap wordt genoemd, en den naam van *Testrebenti* of *Teisterbant* droeg. Een der Graven over dat gewest, DIEDTRYC, liet, behalve HENRIC die hem opvolgde, nog een tweeden zoon na, GERBRANT, als eerste Heer van *Bosinchem*, het tegenwoordig *Beusichem*, bekend, en in 962 overleden.

In dit geslacht, dat meer dan een merkwaardigen en beroemden telg heeft voortgebracht, leefde in de eerste helft der tiende eeuw Heer RUDOLF, wiens gemalinne Heer GERAERTS dochter van HEYNSBERGH, Jonkvrouwe ALEYD, was. Deze schonk hem eene dochter, IDA, die Erfdochter scheen te zullen zijn, en daarom door haren vader op heur vijftiende jaar in huwelyk werd geschonken aan Heer ALAERT van BUREN, met verzekering van den bruidschat, die in de gantsche Heerlykheid *Bosinchem* zou bestaan, en waardoor alzoo, na den dood des laatsten Heers, *Bosinchem* aan het geslacht BUREN zou worden verbonden. Tegen verwachting schonk zijne echtgenote hem later evenwel nog een zoon, en behoefde hy alzoo niet meer toe te geven aan de sombere, en voor een Edelman van die dagen pijnlyke en kwellende gedachte, dat zijn geslacht met hem zoude uitsterven. Daar was evenwel een andere zwarigheid: zijn zegel hing aan het perkament, waarby hy den echtgenoot zijner dochter het bezit der

Heerlykheid *Bosinchem* waarborgde, en als een goed Ridder mocht hy daar niet van af. De vreugde over de geboorte van dien zoon werd alzoo daardoor getemperd, dat hy in hem de Heeren van *Bosinchem* niet kon doen voortleven.

Toch kon hy hem, zijn eenigen mannelyken telg, geen landeloozen Jonker maken, die zijn onderhoud in dienst van een vreemden Burchtheer zoeken moest: dat gedoogde zijn vaderhart noch de naam van zijn geslacht. Gelukkig bezat hy nog een zoo het schijnt afzonderlyk goed, ongeveer een uur westwaart van zijn stamburcht, en dat schonk hy aan zijn zoon, dien hy den naam van HUBRECHT gegeven had.

Dit heeft men steeds aangenomen de oirsprong des Heeren van *Culemborg* te zijn.

Intusschen is de tijd gelukkig voorby, waarin het niet alleen een crimen lesæ majestatis geacht werd zulke genealogiën te betwijfelen, maar waarin het zelfs voor lijf en veiligheid gevaarlyk mocht worden gerekend, zoo als uit de bekende historie van UBBO EMMIUS met Graaf JOHAN van OLDENBURG bewijsbaar is.

Dergelijke geslachtregisters, soms op legenden, soms op enkele familië-overleveringen gegrond, hebben meestal hun ontstaan te danken aan de onhistorische fantazy van een of anderen pluimstrijkenden schrijver, tot het betrokken Geslacht in betrekking staande, of daar wel in dienst zijnde; en daar het ambt van sekretaris vroeger dikwerf door een monnik werd vervuld, en het vooral monniken waren, die de historische schriften vervaardigden, heet men zulke verdichtselen monniken-vertelsels. Hard genoeg! want schoon ik geen oogenblik betwijfel, of de oirsprong der Heeren van EGMOND uit de koningen van *Friesland* is in het brein van den Egmonder Monnik CORNELIS DIE GREBBER ontstaan — zoo geloof ik aan den anderen kant evenzeer, dat deze of gene geslachts-overlevering ook dikwijls de valsche grond is geweest, waarop zulk een fraai genealogiesch gebouw vervolgends ter goeder trouw (en met veel zweets!) is opge-

haald. By sommigen dezer is later de strenge hand der kritiek bezig geweest, en heeft er vrij wat van om verre gehaald; en dus is het ook met de Heeren van CULEMBORCH gegaan.

Wy willen dan ook hier de oude verhalen laten voor hetgeen zy zijn mogen, en liever vermelden, dat de eerste Heer van *Bosinchem*, van wien met zekerheid kan worden gesproken, eerst in 1196 voorkomt, hoewel *Bosinchem* eene oude hofstede was.

Die eerste Heer nu, wordt genoemd HUBRECHT van BOSINCHEM. Behalven deze HUBRECHT, in 1196 en 1200 gemeld, komen nog voor: RUDOLF van BOSINCHEM, 1212, STEPHAN van BOSINCHEM, Ridder, van 1221 tot 1243, en zijn broeder WENNEMAN, 1232.

VAN SPAEN, by wien meer genealogen ter kwade biecht kwamen, meent dezen Ridder STEPHAN te moeten houden voor den vader des eersten Heeren van *Culemborch*, HUBRECHT, en diens broeder SWEDER van BOSINCHEM. Hoewel wy nu allen betamelyken eerbied voor de overlevering hebben, zullen wy de Heeren der traditie loslaten, en ons voor goed houden aan Heer HUBRECHT STEPHANS zone, als den eersten ontwijfelbare.

De Heeren van *Culemborch*, hoewel aanvankelyk slechts klein goed bezittende, hebben verschillende kleine rechtsbannen daar rondom heen, als *Parys*, *Redichem*, *Golbertingen*, *Everdingen*, en anderen vereenigd, en daaruit hunne Heerlykheid doen oprijzen. Hoe dit geschiedde, wordt opgegeven in een oud handschrift, afkomstig van HUBRECHT van CULEMBORCH, Heer van *Esschesteyn*, met wijziging van spelling, en met uitzondering van een paar geringe wechlatingen, aldus luidende:

In den jare als men schreef 1251, zoo is er opgerezen een twist tusschen Heer WIERIC, Heer van *Redichem*, in zijn partye en hulp hebbende Heer JOHAN Heer van *Caets* en van *Lanxmeir* ter eener, en Heer HEYDEN, Heer van *Paveyen*, in zijn partye en hulp hebbende Heer HENRIC, Heer van *Parys;* en waren deze vier Heeren voorzeid machtige Ridderen en Baanderheeren, en hadden alle vier in hunne Heerlykheden hooge jurisdictie, en waren Vrijheeren, want hunne Heerlyk-

heden waren gelegen in het Graafschap *Teisterbant*, waarvan *Thiel* toen ter tijd de hoofdplaats was. De Heerlykheid van *Redichem* met haar kasteel met den oost-einde roerende aan de Heerlykheid van *Bosinchem*, met den noord- en west-einde roerende den *Leck-stroom*, en zuidwaart roerende de stede die toen eerst was begrepen en betimmerd, genaamd *Culemborch*. De Heerlykheid van *Caets* met heur kasteel, strekkende zuidwaart aan *Culemborch*, oostwaart aan *Bosinchem*, westwaart aan 't gericht, en noordwaart aan de Heerlykheid van *Parys*. *Parys* met zijn kasteel had oostwaart *Culemborch*, noordwaart den *Leck-stroom*, westwaart de Heerlykheid van *Golberdingen*, en zuidwaart de Heerlykheid met het dorp van *Paveyen*. Het dorp en de Heerlykheid met het kasteel en de kerk van *Paveyen* had oostwaart de Heerlykheid van *Caets*, zuidwaart het land van *Mariënweerd*, westwaart het land van *Berst*, en noordwaart de Heerlykheid van *Parijs*.

Deze Heeren, Heer WIERICK VAN REDICHEM en Heer HEYDEN van PAVEYEN waren twistig tegen elkander, en hadden een iegelyk een Heer en nabuur in hun hulp.

De Heer van *Paveyen* met zijne complicen hadden oorlogsvolk aangenomen, en vielen aan en verbrandden de Heerlykheid en buurschappen van *Redichem* en van *Lanxmeir*. De Heer van *Redichem* dat wrekende, heeft den Leckendijk doorgestoken by hoog water, en is daar een inbreuk geworden, dat nog de Hoolcuyl heet, en heeft alzoo de Heeren van *Parijs* en *Paveijen* met hunne onderzaten in watersnood gebracht. In dit doorsteken was niemant meer beschadigd dan de Heer van *Culemborch*, die dat zoo kwalyk nam, dat hy met behendigheid alle vier deze Baanderheeren en Ridders gevangen gekregen, en lange in vankenisse gehouden heeft; en was die Heer van *Culemborch* toen genaamd Heer HUBRECHT, en had tot een huisvrouwe een dochter van den Heer van *Voorne*.

By tusschenspreken van den Bisschop van *Utrecht*, Heer HENRIC van VYANDEN, en den Heere van *Voorne*, zoo werd het ver-

dedingt, dat de voorschreven vier Heeren den Heer van *Culemborch* zijn geleden schade gants en al moesten vergoeden, hetgeen zoo hoog werd geëstimeerd, dat de Heer van *Paveyen* en de Heer van *Parys* genooddrukt werden hunne Heerlykheden aan den Heer van *Culemborch* te verkoopen, waarna zy beiden voeren naar *Zeeland* metter woon, waar die van *Paveyen* had gekocht de Heerlykheid van *Stryen*, en die van *Parys* de Heerlykheid van *Zuydoort*, waarvan die van ZUYDOORT nog zijn Heeren genoemd en ook daarvan gekomen zijn. Heer WIERIC van REDICHEM droeg den Heer van *Culemborch* zijne Heerlykheid over, en is te *Culemborch* gestorven, en ligt voor het choor der Sinte BARBARAAS kerk begraven in de grafstede, waar nu de Heeren van *Esschesteyn* in liggen. De Heer van *Caets* behield de Heerlykheid voor zijne nakomelingen. —

Of nu deze vier twistende Heeren van zoo groot aanzien waren, als het verhaal opgeeft, valt wel te betwijfelen; het feitzelf heeft overigends niets onwaarschijnlyks in een tijd, toen zulke kleine Oppermachtigen maar al te dikwerf gewoon waren aldus te handelen, tot groote kwelling van het arme, gedrukte volk, dat er bitter onder leed. Wat de vier bovengenoemde dorpen of gehuchten betreft, die waren in 1385 nog betimmerd. Toen echter Heer GERAERT van CULEMBORCH voor een groote som gelds toestond, dat die van *Holland* den Diefdijk mochten verhoogen, geraakten *Paveyen*, *Parys* en *Lanxmeir* onder water, en werd by *Culemborch* de nieuwe stad aangelegd en half *Parys* en *Lanxmeir*, als naast- aan gelegen, daar ingetrokken, waarvan nog een straat den naam voert van „de Parysche straat," terwijl een stuk land, waar weleer de kerk van *Paveyen* stond, het „kerkhof van *Paveyen*" wordt geheeten. Het hoog rechtsgebied van *Caets* is omstreeks 1520 door Heer ANTONIE van LALAING gekocht en aan *Culemborch* gehecht. [1]

De Heeren van *Bosinchem* bekleedden aan het Hof des Bis-

[1] VOET VAN OUDHEUSDEN.

schops van *Utrecht* de waardigheid van Mondschenker, gewoonlyk eenvoudig Schenke genoemd, een ambt, dat zy in leen hielden van de Heeren van *Cuyc;* en dat ook deze hunne leenheeren daarop grooten prijs stelden, blijkt hieruit, dat Heer OTTO van CUYC, toen hy in 1326 alle manschap en leenrecht, dat hy in 't Sticht bezat, verkocht aan Grave WILLEM den Derde van *Holland*, echter een uitzondering maakte omtrent het leen dat HUBRECHT de Schenk van hem hield, "alse te dienen van den nappe voor den Bisschop van *Utrecht*."

Deze waardigheid, die den Geslachte van BOSINCHEM aanzienlyk maakte ten Bisschoppelyken hove van *Utrecht*, en hen ter Bisschoppelyke tafel bracht, ging vervolgends over op de Heeren van *Culemborch*.

Heer HUBRECHT, die gehuwd was met Heer HENRICS dochter van VOORNE, MARGARETA, deed op een hoeve, door hem van het Kapittel van Oud-Munster te *Utrecht* in leen gehouden, een kasteel bouwen, "die sael," en "leefde niet lange, na dat hy 't begrepen had:" hy stierf in 1276.

Zijn zoon HUBRECHT, de Tweede alzoo [1], droeg in 1281 het eigendom van eene andere hoeve die hy bezat, aan dat Kapittel van Oud-Munster op, om het weder te rug te ontfangen als een vrij leen, op den zelfden voet waarop hy er andere leenen van bezat; daar tegen schonk het Kapittel hem het eigendom van de hoeve in *Culemborch*, die hy tot hiertoe slechts in leen gehouden had, en waarop het schoone kasteel gelegen was, dat hy van zijn vader erfde.

Het was misschien wel uit inzicht om zijne bezittingen te vermeerderen en zijn gebied uit te breiden, dat hy nog in het zelfde jaar, 21 November, met toestemming van zijn oom SWEDER van BOSINCHEM en zijn broeder DIERYC, toegenaamd Splinter, het kasteel van *Culemborch* aan Grave REYNOLD van *Gelre* verkocht voor honderd Hollandsche ponden. Hierdoor had de Graaf het

[1] In de gewone geneälogien de derde genoemd.

recht om den burch tot een open huis te hebben, terwijl HUBRECHT het weder in leen ontfing naar Sutfensche rechten. REYNALD was echter met gereede penningen niet by de hand, maar gaf HUBRECHT in pandschap zijne goederen by *Lexmonde* en *Lanxmeir* gelegen, waarvan het bezit vervolgends in 1300 als erfelyk leen bepaald werd.

Hy overleed in 1296, nalatende by zijne echtgenote MARGARETA VAN ARCKEL, die hem tot in 1312 overleefde, twee dochters en een zoon, JOHAN, welke laatste hem opvolgde.

Heer JOHAN van BOSINCHEM, Heer van *Culemborch*, huwde met des Heeren dochter van VOORNE, en verkreeg daarby het hoog en daaglyksch gerecht van *Mauderic*, maar omdat hy „syn Gerichte te verre opter Gelresche aerde zett'e, joeg hy Grave REYNALD, later *Gelders* eersten Hertog, tegen zich in 't harnas. Het werd echter in der minne geschikt, en bepaald, dat voortaan het hoog gerecht aan *Gelder*, maar het laag aan *Culemborch* blijven zou. „Ende want dit een Ridder van ECK dingde, so richtmen noch tot ECK voor," zegt Heer SWEDER VAN CULEMBORCH, de chronijk van zijn eigen Huis schrijvende; en hy verhaalt van een dier Heeren van ECK te gelijk eene gebeurtenis, die door MATTHEUS betwijfeld wordt, maar toch in zich-zelf niet de minste onwaarschijnlijkheid heeft, ja zelfs, by den belachelyken adeltrotsch dier dagen zeer geloofiyk wordt. Een dier Ridders van ECK namelyk, bevond zich eenmaal in *Frankrijk*. Daar hy nu afstamde van een jonger zoon van MAUDERIC, voerde hy in zijn wapen een schaar van sabel op een veld van zilver [1]. De droogscheerders van de plaats waar hy herberge hield, dat blazoen aanschouwende, kwamen vol hartelykheid tot hem, „ende wolden hem vrientschap doen." Dat joeg den edelen Ridder een blos van verontwaardiging op de kaken; en hy schaamde zich zoo zeer over deze dorpelyke ontmoeting, dat hy terstond zijn vaderlyk wapen aflegde, en zich verwapende met dat zijner moeder, uit de huizen van MALSEM

---

[1] De afbeelding by MATTHEUS heeft een gulden veld.

en DRUTEN, zijnde het eerste een zilveren baar op een keel veld, en het tweede een gelijke baar op een veld van sinopel.

Schoon Heer JOHAN van BOSINCHEM nu van zijn hooge rechtsmacht moest afzien, had hy aan de andere zijde weder een aanwinst, wellicht in verband daarmede; ten minste, hy werd in 1313 door Graaf REYNALD beleend met de tienden en het dagelyksch rechtsgebied over eenige goederen te *Panegye*, *Rietvelt* en *Wouderscamp* naar de zelfde Sutfensche rechten, als waarop hy zijn kasteel van *Culemborch* hield. Ook mag *Culemborch* hem wel in eerlyke gedachtenis houden, want hy was het, die er in 1318 het eerste stads recht en schependom schonk, onder het hoofdzegel van zijn oudsten zoon; en omdat de wandeling zijner onderzaten naar *Bosinchem*, waar zy parochianen waren, gewis vrij lastig was, had hy onder goedkeuring van den Bisschop van *Utrecht* en de pastoors van *Bosinchem*, ook reeds acht jaren te voren de kapel doen stichten, die later de Sinte BARBARAAS kerk werd.

Nadat zijne eerste echtgenote overleden was, trad hy in tweeden echt met PETRONELLA, Heer SWEDERS dochter van ABCOUDE. Uit beide huwelyken werd hem een zoon geboren, de oudste HUBRECHT, de jongste JOHAN. Den eerste beschonk hy na diens moeders dood met de oude stad en „het lant nederwaart liggende, dat dien toebehoorde." Hy zelf behield het kasteel met den boomgaard, de Reeckhoeven, en het land daar achter.

Jonker HUBRECHT bouwde zich in de oude stad een eigen verblijf, dat „het nieuwe huis" werd genoemd. Hy moet een „hoveerdich" man zijn geweest; dit ten minste is zeker, dat hy geen hartelyk broeder was: wanneer Jonker JOHAN, op het hooge huis zijns vaders wonende, in de stad ter kerke wilde gaan, stond HUBRECHT hem dit niet toe, en moest hy „'t cingel omgaen in die ander." Dat beloofde een slechte toekomst. Vrienden en verwanten zagen dit mede in, en door hunne tusschenkomst kwam het ook daarheen, dat JOHAN uit de vaderlyke bezittingen werd gekocht, waarop hy zich in het Sticht neerzette,

en er de kasteelen *Schonauwen* en *Woudenbergh* stichtte, "of, zoo anderen zeggen, zijn vader voor hem."

Hubrecht, die nu zijn nieuw huis weder deed afbreken, en vervolgends het kasteel betrok, waar zijn vader in 1322 overleed, had tot echtgenote Jonkvrouwe jutta, Heer peters dochter van der lecke, met welke hy het land van der *Lecke* behuwlykte, dat den Heer van *Heuckelom* nae gegheven wert. In 1331 werd hy beleend met het huis dat hy had doen timmeren op der zijde van *Culemborch*, aan de Everdinger waard, en eindelyk vindt men, dat niet alleen eenige byzondere huizen, goederen en gerichten, maar ook de stad en de gantsche Hoerlykheid op den 31en Augustus 1339 door hem van Hertog reynald tot een open huis en feudum ligium zijn ontfangen, steeds naar het Sutfensch leengebruik.

In zijn krijgsmansloopbaan was hy minder gelukkig dan zijn vader. Deze toch, bevriend met Graaf jan van *Holland*, had in 1304 de Zeeuwsche ballingen, met Heer jan van renesse aan 't hoofd, geslagen aan de *Lecke*, dat renesse het leven kostte. Hubrecht sloot zich, met robrecht van arckel van *Asperen* en anderen, by de Edelen aan, die den Luycschen Bisschop engelbrecht van der marc tegen diens oproerige gemeente ondersteunden. Op Sint-brixidis-dag, 1347, kwam het tot een harden strijd, en hoe vromelyk de strijdbare Edelen ook kampten, het mocht niet baten: de Luyckenaren waren hun in aantal en woede over het hoofd gewassen — de poorters wonnen, de Adel bezweek. Hoe zoû zich de Ridder van eck dáarby hebben geschaamd!

Zoo ook de trotsche Heer hubrecht zich schaamde, hy heeft den smaad niet te huis gedragen: de Luycsche bodem dronk zijn edel bloed: hy lag onder het groot aantal verslagen Ridders, by een volgend gevecht op de vlakte by *Hasselt*, en Vrouwe jutta was een droeve weduwe. Intusschen had hy, even goed als zijne voorgangers, zijne bezittingen rijkelyk vermeerderd, waar onder niet als het minste moet worden gerekend de aankoop, gezamendlyk met willem van duvenvoirde, Heer van

Oisterhout, van de Heerlykheden *Gaspaerden*, *Everdingen*, *Golberdingen*, *Tulle*, *Twael*, *Honswijc*, en *Jaersveldt*, met alle waarden en visscherijen, met landen en veren, met tienden en renten, met gerichten hoog en laag, alles omschreven in den leenbrief van Graaf WILLEM van *Holland*, 1333, waardoor hy voor de drie eerstgenoemde dorpen Leenman van HOLLAND werd.

Zijn zoon JOHAN werd zijn opvolger. Deze was meer onrustig dan een zijner vaderen, en een minnaar van den zwaarde. Met SWEDER WTERLOO, HENRIC Heer van *Vyanen*, Heer JAN van WOUDENBERGH, Heer GYSEBRECHT van STARCKENBORCH, en Heer JACOB van LICHTENBERGH, werd ook hy aangesteld als Voogd van 't Sticht, om het te besturen, tijdens Bisschop JAN van ARCKELS afwezigheid. Na de terugkomst van dien Prelaat ontstond er twist, die in 1352 wel werd bygelegd, maar toch oorzaak schijnt gebleven te zijn, dat hy ARCKEL steeds een kwaad hart is blijven toedragen. Eene oneenigheid tusschen de WOUDENBERGHEN, vader en zoon, gaf reeds in het zelfde jaar aanleiding tot een oorlog tusschen *Culemborch* en *Utrecht*, waaronder het laatste niet weinig leed. Onder en om dit alles versterkte Heer HUBRECHT het oude gedeelte zijner goede stad van *Culemborch* met stevige muren en sterke torens; ook deed hy er aan de noordzijde den aanleg maken van een voorstad, ten gerieve der scheepvaart. Bovendien mag het bouwen hem wel geen verdriet hebben gedaan; de ligging van het kasteel zijner vaderen, westelyk van de stad, buiten de Golberdingsche poort, beviel hem niet, en hy deed het geheel onder den voet halen. Maar daarentegen verrees er op zijn last aan de oostzijde der stad een nieuw gebouw, waarby het oude in schoonheid noch sterkte halen mocht. Ook het Sticht, waartegen hy het voornamelyk oprichtte, moest er aan betalen, en te gelijk vergat hy de zorg voor zijne poorters niet. Omdat zes der hunnen van die te *Utrecht* gevangen zaten gericht waren, voer hy toornig uit tegen Utrechtsche poorters, die weder by hem krijgsgevangen waren, en dreigde: „Gy zijt my om geen geld veil: „ik wil mijn burgers weder hebben. Zoo menig hunner als daarvan

„gericht wordt, zoo menig tweevoud uwer moet daarom sterven!"

Zijne onderzaten werden hem te rug gezonden, en voor het losgeld der Stichtenaars bouwde hy aan de oostzijde zijner hooge zaal, ten zuid-oostelyken hoek van het kasteel, een toren, van vier verdiepingen hoog, uitnemend zwaar van muurwerk, en, om zijn vorm, steeds „de vierkante toren" genoemd. Vervolgends versterkte hy zijn burcht met een zwaar rondeel, ter rechter zijde wanneer men voor den ingang stond, waaraan de vierkante toren dan ter linkerzijde paalde; dit maakte, met eenige bybouwingen van minder beteekenis, den opperhof uit. Van daar voerde de ingang over „de hooge brugge" naar den nederhof, ten zuiden en oosten betimmerd, en aan de noordzijde besloten met een muur en gaanderij, op steenen bogen rustende, aan wier einde een wachttorentjen gevonden werd. Ten oosten, aan de hoeken stonden twee zware vierkante torens, in den zuidelyksten waarvan een bewaarplaats voor de charters en archieven bestond. Aan de oostzijde rees ook een gebouw omhoog, dat „het zwarte varken" werd genoemd, en er bevonden zich de stallingen; ook de raadkamer en de leenkamer hadden hunne plaats in dezen buitenhof. Vóor het kasteel, naar de zuidzijde, lag een plein, „de voorburcht" genoemd, dat met twee poorten, éen stadwaart, en éen naar buiten, naar de dreven, werd afgesloten; dáar was de plaats, waar de Burchtheer met zijne gasten, na den noen, zich vermaakte met kaatsen, beschut door een muur, hoog genoeg om zich aan dit geliefkoosd tijdverdrijf des noods ook in tijden van beleg of anderen nood onverhinderd en ongedeerd over te kunnen geven.

Aldus versterkt, kon Heer JOHAN den krijg afwachten, ook wel te midden van zijn gebied, terwijl hy in dien tusschentijd voor zijne „Poirtren, die nu of namaels wesen sullen woonagtig binnen der poirten van Culemborg" van den Graaf-Hertog WILLEM den Vijfde, in 1355, tolvrijheid wist te verkrijgen. Hy was ook een getrouw vriend van Hertog EDUARD van GELRE, in diens onbroederlyken oorlog tegen REYNALD, onder welke hoofden de

Bronchorsten en Heeckerens „tegen den anderen raesbolden." In den slag te *Baseweyler*, 1371, werd hy derhalven geenszins gemist; hy bracht het er beter af dan zijn Hertooglyke beschermer EDUARD, die er door het verraad van HERMAN BIER van HEEZE het leven verloor.

Over het verlei van het schenk-ambt, weleer, gelijk wy vroeger zagen, een recht der Heeren van *Cuyc*, moet later ook een of ander zijn voorgevallen; het schijnt op eenigerhande wijze aan *Holland* gekomen te zijn, zeer ten onvrede van JOHAN. De rechte toedracht der zaak is niet bekend; Heer JOHAN schijnt dit dienst-ambt onder zich gerekend te hebben, want, omstreeks 1370 door den Hollandschen Grave daarmede beleend wordende, wierp hy den kroes door de zaal, en wilde niet langer Schenker zijn.

Nadat hy in 1377 ongehuwd overleden was, werd hy opgevolgd door zijn broeder GERAERT, gehuwd met BAERTE, Heer JANS dochter van EGMOND van YSSELSTEYN, ondanks HUBRECHTS weerzin tegen die verbintenis. GERAERT was echter verstandig genoeg, om hierby zijn hart, en geenszins zijns broeders afkeer van het Huis van YSSELSTEYN te raadplegen.

Heer GERAERT voltooide aan het kasteel, wat zijn broeder, naar zijn zin, nog overgelaten had, en hy „timmerde en dede aenleggen den ronden toorn, so dat int fundament opschoot, dat men mitten clockenslach vullen most, dat enen heelen steen over veel steens geworpen wert in den wiele, eerment vervullen cost." Deze ronde toren, gemeenlyk onder den naam van den „witten toren" bekend, en met zoo veel moeite opgehaald, is ook nog langer dan eenig deel van het gebouw staande gebleven; hy was gebouwd van zware moppen, met sterke steenen kluizen voorzien, van boven plat toegemetseld, en langs de borstwering, voorzien van vier met spitsen gedekte wachttorentjens. [1]

Na zeventien jaren in het bezit zijner goederen te zijn geweest, stierf Heer GERAERT in 1394, „en is statelyk binnen *Cu-*

---

[1] Op onze afbeelding komt hy voor aan de achterzijde, achter het met leien gedekt rondeel, en hoog boven den trans daarvan uitstekende.

lemborch in de Lieve-Vrouwen-broeders kapelle begraven." Hy liet by Vrouwe BAERTE negen kinderen na, zes zonen en drie dochters, waarvan de derde zoon, SWEDER, later Bisschop van *Utrecht* werd. Toen Hertog WILLEM van *Gelre* dit overlijden vernam, getuigde hy: „Soo is daer een eerbair Heer doot: die „kynder zullen nu kynder wesen."

HUBRECHT, de oudste zoon en 's vaders opvolger, toonde zich echter wel man te zijn, en „was een Heer, zoo in oorlog als in vrede beroemt, en by zijn onderdaenen zeer geagt." Dat zijn oog zoo wel over kleine als over groote zaken ging, toont het navolgend dokument, (zichtbaar een zeer slordig afschrift) op zijnen last opgemaakt, en waaruit blijken mag, onder wat zwaarte van zilverwerk zijn dressoir zwoegde:

„Dit is alsulk Silverwerk, als tot Culenborg op het huys hoorde, des sonnendages na Sente Symon und Juda dach in den jaere doe men schreef 1396, und dat leverden Myn Heere to Culenborg Aernt Aernts soon van Culenborg doe Hofmeester was.

Item twee Wynkegelen.
Item twee groote kannen, getabernakelt met de toornen.
Item twee groote kannen.
Item twee vergulde kannen.
Item een Silvere gekante Kanne.
Item acht Silvere Kannen van eene groote.
Item een verguld beker mit vyf Silvere bekeren.
Item een Silvere kanne mit een Pellicaen.
Item twee menge potte. [1]
Item twee dubbelde kroessen, 't een is verguld en 't ander Silverwerk.
Item vijf gedekte gulde Krounen, d'een is drie gevoet, ende twee niet gevoet.

[1] VOET teekent hierby aan: „waterpotten;" dat is een dwaasheid, „menge potten" zijn niet anders dan credentsschalen of kannen.

Item een klein vergult Kennicken.
Item een Aelmispot.
Item twee paer bekken.
Item twee kruyd nappe met een kruytlepel.
Item sesse en twintig Scotelen.
Item sesse Koelscalen.
Item tweliff groter Scalen.
Item veertien Lepelen.

Het meerendeel van dit kostbaar vaatwerk zal gewis wel in dienst zijn geweest op dien gedenkwaardigen avond in 1399, waarop een „groet gherufte" van het kasteel uitging, vrolyke luidruchtigheid, want twee der drie Jonkvrouwen van CULEMBORCH werden toen de bruid: de eerste, MACHTILDE, met Jonkheer COHAN SOBBE van OVERWELDE; de tweede, JUTTA of JUDITH, met den Jonker RIJFFERSCHEYT. De overblijvende derde „was die Edele en Lofweerdige BERTA, welke op haer tagtigste Jaer haer vrysterschap in 't graf gedraegen heeft." Toen Heer HUBRECHT aldus zijne beide zusters uithuwelykte, was hy-zelf nog ongehuwd.

De Heer van *Lienden* had wel lust zijn schoonvader te worden, en bood hem daarom zijne dochter aan; Heer HUBRECHT sloeg dat echter af, zeggende, dat de Jonkvrouwe hem te nietig was. De Heer van *Lienden* trok zich dien smaad zoo zeer aan, dat hy er krank van werd; en toen at hy, verhaalt Heer SWEDER van CULEMBORCH: „celys (gelei), dat zijn doorgeslagen hoenderen, op enen goeden vrydach, doe sach hy wel dat hy sterven most. Ende ontboot den Heer van *Hoekelom* tot hem ende gafse die," namelyk niet de gelei, maar de Jonkvrouw, die alzoo Vrouwe van *Heuckelom* werd, en over wie haar echtgenoot zich zeer te vreden betoonde.

Heer HUBRECHT trad eerst in 1405 in den echt, en wel met JOLANDA van GAESBEEC, Heer SWEDERS dochter van ABCOUDE, die hem acht duizend goede Fransche kronen ten huwelyk bracht. Deze echt bleef kinderloos.

Overigends hield hy zich gants niet buiten de onlusten zijns tijds, en lag meermalen in onmin met den Bisschop van *Utrecht* dat dan door wederzijdsche onderzaten met strooptochten en moordbranden moest worden bezuurd.

Daar hy 's Graven Kanselier van *Holland* was, hield hy zich ook dikwerf in *'s Gravenhage* op, waar hy dan ook op den 15en Augustus 1422, zonder wettigen erfzoon, en vóor Vrouwe JOLANDA, overleed.

Zijn broeder JOHAN, heer van *Weerd*, volgde hem alzoo op, maar, onder geen gunstigen aanvang, want kort na zijns broeders overlijden werd de oude stad door een geweldigen brand aangetast, zoodat de fraaie kerk en het gasthuis, met een groot deel der stede zelf, vernield werden. Kwade profeten zullen later wel eens hebben herinnerd aan wat zy al in dat voorspook hebben aanschouwd, want Heer JOHAN had juist geene rustige regeerings jaren!

Zijne eerste echtgenote was Jonkvrouwe BARBARA, des Heeren dochter van GEMEN, die hem weldra door den dood ontviel. Terwijl hy weduwnaar was, deed hy zich by ALEYDE van GUTTERWYC, des Graven zuster van *Bentheim*, en bruid des Heeren van GEMEN, zijn schoonbroeder, zoo goed voor, dat zy op hem verliefde.

— „Wat wildy van JAN van GEMEN kallen," viel zy uit, toen hy haar van zijn schoonbroeder sprak: „kalt van u-zelven!"

En Heer JAN kalde van zich, zelf met zoo goed gevolg, dat de bruid de zijne werd, en hy ze achter op zijn paard naar zijn slot van *Weerd* in *Westfalen* bracht. Hiervan luidt de legende:

O! Culemborchs Heer kwam gereden met spoed:
Geen paard aan de Lek als het zijne zoo goed:
Geen wapenen droeg hy, dan 't heupzwaard alleen:
En zonder gevolg kwam hy voorwaart gereên.
Zoo trouw aan zijn liefste en zoo kloek in 't geweer,
Was nooit nog een Ridder als Culemborchs Heer.

Hem stuitte geen hoogte, geen diepe moeras:
En vond hy geen brug, hy zwom over den plasch;
Maar toch, toen hy afsteeg aan 't Benthemsch kasteel,
Daar vond hy de Bruid reeds gedoscht in 't fluweel:
Een lafbek in 't minnen, een knaap zonder eer,
Verloofd aan de liefste van Culemborchs Heer.

Het Benthemsch Kasteel kwam hy binnen getreên,
En vond er verwanten en speelnoot by een.
De Vader der Bruid sloeg de hand aan 't gevest,
En sprak (want de Bruîgom hield zwijgen het best):
— „Zeg! brengt gy hier krijg en verschijnt ge in 't geweer?
„Of komt gy als speelnoot, o Culemborchs Heer?"

— „Lang vrijdde ik uw dochter, 'k heb vruchtloos gehoopt:
„Zwelt liefde als een duinwel — een duinwel verloopt.
„En nu kom ik hier, en mijn hart is weer vrij:
„Een dans wil ik leiden; een beker voor my.
„Uw dochter moog fraai zijn — ik ken er wel meer,
„Die graag zouden huwen aan Culemborchs Heer." —

De Bruid schonk den kroes in en kuste den rand,
Hy leegde de kelk en hy wierp ze uit de hand.
Zy bloosde en zag neder: zy zuchtte en zag op:
Een lachje' op de lippen, in de oogen een drop:
Hy nam, spijt de moeder, haar handjen zoo teêr:
— „Nu eens in de rondte!" sprak Culemborchs Heer.

Zoo minzaam een blik, een gestalte zoo stout
Was nimmer in feestzaal noch leger aanschouwd.
De moeder keek spijtig, de vader verstoord:
De Bruigom stond suf; maar hy sprak niet een woord:
De speelnootjens lispten: „het voegde veel meer
Dat nichtjen de Bruid waar van Culemborchs Heer." —

Een drukje in de hand en een woord in het oor:
Zy naakten de zaaldeur: de klepper stond voor.
Toen zwaaide hy 't meisjen gezwind op het ros,
Sprong zelf in den zadel en draafde in het bosch:
— „My 't Bruidtjen! gereden door heide en door meir!
„Wie 't lust moge ons volgen," riep Culemborchs Heer.

Toen stegen de Benthems en Gemens te paard,
En volgden het Bruidtjen met lans en met zwaard.
Men joeg en men rende door heide en door woud;
Maar nooit werd de Bruid meer te Benthem aanschouwd:
Zoo koen in zijn liefde en zoo kloek in 't geweer
Was nooit nog een Ridder als Culemborchs Heer.

Het was echter geen tijd, om veel rustige dagen voor zoete kozerije te geven. In den oorlog die er weldra ontstond tusschen Bisschop SWEDER van CULEMBORG en Bisschop RUDOLF van DIEPHOLT over het bezit van den Stichtschen zetel, kon Heer JOHAN geen lijdelyk toeschouwer blijven, „en heeft de stad *Culenburg* en het onderhoorig land, om SWEERS wille, het gevaer moeten uitstaen." RUDOLFS aanhangelingen wierpen een blokhuis over de *Leck* op, „die van *Culenburch* verdriet aandoende," en by eene schermutseling onder *Rijswijc*, tegen over *Duurstede*, geraakte JOHAN-zelf in lijfsgevaar, daar zijn paard onder hem werd doodgeschoten; zijn bastaartzoon HUBRECHT was hem hierby van tijdige hulp, en verschafte hem een ander strijdros.

Van grooter omvang nog was het gevaar dat kort daarna dreigde. Bisschop SWEDER hield zich by zijn broeder in het sterke kasteel op, waar Bisschop RUDOLF hem zocht te vergiftigen, 't geen echter gelukkig by tijds werd ontdekt. Nu werd beproefd, om de stad te overrompelen. Op Sint-Emerentiaan, 23 Februari, 1428, kwam JAN van BUREN, Proost van *Aken* en St. Marye te *Utrecht*, met een krijgsbende van omstreeks vijftienhonderd man des nachts voor de stad, aan de oostzijde, waar terstond een

brug over de gracht geworpen en de muur beklommen werd. De strijdzuchtige Proost geraakte met veertig man het eerst binnen, en deed, tot een sein aan die buiten waren, de klaroen steken; vrolyk misschien, — en toch blies die trompet zijn dood. De Culemborgersche poorters, door den schetterenden klank gewekt, togen te wapen, en stoven naar buiten. Zelfs de schoolmeester greep een strijdgeweer, ter liefde zijner stede, en KANTAERT de kuiper sloeg mede onder den hoop, of hy den vyand in duigen wilde slaan; beide goê-mannen, met nog een paar anderen, bleven in den strijd, maar hunne stadgenoten namen vreeselyke wrake. De Stichtenaars werden overhoop geworpen en te rug gedreven. Nog slechts van achttien man vergezeld, wijkende, en geen kans ziende om te ontkomen, zag de Proost angstig rondom zich, en bemerkte een riool, naby de Slotspoort; hoe weinig aanlokkelyks nu zulk een verblijf mocht hebben in een februarinacht — 't gold hier het lijf, en de Proost kroop er in. 't Was echter slechts verlenging, geen redding van zijn leven: zijne achttien volgers werden gevangen, en tot op den laatsten man neêrgehouwen; hy-zelf ontdekt, met smaadredenen te voorschijn gehaald, en naar de oude vischmarkt gesleept. Daar heeft hem de in woede ontstoken menigte, „zoo mannen als vrouwen," op eene barbaarsche wijze voor zijn overmoed gestraft: zy scheurden hem de wapenen van het lijf, legden hem op een der vischbanken, en kapten hem het ligchaam lid voor lid aan moten! Ter herinnering aan dit gruwzaam feit, werd aan de binnenzijde van de slotspoort, naar de straat ziende, een ruw gebeeldhouwd steenen hoofd in den muur gemetseld.

Bisschop SWEDER, die zelfde nacht by zijn broeder op 't kasteel zijnde, en hoorende het krijgsgeschreeuw: „Utrecht!..." „Holland!..." „Buren!..." het kletteren der wapenen, het gekerm van vrouwen en weerlooze kinderen — duchtte niet minder, dan dat de stad ingenomen was. Drie uren later echter vernam hy eene andere taal, en hoorde de burgers der stad van hunne muren aan de mannen van het kasteel toeroepen, dat de vijand

verslagen of verdreven was. „Dus quam hy nevens zijn broeder in haeste zeer blyde van het kasteel in de stad, en vonden aldaer de doode lyken op de straete liggende."

Nog lang vierden de Culemborgers deze overwinning met een vrolyken Sinte-Emerentiana, en zongen dan luide:

God dank!
De Proost van Aken op de vischbank!

SWEDER VAN CULEMBORGH maakte er dit kreupel tijdvaers op:

te CVLenborCh bInnen MVeren
sLoeCh Ian In den VVInter bVeren.

Doet een af in 't getal,
Gby vint den datum al.

In 1438 kwam het tusschen Heer JOHAN en Bisschop RUDOLF tot eene verzoening. Hoe hy vervolgends in 1445 de Vrouwe van BROECHUYSEN ter hulpe kwam, en door een vlugge krijgslist het kasteel *Ammersode* uit handen van JAN van ROSSUM rukte, is reeds by de geschiedenis van dat burchtslot verhaald [1].

Zijne eigene dochter MARIA had niet zooveel roemens over zijne welwillendheid: hy deed haar ter CLAREN in 't klooster brengen, „ende dat kind en wolde om al die werelt int klooster niet." Echter onderwierp zy zich, want, zegt de oude SWEDER verder: „Doe socht men al die Priesters, die daer geroepen toe waren misse te doen, ende lasen alle misse van den Heyligen Geest. Doe werd dat kint so gedwee, hoe dat men wolde, so was dit kint bereit te doen."

Heer JOHAN overleed op den 1en April, 1452, en werd in het choor der Sinte Barbara begraven, aan de zijde zijner echtge-

[1]) Zie dl II blz. 184, der eerste Serie.

note ALEYDE, die hem op den 3[en] Juni 1448 was voorgegaan.

Hy werd opgevolgd door zijn zoon GERAERT (den Tweede), gehuwd geweest met Jonkvrouwe ELISABETH, Heer JOHANS dochter van BUREN, die hem verschillende Heerlykheden aanbracht. „Omme te weeten hoe duer het geld om deesen tyd was," verhaalt VOET: „moet ik hier invoegen, dat OTTO van HEUKELOM, wiens Vader JAN van ARKEL Heer van *Heukelom*, uit zyn heerlykheid verdreven was, den 22 May 1462 bekend dat hy zyn Oom GERARD Heer van *Culenborg* gebeden had, dat hy hem om dees tyd zoude leenen 18 Rhynsche Guldens, en wel, N.B. in vier termeinen, daer hy zich zelven mede kleden zoude, en voorts van alles verzorgen, dat tot zyns lyfs behoefte waere, dat daer benevens voornoemde zyn Oom nog aen hem jaerlyks tot zyn drink en teergeld wilde leenen 12 Rhynsche guldens, te weeten alle maend een Rhynsche gulden, beloovende hy OTTO met dat geld zig te zullen behelpen. En dit geschiede nog in 't byzyn van zyn Oom EVERWYN van CULENBURG."

VOET moge zich dan over de waarde van het geld in die dagen verbazen — het blijft niet te min waar, dat de jonker van ARCKEL op geen te ruim teergeld roemen kon, en dat hy niet veel aan tuischen en quaarten moest doen, om, zonder het maken van beteekenende schulden, te kunnen rond komen.

Heer GERAERTS echtgenote, die reeds in 1451 overleden was, had hem een zoon en twee dochters geschonken; hy verwekte nog bovendien dertig bastaarts, waarvan er zeventien met name bekend zijn, en sommigen, zoowel zonen als dochters, in aanzienlyke Edele geslachten huwden.

Hy was geen vriend van den onwaardigen ADOLF van GELDER en toen deze, te gelijk met den ouden Hertog AERNOLD, ook Jonkheer FREDERIC van YSSELSTEYN [1], gehuwd met GERAERTS dochter ALEYDE, gevangen nam, ontzeide hy hem met dezen scherpen brief:

---

[1] Zie Dl. II, blz. 128. Eerste Serie. Het gemeen noemde hem Scheele GIJS.

„Hoog Geboren Furst Genadige Heer, weet uwe Genade, so Hy den Edelen Frederik, soon tot Egmond mynen lieven en zeer geminden swager niet quyt en geeft van den Gevankenis banden, alle goetlik vervolgende verbodt daerom geschiedt, ende ook so myn ondersaeten van Culenburg in den Lande van Bueren verkort worden ende aldaer geen gebeurlik regt gekrigen en konnen, so ist daerom en ook om andere saken, dat ik niet langer met Uwer Genaden in eenige Raidschap of anders staen en kan, ende wil: ende schryve dat op vermids desen brief Uwe Genade, di onzen Heere God beware. Geschreven op den Godes Dag na onzer Liever Vrouwen Dag Conceptionis 1465 in December.

Ook verbond hy zich met Hertog JOHAN van CLEVE en Heer WILLEM van EGMOND tegen den ontaarden zoon, waarna Hertog ADOLF een inval in de Heerlykheid deed, maar door de Culemborgers, by een uitval, zoo wel ontfangen werd, dat hy ijlings de wijk nam.

Een zoen, die daarna volgde, was van korten duur, en ook toen de oude Hertog overleed, hield Heer GERAERT de partij van KAREL den Stoute tegen den aanhang van ADOLF, dat hem op veel onrust te staan kwam.

Tijdens zijn bestuur kwam de beroemde Franciskaan JAN BRUGMAN binnen *Culemborch*, en bewerkte door zijn sermoen, dat de groote markt, die er op Sint Jan inviel en zeker niet weinig luidruchtig gevierd werd, vervolgends een dag werd uitgesteld.

Heer GERAERT overleed op den 9 Maart 1480, en werd op het lage choor, binnen *Culemborgs* hoofdkerk, by zijne gemalinne begraven.

Zijn zoon, JASPER, in 1469 gehuwd met JOHANNA van BORGONDIËN, dochter van ANTONIE, den grooten Bastaart, kwam toen in het bezit der Heerlykheid, nadat hy weinige dagen te voren door Hertog MAXIMILIAAN tot Bevelhebber der stad en lande van *Leerdam* was aangesteld. Daar er echter reeds breedvoerig onder *Zuylen* over hem gehandeld is [1], zij het hier genoeg te herinneren, dat hy

[1] Zie Blz. 143.

in 1504 te *Gend* overleed, en zijn lichaam, naar zijne goede stede van *Culemborch* gevoerd, aldaar begraven werd. Zijne echtgenote volgde hem in 1511, en op hun graf werden hunne afbeeldingen, op koperen platen gegraveerd, neder gelegd.

Hun oudste dochter ELIZABETH, gehuwd met Heer JOHAN van LUXEMBURG, Vrijheer van *Ville*, Ridder van het Gulden-vlies, Raad, Eerste Kamerling en Opperste Pagie van FILIPS den Schoone, en diens Opperjager in *Brabant*, werd thands Vrouwe van *Culemborch*.

Haar echtgenoot overleed onverwacht op den 21[en] September 1508 te *Brussel;* en of zy daar geen groote rouwe over droeg, durf ik niet beslissen: zeker is het, dat zy op den 11[en] April 1509 reeds in tweeden echt trad, en wel met den vriend heurs echtgenoots, Heer ANTONIE van LALAING, Heer van *Montigny*, Ridder van het Gulden-vlies, later, 1522, onder Keizer KAREL den Vijfde Stadhouder van *Holland* en *Zeeland*, en vervolgends van *Utrecht*. Ook verhief de Keizer zijne Heerlykheid *Hoogstraten*, hem door zijne gemalin opgedragen, tot een Graafschap. Als oorzaak van deze buitengewone gunsten wordt eene gebeurtenis binnen *Oudenaerde* opgegeven, 1521, waarover Heer ANTONIE zeer gramstorig was, en die den jongen Keizer ook geenszins tot eere strekte. Jonkvrouwe JOANNA van GHEENST, ANTONIES aangenomen dochter, had zich bitterlyk over hem te beklagen.

Overigends moet LALAING toch ook een geschikt Edelman zijn geweest, want hy werd gebezigd in zaken van het grootst belang. Zoo was hy een van 's Keizers gezanten by den Utrechtschen Bisschop HENRICK van BEIEREN, en evenzeer te *Gorinchem*, om eene overeenkomst te bewerken tusschen den Keizer en Hertog KAREL van GELDER. By de „Translatie der temporaliteit", zoo als de kanselarystijl de overdracht van het waereldlyk gebied van *Utrecht* op den Keizer noemt, vertegenwoordigde hy diens persoon, en ontfing als Gevolmachtigde de leenhulde binnen de hoofdstad, *Amersfoort*, *Rhenen*, *Duurstede*, en *Montfoort*. Te *Utrecht* geschiedde dit, luidens de aanteekeningen der notarissen, aldus: „De Heer

Ambassadeur en Gevolmachtigde is met den Prelaeten en Ridderschap na de Neude gegaen, en geleid tot aen het huis van HENRIK KNOEP; is geklommen op een bovekamer met eenige uit de Geestelykheit en Ridderschap; daer heeft hy, Heer ANTONIS van LALAIN, Volmachtigde en Ambassadeur voor al het volk den Eed gedaen, leggende zyn Rechterhand op het gulde Vlies, het welk van zyne schouderen tot op zijn borst hing, en beval door den mond van Heer HENRIK van der BORG, dat deeze Dag verders met vreugde en blydschap zoude doorgebracht worden. Eindelyk liet hy met handen vol goud en zilver geld onder het gemein Volk werpen, waer op des avonds groote Triumphe de geheele Stad door met vuer, Lichten, en anderzins wierd bedreven."

Daar hun huwelyk kinderloos bleef, bepaalden de beide echtgenoten in 1532 de verdeeling hunner belangrijke goederen, waarby *Culemborgh*, *Weerd* en *Weerderbroec* ten deel viel aan ERARD van PALLAND, zoon van Heer JAN van PALLAND en ANNA van CULEMBORGH, Vrouwe ELIZABETHS zuster, evenwel onder behoud van vruchtgebruik.

Heer ANTHONIE overleed acht jaren later, 2 April 1540, meer beklaagd aan het hof, waar hy zeer gezien was, dan door zijne onderdanen, in wier midden hy zeldsaam verscheen.

Vrouwe ELIZABETH bleef in het vruchtgebruik niet alleen, maar ook aan het bestuur, en ERARD overleed, vóor haar, in 1540, nalatende een zoon en vier dochters, en eene weduwe, MARGARETA van LALAING, die sedert zijn dood krankzinnig was. De Vrouwe van CULEMBORGH nam de vier kinderen tot zich op het kasteel, en gaf hun eene godsdienstige opvoeding, maar zond vervolgends den zoon, FLORIS, naar *Brussel*, aan het hof der Landvoogdesse MARIA, opdat hy zich daar als een recht Edelman ontwikkelen mocht. Dat doel werd volkomen bereikt, en hy verwierf er zich bovendien de hartelyke vriendschap van een ander Vorstelyk jongeling, die toen, evenmin als hy zelf, nog weinig vermoedde, welk een schoonen en onsterfelyken naam zy

beiden eenmaal in 's lands geschiedboek zouden dragen: die jongeling was WILLEM van NASSAU-DILLENBURG, Prins van *Oranje*. De een zoowel als de ander deelde vervolgends in de gunst des Keizers, die op den 21^{en} Oktober, 1555, *Culemborgh* tot een Graafschap verhief, tot groote vreugde vooral van Vrouwe ELIZABETH, op haar hoogen ouderdom nog getuige der wassende grootheid van haren beminden neef. Kort daarna, 9 December, overleed zy op het kasteel, zittende in haren zetel. Heur gebalsemd lijk werd naar *Hoogstraten* gevoerd, en aldaar, aan de zijde heurs echtgenoots, in de Sint Catharina kerk ter aarde besteld. Eene prachtige tombe dekt nog hun gebeente, maar haar schoonste monument waren de tranen, door de armen vergoten over haar gemis.

Tien dagen later, 19 December 1555, opende zich de groote poort van het kasteel, waar eene feestelyke drokte heerschte, ten uitgang voor FLORIS van PALLANT, zijn schoonbroeder den Markies van TRAZIGNIES, den Stadhouder der Leenen MELCHIOR van BORGH, HUBERTSZ., 's Graven Voogd Mr. LENAERT HARDINCK, zijne Raden Mr. WOUTER van ELSZACK, Mr HENRIK WIKRAET, en Mr. LIBERT MEERHOUT, gevolgd door een schoonen stoet van prachtig gekleede Edelen, Lijfknapen en dienaars, die allen, onder het gejubel der Culemborgers, het beieren der klokken en het bulderen van het geschut, van het kasteel naar der stede raadhuis trokken, waar de jonge Grave, omringd van de zijnen, zich plaatste op een fraai vercierden throonzetel, om er zijnen eed te doen, en dien van zijne onderzaten in ontfang te nemen. Daarna deelde Meester HARDINCK aan de verzamelde Burgemeesteren, burgers, inwoners en omstanders de verheffing van *Culemborgh* tot een Graafschap, en alzoo van hunnen Heer tot Graaf, mede, waarvan de ontrolde perkamenten brief des Keizers het gezegelde getuigenis gaf; vervolgends keerde de Edelstoet weder te rug naar het kasteel, om zich te vergasten aan een "vorstelyk banket, terwijl de Culemborgers zich verzamelden op de aangewezen plaatsen, waar zy, op kosten van hunnen nieuwen Heer, werden

onthaald." Piktonnen en vreugdevuren vlamden vrolyk op, bussen en musketten deden de lucht van onschuldige vreugdeschoten trillen,

En heel de stad, hoe ruim ze was,
En steeds met rust gediend,
Gaf niets dan onrust op dat pas,
Maar ieder ieders vriend!

Het verblijf van den Grave was echter van korten duur. Nadat hy zich ook in de overige deelen van zijn gebied had doen huldigen, keerde hy te rug naar het hem zoo lief geworden *Brussel*, waar hy een hotel betrok op den Savel, naast dat van Graaf LAMORAAL van EGMOND gelegen, en dat hy voor een aanmerkelyke som gekocht had.

Evenwel, hoezeer hy onder de pracht- en feestminnende Edelen geenszins de minste was — hy leefde niet alleen voor weelde en genot: in den oorlog tusschen *Frankrijk* en *Spanje*, waarby hy tachtig paarden op eigen beurs onderhield, onderscheidde hy zich roemrijk; ook by *Sint Quentin*, en verwierf zich daardoor de gunst van Koning FILIPS den Tweede, die hem welwillend als „zijn geliefkoosde en geminde neef" betytelde.

Maar dat bleef zoo niet.

Schoon hy in 1562 binnen *Culemborgh* een streng plakaat liet afkondigen tegen de begrippen, die zuivering van menschelyke afdwalingen wilden, en zelfs, wreed genoeg, een herdooper levend verbranden deed, nam hy toch in 1563 geen gering aandeel in de byeenkomsten der misnoegde Edelen, en verklaarde zich in 1564 bepaald voor de hervormde godsdienst. Men wil, dat hiertoe vooral hebbe meêgewerkt het schandelyk gedrag der Culemborgsche Kanunniken en overige geestelyken, „die met een schrikkelyken haat tegen elkander waren ingenomen, en zelfs in de heiligdommen vochten; die brassers en zuipers waren,.... en... alle dartelheid pleegden; die met een uiterlyken schijn van gods-

dienstigheid........alle vuiligheden pleegden." Anderen zijn evenwel van gevoelen, dat zijne eerste gemalin ELIZABETH, Gravinne van MANDERSCHEID, die de leer van LUTHER beleed, hem tot dien overgang had gebracht.

Buiten twijfel is het intusschen, dat hy der zake van *Nederlands* vrijheid groote diensten heeft bewezen. De bekende optocht van 5 Maart 1566, waarby de Edelen, onder Heer HENRICK van BREDERODE, der Landvoogdesse MARGARETA het smeekschrift om ontheffing van de inkwisitie en matiging der bloedplakaten aanboden, verzamelde zich in 's Graven huis te *Brussel*, sinds hy het bewoonde onder den naam van het Hof van Pallant bekend. Op dien oogenblik was de Graaf daarby niet tegenwoordig, maar toen zy den volgenden dag om het andwoord der Landvoogdesse gingen, bevond hy zich in hun midden.

By de komst van FILIPS oogendienaar, den dapperen maar bloeddorstigen ALVA, behoorde hy tot die verstandige Edelen, die ten lande uitweken. By trompetgeschal werd hy ingedaagd, maar vond het natuurlyk ongeraden te verschijnen, en deed slechts een verweerschrift overleveren, en later door het land uitgaan, waarby hy onder anderen verklaarde, dat hy opzettelyk aan de indaging niet had voldaan, "vermids Hy bedugt was voor Lyfsgevangenisse, ende terwyl hy oordeelde voor zyn Competente Richter niet gedaegt te zyn."

Zijn hof te *Brussel* werd daarop, in Mei 1568, naar last van ALVA, onder den voet gehaald, en op de plaats daarvan een schandzuil, "ter vervloekter geheugenis van de hernomene Zamenzweeringe," opgericht, die later evenwel, ten schimp van 's Hertogs nagedachtenis, door het volk neêr geworpen en verbrijzeld is. Twee maanden vroeger was het Kasteel met de stad en 't Graafschap reeds door eenen ROBERT van LINDEN, namens Koning FILIPS in bezit genomen, en werden de hervormden, die onder hun wettigen Heer volkomen redelyke vrijheid hadden genoten, scherp vervolgd. In de plaats van LINDEN, die te *Duren* gevangen genomen werd, kwam vervolgends Don ALONZO LOPEZ de GALLO, die ten minste een welwillend man was,

Graaf FLORIS verbleef middelerwijl in *Duitschland*, waar hy, na overlijden zijner eerste gemalinne, in 1571, huwde met Gravinne FILIPPA SIDONIA van MANDERSCHEYD-BLANKENSTEYN-GEROLSTEYN.

In Juli 1572 braken er voor de Culemborgers kwade dagen aan. Door het overgaan van *Buren* en *Bommel* aan 's Princen zijde, werd *Culemborgh* een grensplaats, die voor de bewoners der beide andere steden, met eenig overleg, niet zoo moeielyk te nemen viel. ALVA zond er alzoo op den 7en der genoemde maand een bende van zeshonderd krijgsknechten heen, die, gelegerd op het kasteel, daar woest en baldadig huis hielden en het niet weinig schade toebrachten. Nog bovendien maakten zy *Culemborgh* tot »een roofnest, waarin zy hun buit sleepten en hunne gevangenen brachten en vermoordden, terwijl de Staatschen en Geuzen tot onder hare muren stroopten, het landvolk uitplunderden, de dorpen brandschatteden."

In November 1576 bevond de Graaf zich op 's Princen last met twee Hollandsche staatsleden te *Bommel*, om er met de afgevaardigden der Staten van *Gelderland* over het aangaan van een verbond te onderhandelen. Hy kon toen het verlangen niet weêrstaan, om zijne goederen, voor zoo ver zy niet door Spanjaarden waren bezet, te bezoeken. »Parquoy je prie" (schreef hy zijn vriend ORANJE) »V. E. de m'ottroier ugne fois ugne générale sauvegarde pour toute la comté de Culembourg et toutz aultres mes terres et seigneuries, partout où ilz gissent." De Prins stond hem dat gaarne toe; maar de Graaf vond zijne goederen »in een vrij anderen staat, dan hy die gelaten had, zijne huysen afgebroocken ende verbrant, geruyneert, van al het silverwerck, meubelen, geraet gepriveert ende bedorven, van welcke hem nog een groot deel zijn leven lanck geduerende violentelijck zijn ontholden. Zijne schatten van veenen, veele honderd duyzenden weerdich, in den grondt uytgegraven en verkocht, en de schade en verlies geleden van verscheide miljoenen." [1]

---

[1] 's Graven remonstrantie; by SCHOTEL.

Na de Gendsche pacificatie, 1576, verliet eindelyk ook de Spaansche bezetting stad en kasteel, en in Februari 1577 kwam hy eindelyk weder binnen zijne stad, waar hy met groot gejuich en gejubel door zijne verheugde onderdanen werd verwelkoomd en ingehaald; maar hy vond ook daar „veele Huizen afgebroken en verbrand: Een groot gedeelte van zyn Huiscieraad en andere roerende goederen, die by zyn vertrek op het kasteel gebleven waren, gerooft en vervoert, veele van zyne Papieren verscheurt, bedorven, of te zoek gemaekt."

Sedert bleef het kasteel zijn doorgaand verblijf, dat hy dan alleen verliet, wanneer zijne tegenwoordigheid ten oirbaar van den lande of om zaken van verwantschap hem daartoe dreven.

Het wemelde er toen van „pages, camerlincks, bottelgiers, palfreniers, valckeniers, cocks, bewaerders van het silverwerck, der gaerderobe" en „harnaskamer", en andere dienaren, aan wier hoofd éen, soms twee Edellieden stonden, „die vooral goed toeversicht moesten dragen, dat sich nyemant van sijn gen. familie over tafel of elders droncken dronck, noch blasphemie, lichtveerdige en ontuchtige propoosten hield." — Toen ontfing het vele Nederlandsche en Duitsche Edelen: de Graven van *Nassau*, *Hohenlo*, *Hohenzollern*, *Benthem*, *Manderscheyt*, *Blanckensteyn-Gerolsteyn*, *Inn- en Kniphausen*, *Schauwenburg*, de Heeren van *Brederode*, *Montfoort*, *Steenbergen*, *Batenburg*, en honderde anderen, soms met zulk een gevolg, dat de knapen en dienaars een der herbergen moesten betrekken. Aan gelegenheid om zich te verlustigen ontbrak het te *Culemborgh* niet. De Grafelyke stallingen waren rijk voorzien: eens bezat het een paard, dat op duizend gulden geschat werd. Op den voorburg waren kaats- en kegelbanen, rondom het kasteel aangename dreven. De Grafelyke visscherijen en jachten strekten zich verre uit; zelfs een wolvenjacht was in die dagen niet zoo heel zeldsaam. Kostelyke banketten werden er ten hove, of in de herberg binnen de stad, de Gulden Leeuw, aangericht. Kostbare visch, versch en gezouten vleesch, wildbraad, patrijzen, toen zeldsame Oostersche spece-

rijen en granaatappelen, prijkten dan op den Grafelyken disch [1].

Na het jaar 1580, het ongelukkigste levensjaar van den edelen PALLANT verdween al die pracht en luister. Zeldsamer en zeldsamer werden jachten en banketten; weinigen, slechts bloedverwanten, verschenen aan zijn hof; niet meer dan twintig dienaren omringden zijn persoon; en slechts toen zijn eenige zoon de jongelingsjaren had bereikt, werd de eentonige levenswijs door korte bezoeken afgewisseld. In die dagen ontmoeten wy den Grave steeds op het slot, omringd door zijne raden, „getrouwe, bequame, zeer tijdelijcke mannen, lieff, aengenaem ende gerespecteert by de Hollanders, niet papau noch partyen dienende, die den morgen te zes, en 's namiddags te drie uyren in het nederhof vergaderden, en dagelicx twee uyren in domesticis en een uirke in civilibus bezig waren."

Hun was de „judicature over leenzaken, geestelyke beneficien en verdere regalia opgedragen; zy verleenden mandementen van beneficie van inventaris, willig decreet, cessie en relief, veniam aetatis, namen alle rekeningen op, ook van stads, gemeenelands en arme middelen." Zijn Stadhouder van leenen en Griffiers kwamen in de leenkamer byeen. Twee Sekretarissen en kopyisten moesten zich altijd des morgens ten zes ure in de rekenkamer bevinden, in kommissie reizen, en in alles zijne Excellentie ten dienste staan.

Welke onvergetelyke diensten hy aan zijne onderdanen bewezen heeft, kunnen die stapels van stukken, in *Culemborgs* archief onder den naam van „dagelyksche besoignes" bekend, getuigen. Zy zagen hunne bezittingen verbeterd, hunne ellendigen, armen, weduwen, weezen verzorgd, hunne twisten beslecht, hunne voorrechten gehandhaafd, bedehuizen en scholen verrijzen of vernieuwen, en leeraren aanstellen. — Geen opoffering viel hem ook te zwaar om den gemeenen vijand afbreuk te doen en zijne bezittingen tegen hem te verdedigen. [1]

---

[1] SCHOTEL,

Het jaar 1580 was hem dáarom zoo bitter, omdat hy toen zijne echtgenote, die hem nog op den 28en Mei 1577 op het Kasteel een zoon geschonken had, van zich verwijderde, daar hy haar sterk van ontrouw jegens hem verdacht. Deze zaak had een nasleep van verdrietelykheden, maar de gescheidenen vereenigden zich nimmer weder. Wel kwam Vrouwe SIDONIA, die zich meest in 't Guliksche ophield, na een afzijn van elf jaren nog weder te *Culemborg*, maar ook dat bracht niet dan onvrede en krakeel, want zy, door eenige Culemborgers gesteund, wilde haren zoon andere leermeesters geven, dan hy van zijn vader ontfangen had, maar deze, »hoewel oud, zwak, en aan vele lichaamskwalen ter prooi," hield zich bepaaldelyk by zijne eerste keuze, en wilde van geen verandering weten.

In 1598, toen hy den ouderdom van een en zestig jaren bereikt had, naderde in September zijn laatste dag. Op den Negenentwintigsten, des avonds omtrent zeven ure overleed hy, »de goede Vader van zijn Volk, de liefhebber der vryheit." Een half uur voor zijnen dood verklaarde hy nog: »Dat hy van alle zyne moeyte en arbeid geen ander vergenoegen had gehad, dan dat de goede en gemeene zaak triumfeerde, en dat hy nu verzekert was van niet te zullen sterven in de handen der Spaanschen."

Zijn zoon FLORIS, die hem nu als FLORIS de Tweede opvolgde, verbond zich in Februari 1601, op het kasteel *Bergh* in den echt met Jonkvrouwe CATHARINA, dochter van dien WILLEM, die, om zijn afval van de goede zaak, in onze historie zoo berucht is. De jonggehuwden deden een reisjen in *Duitschland*, en vestigden zich vervolgends te *Culemborch* op het kasteel, schoon de Graaf dikwerf ook op andere zijner goederen was, wier ongunstige toestand op eeniger wijze herziening noodzakelyk maakte. Hy wendde zich tot de Staten, om vergoeding van de opofferingen, uitschotten, en verliezen, die zijn vader zich voor het algemeen welzijn had getroost, maar het gelukte hem slechts ten deele, hierin behoorlyke tegemoetkoming te erlangen. Zijne inkomsten bleven echter van dien aart, dat hy, sints hy zich zijne

benoeming in de Staten-Generaal, namens *Gelderland*, had laten welgevallen, 1617, een byna vorstelijken staat kon voeren. Dat hy doorgaands de zienswijze van OLDENBARNEVELT, met vereering zelfs, was toegedaan, bracht tusschen hem en Prins MAURITS eene verwijdering te weeg, die evenwel geen gevolg had, en later weder werd bygelegd. By FREDERIK HENDRIK was hy zeer gezien, en deze noble Prins beminde hem »om sijne goede qualiteyten en deuchden."

Hy eindigde zijn werksaam leven, grootendeels en by uitnemendheid ter dienst van den Staat gebezigd, in 1639. Als een oprecht christen stierf hy: »Laat ons bidden!" waren zijne laatste woorden, en hy gaf met gevouwen handen en ten hemel geslagen oogen den geest. De Culemborgers gedachten nog lang met bitteren weemoed dien treurigen 4en Juni, die van 's Graven ziekenkamer op 't kasteel een sterfkamer maakte.

FILIPS THEODOOR Graaf van *Waldek* en *Pyrmont* door FLORIS tot erfgenaam benoemd, werd met zijne jonge gemalin op den 10en September 1639 te *Culemborch* gehuldigd, doch hy stierf binnen korten tijd, nalatende eenen onmondigen zoon, HENRIK WOLRAAD genoemd, die hem als Grave van *Culemborgh* opvolgde. Dit ging echter niet zonder veel tegenwerking. ELIZABETH van *Culemborgh*, overgrootmoeder van HENRIK WOLRAAD, kinderen uit drie verschillende huwelyken gehad hebbende, werd die van WALDECK het recht tot het Graafschap betwist. Zy zegepraalden eerst na den dood van HENRIK WOLRAAD, en het Parlement van *Mechelen* sprak een vonnis ten hunnen voordeele uit. HENRIK WOLRAAD, geene kinderen nagelaten hebbende, werd door zijn oom GEORGE FREDERIK in het Graafschap opgevolgd. Deze zag zich in het jaar 1682 door Keizer LEOPOLD tot den stand van Rijkvorst verheven, en gebood als Generaal Veldmaarschalk de legers der algemeene Staten. Hy overleed in November, 1692 zonder zonen na te laten.

Daar het ons echter geenszins is te doen om een volkomen geschiedenis van het Graafschap *Culemborgh* te schrijven, veel

minder om uitvoerig te handelen over de Heeren, Graven en Edelvrouwen dezer plaats, dan voor zoo verre hunne historie met het kasteel in verband staat, kunnen wy gevoeglyk de rolle dier personaadjen hiermede besluiten, om nog een blik te werpen op die aloude huizinge, die wy sedert Grave FLORIS van PALLANT eigendlyk reeds te lang uit het oog hebben laten glippen.

Wy zagen reeds hoe grootsch en onbekrompen de zamenstelling van het gebouw was, niet alleen, maar wy mochten zelfs gedeeltelyk een blik werpen op den inventaris van het zilverwerk uit de 14e eeuw, evenzeer als wy de beweging der verschillende bedienden in de zestiende eeuw, met het gewoel der uit- en ingaande gasten met hunne dienaren en aanhoorigen, te voet en te paard, by enkelen en in getale, als aanschouwen mochten.

Na FLORIS verminderde dat alles aan inwendige pracht, en ging het verval van het uitwendig, door gemis van genoegsaam onderhoud, daarmede gepaard. Toen kwam het onheilsjaar 1672, en *Culemborgh*, hoezeer 't ook heette dat het onzijdig was, moest de inlegering der onbeschofte Fransche benden verduren. Even als alom, lieten zy by hun vertrek het kasteel in een meer dan gehavenden toestand achter, zoodat de Grave van WALDECK het klooster Mariën-kroon in de Stad tot zijn verblijf deed gereedmaken. Toen verviel het kasteel allengs geheel en al, naardien er weinig of niet de hand meer aan gehouden werd. Eindelyk werd het opperhof in 1735 door het bestuur van *Gelderland*, sedert 1720 door koop eigenaar van het Graafschap, voor afbraak verkocht, en byna geheel gesloopt, terwijl het puin aan den dijk by *Muiden* werd gebezigd. Alleen de ronde of witte toren, die door Heer GERAERT van CULEMBORCH was gebouwd, bleef nog over, en herinnerde steeds aan een beroemd geslacht, aan mannen van groote daden.

Eindelyk meende men dat ook dit laatste gedenkteeken voor de veiligheid gevaarlyk werd — en in 1812 viel daarmede het kasteel van *Culemborch*.

HET VALKHOF.

241

van Bommel, del: Kᵉ St: v. C. W. Mieling.

HET VALKHOF.

HET VALKHOF.

Dat de menschheid vooruit is gegaan, zal door geen verstandig brein worden ontkend; op alle punten evenwel — dat zal niemant durven beweeren. Zoo staan wy onder anderen in het stelsel van verwijdering en ons ontdoen van „dingen" die geen praktiesch nut hebben, nog niet hooger dan onze vaderen der vorige eeuw! Of nu ook die „dingen" aan eene merkwaardige gebeurtenis, aan een uitnemend persoon, ook wel aan een gantsche reeks personen en feiten herinneren; of zy als een eigenaardig monument een bepaald tijdvak kenmerken en ons daar gants in verplaatsen; of zy soms uitmunten als aesthetiesch geheel, of door harmony van samenstelling, of door schoonheid der deelen — het is niet verstandig, daarvoor een blik te hebben: dat valt niet onder het begrip van ons „praktiesch nut." Nu hebben wy van dien blik nog wat te veel; en eerst dan, wanneer wy ons daarvan gants hebben losgemaakt, zullen wy kunnen zeggen, dat wy behoorlyk zijn vooruitgegaan. Eerst dan (en ik hoop dat, als afgodiesch aanbidder dier schoone richting, natuurlyk nog te beleven!) — eerst dan, wanneer men er eindelyk toe zal gekomen zijn, om byvoorbeeld die „praktiesch nuttelooze" marmeren praalgraven in onze kerken omver te doen halen om er fraaie pendules van te beeldhouwen, die ons op de hoogte van den tijd houden; en wanneer men dan die roestige wapenrustingen, die daar hangen als het strijdgewaad van een ouden gestorvene, zal hebben versmeed tot klinkende hoefijzers onder de

pooten onzer rijpaarden — eerst dan zullen wy kunnen zeggen, dat wy zijn gekomen tot het vrije standpunt waarop wy moeten staan: dat wy volkomen richtig begrip hebben van het hoogste op de stoffelyke waereld: het „praktische nut"!!!

De hoogloffelyke mannen van 1795, wie de behartiging der algemeen zedelyke en stoffelyke belangen van *Gelderland* waren toevertrouwd, de regeerders alzoo van dat Landschap, waren *ook* verstandige lieden, die zich met de ongeroepen aanmerkingen van een KLUIT, een MEERMAN, een VAN HASSELT, een VAN SPAEN, een TE WATER, een TYDEMAN, een VAN WIJN, niet konden inlaten, toen het den verkoop-gold van een kolossale massa tufsteen te *Nymegen*. Nu handelden de Heeren KLUIT, c. s. wel niet in tufsteen, maar zy trokken er hier slechts party voor, omdat die was samengevoegd en opgehaald tot een groot gebouw; en nu deden de Heeren KLUIT, c. s. ongelukkiglyk ook niet in huizen, anders had men hun kunnen voorstellen om het zelf te koopen, en er des noods, tot bevordering van eigen voordeel en van 's lands welzijn in de belasting, eene jeneverstookerij in op te richten — maar die Heeren KLUIT, c. s. grondden hunne aanmatigende tusschenspraak op geheel iets anders. Daar was aan die muren, oordeelden zy, zulk een schat van herinnering verbonden, dat ze gerekend konden worden met de historie, zoo niet van *Nederland*, dan toch van *Gelderland*, in het naauwste verband te staan. Het aanschouwen van dat uitgebreide, schoon dan ook veel geleden hebbende gebouw, dat fiere kasteel, gaf zulke levendige indrukken van de feiten des verledens, maakte het gemoed zoo warm voor onze geschiedenis, en werkte aldus zoo krachtig tot opwekking van vaderlandsliefde! —

Vaderlandsliefde — eene soort van monopolie op het terrein der humaniteit! Natuurlyk lachten de Heeren van 't bestuur [1] —

---

[1] De Afgevaardigden wegens de stad *Nymegen*, van het Rijk, en tusschen *Maas* en *Waal* hadden echter geprotesteerd tegen den verkoop, en

en op den 9en Februari 1796, werd de massa tufsteen voor tnegentig duizend vier honderd gulden tot amotie verkocht. Aldus deed het recht levendig besef van het „praktiesch nut" zich gelden, en behaalde eene schitterende en klinkende overwinning.

Terstond na den toeslag (verhaalt J. IN DE BETOUW:) werd met een aantal van meestentijds tusschen de 100 en 150 arbeiders de slooping begonnen, en het werk alzoo by aanhoudendheid voortgezet tot in September 1797.

Toen was die kolossale massa tufsteen, waaruit de aloude burcht van *Nymegen*, het schoone *Valkhof*, de roem der stad en van het gewest bestond, onder den beuker der sloopers gevallen. —

En was het nu in trouwe der moeite waardig, dat de Heeren KLUIT, c. s. zoo groote belangstelling betoonden voor dat *Valkhof?*....

Ik wil u in groote omtrekken met de historische herinneringen, aan dat gebouw verbonden, bekend maken — u-zelf het eind-oordeel overlatende: of ge u bekeert tot hen, voor wie sommige steenhoopen ook nog een luid sprekende tong hebben, waarnaar het wel waard is te luisteren; dan of ge er grooter eere in stelt, u te plaatsen aan de zijde dier uitnemenden, die zoo gants zijn van onzen tijd, doortrokken van den fijnsten geest der negentiende eeuw, de mannen van het „praktiesch nut." [1]

NERO CLAUDIUS DRUSUS, een der edelsten onder de Romeinen, omstreeks tien jaren voor onze Christelyke tijdrekening naar de landen van *Neder-Germanië* gezonden, deed langs den Rijn-oever ruim een vijftigtal burchten ophalen, om de gewesten, door den Roomschen adelaar overvleugeld, tegen de onophoudelyke invallen der Germaansche stammen zoo niet te beveiligen, dan toch

---

die van het kwartier van *Zutfen* bewilligden later niet in den koop, omdat de prijs zoo gering was.

[1] De behoedzame lezer verwarre dit „Nut" in geenerlei opzicht met het „Nut van 't Algemeen."

te versterken. Op een heuvelhelling aan de *Waal* lag toenmaals eene verzameling van hoeven en hutten, by den inboorling *Ny-Megen* genoemd, uitgestrekt genoeg, om door de Romeinen als een oppidum Batavorum te worden beschouwd. Te midden dier Germaansche bevolking deed, meent men, *Drusus* een zijner kasteelen op den top des heuvels ophalen, en zoo ontstond daar tevens „een Romeinsche maatschappy, die er geruimen tijd moet gebloeid hebben, en die ons allerlei voorwerpen van hare instellingen en bedrijvigheid heeft nagelaten : een menigte van altaren, klein beeldwerk, grafschriften, geloftesteenen, mijlpalen, en zeer vele overblijfselen van gereedschappen, tot het tiende Legioen behoorende. Bovendien, al wat tot wapening en huisbedrijf, tot kleeding, tot overdaad en weelde noodzakelyk was, is in dezen ager Batavus te rug gevonden, en wel in zoo grooten overvloed, dat daarmede een Romeinsch legerkamp ten naastenby hersteld zou kunnen worden. De musea en partikuliere verzamelingen behoefden slechts te rug te geven, wat zy van *Nymegen* ontfingen — en het oppidum Batavorum kon nogmaals verrijzen [1].

Hier ook zocht men de plaats, waar CIVILIS het eerst heen week, toen hy, by *Vetera* door CERIALIS geslagen, vervolgends overstak naar het eiland der Batauwers, maar niet, dan nadat hy het oppidum aan de vlammen had prijs gegeven. Heeft het kasteel daaronder geleden, dan zal het wel hebben behoord tot die sterkten, die op verschillende tijden onder de keizers TRAJANUS, DIDIUS JULIANUS, CONSTANTIJN den Groote, CONSTANS en JULIANUS den Afvallige zijn hersteld en verbeterd, zoodat het in de zesde eeuw gretig door de in macht en aantal toenemende Franken in 't bezit werd genomen. Dat deze of gene Frankische Vorst het overmeesterd, of ten minste als zijn byzonder eigendom beschouwd en er misschien zijn woonplaats gevestigd heeft, wordt daardoor bewezen, dat *Nymegen* als stamgoed der Frankische Koningen gold, en vervolgends steeds als eene rijksstad beschouwd werd.

---

[1] Prof. VISSCHER.

Keizer KAREL de Groote, van wien het uit de keuze zijner lievelings-verblijfplaatsen blijkt, dat hy een op dien tijd zeker wel zeldsamen open zin bezat voor de schoonheden der natuur, gevoelde zich ook naar *Nymegen* getrokken, en deed er, ontwijfelbaar binnen de veiligheid der oude Romeinsche muren, en wellicht in vereeniging met de reeds bestaande Romaansch-Frankische gebouwen, een vorstelyk paleis stichten, waarheen hy zich meermalen begaf tot het houden van rijksvergaderingen en byzondere landdagen. Ook in den herfst- en wintertijd was hy dikwerf daar, om zich van de kolossale zorgen, die op zijne schouderen rustten, uit te spannen op de jachtpartijen in het Nederrijkswald. Daarom kan het niet anders, of in dat Nymeegsche paleis, weldra als Keizerlyk jachthuis onder den naam van het *Valkhof* bekend, moet de inrichting zijn geweest als die zijner paleizen te *Aken* en te *Ingelheim*, waarvan het bekend is: dat zy met tapijten behangen, met schilderwerk bemaald, met kleurig musief (mozaïek) ingelegd, en met gouden of vergulde vercieringen waren opgeluisterd. Het paleis te *Aken* wordt ons voorgesteld als een gebouw van buitengewonen omvang. Daar waren vertrekken, niet alleen voor het gevolg, tot het Keizerlyk hof behoorende, maar ook voor alle Grooten, voor alle Leenmannen, voor alle Bisschoppen, voor alle aanzienlyken van geestelyken of waereldlyken stand, die gedurig uit verschillende gewesten van het uitgestrekt gebied aan het hof kwamen, en er minder of meer tijd vertoefden. Er waren verschillende ruime zalen, waarin de groote rijksvergaderingen, de byzondere vergaderingen dér Bisschoppen en groote Leenmannen, en de terechtzittingen, waarin de Keizer-zelf het oordeel sprak, gehouden werden. Er waren deuren van traliewerk en brons, en zuilengangen en galerijen in groot aantal. De gebouwen voor de lijfwacht en voor de geringere hofbedienden sloten zich ten hoofdgebouwe aan. Het geheel was opgehaald in den Byzantijnschen of Romaanschen bouwstijl, die, schoon op zich-zelf wel zwaar, toch door toevoeging van tallooze levendige en beweeglyke cieraden,

in zijn geheel iets Oostersch, iets eigenaardig sprekends verkrijgt. [1]

Ongeveer op deze wijze moet derhalven ook het *Valkhof* ingericht zijn geweest.

In de lentemaand van het jaar 777 verscheen hy er, omstuwd van zijne Frankische Edelen en Grooten, om er het Paaschfeest te vieren, dat dan ook met groote pracht en luister plaats vond. In den zomer van dat zelfde jaar hield hij er eenigen tijd verblijf, en bezegelde er den 7^{en} Juni onder anderen een giftbrief, ten gunste der kerke van Sint MAARTEN, die gesticht was te *Trecht*, beneden *Dorestad*, alzoo te *Utrecht*.

Paus LEO de Derde, van den Pauselyken stoel door zijne muitende onderdanen wech gedreven, werd door Koning KAREL in 799 weder met de kracht van diens onweerstaanbare wapenen hersteld. Inmiddels schijnt hy zich ook te *Nymegen* opgehouden te hebben, en heeft er, naar luid der Chronyken, de achthoekige kapel, [2] op last van KAREL gesticht, ingewijd.

In het voorjaar van 804 was KAREL, nu sedert vier jaren gekroond Keizer, weder op zijn Nymeegsch paleis, en twee jaren later, insgelijks in de maand Maart, was hy er nogmaals, en deed er de rijksverdeeling bezweren, zoo als hy die tusschen zijne zonen KAREL, LODEWIJK en PEPIJN bepaald had. Ook moesten zijne mannen hem daarby op nieuw een eed van getrouwheid afleggen.

Het volgende jaar, 807, bracht hy er de Vasten door, en hield er tevens Paschen.

Wederom het volgend jaar zat er in het hooge vertrek, welks diepe en breede rondboogvensters een ruim vergezicht over het prachtig landschap gaven, de zes-en-zestig jarige grijzaart in een Byzantijnschen armstoel, de voeten rustende op het beerenvel dat voor hem onder de eikenhouten tafel lag uitgespreid. Zijne

---

[1] Zie HOFDIJK, Het Nederlandsche Volk.

[2] Deze kapel wordt verkeerdelyk ook de Heidensche kapel genoemd. Onze te vroeg gestorven ALEX. OLTMANS heeft bewezen, dat zy eene stichting der 8ste eeuw moet zijn.

lange lokken rolden zilvergrijs op zijne schouderen; zijn sneeuwen baard golfde naar zijne borst, en dichte wenkbraauen welfden zich over zijn helder oog. Zijn gewaad had niets byzonders: het was de gewone Frankische kleeding van dien tijd. Over het linnen hemd en de korte linnen onderhozen droeg hy een tot de kniën reikend overkleed, met zijden boordsel vercierd, en lange beenkleederen of hozen, met gekleurde linten overkruist, van de knie tot aan de schoenen. Het gevest en de schede van het zwaard aan zijn gordel waren van zilver, en zijn overkleed bestond uit een Venetiaanschen mantel. En, niettegenstaande de gewoonheid dezer dracht onder de Frankische Edelen, boezemde toch dat hooggewelfd voorhoofd, die breede borst, die fiere, zes voet hooge gestalte, dat geheele voorkomen, dat zoo vorstelyk was, niettegenstaande de ietwat te korte hals het hoofd een weinig buigen deed, ieder eerbied in. En dat kon ook niet anders, want hy was immers KAREL de GROOTE-zelf; hy, de man die *Europa* beheerschte van de *Pyreneën* en de *Middellandsche zee* tot aan de *Baltische golf*, en van de boorden van de *Theiss* tot aan de stranden van den *Germaanschen Oceaan;* hy, de man daarenboven die de zegen was der volkeren, waarover hy den staf zijner heerschappy uitstrekte. Met hem vangt eigendlyk de geschiedenis der christelyke beschaving eerst ten volle aan. Hy was een regent van uitstekende bekwaamheden, die alle zaken van bestuur onder zijn eigen oog liet komen. Wat in zijn tijd misbruik en verkeerdheid moest worden genoemd, trachtte hy af te schaffen of voor 't minst te beteugelen; wat hy tot voordeel zijner volken rekende voerde hy in, wat er reeds van goeds bestond moedigde hy aan. Hy beschermde de godsdienst, en breidde die uit, beseffende, dat in haar de krachtigste en eenige grondslag voor eene gelukkige toekomst der gantsche maatschappy besloten lag. De Saxen en Friezen, zoo lang weêrspannig, bracht hy voor goed ten onder, en dwong hen de dienst hunner afgoden te verlaten. Alzoo verdween het heidendom overal, en alom rezen christen kerken en kapellen op; en *Utrecht*, met zijn nog half Romeinsch voor-

komen, werd het middenpunt der beschaving van *Noord-Nederland*. De uitnemende Vorst, die zijn oog over alles liet gaan, zorgde ook vooral voor de kerkelyke tucht en het zedelyk leven der Geestelyken. Hy regelde daarenboven de wetgeving en het rechtswezen, bevorderde den landbouw en den koophandel, en deed bruggen, wegen én vaarten aanleggen of in goeden staat stellen en onderhouden; hy verbeterde de maten en gewichten, en ordende het muntstelsel. Zelf beoefende hy met yver de wetenschappen, en richtte alom kloosterscholen op, om der jeugd onderwijs te geven in het lezen, schrijven, rekenen, zingen, en het noodig latijn. Zoo hield hy een waaksaam oog over alles, en zijne geestelyke zoo min als zijne waereldlyke beambten behoefden er aan te denken, om hun tijd in ledigheid door te brengen.

Zijn roem klonk over de gantsche bekende wereld. Kalief HAROEN al Raschid zond hem groote geschenken, en Koning EARDULF van *Northumberland*, uit het bewind verjaagd, kwam zich te *Nymegen* op het paleis voor des Keizers voeten werpen, en hem om bystand smeeken.

Zoodanig was de man, die der oude Romeinsche sterkte te *Nymegen* een geheel nieuw voorkomen gaf, er eene christelyke, gelukkig nog in wezen zijnde kapel deed bouwen, en alzoo zijn grooten naam aan deze stichting voor altoos verbond.

Het jaar 808 is het laatste, waarin de geschiedenis van zijn veelvuldig verblijf op het burchtpaleis spreekt. Hy hield er toen nog, na de viering van Paschen, een luisterrijken landdag.

Op den 28^{en} Januari, 814, ten vijf ure in den vroegen morgen, te *Aken* op zijn kortstondig krankbed liggende, vouwde hy de beide handen op zijne borst, sloot de oogen, en ging met een fluisterend: „Vader! in Uwe handen beveel ik mijn geest".... in de gewesten der eeuwigheid over.

In navolging van zijn grooten vader, bracht zijn zoon en opvolger in het keizerrijk, LODEWIJK de Vrome, de Paasch-dagen in den lentetijd van het jaar 815 op het Nymeegsche paleis

door. In den herfst van 817 bevond hy er zich weder, om er hooge zaken des rijks af te doen of te behandelen; daarna schalden de jachthorens door het Rijkswald, en de wilde ossen en vlugge herten, de grimmige everzwijnen en de snelle rendieren stoven in angstige gejaagdheid door een, niet zonder hun cijns te laten aan den vorstelyken stoet, die zoo doldriftig en hartstochtelyk het jachtvermaak beoefende en genoot.

De rijksdag van 821, in Mei, werd weder op het *Valkhof* gehouden, en daarop de rijksverdeeling onder 's Keizers zonen, reeds in 817 bepaald, bevestigd, waarby de Keizer tevens zijn oudsten zoon LOTHAIR nevens zich in het bewind nam. Ter zelfder tijd hield hij er ook eene kerkvergadering, waartoe een aantal Bisschoppen, Abten en hooge Prelaten, ook Pauselyke gezanten in het rijkspaleis waren samengevloeid.

Voor de eerste maal aanschouwden de vorstelyke hallen den Noorman, toen LODEWIJK in 827 èr den sluwen RORUK met keizerlyke pracht ontfing, om met hem over een bestendigen vrede te handelen. Het was niet voor de laatste maal, zoo als wy zien zullen.

Een andere prachtige stoet bewoog zich in 830 naar het paleis. Keizer LODEWIJK trok derwaart, vergezeld van Hertog LODEWIJK van *Beieren*, BOUDEWIJN, Woudgraaf van *Vlaanderen*, BALDERIK, Graaf van *Cleve* en *Teisterbant*, en een aantal andere Edelen en Grooten. Toen werd er, door de groote vasallen des Rijks, aldaar beschreven, hoofd voor hoofd de verdeeling bezworen, die de Keizer, na PEPIJNS dood, 837, weder tusschen zijne drie overige zonen LOTHAIR, LODEWIJK en KAREL den Kale verordend had.

Op het laatst dier eeuw, 880, was het er weder vol drukte en levendigheid, maar van gants anderen aart. In dezelfde halle waar wy in 808 den Grooten Keizer aanschouwden, peinzende op middelen ter uitbreiding van de welvaart zijner volkeren, ja door geheel het paleis — bewogen zich, in dat droevig jaar van tachtig, gestalten, ondanks hunne blondheid zoo ruig en ruw van

voorkomen, dat het wel scheen of de oude Germanen weder uit hunne grafheuvelen waren opgerezen, en, zich de ringpantsers en de schubbige maliejakken uit de wapenhal der burcht om het breede lijf gegord hebbende, hunne oude drinkgelagen vernieuwden in de vertrekken, door de voetstappen van KAREL den Groote gewijd. En byna was dat ook zoo: want die zonen van *Scandinavië*, die gevreesde Noormannen, tot nog voor weinige jaren in hunne donkere wouden en besneeuwde bergen begraven, terwijl *Stokholm* nog *Stoksund*, nog slechts een visschersdorp was, hadden nog al de hardheid van het oude heidendom, al de ruwe woestheid van een strijdzuchtig, door landbouw noch koophandel beschaafd volk behouden. Het was ten tweede male dat hun ijzeren voet die plaats betrad; maar nu was er geen keizerlyk Heer om hen met staatsie te ontfangen: met het zwaard hadden zy er zich een intocht gebaand, en zy heerschten er zelf als meesters. Zy verschanschten zich binnen het paleis, en omgaven de stad met hooge wallen en diepe grachten. Koning LODEWIJK van *Austrasië* spoedde zich op het bericht, dat de Noormannen binnen *Nymegen* overwinterden, derwaart, sloeg het beleg voor de stad, en bestormde ze hard en hevig, dagen achtereen. Eindelyk kwam men tot een verdrag: de Nooren beloofden de plaats te zullen ontruimen, mits de Koning met zijn heir aftrok. LODEWIJK deed het, en de woeste zeeschuimers hielden woord: zy wierpen zich weder in hunne vaartuigen, en zakten de *Waal* af, maar niet, dan nadat zy eerst de vestingwerken vernield, en den brand in het Keizerlyk paleis gestoken hadden. Abt REGINO, van PRUIM, en de Benediktyner SIEGBERT, van *Gembloux*, tydgenoten, van dezen brand sprekende, noemen het paleis een zeer groot, bewonderenswaardig kunstig, en sterk, koninklyk gebouw.

In 896 was het echter weder vernieuwd, want in den zomer van dat jaar hield SWENTIBOLCH, koning van *Lotharingen*, keizer ARNULFS natuurlyke zoon, er verblijf, en schonk daar op den 24en Juni aan den Sint Maarten van *Utrecht* vrijdom van tollen en andere lasten. Tijdens zijn bezit had er, ik gis in de achtkante kapel van

het paleis, op het jaar 900 de eigenaardige plechtigheid plaats der vrijlating van ODBURGA, eene lijfeigene der kerk van *Elst*, ten verzoeke van Bisschop EGILBOLD. De slavin, met eene brandende waschkaars in de handen, werd door den priester driewerf rondom het altaar gevoerd, en toen naar buiten geleid, op een viersprong, waar de priester tot haar sprak: »Zie hier vier wegen —, ga en wandel werwaart het u zal gelusten." Daarop was ODBURGA eene vrije vrouw, zy en al hare erfgenamen die van dien oogenblik af uit haar mochten geboren worden, van wat geslacht zy ook zouden zijn.

Een stoet vol sombere pracht trok er in de Julimaand van 990 de burchtpoort uit. De doorluchtige Vrouwe THEOPHANIA, dochter van den Griekschen Keizer ROMANUS den Jonge, stiefdochter van Keizer NICEPHORUS, weduwe van den Germaanschen Keizer OTTO den Tweede, en moeder van Keizer OTTO den Derde, had er op den 17^en^ Juli het leven opgegeven. Zy was er gaarne, en hield er dikwerf verblijf; heur lijk werd met al de pracht, haar rang en afkomst voegende, naar *Keulen* gevoerd, en aldaar in de kerk der Benediktynen van *Sint Pantaleon* ter aarde besteld.

Keizer HENRIK de Tweede, die in September 1002 van het rijks-paleis bezit nam, vertoefde er ook dikwerf. Zoo kwam hy er in Maart 1018, vergezeld van zijne gemalin CUNEGONDE, en KOENRAAD, Hertog van *Swaben*, om er het Paaschfeest te vieren en een rijksdag te houden, dien hy tegen den 14^en^ dier maand beschreven had. Het was op dien rijksdag, dat van hem het bevel uitging aan zekeren Graaf DIERYC, die, niet te vreden met goederen welke hy in *Kinheim*, *Masa*- en *Rynland* bezat, ook nog het *Holtland* aan de *Merwe*, van den Utrechtschen Bisschop, had overweldigd en aldaar een tolhuis gesticht — om dat tolhuis onder den voet te halen, en den rustigen handel niet verder te bezwaren. Bekend is het echter, hoe weinig de stoutmoedige Graaf op dat Keizerlyk gebod acht gaf, schoon het meermalen met de wapenen kracht werd bygezet; hy versterkte zijn huis, deed zijn tol heffen, en legde aldus den grondslag tot het latere

Dordtrecht, dat zijnen nazaten een paerel aan hunne kroon werd.

Keizer KOENRAAD de Tweede, die er met zijne gemalin, zijn zoon HENRIK, en een talloozen stoet van geestelyke en waereldlyke Grooten, in de lente van 1039 een luisterrijk hof hield, werd er plotselyk hevig door het voeteuvel aangetast, zoodat hy er tot na Hemelvaartsdag het bed moest houden. Met Pinksteren eenigzins hersteld zijnde, begaf hy zich met zijn gezin en gantschen stoet naar *Utrecht*, waar hy echter kort daarna overleed.

Kwade dagen had de hofburcht der rijksstad in het jaar 1047. Hertog GODFRIED VAN LOTHARINGEN, met Keizer HENRIK den Derde in verschil geraakt over het hertogdom *Bar*, liep het land rondom *Nymegen* af, en stak er het paleis in den brand, wederom onder de klachte van tijdgenoten, die het noemen: „een Koninklyk huis, van bewonderenswaardigen en onvergetelyken bouw.” De noodige herstellingen werden echter weldra weder aangebracht, en verschillende Keizers vertoefden er nog van tijd tot tijd. Maar FREDERIK Barbarossa was het vooral, die het zich aantrok. Hy deed de Keizerlyke burcht in 1155 in den ouden luister herstellen en versterken, terwijl hy *Nymegen*-zelf met muren en wallen verbeteren liet. Zijne gemalinne, BEATRYS VAN BORGONDIËN, schonk hem hier in 1119 een zoon, die hem later als HENRIK de Zesde opvolgde. Wellicht is het ter gelegenheid dezer blijde geboorte geweest, dat hy de kapel heeft doen stichten, welker schilderachtig overblijfsel thands nog den naam van Romaansche kapel draagt.

By de hevige onlusten in *Duitschland* onder Keizer FREDERIK den Tweede, door Paus GREGORIUS den Negende aangestookt, oordeelde Graaf OTTO VAN GELRE het rijk zonder opperhoofd te zijn, en hy wrong FREDERIKS Burchtgraaf het Keizerlyk *Valkhof* uit de slecht gewapende handen. De omstandigheden des tijds werden hem vervolgends zelfs zoo gunstig, dat hy het bezit dier voortreffelyke burcht als wettig kon beschouwen, en ze zijn na-

zaten als eigen erfgoed mocht achter laten. De jonge Graaf van *Holland* namelyk, WILLEM de Tweede, tot Roomsch-Koning verkozen zijnde, door OTTO ondersteund, en in het belegeren van *Keizersweerd* en van *Aken* krachtig bygestaan, verpandde hem op den 15^en^ Juni 1248 het *Valkhof* met de rijksstad en het land van *Nymegen* voor eene som van zestien duizend mark zilvers. De stad bleef echter steeds als eene rijksstad aangemerkt, en stond by voortduring onder 's Rijks bescherming; ook zal het *Valkhof* daarby wel beschouwd zijn gebleven als een „open huis" voor de Keizers en Koningen des heiligen Roomschen rijks.

Koning WILLEM — zelf, omstuwd van een sleep Hertogen en Graven met hun gevolg en dienenden, was in den winter van dat zelfde jaar nog weder daar en versprak er zijner nichte MARGARETA, Gravinne van *Gelder*, een jaarlykschen lijftocht van duizend mark, wanneer zy weduwe zou geworden zijn. In den zomer van 1254 hield hy er een hofdag, en verhoogde het pandschap van zestien duizend tot een en twintig mark. Vriend der poorteren als hy alom was, betoonde hy zich ook weder hier, hy deed de kerspelkerk van *Nymegen*, die tot hiertoe tot groot ongerief der inwoners, buiten de wallen gelegen had, nu daar binnen halen, waardoor hy hun een groot gemak verschafte.

Graaf RICHARD van CORNWALES, die WILLEM als Roomsch-Koning opvolgde, bevestigde de verpanding door zijn voorganger gedaan, er by voegende: dat hy, in gevalle van aflossing, de burcht, „als zijn byzonder paleis," op niemant anders zou overdragen. Van die aflossing is echter nooit iets gekomen en de Graven van *Gelre* konden van dezen tijd af aan de rijksstad *Nymegen*, schoon dien naam blijvende voeren, en onder bescherming des Rijks staande, als hunne eigene „goede stad," en het Keizerlyk burchtpaleis, waaraan zoo vele en zoo groote herinneringen waren verknocht, als hun eigen vorstelyk kasteel beschouwen. En

hoe treurig zwak en duister
Door verpanding en verleen
Ook 't gelaat des slotburchts scheen —
Hy noghtans behield zijn luister.
Vorsten van het Roomsche rijk,
Dappren, wijzen, vromen, kloeken,
Kwamen hem nog steeds bezoeken,
Als hun aangenaamste wijk.

zoo als de soms niet onaardige poëet Mr. SCHONCK zingt.

Intusschen bracht de verpanding van burcht, stad en daarby behoorenden omtrek een groote verandering in den staat der Burchtgraven, wier gantsch gezach nu in handen der Graven van *Gelre* overging, en wier tytels zelfs voor een poos verdwijnen. Ook die REYNALD VAN HOEMEN, die in 1302, en GODFRIED VAN APPELTERN, die in 1312, 1313 en 1320 als Burchtgraven van *Nymegen* en Rechters der *Duffelt* vermeld staan, moeten niet anders worden beschouwd dan Slotvoogden namens hun Gelderschen Heer: ambtenaren, die tijdelyk werden aangesteld, en waarby nimmer sprake van erfelykheid kon zijn. En schoon die slotvoogdy later meermalen in pandschap werd uitgegeven, was de gesteldheid van zaken te zeer van gedaante veranderd, dan dat de pandhouders daar uit weder oude verjaarde rechten in het leven konden doen roepen. De betrekking was echter steeds aanzienlyk, en die van Richter des Rijks van *Nymegen* [1], lang ook nog van het ambt der *Duffelt*, bleef er aan verknocht; het is alzoo niet vreemd, dat er als zoodanig Edelen voorkomen uit BRONCHORST, BYLANT, RANDWYC, LYNDEN, GENT, WELDEREN, en andere aanzienlijke Geslachten.

Het Rijkspaleis was intussschen het hoofdverblijf geworden der Geldersche Graven. Graaf OTTO betrok het met zijne gemalin MARGARETA VAN CLEVE, en richtte zijne hofhouding er naar

[1] Het gebied rondom de stad werd het Rijk van *Nymegen* genoemd.

in. Zoo stelde hy onder anderen twee Kapellanen aan, om de beide kapellen te bedienen, eenen meester GHYSELBRECHT voor zijne gemalin, en meester ANDREAS voor zich-zelf. Mocht de stoute burcht nu betrekkelyk in aanzien hebben verloren — zy won daardoor veel, dat de bewoning nu minder onbepaald, en het dagelyksch onderhoud en benoodigde herstelling meer zeker geworden was.

Hadden wy er op den 22en November 1281 kunnen geweest zyn — wy zouden er een Edelman hebben ontmoet, die ons, met zijn blazoen van drie keelen zuilen op goud, reeds geen vreemdeling meer was: Heer HUBRECHT van BOSINCHEM, die er zijn kasteel van *Culemborch* aan Grave REYNALD kwam opdragen, om het weder in leen te rug te ontfangen [1].

In Augustus van het jaar 1300 opende de ruime poort zich voor hooge gasten, en ontfing Graaf REYNALD er Keizer AELBRECHT van OOSTENRIJK, die er om oorloge,- maar ook den Aarts-Bisschop WYGBOLD van *Keulen*, die er om vrede kwam. De Prelaat verkreeg, wat hy beoogde: een verdrag tusschen den Keizer en Grave JAN van AVENNES, over *Holland*, waarby de laatste de knie boog, en voor dat graafschap leenhulde deed. Toen voer zijn vloot, wier bontkleurige zeilen, aan de Doddendaelsche waarden, van de hooge burcht reeds zichtbaar waren, met vrede naar *Holland*, terwijl de Keizer in nog andere geschillen, tusschen den Aarts-Bisschop, Hertog JAN van BRABANT, en Graaf GERHARD van GULICH, minnelyke uitspraak deed.

In de treurige verwikkelingen, tusschen den oud geworden Graaf en diens zoon, hield *Nymegen* de zijde des laatsten, en de oude REYNALD bracht zijne dagen niet op het *Valkhof* ten einde: van de regeering ontzet, 1318, werd hy namens den jongen REYNALD naar het kasteel *Halle* op de *Veluwe* gevoerd, en stierf daar in 1326. De jonge REYNALD woonde toen als Graaf REYNALD de Tweede op het *Valkhof*, en hield er geen kleinen

---

[1] Zie hiervoren bls. 212.

stoet. Zoo bevond hy er zich in 1326 met zijne moeder, Vrouwe MARGRIETE (als Gravin-weduwe „outste Gravinne" genoemd), zijne gemalin SOFIA van MECHELEN, zijne zusters FILIPPE en ISENBELE, Jonkvrouwen van GELRE; en onder de Edelen worden genoemd zijne raden: Heer PETER van der LECKE, Heer WOUTER van KEPPEL, Heer JOHAN van BYLANT, Heer JACOB van MIERLAER de Oude, en Heer OTTO van HAELT, allen Ridders. Gewisselyk zal het wel een levendige „sente Nyclays dach" hebben gegeven, waar nog zooveel Joncheren en Jonkvrouwen in 't gevolg waren van dat rijke hof!

Maar 't zij vreugde of leed, wat er genoten werd of gedragen moest worden in de burcht — Vrouwe SOFIA deelde daar niet lang meer in; in April 1328 vinden wy haar nog op het hooge huis als de gevierde Gravinne — in Oktober 1331 is er hare plaatse ingenomen door des Konings zuster van *Engeland*, ELEONORE, die, als tweede gemalinne, REYNALD zoû troosten van de rouwe zijns weduwnaarschaps.

Op den 27^en^ Maart 1335 noemt hy haar dan ook zijne „lieve ghesellinne ALIONOREN van ENGELANT," en bezegelt met haar zijn testament, in byzijn van een aantal Geldersche Edelen, als: Heer DIEDRIC van MEURS, Heer PETER van der LECKE, Heer GIJSBRECHT van BRONCHORST, Heer RODERIC van VOËRST, Heer HENRIC van BORCULO, Heer JOHAN van BYLANT, Heer HUBRECHT Schenke van CULEMBORCH, enz. allen Ridders, en van nog een aantal Ridders, Edelen en afgevaardigden der steden bovendien.

Wy zien hieruit te gelijk, welk een talrijke stoet zich somwijlen binnen de muren der burcht bevond, en het mag hier, ter juister begrip, te gelijk ook wel de plaats worden gerekend, om in eenige byzonderheden over het gebouw-zelf te treden, voor zoo ver ons daarvan nog eenige inlichtingen zijn nagebleven.

Volgends SMETIUS, de Jonge, in zijn Chronijk van *Nymegen*, lag de burcht „seer ruym aan de *Wael*, op eene steyle hoogte, daermen alleen aen één kant langhs de vlackte kan aenkomen,

HET VALKHOF.

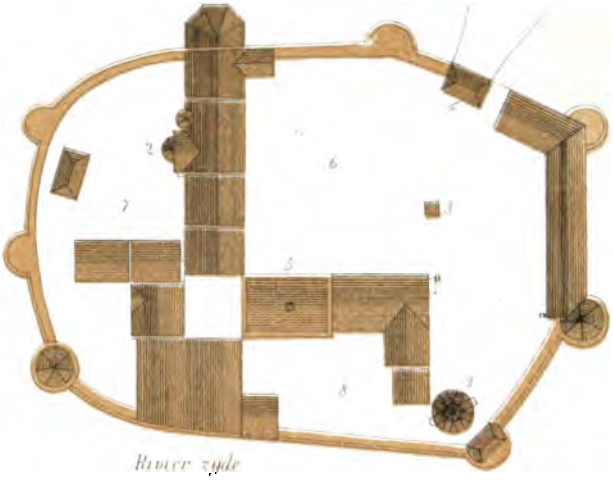

In Platte grond.

In Opstal.

omringht met sterke mueren en hooghe torens van duyfsteenen," behalven dat zy boven op, inzonderheid naar den kant van 't zuiden, waar zy, door den invloed des weders benadeeld zijnde, in de zeventiende eeuw vernieuwd werd met gebakken steen. Zy omvatte drie groote pleinen, en had, gelijk wy reeds zagen, twee kapellen: „de grootste met twee omgangen en acht pylaren, na de gedaente so men meent van die tot *Aken* en tot *Parijs*." De burcht was „eerwaerdigh en merkwaerdigh, zelfs van wegen de onderaerdsche boogen en de konstige pylaren." Volgends het „Stedeboeck" van BLAEU waren de wallen met acht torens of wychuizen voorzien, en stond de hoofd- of zoogenaamde Reuzentoren, die door zijne hoogte en grootte natuurlyk als donjon diende, ongeveer in het midden der sterkte. De bygaande platte-grond zal van dit alles een levendiger denkbeeld geven; de aangeduide plaatsen zijn de volgende:

1. De achthoekige kapel, door KAREL den Groote gesticht.
2. De Romaansche kapel, door FREDERIC Barbarossa gesticht.
3. De put.
4. De poort.
5. De Hoofd- of Reuzentoren.
6. Het eerste binnenplein.
7. Het tweede binnenplein.
8. Het derde binnenplein.

Als herhaald verblijf van den Landsheere werd alles er in behoorlyken staat gehouden. De onkosten daarvan beliepen in 1340 een som van 73 Pond. 10 Schell. en 8 grooten (*f* 73,53 Ned.); maar daarentegen hadden de vorstèlyke bezittingen in het Rijk, het Rijks-wald en het Ambt der *Duffel* de aanmerkelyke som opgebracht van 4527 pd. 10 sch. 5 gr. (*f* 4527,52 Ned.), daaronder begrepen 4 kapoenen, 328 hoenders, 178 malder rogge, en 30 malder haver.

De eerst Keizerlyke, en vervolgends Grafelyke burcht mocht

sedert 1339 Hertooglyk worden genoemd, want op den 19en Maart van dat jaar verhief Keizer LODEWIJK Graaf REYNALD tot de waardigheid van Hertog, en *Gelre* tot een Hertogdom.

Vrouwe ELEONORE genoot luttel de eere van dien tytel. Waarom? De overlevering van een feit, op het *Valkhof* geschied in 1340, moge u dat verduidelyken:

Op 't Valkhof aan de breede Waal
Daar is het lustig wonen! —
Maar niet om al den klaren wijn
Mocht ik daar Hertog Reynald zijn,
En 't hoofd met schande kroonen;
— Dat klage ik God! —
En 't hoofd met schande kroonen.

De Hertog sprak met valsch gemoed:
„Ga heen, Vrouw Hertoginne!
„Kies eigen disch en eigen bed:
„Gy zijt met lazary besmet —
„Nu walgt my van uw minne;
— Dat klage ik God! —
„Nu walgt my van uw minne!" —

— „Dat heeft mijn vader nooit vermoed,
(„Oud Englands fiere Koning!)
„Dat my mijn gade, om haat en nijd,
„In 't bloeien van mijn levenstijd
„Zou drijven uit zijn woning;
— Dat klage ik God! —
„Zou drijven uit zijn woning.

„Dat heb ik nooit aan u verdiend
„Wiens vrouwe ik was met eere!...
„Maar krimpt my 't harte ook saam van pijn —
„Toch zal ik u gehoorzaam zijn:
„Gy zijt mijn gade en Heere;
— Dat klage ik God! —
„Gy zijt mijn gade en Heere!"

Op Rozendael in 't rozendal,
In 't groenen van der heiden,
Daar woont de droeve Hertogin,
En kweekt, met trouwe moedermin,
Heur lieve zonen beiden;
— Dat klage ik God! —
Heur lieve zonen beiden;

Daarby ook bloemen, geel en wit:
Narcis en eglantieren,
Opdat er langs heur droevig pad,
Zoo vaal van menig dorrend blad,
Niet enkel doornen tieren;
— Dat klage ik God! —
Niet enkel doornen tieren;

Daarby ook rozen, wit en rood,
Zoo veel zy mocht verlangen.
Maar al de rozen, die zy kweekt,
Zijn in den bittren daauw verbleekt
Die druppelt van heur wangen;
— Dat klage ik God! —
Die druppelt van heur wangen. —

Op 't Valkhof aan de breede Waal
 Daar woont de Hertog binnen.
Daar gaat de beker lustig om,
By harp en pijp en rinkelbom,
 Met weelderige zinnen;
 — Dat klage ik God! —
 Met weelderige zinnen.

Daar kwam er menig ten festijn
 Naby en ook van vere:
Zoo menig Jonker, hoog van bloed,
En menig Jonkvrouw met heur stoet —
 Maar niet altoos met eere;
 — Dat klage ik God! —
 Maar niet altoos met eere! —

Ten Slotvoogd trad de burchtpoortier,
 En sprak, geheim van zinnen:
„Een vrouwe, rank en slank van stal,
„Staat gints gesluierd voor den wal,
 „En wil ten Hertog binnen;
 — Dat klage ik God! —
 „En wil ten Hertog binnen." —

Ten Hertog trad de Burchtvoogd toen,
 En sprak, geheim van zinnen:
„Een vrouwe, rank en slank van stal,
„Staat gints gesluierd voor den wal,
 „En vraagt om u naar binnen;
 — Dat klage ik God! —
 „En vraagt om u naar binnen." —

— „Tsa!" riep de Hertog lustig uit:
„Wie durft haar nog weerhouen?
„Wy dragen rozen op den hoed;
„De beker schuimt van druivenbloed....
„Laat komen alle Vrouwen;
— Dat klage ik God! —
„Laat komen alle Vrouwen!" —

Met was de vreemde Vrouwe daar,
En trad ter hofzaal binnen.
Een breede mantel sleept haar na.
Van fijne zijde was heur wâ;
Heur sluier slechts van linnen;
— Dat klage ik God! —
Heur sluier slechts van linnen.

— „Wees heil!" zoo lacht de Hertog luid:
„Gy koomt ter rechter tijde.
„Sla wech dien sluier, onbevreesd,
„En zijt ge blank, en rank van leest,
„Zoo zit dan aan mijn zijde;
— Dat klage ik God! —
„Zoo zit dan aan mijn zijde!" —

— „Dat mocht wel niemant meer dan ik —
„Maar niemant ook daar neven!"
Zoo sprak ze vrij, maar droef en mat.
En wien er aan den feestdisch zat
Sloeg 't hart met heimlyk beven;
— Dat klage ik God! —
Sloeg 't hart met heimlyk beven.

Zy wierp heur breeden mantel af....
  Daar stond een tweetal knapen,
Een blond, een bruin, aan heure zij;
Zy droegen op hun hofkleedy
  Oud Gelders edel wapen;
      — Dat klage ik God! —
  Oud Gelders edel wapen.

Zy wierp heur linnen sluier af,
  Al was ze ontroerd van zinne.
Zy stond daar met een droeven blik;
En Hertog Reynald kreet van schrik:
  „Lenoor, de Hertoginne;
      — Dat klage ik God! —
  „Lenoor, de Hertoginne!" —

— „Ja, Leonoor, de Hertogin,
  „Verstooten en versmeten;
„Wie gy uw trouw hebt opgezeid,
„Maar die toch in heur eenzaamheid
  „Heur smaad niet kan vergeten;
      — Dat klage ik God! —
  „Heur smaad niet kan vergeten.

„Dat gy my van uw zijde stiet,
  „Dat droeg ik zonder klagen;
„Maar dat ge my by maag en vreemd
„Mijn reinheid en mijn eere neemt —
  „Dat mag geen vrouwe dragen;
      — Dat klage ik God! —
  „Dat mag geen vrouwe dragen!" —

Heur tranen vloeiden in een stroom.
  (De lust van 't feest verflaauwde er!)
Zy reet, in 't branden van heur pijn,
Heur onderkleed van blank satijn
  Van boezem en van schouder;
    — Dat klage ik God! —
  Van boezem en van schouder.

Heur lokken vielen op die borst
  Of zy haar wilden sparen;
Maar smetloos rein, zoo als heur ziel,
Was elke plek waar 't oog op viel,
  En bloosde door heur hairen,
    — Dat klage ik God! —
  En bloosde door heur hairen.

En droevig snikkend brak zy uit:
  "O mijn beminde Heere!
"Zie, met wat onrecht gy dien smaad
"Op mijn vertreden boezem laadt:
  "Gy schondt mijn vlekklooze eere;
    — Dat klage ik God! —
  "Gy schondt mijn vlekklooze eere.

"Zie hier de zonen, frisch en fier,
  "U uit mijn schoot geboren —
"Maar wat zal 't worden, nu Gods recht
"Voorwaar!.... een kinderloozen echt
  "Hun beiden heeft beschoren;
    — Dat klage ik God! —
  "Hun beiden heeft beschoren?

„Wien, wien zal Gelder (dan vervreemd!)
„Zoo droef een onheil wijten?....
„Hy, die mijn diepe rouwe zag,
„Hy weet, mijn hand sloeg niet den slag
„Die ons van een moest rijten;
— Dat klage ik God! —
„Die ons van een moest rijten!"

Zy nam heur kindren by de hand,
En trad weer droevig henen.
En toen zy langs de trappen ging,
Toen hoorde men met siddering
Haar nog zoo bitter weenen.
— Dat klage ik God! —
Haar nog zoo bitter weenen.

Maar toen zy kwam op Rozendael
En in de stille wallen —
Toen troostten alle vrouwen haar.
Op 't Valkhof, om den Hertog, daar —
De Heeren zwegen allen;
— Dat klage ik God! —
De Heeren zwegen allen.

Op Rozendael, in 't rozendal,
In 't groenen van der heiden,
Daar woont de droeve Hertogin,
En kweekt met trouwe moedermin
Heur lieve zonen beiden.
— Dat klage ik God! —
Heur lieve zonen beiden.

Op 't Valkhof aan de breede Waal
  Daar is het lustig wonen! —
Maar niet om al den klaren wijn
Mocht ik daar Hertog Reynald zijn,
  En 't hoofd met schande kroonen;
    — Dat klage ik God! —
  Het hoofd met schande kroonen. —

Men heeft opgemerkt, dat hun beider zonen kinderloos overleden zijn, en dat niet, dan ongeveer honderd jaren na deze ontmoeting, een zoon uit het Huis van GELRE geboren werd. [1]

De Hertog overleed plotselyk in 1343, en werd opgevolgd door zijn oudsten zoon, onder den naam van REYNALD den Derde bekend. Hy schijnt even bedaard en traag te zijn geweest, als zijn broeder vurig en opvliegend was. De tweespalt die onder hen plaats vond, en die der verbolgenheid van de steden tegen den Adel zoo goede gelegenheid gaf om los te barsten, en het schoone Hertogdom een prooi te maken der geschillen tusschen de HEECKERENS en BRONCHORSTEN, is bekend. De laatsten, partij der Edelen, steunde EDUARD; de eersten, met de gemeenten, hielden het met Hertog REYNALD, die echter door zijn broeder by *Thiel* geslagen en gevangen genomen, en op het kasteel *Nyenbeek* in verzekerde bewaring gesteld werd, 1361.

EDUARD hield toen als Hertog van *Gelre* op het *Valkhof* zijn hoofdverblijf, en nam er toe in macht, zooals zijn broeder REYNALD op *Nyenbeek* in dikte.

Deze was echter in zijne bekrompene muren meer veilig, dan gene binnen de onwinbare wallen der ruime burcht. Dat bleek in 1364, toen zijn Kamerheer OTTO van LOENEN en zijn geheimschrijver HENRIC BOETH zich willig lieten vinden, om met eenige Nymeegsche burgers hun Heer het slachtoffer van een laag ver-

[1] ARREND.

raad te doen worden. Graaf JOHAN de Tweede van *Cleve*, Hertog REYNALDS vriend en aanhanger, had hen daartoe aangezocht en bereid gevonden. Op de stille nacht van Paschen zouden zy het *Valkhof* aan vier hoeken in den brand steken, en, te midden der schroomelyke verwarring, die daarvan noodwendig het gevolg moest zijn, den Hertog gevangen nemen. Een der boden, het zij hy iets vermoedde, het zij om eenige andere oorzake, mag daarby wel niet van betere trouwe zijn geweest dan de samenzweerders zelf: ten minste, den Hertoge kwam een deel der brieven in de hand, die over dit afschuwelyk onderwerp gewisseld werden. Terstond werden de hoofdleiders gevangen, en, het verraad bewezen en dóor hen beleden zijnde, tot eene verdiende straffe verwezen: de Heer van LOENEN, als Edelman, werd veroordeeld om te worden onthoofd, en de geheimschrijver, die de briefwisseling gehouden had, werd gevierendeeld.

In 1371 werd het *Valkhof* bezocht door een gast, die er liever niet had willen zijn: Hertog WENCESLAUS van *Brabant*, een der gevangenen in den slag van *Baseweiler*, waar de Geldersche leeuwen zoo duchtig hunne klaauwen hadden getoond. De Hertog van *Gelre* was evenwel niet daar om den Brabander te ontfangen: hoewel hy zich overwinnaar mocht roemen in den heeten strijd, telde men EDUARD toch onder de dooden. Het verraad van OTTO van LOENEN was mislukt — dat van HERMAN LEERS van *Heeze* niet. Deze, door den Hertog grievend beleedigd, zon op wraak; en, toen de overwinnende held na den slag zich een oogenblik het vizier opende, zoo men wil om een teuge waters te nemen, joeg HERMAN hem een pijl door de hersenen.

Daarna betrad REYNALD weder als Hertog het schoone hof zijner vaderen, en verzoende er zich met de Nymegenaars, die de party zijns broeders hadden omhelsd.

Toen mocht de Zutfensche zanger in zijn schoon lied wel zingen:

De feesttoon juicht in 's Graven hof,
  Weergalmt door *Gelderland;*
En 't volk zingt luide REYNALDS lof,
  En vloekt den dwingeland.

Maar REYNALDS vernieuwde heerschappy was van korten duur: slechts weinige maanden na zijne herstelling op *Gelres* throon overleed hy:

Daar zwaait de winter weêr zijn staf;
  Het feestgejuich verstomt —
En REYNALDS lijk daalt in het graf,
  Terwijl de doodklok bromt.

Hy werd bygezet aan de zijde zijns broeders, met wien hy zich in zijn leven nooit had kunnen verstaan. En

Vond heinde en ver de twist geen perk
  Van 't hatend broederpaar —
Thands rusten ze onder éene zerk,
  Een handbreed van elkaâr.

Het „vrye klooster" of konvent van *'s Gravendael* nam hun stof vreedsaam in den zelfden grafkelder op.

Noch EDUARD, noch REYNALD (als hadde het voorgevoel hunner moeder de kracht van een vloek gehad!) zagen hun huwelyk met kinderen gezegend, en *Gelre* kwam alzoo onder het bewind van een nieuw stamhuis. En

REYNALDS en EDUARDS zuster, MARYE VAN GELRE, was gehuwd met WILLEM, Hertoge van *Gulic*, en had hem een zoon geschonken, die mede den naam van WILLEM droeg; dezen rekenden de Geldersche Edelen alzoo den naastgerechtigde tot de waardigheid eens Hertogen van *Gelre.* Daar hy echter nog zeer jong was, nam zijn Heer Vader het bestuur voor hem in handen, en

alzoo ontmoeten wy hem met zijne gemalinne MARYE in Februari 1372 op het *Valkhof*, bevestigende de vrijheden en voorrechten der Nymegenaars. Heer WILLEM VAN BRONCHORST was toen Burchtgraaf, en maakte met de stad een overeenkomst „over het onversterkt laten der Poorten en Torens van de Burgt, mitsgaders dat geen Burgtgraaf met meerder dan twintig paarden zoude mogen binnen komen."

Uit dit laatste blijkt genoegsaam, dat de yverzuchtige poorters, geheel en al in den geest huns tijds, steeds eenige vreeze bleven koesteren, of er uit het kasteel soms ook aanslagen ten nadeele hunner vrijheid mochten worden gesmeed.

In 1379 kwam de jonge WILLEM VAN GULIC, verjaard van de voogdyschap zijns vaders, zelf als Hertog binnen zijn „Casteel van *Nymegen*", en schonk er zijner vergelegene stede van *Harderwijc*, aan de boorden der *Zuider-zee*, het voorrecht om de munt van het landschap te mogen slaan.

In den zomer van 1387 verkeerden de Nymegenaars in groote onrust: de benden der Hertoginne van *Brabant* waren in hun gebied gevallen, en hadden wellicht een aanslag op stad en kasteel in den zin. Hertog WILLEM liet het echter zoo verre niet komen. Manhaftig en kloek trok hy zijne vyanden tegen, en ontmoette hen by *Niftric*, niet verre van de *Maas*. Daar raakte men slaags, tot groot voordeel van den Hertog, die by de overwinning nog een groot aantal gevangenen en een niet onaanzienlyke buit bekwam. De laatste deed hy naar het *Valkhof* voeren, waar zich toen de Aarts-Bisschop van *Keulen*, de Bisschop van *Luyc*, en andere prelaten met hun stoet van geestelyken bevonden; en ter eeuwige gedachtenisse dezer victorie liet hy de veroverde vaandels in de groote kerk der stad ophangen. Ter dezer gelegendheid werd ook de oude reeds vervallene gewoonte vernieuwd, om den Luycschen Bisschop, als blijk van erkentelykheid voor zoo vele voordeelen, als hy die van *Nymegen* in der tijd geschonken had, een paar wit lederen valkeniershandschoenen en twee pond peper toe te zenden.

Hertog WILLEMS gemalinne, Vrouwe CATHARINA van BEIEREN, 's Graven AELBRECHTS dochter van *Holland*, vertoefde meermalen en gaarne op het kasteel, en gelastte zelfs by haren uitersten wille, dien zy op de burcht van *Hattem* beschrijven deed, dat na heur overlijden, in 1400 voorgevallen, heur lijk in de kerk der Nymeger minderbroeders moest worden begraven.

In 1388 liepen alle Nymegenaars te hoop, want een zoo vreemde gast als er toen verscheen, had er nog nooit zijne dagen binnen de hooge muren doorgebracht: er kwam een levende leeuw, wiens bezit Hertoge WILLEM zooveel waard was, dat hy den man, die hem bracht, de niet geringe som van honderd gulden vereerde, terwijl hy diens knaap nog bovendien tien gulden schonk, en voor hen, in BERNTS herberge van der *Heghe*, de gemaakte verteering van acht gulden betaalde. COENRAAD de steenhouwer moest voor het prachtig en veelbewonderde dier een gat door den muur maken, en een zekere POUWELSKEN, tot „den Leeuwenknecht" aangesteld, ontfing vier gulden voor nieuwe hozen en schoenen, „ende te verdrincken", terwijl hy daaglyks twee grooten (dat is vijf cents) tot inkomen bekwam. Intusschen werd er ook wel gezorgd, dat het geduchte dier binnen behoorlyke „vastighede" besloten bleef; immers, de rekeningen van het zelfde jaar vermelden: „twee Baven opten Leuwentorne", die op eene onkoste van drie gulden kwamen, en „iij yseren Bande totter Schotdoeren ynt Leuwenhuys", die, wonderlyk goedkoop, te zamen slechts „xxiiii groot", of zestig cents van onze munt beliepen.

Onder het bestuur van Hertog WILLEMS broeder en opvolger REYNALD den Vierde, die in 1402 op het *Valkhof* gehuldigd werd, vertoefde de Roomsch-Koning SIGISMUND aldaar eenige dagen in November, toen hy van zijne reize naar *Engeland* te rug kwam. Hertog REYNALD wist met het verblijf van dezen gast zijn voordeel te doen, en verkreeg van hem de bevestiging van verschillende vrijheden, aan sommige zijner goede steden in vroegere en latere tijden geschonken.

De Hertog zorgde ook bovendien, dat zijn schoon kasteel van

Nymegen „in gueden state werd geholden"; in 1406 werd de put schoon gemaakt, de „puttezwingel" met het touw vernieuwd en de emmer behoorlyk voorzien. Het schijnt uit eene rekening van 1570 te blijken, dat deze put van een dubbele rol voorzien was, want op dien tijd is er sprake van „een nye Putketen, an de voirste Putte, op den *Valckhoff*, die men onder dach ende nacht most gereet maecken, soo d'olde versleten was ende halff tyt in de Putte lach." Ik geef dit overigends slechts als eene „rariteyte", geenszins als iets belangrijks.

Als merkwaardig daarentegen mag een post uit de rekeningen des Woudgraven van het Rijkswald, Heer SWEDER VAN SANDWYCK, anno 1415, worden genoemd, die ten opschrift draagt: „Dit heeft die Brugge gecost tot *Nyemegen* voir die Borcht", en waaruit zou moeten worden opgemaakt, dat het kasteel in die dagen door een gracht omringd is geweest, zoo het misschien niet maar een overgang was, die van den eenen berg naar den anderen voerde. Twee timmerlieden waren er zeven dagen lang aan bezig, en twee houtsnijders sneden den alboom, en hadden daar drie dagen tijds voor noodig.

In 1416 was de Roomsch-Koning SIGISMUND weder op het hooge huis, en werd er niet minder feestelyk onthaald, dan een vorige maal. Yverig was men alvorens bezig geweest om de vertrekken, die hy bewonen moest, in vorstelyken staat te brengen, waartoe „ii Wyven" ze „keerden ende schoen maickten"; en wakker sloeg vervolgends de rook door de schouwe, ook om 't wildbraad te bereiden dat er was gevangen, want de Hertog had zijn hoogen bezoeker met diens gevolg tot een lustigen tocht genoodigd, en er was een schoone jacht g houden in 't Rijkswald, waartoe den Roomsch-Koning een geschenk van een fraaie tent werd gemaakt.

Hertog REYNALD de Vierde overleed in 1423, en weder — als kleefde nog ELEONORES vloek op de sponde der Geldersche Hertogen — kinderloos. Zijn zuster JOANNA was in der tijd gehuwd geweest met Heer JAN van ARCKEL, wien zy eene dochter schonk,

MARYE, vervolgends uitgehuwelykt aan Heer JAN van EGMOND. Uit dezen echt was een zoon gesproten, AERNOLD van EGMOND, op wiens rampzaligen weg het lag, met de kroon van het Hertogdom *Gelder* te worden beschonken. Hy was nog minderjarig, toen hy in Juli 1423 met zijn Heer Vader en Voogd, Heer JAN van EGMOND, vergezelschapt van een rijken stoet Ridders en Edelen, de poorte van het *Valkhof* binnen reed. Nog voor het einde van dat jaar deed hy de keuze eener gemalin, die hem in 't vervolg van tijd bitter noodlottig werd: hy verbond zich met CATHARINA, des Graven dochter van *Cleve*, die in karakter te weinig grondtrekken met hem gemeen had, dan dat zy met elkander gelukkig hadden kunnen zijn. Trouwens, Hertog AERNOLD was een zwak man, geheel en al de zedelyke kracht missende, die van een regent der vijftiende eeuw gevergd werd; CATHARINA daarentegen was eene mannelyke vrouw, wie veel beter de eerste dan de tweede plaats op den regeeringszetel voegde, en zoo werd de geschiedenis van hun samenzijn datgene, wat de volksdichter CATS, hadde hy 't als een onderwerp zijner berijmde verhalen gekozen, zou hebben genoemd een „Verhael vol jammers en bedrogs".

Uit verschillen tusschen *Driel* en *Zuylichem*, over dijkrechten, ontstonden er vervolgends hevige twisten tusschen Hertog AERNOLD en zijne stad *Nymegen*, die echter door tusschenkomst des Hertogen van *Bourgondiën* en van den Bisschop van *Utrecht* in 1448 werden geschikt. Het volgend jaar hield hy op het *Valkhof* verblijf, maar dat moet toen door inwerking van het luchtgestel en verloop van tijd zichtbaar hebben geleden; want toen hy, tijdens zijne pelgrimaadje naar *Jeruzalem*, van 1450 tot 1453, de bewaring van het hof in handen zijner gemalinne gesteld had, achtte zy een herstel ten hoogste noodzakelyk, en deed het dan ook op meer dan eene plaats verbeteren en in de ongemakken, door ouderdom ontstaan, voorzien.

Dat heeft de Hertog gewisselyk niet afgekeurd; maar heur heulen met hun zoon ADOLF, dien schoonen jonker met zijne

kloeke gestalte, zijne langs de schouderen golvende lokken, zacht als zijde, blond en glansend als goud van *Cyprus*, maar wiens gemoedsaart verre van teder en minnelyk was — dat kon hem niet behagen. Hy was evenwel te zwak, om zijn gezach daarin behoorlyk te handhaven, en oogstte er weldra de bittere vruchten van: in Januari 1465 volgde zijne zoo veel geruchts gemaakt hebbende gevangeneming door zijn eigen zoon, op het kasteel van *Grave*, zijn vervoer naar dat van *Lobith*, en zijne opsluiting in dat van *Buren* [1]; alles, gelijk Heer WILLEM van EGMOND te recht klaagde: "tegen God, guede natuer, eer, recht, "unde waillstaen der weerlt." Die van *Nymegen* hadden in dit verachtelyk spel de hand, en weldra ontfing het *Valkhof* den ontaarden zoon als Hertog en Heer, maar hy verklaarde dat hy ook anders niet hoopte, "dan dat hy aller zaecken mit sijner "gnaden heer ende vader ind mit sijner gnaden Vrouwe ende "moeder waill tho vreden wesen solde;" waren zijne steden "sijnen gnaden guede ondersaten — sijne gnaden wolden den stee"den een goet Heer wesen."

Zijne gemalinne CATHARINA van BOURBON, van wier beminnelykheid en goed verstand tijdgenoten getuigen, mag wel geen vreugde hebben gehad in de verfoeielyke handelingen van heur echtgenoot, al zij het dan ook, dat Hertog AERNOLD voor de regeering ongeschikt, en ADOLF zelf door Edelen en steden gebeden was om toch een hand aan 't bestuur te slaan, en zijn vader te vervangen. De Gelderschen beminden haar, en de tytel dien zy haar gaven van "die hoeghebaeren, doirluchtige edele furstynne, onss ghenedighe alrelieffste Vrouwe van *Gelre*" is hier gewisselyk wel meer dan eene bloote vorm geweest. Daarom was het ook een treurige dag, die tweede Pinksterdag van 1469, 21 Mei, en wel vooral op de Hertooglyke burcht: 's morgens reeds vloeiden er tranen over beangstigde gelaatstrekken — maar

[1] Welk deel Hertog FILIPS van BORGONDIËN in dezen valschen aanslag hebbe gehad, daarvan overtuige men sich by NYHOFF.

des namiddags om vijven was er groote rouwe en weegeklaag: de Hertoginne had het tijdelyke met het eeuwige verwisseld. Somberheid en stilte hingen over het kasteel, en voetstappen en schreden verzachtten zich nog daar binnen in gangen en hallen, als was er vreeze, dat het de Vorstelyke doode zoû storen in hare ruste. De gewijde waskaarsen wierpen heur rein en stil licht over het praalbed waarop zy lag uitgestrekt; fluisterende geestelyken knielden daar rondom, en baden voor de ruste der gescheidene ziele, en menig luide snik, die de stilte droevig brak, maar ook als een stem van aller harte was, getuigde hoe innig er werd gebeden onder die Edele Vrouwenschaar, die zich van de geliefde gebiederesse nog niet had kunnen scheiden.

Zy werd begraven in het choor der groote kerk van *Nymegen*, en de Keulsche meester WILLEM LOEMANSZ vervaardigde boven heur graf een prachtige tombe, waarop heur beeltenis werd gezien, in koper gesneden, omgeven van de afbeeldingen der twaalf apostelen, en, wat in die dagen niet mocht achter blijven, vercierd met heur zestien kwartieren.

Een gants andere geest heerschte binnen stad en kasteel in Juni 1473; het was de klank van wapenen en krijgstuig, die boven alles stemde. Hertog ADOLF was in 1471 gegijzeld, Hertog AERNOLD hersteld, beiden door Hertog KAREL den Stoute. KAREL was door AERNOLD „versocht, dat hem believen wilde an te nemen den last van zynen vaigt ind beschirmer des lants ind hertoighdoms van *Gelre* ind grafscap van *Zuytphen*," en weldra ontfing hy zelf het gantsche gewest in verpanding. Daarop volgde, 23 Februari 1473, Hertog AERNOLDS plotselinge dood te *Grave*, waar hem eene beroerte overviel, en KAREL besloot om zijn listig verkregen gezach over *Gelderland* met de wapen te handhaven. Op den 2en Juli 1473 stelde hy den Heer van *Humbercourt* tot Ambtman van *Maas* en *Waal* aan, en bezegelde die aanstelling in zijn legerkamp voor *Nymegen*.

De stad was wel versterkt; de beide kinderen van Hertog ADOLF, de jonge KAREL en zijne zuster FILIPPA, die in de ver-

trekken van den vorstelyken burch hun verblijf hielden, waren als een kostbaar pand aan haar toevertrouwd. REYNIER van BROECHUYSEN, een ervaren krijgsman, in wien zich moed met beleid vereenigde, voerde het bevel, en de ingezetenen, volyverig tot het bieden van tegenweer, hadden grijzaarts, vrouwen en kinderen de veste doen verlaten, en kloosters en andere gebouwen, waarin de vijand zich kon verschansen, afgebroken. Maar aanzienlyk was de macht, door den vijand rondom de stad vereenigd. Terwijl de Hertog van *Cleve* haar van den overkant der *Waal* bestookte en allen toevoer afsneed, werden aan de landzijde de aanvallen der Borgondiërs door geschut van eene toen nog zeldsame zwaarte ondersteund. Na eenigen tijd was de muur op verschillende plaatsen bezweken, en de vijand gereed om naar binnen te stormen. Toen, in den uitersten nood, vond de Bevelhebber een nieuw middel om den bezwijkenden moed der zijnen op te wekken: hy plaatste den naauwelyks zesjarigen KAREL op een paardjen, en voerde hem, met boogjen en pijlkoker om den schouder, langs de wallen — en de yver der belegerden werd door het gezicht van hunnen aanstaanden Vorst zoodanig aangevuurd, dat zy den vijand met groot verlies te rug dreven, en eenmaal, naar men verzekert, zeshonderd Engelsche voetknechten, die het Borgondische heir waren komen versterken, in de bres den dood deden vinden. Eindelyk, na gedurende meer dan drie weken een kloeken weêrstand geboden te hebben, zagen de Nymegenaars zich tot de overgave gedwongen. Zich voor den overwinnaar met voetval en kniebuiging veroodmoedigende, smeekten zy hem om behoud van leven en bezittingen, en verkregen dit tot den prijs van 80.000 Rijnsguldens, de zelfde som, waarvoor KAREL weinige dagen vroeger de rechten des Hertogen van *Gulich* had aangekocht, 19 Juli 1473 [1].

De kinderen van GELRE, door hun oom minzaam bejegend,

---

[1] NYHOFF.

werden onder veilige bedekking naar *Gend* gezonden, om daar onder toezicht hunner nicht MARIA van BORGONDIËN te worden opgevoed. Vervolgends kweet Hertog KAREL zich van eene belofte, door hem reeds in Maart aan Heer DIERICK van der HORST gedaan, en stelde, terwijl hy zich reeds weder in zijn "champ lez *Gruithuus*" bevond, dezen Edelman tot Burchtgraaf van *Nymegen* aan, voor den tijd van twee jaren, 31 Juli 1473.

Het *Valkhof* had onder dit alles luttel geleden; uit eerbied voor eene zoo schoone sterkte, die men vastelyk geloofde op last van CEZAR gesticht te zijn, had de Hertog ernstig en streng gelast, dat niemant het zou beschadigen, en het is zijner Veldheers ydelheid niet gering streelend geweest, toen hy als eigenaar en Heer zijn voet zette in het gebouw, waar hem de levendige herinnering aan drie Groote Keizers omzweefde.

Intusschen, wat droomen van grootheid hem in de schaduwe dier herinneringen mogen hebben omwemeld, en welke daarvan hy ook mocht verwerkelyken — dat nam alles een einde in den bekenden veldslag van *Nancy*, 5 Januari 1477, waar het moeras zijn graf, en het bevrozen water zijn lijkkleed werd.

In de verwarring die daarop volgde, scheurden de Gelderschen zich van de Borgondische heerschappy los, en brachten den 22^en^ April des volgenden jaars twee zonen van Heer WILLEM van EGMOND, die Borgoensch gezind was, gevankelyk op een toren, tusschen het hof en de stad gelegen, sinds de toren van *Egmond* genoemd, en later, in 1529, door Hertog KAREL van GELDER omgeworpen.

Weldra was de macht van den Aarts-Hertog MAXIMILIAAN, Vrouwe MARIAAS gemaal, evenwel genoeg gestevigd, om het aangeërfd recht op *Gelder* te handhaven. Werkelyk moest het Hertogdom ook het hoofd in den schoot leggen, en MAXIMILIAAN en MARIA werden den 14^en^ Juni 1481 gehuldigd op het hooge huis, met betrekking tot welk laatste zy reeds den 23^en^ Mei bevorens hadden bepaald, dat zy er moesten hebben "enen vryen uyt ende inganck" zoowel op het hof als ook op "den toern

by den slate, daer die Here van *Ysselsteyn* ende sijn brueder in geseten hebben, tot oerre genaden wille ende belieffte."

Maar *Nymegen* zou ook nog zijn geboren Hertog wederzien, al had het misschien de hoop daartoe reeds opgegeven.

De jonge KAREL van EGMOND, aan het hof van MAXIMILIAAN gezien, en door hem zelfs begunstigd, viel by den slag van *Betune*, Juli 1487, voor den Aarts-Hertog strijdende, in Fransche handen, en werd op het kasteel van *Peronne* gevangen gehouden. De oude Graaf van *Meurs* gaf zich veel moeite voor hem, en bracht het eindelyk zoo ver, dat hy in Maart 1492, na een afzijn van negentien jaren, weder voet op den bodem zijns vaderlands zetten mocht. Met groote vreugde werd hy ingehaald, vooral ook door de Nymegers en ontfing, naar aloude gewoonte, de hulde op den burch, wellicht met minder praal, maar zeker met meer hartelyke uitbundigheid, dan de Aarts-Hertogen die hadden ontfangen. Hy bleef er, niettegenstaande MAXIMILIAAN, Keizer geworden, in 1494 stad en kasteel belegerde, ook meester, en een gesmeed verraad in 1506 liep slechts af ten nadeele der aanslagsmeders.

In 1518 verbond de Hertog zich ten huwelyk met ELISABETH van BRUNSWIJK-LUNENBURG, die het volgend jaar hare intrede op het *Valkhof* deed. De burgers maakten haar, ter harer blijde inkomste, een geschenk van twee verguld zilveren kannen, honderd malder haver, en een voeder wijn.

Al die blijken van belangstelling en trouwe werden echter door den Hertog, die voor zich-zelf nooit veel blijken van goede trouw gegeven heeft, luttel naar waarde geschat. Hy geraakte zelfs met de stad in onaangename verhouding. In 1529 met krijgsvolk binnengerukt, deed hy er den toren van *Egmond* slechten, en het *Valkhof* met een binnenwal versterken; en schoon hy beloofd had, geene vestingwerken ten nadeele der stad te maken, liet hy nogtans in 1530 de muren en torens der burcht sterker maken, 't geen ten laatste zijne burgers zoo zeer tegen hem in 't harnas joeg, dat zy den 30^en^ Mei 1537 in woeste opgewon-

denheid te hoop liepen, en onder den voet haalden wat de Hertog had doen herstellen. Kort daarna kwamen zy van die zijde echter tot rust; de Hertog nog meer: op den 30^{en} Juni 1538, des avonds ten elf ure, ging de mare uit het hof te *Arnhem:* "Bid voor de ziele ons liefs Hertogen van EGMOND." — Tegenspoeden, verdriet, bitterheden, van welke laatste men den Nymeegschen Burgemeester JACOB CANIS een goed deel ten laste legde, hadden den woeligen Vorst op het krankbed geworpen, waarvan hy niet weder opstond.

Des Hertogen zoon van CLEVE, Jonkheer WILLEM, werd toen door de Gelderschen tot hun Landsheer verkozen, en kwam op den 3^{en} Februari 1538 met een gevolg van drie honderd paarden binnen *Nymegen,* waar hy door de Baanderheeren, Ridderschap, hoofd- en kleinere steden op het *Valkhof* plechtig als Hertog werd ingehaald. Ook hy, even als zijne voorgangers, verbleef dikwerf binnen de grijze burcht, en ontfing er meermalen ruime geschenken van zijne Nymegenaars. 's Volks genegenheid te hemwaart was echter niet by machte om hem den Gelderschen throon te doen behouden: door zijn zegenrijken tegenstander, Keizer KAREL den Vijfde, overwonnen, boog hy te *Venlo* het hoofd, 7 September 1543, en legde de kroon van *Gelder* neêr.

Toen betrad wederom een Keizer als Heer het hof: in Januari 1546 verscheen KAREL de Vijfde met zijne zuster MARIA, de Koningin-weduwe van *Hongarije,* omgeven van een luisterrijken stoet. Hy werd er met buitengewone pracht ontfangen, en als Hertog gehuldigd, waarby de stad hem eene vereering deed van drie verguld zilveren drinkschalen of kannen, drie lasten haver, drie voeder wijn, drie vette ossen, en meer.

Drie jaren later, in Oktober, had er weder eene inhuldiging plaats, namelyk van Prins FILIPS, als toekomstigen Hertog, en ook weder daarby had de oude gewoonte plaats om den Landsheer geschenken aan te bieden.

De burcht schijnt in de laatste jaren, gedurende die eindelooze onrust en verwarringen wel niet zorgsaam onderhouden

te zijn geweest, zoodat er verschillende herstellingen noodig waren; bovendien moesten er in Juli en Augustus 1570 twee nieuwe keukens worden gemaakt, verschillende kamers beschoten, en anderen met doorslaan der muren vergroot, en nog daarby worden gezorgd voor „trappen, taeffelen, bancken, ende diergelicke," voor „te versiene voirgenoemde Huyss, soe van Dacken, Vensteren, Dueren, ende Poorten als andere noetlicke reparatien," want — de gevreesde Hertog van *Alva* zou er komen, om er zijns Heeren bruid ANNA VAN OOSTENRIJK te ontfangen, en nu moest men zich hoeden, „dat zine Excellentie aldaer komende, egeene faulte en vinde." Twaalf of dertien man waren daaglyks drok aan den arbeid, en er mochten geen kosten worden ontzien, om alles in behoorlyken toestand te brengen.

Op den 15en Augustus voerden de golven der *Waal*, in een vorstelyk jacht, schitterende van goud en azuur, de Keizersdochter voor de stad. Van Keulen af was zy begeleid door den Bisschop van *Munster*, den Hertog van *Aerschot*, den Baron van *Noircarmes*, en geheel een sleep van vrouwen en Edelen, zoo als haren rang voegde en de feestelykheid dat medebracht. Zy deed, vergezeld van de Aarts-Hertogen hare broeders, AELBRECHT en WENCESLAUS, hare intrede onder een met goud bestikt verhemelte, dat gedragen werd door de leden van den stedelyken raad, in 's Vorsten kleuren gekleed. Op het *Valkhof* bevonden zich de gevolmachtigden der Nederlandsche gewesten, om haar hulde te brengen en geschenken aan te bieden, der toekomstige Landsvrouwe waardig.

De timmerman CLAES VAN AECKEN werkte er met zijn knecht honderd en zeventien dagen lang, en ontfing wel een som van *f* 75,05.

Ook heur verblijf daar was er schoon ingericht, en het oude *Valkhof* scheen jong geworden ter eere van de bruid: de muren en zolders waren „affgekeert, gewit" of behangen; poorten en vensteren op nieuw rood geschilderd; in de groote zaal, „daer men geen Tappisserye hangen cost," waren drie schilders bezig

geweest, en hadden er den muur met fraai werk vercierd; „de vier Voetbancken onder die Verheemselen in de beyde Saelen" waren zelfs nieuw gemaakt, en zoo was den yverigen Rentmeester JACOB GARBRANTZ ook geen kleinigheid ontgaan.

Omstreeks Kersmis, twee jaren later, logeerde ALVA met zijn gevolg op het kasteel, maar toen ging het er vrij minder hoffelyk, ja zelfs ruw toe: boven de kamer waar Hertog ERICH verblijf hield, was „een gat in den solder gebrandt." De hellebaardiers en krijgsknechten gaven blijken te over van hun baldadigheid: tallooze meubelen werden „t'saemen vernyelt, verbrant ende gebroken," en van Scabellen, Taaffelen, Bancken was weinig overgebleven!

De heugenis der Spanjolen was ook op het *Valkhof* gants geen aangename!

Daarom was het den Nymegenaar een ongelijk vrolyker dag, toen op den 2^en^ Juni 1578 Graaf JOHAN van NASSAU in de de groote zale van het *Valkhof* stond, en er de instruktie bezwoer, waarmeê hem het Stadhouderschap des lands van *Gelder* en *Zutphen* was opgedragen. Deze vergadering, waarin nog verscheidene belangrijke zaken werden behandeld en bepaald, was de laatste van dien merkwaardigen aart, die op de burcht gehouden is. Na de afzweering van FILIPS den Tweede, in 1581, werden de Vergaderingen van het Landschap en der Kwartieren gewoonlyk binnen de stad gehouden, in het Konvent der Predikheeren.

Het kasteel-zelf, door den Hertog van *Gelder* slechts in pandschap bezeten, als eigendom aan het Duitsche rijk en den Keizer verbleven zijnde, werd den Burchtgrave ter woonplaats gelaten. Volgends overeenkomsten en vergunning werden er echter nog de ambtsvergaderingen des Rijks van *Nymegen* gehouden, en de gerichtsvergaderingen in burgerlyke en lijfstraffelyke zaken, als ook in burgerlyke zaken der ondergeschikte gerichten van het Rijk, voor zoo ver zy by de Schepensbank van *Nymegen* in appèl kwamen. Tegen de voorpoort der burcht

werden de lijfstraffen volvoerd, door Schepenen van *Nymegen* gevonnisd.

In 1611 kwam er nog een kleine opflikkering van den ouden glans: de vertrekken, tot de hofhouding van den Stadhouder geschikt, werden van behoorlyke meubelen voorzien en „tot beter genoegen van zijn Excellentie" in orde gebracht. „Die Sattinen Omhangsel van den Ledecant met die Gardynen" werden „gewassen ende genaeyt," en zoo verkreeg de slaapkamer ook weêr een meer ooglyk voorkomen, dan zy den laatsten tijd bezeten had.

Tijdens het beleg van *Nymegen* door de Franschen, in 1672, schijnt het *Valkhof* geene belangrijke schade te hebben geleden, en het verblijf daar binnen werd veiliger geoordeeld dan in de kerken der stad, waarom de gewone godsdienst-oefening derwaart verlegd, en in de zoogenaamde Prinsen-kamer gehouden werd.

Onder het Stadhouderschap van WILLEM den Vijfde, die gaarne op het *Valkhof* toefde, werden er in 1769 nog nieuwe vertrekken op de tweede verdieping der burcht aangebouwd. By de onaangename verwikkelingen van 1785, toen de Prins besloten had buiten *Holland* verblijf te houden, sloeg hy ook het oog op het Vorstelyk verblijf te *Nymegen*, en kwam er, met goedkeuring van den Burchtgraaf, met zijn gezin den 7en November 1786 om er den winter over te brengen. Hy hield er zich met de zijnen op tot in den herfst des volgenden jaars, en ontfing er op den 11en September den Hertog van *Brunswijk*, wiens gewapende arm voor een poos aan de patriottische zotheden een einde maken zou, waarna hy-zelf op den 23en dier maand naar *Holland* volgde.

Zijn bezoek in Oktober 1794, met zijn zoon Prins FREDERIK en den Hertog van *York*, was van korter duur, maar nog veel onrustiger: 't was onder het gebulder der Fransche kanonnen, die in vier en twintig batterijen dreigend tegen de stad waren opgericht. Ondanks den gelukkigen uitval op den 4en November,

kon men de stad toch niet behouden, en de Franschen geraakten er op Saturdag den 8en daaraanvolgende binnen, als met den degen in de vuist, zijnde er naauwlyks tijd geweest, om met den bevelvoerenden Generaal SOUHAM te verdragen, dat de stedelingen in het rustig genot hunner privilegiën zouden blijven.

By dit bombardement was het *Valkhof* op vele plaatsen zwaar beschadigd geworden, en de kapel van BARBAROSSA had zeer veel geleden. Er werd een aanmerkelyke som vereischt, om alles weder in zijn ouden toestand te brengen, dat viel niet te ontkennen; daar tegenover stond het belangrijk voordeel, dat de burcht aan tufsteen zou opleveren. Die overweging gaf op den landdag in Augustus, 1795, aanleiding tot een voorstel, om de burcht te doen sloopen, 'tgeen ten gevolge had (klaagt de Nymeegsche Schepen IN DE BETOUW, wiens woorden ik nu byna gants volg:) dat dit alleroudst en vermaardst gebouw op Noord-Nederlandschen grond, dat de aandacht van al zijn beschouweren met recht tot zich trok — het lot der verwoesting moest ondergaan, openlyk geveild, en den 9en Februari 1796 voor eene som van *f* 90.400 werd verkocht; hebbende echter het Kwartier van *Zutfen*, wegends de onevenredigheid van den kooppriijs in vergelijking van de ontzachlyke hoeveelheid tufsteen, in den toeslag van den koop niet bewilligd.

De Afgevaardigden der stad *Nymegen*, van het *Rijk*, en tusschen *Maas* en *Waal* hadden vruchteloos reeds te voren tegen den verkoop geprotesteerd, en, by het verleenen van den toeslag, ten minste daarop aangedrongen, dat er „ter eeuwige gedachtenisse van de Oudheid van den Burgt, de zoogenaamde Reusen-Toren, waaraan de merkmaalen van de aldaar gehouden Rijks- en Land-dagen door de Frankische Koningen en Keiseren alsnog te ontdekken waren, en de twee Capellen met de Hofpoort, voor welke de lijfstraffen in den Rijke gewoonlijk wierden uitgeoeffend, benevens de ruïnen der ringmuuren, die schilderachtige gezichten van de dagen van ouds opleverden, en waar-

aan geene onkosten behoevden noch behoorden te worden besteed, maar als gedenkwaardige Gedenkstukken der voorige eeuwen voor het oog van Beminnaaren der Bataavsche oudheden in de volgende eeuwen dienden te worden geconserveerd, buiten den toeslag mogten worden gelaten, terwijl zij alsdan lijden konden, dat de toeslag van allen verderen opstand, tot vermijding van kosten ter herstelling van het beschadigde, aan de koperen wierde verleend." De Afgevaardigden der *Over-Betuwe* verklaarden ongelast te zijn, en het Kwartier van *Veluwe* oordeelde, "dat het terrein en een der zoogenaamde Heidensche Capellen, ook zoo mogelijk de tweede, zoude kunnen worden behouden.

Het besluit der Vergadering viel toen "overeenkomstig de opening des Quartiers van *Veluwe*."

Terstond na den toeslag werd er met het slooperswerk een aanvang gemaakt. Het is te bejammeren dat toen, by de ontblooting der grondslagen, de ligging en geheele samenstelling daarvan niet naauwkeurig is opgenomen: dat ware eene hoogstbelangrijke bydrage tot de geschiedenis onzer oude bouwkunst, en tot de kennis van de inrichting onzer oudste burchten geweest. Met OLTMANS deel ik diens verwondering: "dat IN DE BETOUW, die zulke blijken van belangstelling in deze oudheden gegeven heeft, dit zelf niet heeft gedaan of laten doen. Hy was daartoe in de gelegenheid, terwijl wy ons hebben moeten behelpen met den platten grond van J. BLAEU en eenige oude afbeeldingen." —

Eindelyk werd het terrein met de jurisdictie, voor zooveel noodig, benevens de beide kapellen, de eenigste overblijfselen der oudheid, op verzoek der stad *Nymegen* door de provincie aan haar afgestaan, "om op eene luisterrijke en voor de stad voordeelige manier te kunnen worden beplant en tot eene wandelplaats aangelegd, tot genoegen en ten gemeenen gebruike der Burgeren en Ingezetenen."

En dat is geschied.

De vreemdeling, die thands de grijze voormalige rijks-stad aan de *Waal* bezoekt, vindt er ten minste de overblijfselen der keizerlyke burcht, waaraan zich zoo vele schoone en merkwaardige herinneringen verbinden, in de goed onderhouden achtkante kapel van KAREL den Groote, en in de bouwvallen der Romaansche van FREDERIC BARBAROSSA. De overige gebouwen zijn geheel verdwenen. Het huis en de tuin aan den ingang beslaan, volgends het gevoelen van OLTMANS, die van de beide kapellen een uitmuntend verslag leverde, het gedeelte bewesten de oude poort. Ook de put is nog in wezen.

De voormalige Waaltoren, met den grond gelijk gemaakt, vormt thands een terras, van een bank voorzien, waarop de Nymegenaars, die begeerig zijn het schoone der natuur te genieten, zich vaak nederzetten; waarby zeker niet allen bedenken, dat de Groote KAREL, de Opperheer van het machtig Westersch rijk, voor meer dan duizend jaren zich hier eveneens verlustigde in de zelfde schoone, eeuwig jonge natuur. [1] — Meer dadelyk herinnert hem de achtkante kapel, die den gantschen dag kan worden bezichtigd onder geleide van een opzichter, „waardoor de baldadigheden, niet zelden ook door zoogenaamde fatsoenlyke lieden bedreven worden, voorkomen." Daar, op de plaatszelf, kan men met den begaafde kunstenaar die haar onderzocht, zich de kapel voorstellen: schitterend door hare mozaïekof schilderwerken, gevuld met den glanzenden stoet van Rijksgrooten, die den zetel van CAROLUS MAGNUS omringden, en met het Opperhoofd der Kerk, die, omgeven van zijne talrijke priesterschaar, het gebouw by de inwijding van geheiligde zangen deed weergalmen; en men zal er de nagedachtenis eerbiedigen van een Vorst, die zoo krachtig heeft medegewerkt tot de verbreiding van het Christendom, en daardoor de zegen is geweest zijner volkeren, voor alle tijden.

---

[1] OLTMANS.

I N H O U D.

	Bladz.
HET KASTEEL TER COULSTER	1.
HET KASTEEL TE MUIDEN	37.
HET KASTEEL TE ZUYLEN	119.
HET KASTEEL SANDENBURGH	155.
HET KASTEEL VAN CULEMBORCH	205.
HET VALKHOF	239.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be taken from the Building

form 410